

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту
України**

**Кіровоградський національний
технічний університет**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 11

ЧАСТИНА II

Кіровоград • 2011

Збірник є науковим виданням, в якому публікуються основні результати наукових робіт викладачів та студентів університету.

Редакційна колегія:

Черновол М.І.	д.т.н., професор (головний редактор)
Кропівний В.М.	к.т.н., професор (заступник головного редактора)
Будулатій В.В.	відповідальний секретар
Воробейчик В.Я.	к.ф-м.н., доцент
Гамалій В.Ф.	д.ф-м.н., професор
Давидов Г.М.	д.е.н., професор
Зіновік М.А.	д.х.н., професор
Златопольський Ф.Й.	к.т.н., доцент
Кириченко А.М.	к.т.н., доцент
Магопець С.О.	к.т.н., доцент
Мостіпан М.І.	к.б.н., доцент
Миценко І.М.	д.е.н., професор
Магопець О.С.	к.т.н., доцент
Миценко В.І.	к.п.н., доцент
Свірень М.О.	к.т.н., доцент
Настоящий В.А.	к.т.н., доцент
Носуленко В.І.	д.т.н., професор
Осадчий С.І.	к.т.н., доцент
Павленко І.І.	д.т.н., професор
Пальчевич Г.Т.	к.е.н., доцент
Пальчук О.В.	к.е.н., доцент
Плешков П.Г.	к.т.н., доцент
Решетов О.О.	к.ф.н., доцент
Сидоренко В.В.	д.т.н., професор
Тарнавський М.П.	к.е.н., доцент
Федунець А.Д.	к.т.н., доцент
Фільштейн Л.М.	д.е.н., професор
Якименко С.М.	к.ф-м.н., доцент

А.С. Макаренко, ст. гр.ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Щодо податкової амортизації основних засобів

У статті розглянуто сутність податкової амортизації, її негативні та позитивні сторони. Проаналізовано нові правила податкової амортизації згідно з новим Податковим кодексом. Розглянуто та порівняно норми податкової амортизації окремих груп об'єктів основних засобів з нормами, встановленими Податковим кодексом України.

амортизація, основні засоби, амортизаційні відрахування

Актуальність теми. Амортизаційні відрахування – одне з головних джерел здійснення реальних інвестицій. За допомогою амортизації регулюється швидкість звороту основних засобів, інтенсифікується процес її відтворення, регулюється технічна та виробнича політика на підприємстві. Протягом останніх років на більшості підприємств різних галузей народного господарства України спостерігається низький рівень ефективності і відтворювальних процесів. Третина парку діючого обладнання є фізично спрацьована, технічно та морально застаріла. Від 01.04.2011 набирає чинності розділ III Податкового Кодексу, згідно з ним, змінюється перелік об'єктів основних засобів за групами.

Постановка проблеми. Повільні темпи оновлення і вибуття машин і устаткування, тобто найбільш активної частини основних засобів на промислових підприємствах, великий коефіцієнт економічного спрацьовання призводять до того, що устаткування містить майже третину фізично спрацьованих і технічно застарілих його одиниць. Саме цим передовсім пояснюється невідкладне завдання прискорення й підвищення ефективності відтворення основних засобів, зростання технічного рівня застосовуваних засобів праці за рахунок правильно обраної політики амортизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у розробку теоретичних основ і методологічних підходів внесли вчені-економісти: Сопко В.В., Шатохіна О.І., Гавриленко В.Я., Сук Л.К., Завгородній В.П., Задорожний З.В., Линник В.Г., Литвин Ю.Я., Малюга Н.М. та ін.

Невирішені частини загальної проблеми. Несумісність методології нарахування амортизації основних фондів за податковим законодавством і бухгалтерським призводить до нелогічного закінчення їх корисного використання.

Постановка завдання. Метою стаття є дослідження основних підходів до податкової амортизації, визначити її переваги та недоліки. Проаналізувати нові правила нарахування податкової амортизації.

Виклад основного матеріалу. Під амортизацією слід розуміти систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

До сильних сторін податкового методу амортизації можна віднести те, що податковий метод застосовується насамперед з метою спрощення обліку, зменшення облікових робіт. Досягається це завдяки тому, що для бухгалтерського обліку амортизацію окремо не розраховують, це вже зроблено в податковому обліку. Для бухгалтерського обліку беруть суму амортизації з податкового обліку. Вибір методу нарахування амортизації на підприємстві спирається не на обґрунтованість методу, а на простоту і нетрудомісткість його використання.

До слабких сторін амортизації за податковим методом в сегменті факторів експлуатації об'єкту основних засобів, які впливають на очікуєми спосіб отримання

економічної корисності від його використання слід віднести те, що:

- не враховується строк експлуатації;
- не враховується фізичний та моральний знос;
- не враховуються виробничі фактори використання основних засобів;
- розрахована в основному для мети оподаткування;
- не допрацьований нормативно.

-податковий метод зрівнює предмети, які мають зовсім різні терміни використання і функціональні можливості, що не призводить до економічно обгрунтованого нарахування амортизації.

Положення про податкову амортизацію не поширюється на підприємства, що випускають продукцію, ціни на яку встановлюються державою[2].

Норми амортизації слід поділити на три періоди:

- норми амортизації для основних засобів придбаних до 01.01.2004 р.: група 1 – 1,25%; група 2 – 6,25%; група 3 – 3,75%.

- норми амортизації для основних засобів придбаних після 01.01.2004 р. група 1 – 2%; група 2 – 10%; група 3 – 6%; 4 група 4 – 15%[1].

- норми амортизації для основних засобів придбаних після 01.04.2011 р. передбачають розподіл основних засобів підприємства на 16 груп.

З 1 квітня 2011 року набирає чинності новий Податковий Кодекс. Згідно нового Податкового Кодексу: основні засоби – це матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2500 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік)[5].

Особливості переходу платників податку на прибуток на нові правила податкової амортизації: платники податку станом на 01.04.11 р. повинні провести інвентаризацію основних засобів, інших необоротних активів та нематеріальних активів і визначити їхній перелік за групами– передбачає розподіл основних засобів підприємства на 16 груп, а нематеріальних активів – на 6 груп (табл.1).

Таблиця 1 - Класифікація груп основних засобів та інших необоротних активів і мінімально допустимих строків їх амортизації

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
група 1 - земельні ділянки	-
група 2 - капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
група 3 - будівлі	20
споруди	15
Передавальні присторої	10
група 4 - машини та обладнання	5
з них:	
електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерел безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони, мікрофони і рації, вартість яких перевищує 2500 гривень	2
група 5 - транспортні засоби	5

група 6 - інструменти, прилади, інвентар (меблі)	4
група 7 - тварини	6
група 8 - багаторічні насадження	10
група 9 - інші основні засоби	12
група 10 - бібліотечні фонди	-
група 11 - малоцінні необоротні матеріальні активи	-
група 12 - тимчасові (нетитульні) споруди	5
група 13 - природні ресурси	-
група 14 - інвентарна тара	6
група 15 - предмети прокату	5
група 16 - довгострокові біологічні активи	7

Податковий Кодекс констатує, що вартість, яку амортизують, за кожним об'єктом основних засобів, інших необоротних та нематеріальних активів потрібно визначити як первісну (переоцінену) з урахуванням капіталізованих витрат на модернізацію, модифікацію, добудову, дообладнання, реконструкцію тощо, а також суми накопиченої амортизації за даними бухгалтерського обліку на дату набрання чинності рядок. При цьому до переоціненої вартості основних засобів не включають суму їхньої дооцінки, проведеної після 01.01.10 р. Виключення з переоціненої вартості тільки таких до оцінок підтверджує, що суми до оцінок більш ранніх періодів (проведені до 01.01.10 р.) потрапляють до амортизованої вартості основних засобів для нарахування податкової амортизації.

За пп. 14.1.19 Кодекса вартість основних засобів, інших необоротних та нематеріальних активів, яку амортизують, визначають як первісну або переоцінену вартість основних засобів, інших необоротних та нематеріальних активів за вирахуванням їхньої ліквідаційної вартості.

Це й забезпечить підґрунтя для подальшого пооб'єктного нарахування податкової амортизації за правилами, передбаченими Кодексу.

Амортизовану в податковому обліку вартість основних засобів розраховують за даними бухгалтерського обліку. Якщо ж складеться ситуація: загальна вартість усіх груп основних засобів за даними бухгалтерського обліку виявиться меншою, ніж загальна вартість усіх груп основних фондів за даними податкового обліку на 01.04.11 р., тоді тимчасову податкову різницю, яка виникає в результаті такого порівняння, амортизують у податковому обліку як окремий об'єкт із застосуванням прямолінійного методу протягом трьох років. У протилежному випадку – якщо загальна вартість усіх груп основних засобів за даними бухгалтерського обліку більша, ніж загальна вартість усіх груп основних фондів за даними податкового обліку – різницю, яка виникає амортизують на загальних підставах. Згадане перевищення - не що інше, як частина амортизованої вартості основних засобів, проінвентаризованих на 01.04.11 р., котрі будуть пооб'єктно амортизуватися в податковому обліку в порядку й за методами, передбаченими ст.ст. 145 та 146 Кодексу [3].

Розрахунки проведені з використанням нових правил нарахування податкової амортизації, встановлених Податковим кодексом України (табл.2).

Таблиця 2 - Порівняння нейтральних норм податкової амортизації окремих груп об'єктів основних засобів з нормами, встановленими Податковим кодексом України

Групи		Норми (%)			Відхилення	
згідно з Податковим кодексом України	пропоновані	згідно з Податковим кодексом України*	нейтральні**		з використанням індексації	без використання індексації
			з використанням індексації	без використання індексації		
3	2	20,57	12,39	20,72	+8,18	-0,15
4	5	60,19	43,77	73,2	+16,42	-13,01
	8	90,00	127,66	213,52	-37,66	-123,52
5	8	60,19	127,66	213,52	-67,47	-153,33
6	6	68,38	49,98	83,59	+18,40	-15,21

* Нормами податкової амортизації згідно з Податковим кодексом України виступають норми, розраховані виходячи з мінімально допустимих строків корисного використання об'єктів основних засобів для методу зменшення залишкової вартості.

** У таблиці подано нейтральні норми податкової амортизації для ситуації, коли індекс інфляції становить 18,7% (після індексації - 10%), а темпи економічного зростання -3,4%, що відповідає показникам за 2010 р.

При інфляції (18,7% за 2010 р.) і темпах зростання ВВП (3,4% за 2010 р.), з позицій дотримання нейтральності податкової амортизації, доцільно індексувати вартість об'єктів основних засобів на індекс цін інвестицій в основний капітал, з одночасним встановленням норм податкової амортизації на рівні реальної економічної.

Як видно з таблиці 2, в умовах високої інфляції та низьких темпів зростання економіки норми податкової амортизації, розраховані на основі навіть мінімально допустимих строків корисного використання об'єктів основних засобів, є меншими від нейтральних норм. Більше того, той спосіб індексації, що передбачений Податковим кодексом України (з використанням індексу споживчих цін і порога індексації на рівні 10%), не дозволяє підприємствам досягти точки нейтральності (по окремих групах об'єктів), з огляду на що податок на прибуток підприємств фактично дестимулює інвестиції в основні засоби.

Висновки. На основі одержаних результатів можна сформулювати такі загальні принципи побудови нейтральної системи податкової амортизації:

1. при розробці системи податкової амортизації слід керуватися принципом податкової нейтральності як вихідним критерієм для визначення межі між стимулюванням і дестимулюванням інвестиційної діяльності підприємств;

2. розробка класифікації об'єктів основних засобів повинна враховувати закономірності зміни їх реальної вартості внаслідок старіння (реальну економічну амортизацію);

3. при виборі того чи іншого варіанта політики податкової амортизації необхідно враховувати фактори інфляції та темпів реального економічного зростання[4].

Отже, при низьких темпах економічного зростання і високому індексі цін інвестицій в основний капітал (що відповідає умовам, які склалися в останні роки в економіці України) — добрий результат дають норми податкової амортизації, рівні нормам реальної економічної, з наступною індексацією вартості об'єктів основних засобів. Така політика в цілому може вважатися прийнятною на стадії економічного спаду, коли інвестиційні перспективи підприємств не є сприятливими. У період кризи, коли господарюючі агенти зазнають значних збитків, певне збільшення прибутку за рахунок зменшення податкової амортизації можна вважати виправданим як для самих підприємств, так і для держави.

Список літератури

1. Аудит: підручник/Г.М.Давидов, І.Г.Давидов,Ю.Г.Давидов та ін.; за ред. Г.М.Давидова, М.В.Кужельного. – 2ге вид. – К.:Знання, 2009. – с.176.
2. Завгородній В. П. Бухгалтерський облік в Україні (з використ Нац.стандартів) Навч. посібн для студ. вузів — 5-те вид доп. та перероб. — К.: А С К , 2001 — с.147.
3. Нові правила податкової амортизації: умови переходу// Все про бухгалтерський облік. - від 28.02.2011. - № 20 – с.50
4. Податкова амортизація// Економіка України. – 2011. - №2 – с.58
5. Податковий кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, №13-14, ст.112). - <http://zakon.rada.gov.ua>

Одержано 31.05.11

УДК 657.47

Т.Ю. Третяк, ст. гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Шляхи удосконалення методології обліку витрат на підприємстві

В статті наведені рекомендації і пропозиції щодо вдосконалення діючої методики обліку і аудиту витрат дорожньо-будівельних робіт.

облік, управління витратами, аудит витрат, будівництво, дорожнє господарство

Складні перетворення, що здійснюються в суспільстві та економіці, створення нових прогресивних структур виробництва та кардинальні зміни у вимогах до якості управління потребують комплексного підходу до розробки нових теоретичних та методологічних прийомів управління, а, отже і систем інформації, яку формує бухгалтерський облік.

Капітальне будівництво у сфері дорожнього господарства – один з напрямків матеріального виробництва, призначений для створення та оновлення основних засобів за рахунок направлених на це вкладень шляхом здійснення нового будівництва та реконструкції автомобільних доріг загального користування, а також відповідних інженерних комунікацій і споруд.

Ринкова економіка характеризується більш детальним та вимогливим ставленням до питань прибутковості господарської діяльності суб'єктів господарювання державного сектору. Такий підхід з управлінської точки зору зводить вказану вище проблему підвищення рентабельності до отримання повної та вірогідної інформації про склад витрат на виробництво, як основу формування ціни і вартості будівельної продукції, та використання ефективних методичних прийомів щодо контролю за елементами і статтями їх здійснення.

Від ефективності управління витратами залежить фінансовий результат діяльності підприємств. Процес ринкової трансформації системи обліку та аудиту на виробничих підприємствах неадекватний сучасним вимогам. До основних стримуючих факторів відносяться: застарілі інструктивні та методичні матеріали з організації обліку витрат виробництва і реалізації продукції; недостатня відповідність сучасним вимогам регламентування відображення витрат в існуючій нормативно-правовій базі; недосконалість первинних документів з обліку виробничих витрат; відсутність

методичних матеріалів з організації контролю та реалізації його результатів. Облікова політика і номенклатура калькуляційних статей витрат не ґрунтується на специфіці дорожньо-будівельних підприємств. Додаткових досліджень вимагають також проблеми обліку і розподілу загальновиробничих витрат; організація обліку витрат на базі комп'ютерних технологій; прогнозування витрат і визначення резервів зниження собівартості продукції. Розв'язання цих проблем дозволить перейти на новий рівень організації бухгалтерського обліку витрат, підвищити його аналітичність і ефективність у керуванні діяльністю підприємства. Таким чином, облік та аудит витрат виробництва і реалізації потребують концептуального вдосконалення.

Сутність витрат як економічної категорії історично змінюється під впливом певних суспільно-економічних умов. Даний фактор привертає увагу дослідників, однак він майже не враховується при організації обліку і аудиту витрат виробництва та реалізації продукції. Це призводить до спрощення висновків щодо цілей, функцій і завдань обліку витрат, застосування методів обліку формування собівартості продукції, необхідності й можливості використання облікової інформації.

У дослідження питань теорії і методології обліку та аудиту витрат вагомий внесок зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: М.Т. Білуха, І.О. Бланк, О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, З.В. Гуцайлук, Г.М. Давидов, І.К. Дрозд, В.П. Дудко, В.П. Завгородній, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, Є.В. Мних, В.В. Мова, Л.В. Нападовська, В.О. Озеран, Ю.І. Осадчий, М.С. Пушкарь, В.С. Рудницький, В.К. Савчук, В.В. Сопко, А.Л. Степанюк, Б.Ф. Усач, В.Г. Швець, В.О. Шевчук, А.Д. Шеремет та ін.

Нові економічні відносини, що склалися у суспільстві з ринковою економікою, потребують подальшого розвитку методики обліку в галузі дорожнього будівництва, зокрема обліку і аудиту витрат діяльності підприємств з урахуванням вимог національних стандартів бухгалтерського обліку.

Мета і завдання дослідження полягають у розробці рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення діючої методики обліку і аудиту витрат дорожньо-будівельних робіт із застосуванням сучасних облікових систем, форм і методик на технічній базі ПЕОМ з урахуванням національних стандартів бухгалтерського обліку з метою її спрямування на більш ефективне використання ресурсів, оптимізації її собівартості.

Організаційно-технологічні особливості та характеристики фінансування, кредитування та здійснення дорожніх робіт безпосередньо пов'язані з методикою та організацією аудиту дорожньо-будівельних організацій. Технологічні ознаки дорожньо-будівельного виробництва характеризуються, крім того, рядом особливостей, що безпосередньо впливають на повноту формування витрат і виконаних робіт та їх реальність, і тому вимагають чіткого визначення і обґрунтування.

Аудит витрат на виробництво і виконаних БМР – один з основних технологічних етапів здійснення різних форм контролю дорожньо-будівельних організацій:

1) циклу придбання і витрачання в частині:

- визначення облікових цін на матеріали, будівельні конструкції виробу, напівфабрикати, пально-мастильні матеріали, пар, воду та інші види матеріальних ресурсів, придбаних у сторонніх організацій з метою здійснення будівельного виробництва;
- визначення правильності встановлення посадових окладів та присвоєння по часовим робітникам тарифних ставок;
- виявлення фактичної наявності матеріалів, будівельних машин і механізмів;
- визначення амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних виробничих засобів підприємства;
- доцільність здійснення окремих видів витрат і залучення послуг (робіт) сторонніх організацій;

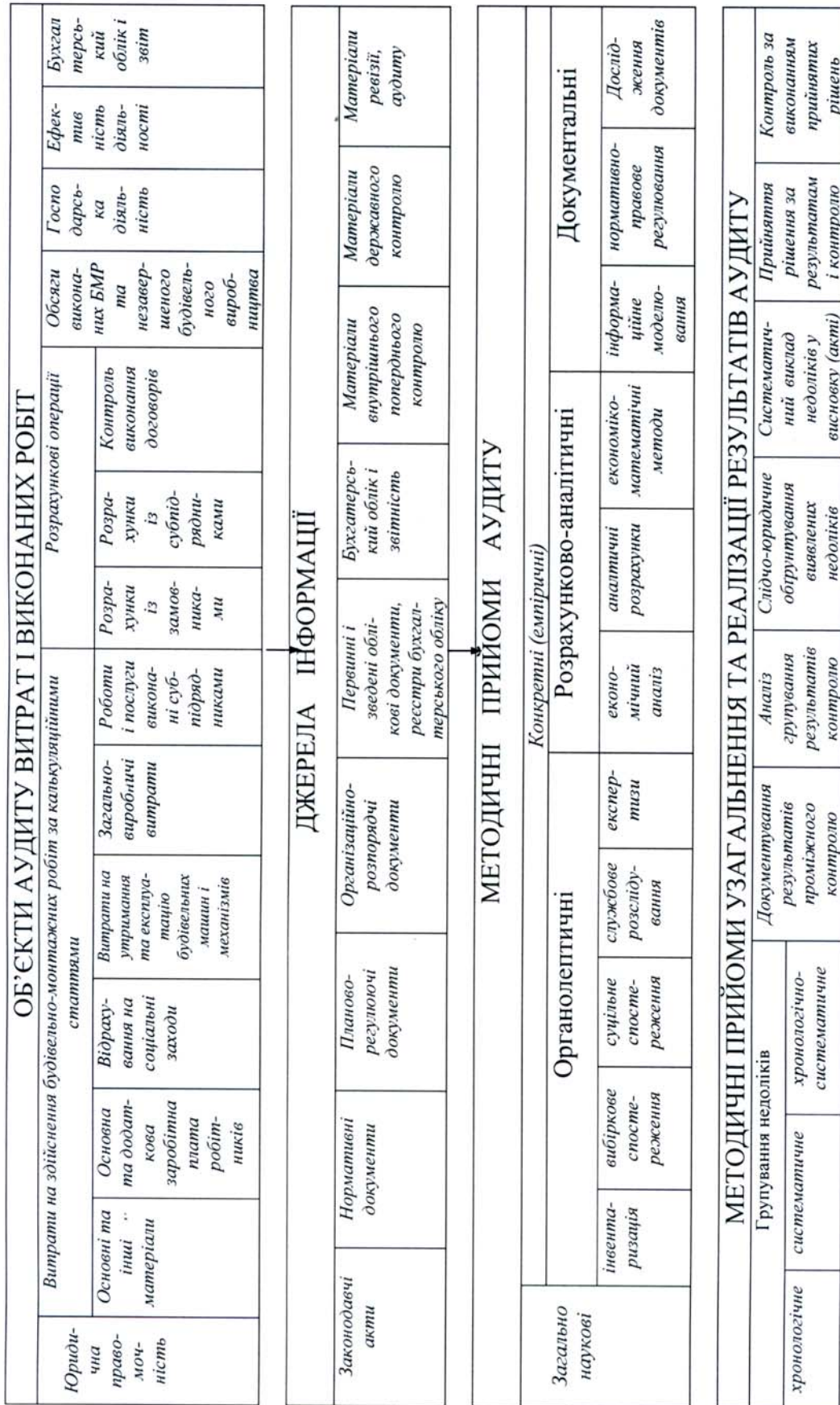

Рисунок 1 - Організаційно-методична модель аудиту витрат та виконаних будівельно-монтажних робіт

2) виробничого циклу в частині:

- правильності списання матеріалів на виробництво відповідно до норм та фактичних обсягів виконання БМР;
- нарахування та віднесення до складу собівартості основної та додаткової заробітної плати робітників;
- визначення обсягів роботи будівельних машин і механізмів та їх розподіл за об'єктами обліку;
- розподілу загальновиробничих витрат;
- визначення та включення до складу собівартості обсягів робіт, виконаних субпідрядними організаціями.

Важливість здійснення аудиту витрат на виробництво і виконаних БМР та зацікавленість в зазначеному етапі обліку полягає в повноті визначення з метою отримання достовірної інформації для потреб управління в якості: правильності визначення обсягів виконаних БМР, як основного призначення господарської діяльності будівельної організації, точності визначення фінансових результатів господарської діяльності будівельних організацій, реальності формування договірної (контрактної) вартості БМР.

Узагальнення результатів аналітичних і теоретичних досліджень в сфері аудиту дає можливість зробити висновок про необхідність комплексного підходу до організації аудиту, загальна модель якого, незалежно від його класифікаційної ознаки та форми здійснення внутрішньогосподарського або зовнішнього (ревізія, аудит) представлена на рис.1.

Аудит господарської діяльності та її ефективності в системі моделі аудиту витрат на виробництво та виконаних БМР передбачає виявлення за результатами контролю елементів формування витрат та обсягів виконаних робіт доцільності використання ресурсів будівельної організації у забезпеченні виконання господарських функцій та напрямків нової стратегії діяльності щодо покращення та мобілізації можливих резервів підприємства.

Аудит стану бухгалтерського обліку і звітності в системі моделі аудиту витрат на виробництво та виконаних БМР здійснюються в процесі контролю статей витрат та обсягів виконаних робіт і незавершеного будівельного виробництва в результаті порівняння результатів фактичного контролю з даними бухгалтерського обліку і звітності, логічної послідовності відображення господарських операцій в первинних, зведених облікових документах і реєстрах бухгалтерського обліку, та достовірності статей бухгалтерської і статистичної звітності.

Згідно запропонованої моделі аудиту витрат на виробництво та виконаних БМР із врахуванням особливостей здійснення дорожніх робіт, завдяки: структуризації об'єктів контролю (за ознаками залежно від поставлених перед контролем питань; за найбільшою імовірністю наявності облікових невідповідностей; за послідовністю зв'язків відповідно до системи обліку будівельної організації); вибору правильного за змістом і оптимального за обсягом кола джерел інформації за кожним елементом об'єктів контролю; раціонального та ефективного застосування методичних прийомів контролю; вибору необхідних методичних прийомів узагальнення і реалізації результатів контролю встановлюються факти наявності і величини облікових невідповідностей між даними про обсяги БМР і здійснених витрат на виробництво; відображення облікових операцій не відповідно до чинних норм і правил; несвоєчасності виявлення негативних явищ в господарській діяльності та здійснюється розробка профілактичних рекомендацій щодо удосконалення інформаційних і контрольних функцій обліку з метою запобігання та несвоєчасного виявлення фактів систематичних порушень і зловживань.

Таким чином, у статті запропоновано модель аудиту витрат на виробництво та виконаних БМР із врахуванням особливостей здійснення дорожніх робіт.

Основні проблеми, пов'язані з аудитом, – недостатня кількість методичних розробок з аудиторського контролю, брак достатнього досвіду аудиторської діяльності, недостатня кількість кваліфікованих аудиторських кадрів, а звідси – і неосвоєний ринок аудиторських послуг, відсутність типових форм документів з аудиту [5, С.63]. Таким чином, на сьогодні в Україні існує нагальна потреба удосконалити механізм проведення аудиту.

Список літератури

1. Савченко В. Я., Зотов В. О., Кириленко С. А. та ін. Аудит: Навч.- метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – К.: КНЕУ, 2003. – 268 с.
2. Закон України "Про аудиторську діяльність" від 14 вересня 2006 року N140-V.
3. Петрик О. А., Фенченко М. Т. Аудит у зарубіжних країнах: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. / За заг. Ред. О. А. Петрик. – К.: КНЕУ, 2002. – 168 с.
4. Усач Б.Ф. Аудит: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 223 с.
5. Бондар М.І. Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 188 с.
6. Методичні рекомендації з формування собівартості будівельно-монтажних робіт (нова редакція) – Київ: УкрНДЦ „Екобуд”, 2004. – 64 с.

Одержано 30.05.11

УДК 657

Н.Ю. Коростієнко, магістр ОА-10-МБ, М.В. Турик, магістр ОА-10 МС
Кіровоградський національний технічний університет

Оптимізація обліку і аудиту розрахунків з дебіторами та управління дебіторською заборгованістю

В статті висвітлено проблеми організації обліку дебіторської заборгованості та створення резерву сумнівних боргів, здійснено аналіз дебіторської заборгованості та претензійного механізму на комунальних підприємствах. Надано рекомендації щодо оптимізації організаційних аспектів обліку та аудиту дебіторської заборгованості на комунальних підприємствах.
дебіторська заборгованість, сумнівні борги, претензійний механізм, підприємства ЖКГ

У процесі фінансово-господарської діяльності у підприємств постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми контрагентами. Відвантажуючи готову продукцію, підприємства, як правило, не отримують оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця. Таким чином, протягом певного періоду від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості.

Проблеми обліку і аудиту дебіторської заборгованості розглядалися вченими Оляднічук Н.В., Чауш Б.М., Ямборко Г., Юр'єва О.[5,6,7,8]. Управління дебіторською заборгованістю досліджували вчені такі як Бондаренко О.С., Білик М.Д.,[9,10].

Метою написання статті є розробка заходів оптимізації обліку і аудиту розрахунків з дебіторами та управління дебіторською заборгованістю.

Дебіторська заборгованість це складова оборотного капіталу, яка представляє

собою вимоги до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів продукції, послуг [34]. Збільшення дебіторської заборгованості означає вилучення коштів з обороту.

Дебіторська заборгованість у процесі виконання зобов'язань є природним, об'єктивним процесом фінансово-господарської діяльності підприємства. В управлінні дебіторською заборгованістю для підприємства дуже важливо по-перше, оптимізувати розмір дебіторської заборгованості, по-друге, забезпечити своєчасне одержання цієї заборгованості і, по-третє, організувати відповідним чином роботу з векселями.

Специфікою діяльності комунальних підприємств, які надають житлові та комунальні послуги, є те, що послуги надаються незалежно від стану платежів за них окремими споживачами. У зв'язку з цим підприємства галузі. В свою чергу, не мають змоги своєчасно розрахуватися за спожиті матеріальні ресурси і, як наслідок, виникає значна дебіторська та кредиторська заборгованість.

Фінансовий стан визначає конкурентоспроможність підприємства, його імідж, потенціал у діловому співробітництві. Важливим показником фінансового стану є ліквідність підприємств. Ліквідність – це здатність окремих елементів активів трансформуватись у грошові кошти. Коефіцієнт поточної ліквідності дає узагальнену оцінку ліквідності активів. Вважається нормальним, якщо коефіцієнт поточної ліквідності має значення більше 1.

При здійсненні аналізу фінансового стану важливо аналізувати кінцевий результат роботи підприємства. Для цього використовується система коефіцієнтів рентабельності. Вивчаючи дебіторську заборгованість слід, перш за все, проаналізувати її динаміку (табл.1.)

Таблиця 1- Структура дебіторської заборгованості на прикладі ОКВП «Дніпро-Кіровоград»

Показники	2008	2009	2010
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	9,2	21,3	42,3
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1,0	0,5	0,2
Інша поточна заборгованість	89,8	78,2	57,5
Дебіторська заборгованість усього	100	100	100

За даними таблиці видно, що переважаючою у структурі є інша поточна заборгованість, її частка становить 57,5%. Слід зазначити, що питома вага такого виду дебіторської заборгованості протягом останніх трьох років значно скоротилася (на 32,3 п. %). Зовсім незначна частка дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом, при цьому у динаміці вона скорочується. Зростає частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги (у 2010 році – 42,3).

З метою управління дебіторською заборгованістю важливо знати інформацію про своєчасність її погашення. Проаналізуємо прострочену дебіторську заборгованість (табл. 2)

Таблиця 2- Стан погашення дебіторської заборгованості на прикладі ОКВП «Дніпро-Кіровоград»

Показники	2009	2010
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	21026	27821
Із неї прострочена, тис. грн. %	20510,21 97,5	26428 95,0
У тому числі за послуги, тис. грн.	20910,4	27762
Із неї прострочена, тис. грн. %	20400,41 97,6	26373 95,0
Інша поточна заборгованість, тис. грн.	115,6	59
Із неї прострочена, тис. грн. %	109,8 94,9	55 93,2

Як видно за даними таблиці, практично вся дебіторська заборгованість є простроченою. Спостерігається лише незначне скорочення частки простроченої дебіторської заборгованості. Важливим є аналіз оборотності дебіторської заборгованості, для чого обчислюються відповідні коефіцієнти.

$$\text{Одз} = \text{ВР} / \text{ДЗсер},$$

де ВР – виручка від реалізації;

ДЗсер – середня дебіторська заборгованість.

Чим швидше обертається дебіторська заборгованість, тим менший ризик її погашення.

Обчислимо коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості

$$2009 \text{ рік} \quad \text{Одз} = 35929 / 19089,5 = 1,88;$$

$$2010 \text{ рік} \quad \text{Одз} = 44265 / 24110,5 = 1,84.$$

Чим вищий є цей коефіцієнт, тим агресивнішою має бути політика стягнення заборгованості. Період погашення дебіторської заборгованості обчислюється за формулою:

$$T = 360 / \text{Одз}.$$

Для даного прикладу період погашення буде складати:

$$2009 \text{ рік} \quad T = 360 / 1,88 = 191,5 \text{ днів};$$

$$2010 \text{ рік} \quad T = 360 / 1,84 = 195,6 \text{ днів}.$$

Період погашення дебіторської заборгованості до 60 днів вважається нормальним, до 90 днів – поганим, а більше 90 днів – критично проблемним. Отже як видно з прикладу термін погашення дебіторської заборгованості є більшим за півроку, це свідчить про кризовий стан платіжної дисципліни та вимагає негайних заходів щодо покращення стану розрахунків.

Слід також проаналізувати такий показник рівня дебіторської заборгованості, як частка дебіторської заборгованості у поточних активах підприємства. Цей показник характеризує якість дебіторської заборгованості. Чим вищий цей показник, тим нижча ліквідність дебіторської заборгованості.

Аналіз дебіторської заборгованості дозволяє зробити висновок про ефективність кредитної політики, що проводиться підприємством, виявити її недоліки і врахувати їх при розробці нової кредитної політики. Якщо стан дебіторської заборгованості свідчить про недосконалу кредитну політику підприємства, або про її відсутність взагалі то за такої ситуації важливим є налагодження претензійної роботи за простроченою та безнадійною заборгованістю. Така робота ведеться на всіх комунальних підприємствах.

Претензії по дебіторській заборгованості доцільно розподілити за такими групами претензій:

- до постачальників і підрядників за виявлені під час перевірки їхніх рахунків завищення обсягів виконаних робіт, недопоставку товарів, завищення цін і тарифів, завищення сум у наслідок арифметичних помилок, за невідповідність якості поставлених товарів стандартам або технічним умовам, з вини постачальників;
- до транспортних організацій за нестачу вантажу понад норми природних втрат, що виникла у дорозі, і за зайві сплачені суми при перевезенні вантажів;
- до боржників за санкціями (штрафи, пені, неустойки) за недотримання договірних умов, визнаних платниками або присуджених судом;
- до банків за сумами, помилково списаними за рахунками в банку.

Претензійна робота включає такі заходи:

- розгляд стану розрахунків на раді, що затверджується в протоколі засідання ради директорів;
- листування з юристами суб'єкта господарювання;
- юридичне консультування;
- звернення до суду.

Із усіх перелічених заходів результативними є переважно стягнення боргів через судові справи. Недоліком претензійної роботи на підприємстві ОКВП Дніпро-Кіровоград є те, що відсутній постійний контроль за дотриманням термінів розрахунків за дебіторською заборгованістю та її розмірами.

В організації обліку дебіторської заборгованості є важливим створення резерву сумнівних боргів. Головною метою нарахування резерву сумнівних боргів в бухгалтерському обліку та включення із активів балансу і списання на витрати звітного періоду дебіторської заборгованості, яка визнана безнадійною, є забезпечення достовірною інформацією її користувачів. Складність цього полягає у врахуванні ризиків, що виникають в результаті операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Ризик пов'язаний із несплатою окремими споживачами дебіторської заборгованості за спожиті послуги, є одним із них і повинен аналізуватися і оцінюватися спеціалістами підприємства, виходячи з особливостей його діяльності. Найбільш суттєвим є те що в результаті несплати деякими споживачами за послуги, у комунального підприємства виникає поточна кредиторська заборгованість, яка не має джерела покриття. Кредиторами комунальних підприємств є як енерго-, газопостачальні організації, так і бюджети та працівники підприємства. У разі залучення позикових коштів до фінансування капітальних проєктів, у підприємств виникають зобов'язання перед фінансовими установами (банками) тощо.

Якщо основною діяльністю підприємства є надання комунальних послуг, і воно не має інших джерел доходів, то фактично, незабезпечена грошовими коштами безнадійна дебіторська заборгованість зменшує фінансовий результат підприємства. Це означає, що зменшується прибуток і підприємство не може виконати заплановані капітальні програми. Відсутність досвіду оцінки дебіторської заборгованості та створення обґрунтованого резерву сумнівних боргів є тимчасовою проблемою.

В зв'язку з тим, що сьогодні спеціалісти комунальних підприємств не мають достатнього практичного досвіду застосування методики розрахунку сум безнадійної заборгованості, необхідно опиратися на підходи до обчислення резерву сумнівних боргів, визначені в П(С) БО10 «Дебіторська заборгованість», П(С)БО 1,2,3,14,19 та інших нормативних документах, які регламентують бухгалтерський облік дебіторської заборгованості.

Величина сумнівних боргів визначається :

1. виходячи з платоспроможності окремих дебіторів;
2. виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на умовах наступної оплати;
3. на основі класифікації дебіторської заборгованості.

Для розрахунку резерву сумнівних боргів використовується облікова бухгалтерська інформація по рахунку 36 « Розрахунки з покупцями і замовниками» про суми поточної та безнадійної дебіторської заборгованості.

Метод визначення резерву, виходячи с оцінки платоспроможності окремих дебіторів, передбачає, що підприємство буде аналізувати стан дебіторської заборгованості окремо по кожному абоненту. Якщо дебітор протягом тривалого періоду (наприклад більше року) не сплачував за послуги, то підприємство може прийняти рішення про включення частини його поточної дебіторської заборгованості до резерву сумнівних боргів.

Підходи до визначення величини резерву сумнівних боргів у підприємствах житлово-комунального господарства можуть обиратися в межах однієї групи споживачів. Диференційний метод оцінки та нарахування резерву може застосовуватися окремо по кожній групі, наприклад:

- по госпрозрахункових підприємствах - оцінюється платоспроможність окремих дебіторів в залежності від терміну відсутності оплат за спожиті послуги;

- по бюджетних організаціях і установах – при відсутності боргу більше року резерв не нараховується. Підприємство контролює рівень поточних бюджетних зобов'язань та визначає їх величину для своєчасного погашення;
- по населенню – переважно застосовують метод класифікації дебіторської заборгованості.

Незалежно від обраного методу на підприємствах ведеться аналітичний облік дебіторської заборгованості по кожному споживачу, дебіторська заборгованість якого (або її частина) включена в резерв сумнівних боргів.

Незалежно від вибору методу розрахунку резерву, підприємство самостійно (на власний розсуд) класифікує дебіторську заборгованість за строками непогашення. Класифікація за термінами непогашення може бути більше чи менше детальною в залежності від оцінки конкретної ситуації, що склалася. Ця інформація є обов'язковою для розкриття у примітках до річної фінансової звітності підприємства.

Шляхом оптимізації організації аудиту розрахунків з дебіторами є запровадження на підприємстві системи внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит проводиться всередині самого підприємства аудиторами, які працюють на ньому. Хоча вважається, що внутрішній аудитор тією чи іншою мірою залежить від керівництва, а сам аудит не можна вважати повністю незалежним і об'єктивним, це не зменшує значення і важливості внутрішнього аудиту, як невід'ємної частини контролю.

Отже вищенаведені пропозиції щодо удосконалення організації обліку і аудиту дебіторської заборгованості будуть сприяти покращенню стану розрахункової дисципліни та більш ефективному управлінню дебіторською заборгованістю. Аналіз дебіторською заборгованістю дозволяє зробити висновок про ефективність кредитної політики, виявити її недоліки і врахувати їх при розробці кредитної політики.

Список літератури

1. Павловська О.В. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. Посібник для сам ост. вивч.дисц./ О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька.-К.: КНЕУ, 2002.-388 с.
2. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств// Фінанси підприємств.- 2003. №12.-С.24-36
3. Гура Н. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами на прикладі житлово-комунального господарства// Бухгалтерський облік і аудит.- 2005.- №4.-С29-35
4. Акішина О.В., Плотніченко І.Б. Модель внутрішнього аудиту розрахунків з дебіторами і кредиторами // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: 36. наук. праць. – Вип. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»/ Відп. Ред.. О.Є. Кузьмін. – Л.,-2007.-№576.-С.3-8
5. Проблеми обліку розрахунків з дебіторами та їх вирішення. – Оляднічук Н.В. www.udau.edu.ua/lbrary
6. Чауш Б.М. Організація обліку дебіторської заборгованості та її проблеми на сучасному етапі розвитку економіки України // Економіка України. – 2009. - №7.
7. Ямборко Г. Проблеми взаємозгодження бухгалтерського обліку і аудиту. – 2006. - №5
8. Юр'єва О. Аудит дебіторської заборгованості //Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2005. – № 5
9. Бондаренко О.С. Методика управління портфелем дебіторської заборгованості // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - №4 (58)
10. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств //Фінанси підприємств. – 2003. - № 12

Н. Коростиенко., М. Турик

Оптимизация учета и аудита расчетов с дебиторами и управления дебиторской задолженностью

В статье описано проблемы организации учета дебиторской задолженности, анализ финансового состояния и оценка вероятности банкротства предприятия, анализ дебиторской задолженности и претензионного механизма и оптимизация организационных аспектов учета и аудита дебиторской задолженности и создания резерва сомнительных долгов коммунальных предприятий. Все выше

отмеченное объясняет актуальность избранной темы для исследования и определяет цель данной статьи. Целью написания данной статьи является разработка мероприятий оптимизации учета и аудита расчетов с дебиторами и управления дебиторской задолженностью.

N. Korostienko, M. Tyrik

Optimization of account and audit of calculations with debtors and management an account receivable

In the article it is described problems of organization of account of account receivable, analysis of the financial state and estimation of probability of bankruptcy of enterprise, analysis of account receivable and claim mechanism and optimization of organizational aspects of account and audit of account receivable and creation of reserve of doubtful debts of communal enterprises The all higher marked explains actuality of select theme for research and determines the purpose of this article. The purpose of writing of this article is development of measures of optimization of account and audit of calculations with debtors and management an account receivable.

Одержано 30.05.2011

А.П.Ковеня, ст. гр. ОА-10 МС

Кіровоградський національний технічний університет

Сутність, види організаційно-кадрового аудиту та його об'єкти

Досліджено необхідність, мету, задачі та об'єкти організаційно-кадрового аудиту. Виділені основні види послуг, які можуть бути надані при проведенні організаційно-кадрового аудиту, їх зміст та основні процедури. Охарактеризовано нормативно-аналітичне забезпечення організаційно-кадрового аудиту.

аудит, організаційно-кадровий аудит, аудиторські процедури

Аудит дотримання трудового законодавства і розрахунків з оплати праці є трудомісткішим і відповідальнішим. Досліджуючи питання розрахунків з оплати праці аудитору слід пам'ятати, що за бухгалтерськими даними криються різнобічні інтереси роботодавця, працівника і держави.

Організаційно-кадровий аудит – це експертиза стану справ в сфері управління персоналом, яка включає систему заходів щодо збору інформації, аналізу та оцінки на цій основі ефективності діяльності організації, оцінки відповідності структурного і кадрового потенціалу організації цілям і стратегії розвитку, використання кадрового потенціалу і регулювання соціально-трудомих відносин.

Необхідність проведення перевірок систем управління персоналом в компанії виникає в наступних випадках:

- при зміні кадрового працівника, який відповідав за ведення кадрової документації (при звільненні, переводі на іншу посаду, в інший підрозділ, філіал);
- при отриманні повідомлення від Державного департаменту нагляду за додержанням законодавства про працю про планову перевірку, приписів про порушення трудового законодавства;
- при загрозі перевірок після звільнення працівника, який звинувачує підприємство у недотриманні вимог трудового законодавства та внутрішніх документів;
- при зміні керівництва підприємства;
- при приведенні кадрової документації у відповідність до діючого

законодавства після суттєвих змін, які відбулися.

Періодичність їх проведення визначається, на наш погляд, двома основними факторами: динамікою розвитку компанії, інтенсивністю її ділової активності та динамікою зміни зовнішнього середовища.

Задачі, які повинен вирішити аудитор в процесі виконання аудиту даного об'єкту, включають:

- знаходження проблем в області управління персоналом;
- забезпечення відповідності результатів, що вимагаються, обсягу та напрямку зусиль по управлінню персоналом системі внутрішніх та зовнішніх ситуаційних умов;
- забезпечення відповідності стратегії та політики управління персоналом стратегічним цілям організації;
- формування ефективних, тобто таких, що відповідають системі ситуаційних умов, методів управління персоналом, забезпечення ефективності їх застосування;
- визначення відповідності зусиль на стратегічному, лінійному та функціональному рівнях управління персоналом;
- забезпечення інтегрованості елементів системи управління персоналом в цілому в стратегію розвитку підприємства;
- здійснення перспективного планування системи управління персоналом організації;
- встановлення відповідності кадрової політики вимогам законодавства;
- оптимізація витрат на управління персоналом шляхом впровадження більш ефективних методів та процедур;
- підтримка та створення кращого організаційного середовища для сприйняття змін в області управління персоналом;
- визначення вкладу служби управління персоналом в ефективність організації в цілому;
- пояснення обов'язків та відповідальності служби управління персоналом;
- посилення професійного іміджу служби управління персоналом;
- заохочення більшої відповідальності та професіоналізму серед співробітників служби управління персоналом;
- підвищення ефективності інформаційної системи служби управління персоналом.

Розглянемо окремі об'єкти організаційно-кадрового аудиту та задачі їх перевірки. Основними об'єктами організаційно-кадрового аудиту є:

1) система управління персоналом (СУП), діяльність компанії по відношенню до персоналу, основні процедури в рамках системи управління персоналом;

2) побудова організації, її організаційна структура, склад і функціональне навантаження підрозділів, співвідношення і підпорядкованість основних елементів, ступінь жорсткості / гнучкості організаційної конфігурації;

3) трудовий (кадровий) потенціал – сукупність працездатність працівників, які можуть працювати в організації за наявності необхідних організаційно-технічних умов.

Можна розглядати також аудит кадрової документації як окремий елемент організації кадрового аудиту.

Оцінка системи управління персоналом містить велику кількість напрямів, кожне з яких у процесі організаційно-кадрового аудиту оцінюється шляхом порівняння відповідності існуючого положення заздалегідь визначеному еталону.

Основними завданнями (напрямами) оцінки кадрових процесів є:

- планування трудових ресурсів;
- набір персоналу;
- розробка системи стимулювання;
- адаптація персоналу;
- навчання персоналу;

- оцінка трудової діяльності;
- ротація кадрів і планування індивідуальної кар'єри;
- підготовка керівних кадрів (створення резерву);
- моніторинг соціально-психологічної ситуації внутрішньо корпоративної організації комунікацій.

Оцінка структури організації також містить ряд основних напрямків. Це такі напрями як:

- місія, цілі, стратегія організації;
- корпоративна культура, домінуюча управлінська форма;
- стадія і життєвий цикл організації;
- системи і структура управління в організації.

Таблиця 1 - Основні види послуг, які можуть бути надані при проведенні організаційно-кадрового аудиту

Вид послуг	Зміст
Експертиза кадрових документів компанії	<ul style="list-style-type: none"> - експертна оцінка правильності ведення кадрового документообороту; - аналіз тексту конкретного документу на його відповідність вимогам трудового законодавства України; - оцінка ризиків стягнення при проведенні перевірок в разі трудового конфлікту.
Абонентське обслуговування компанії	<ul style="list-style-type: none"> - роз'яснення питань застосування трудового законодавства України та інших законодавчих актів; - рекомендації по оформленню кадрових документів; - можливість укладання договору обслуговування на постійній основі
Зовнішня кадрова служба	<p>Професійне оформлення всіх необхідних кадрових документів, перевагами цієї послуги є:</p> <ul style="list-style-type: none"> - скорочення матеріальних та трудових витрат на постановку і ведення кадрового діловодства; - постійна консультативна підтримка компанії; - можливість навчання конкретного працівника клієнта.
Аудит кадрової документації	<ul style="list-style-type: none"> - повний звіт стану кадрового діловодства в компанії; - рекомендації щодо обов'язкового корегування; - оцінка змісту локальних нормативних актів компанії; - план оптимізації роботи з кадровими документами
Відновлення обов'язкових кадрових документів	<p>В межах діючого законодавства попередньо оцінюється необхідність проведення вказаної роботи та її ефективність</p>
Розробка внутрішніх локальних нормативних актів	<ul style="list-style-type: none"> - розробка трудового договору; - розробка правил внутрішнього трудового розпорядку та інших локальних актів
Консультації з питань трудового законодавства та кадрового діловодства	<ul style="list-style-type: none"> - повна конфіденційність отриманої інформації; - оцінка ситуації, що склалася з точки зору наявних ризиків; - пропозиції виходу з ситуації, враховуючи ризики запропонованих варіантів

Аудит трудового (кадрового потенціалу) передбачає оцінку кадрового складу і оцінку кадрового потенціалу. Професійний підхід до кадрового діловодства і використання трудового законодавства України дозволяє керівникам організації, фахівцям кадрової служби бути захищеними при вирішенні трудових суперечок з працівниками.

Організаційно-кадровий аудит може включати наступні напрямки:

1. Аудит ведення кадрової документації.
2. Оцінка кадрового складу.
3. Оцінка кадрового потенціалу.

Аудит кадрової документації передбачає:

- вивчення особистих справ, трудових книжок працівників, електронних баз даних (якщо вони є), архіву та управлінських документів, що мають відношення до працівників, аналіз посадових інструкцій, регламентів роботи, положень про підрозділи, розпорядчих документів і інструкцій з техніки безпеки та охорони праці, підготовку звіту за станом кадрової документації.

- розробку плану заходів щодо відновлення та виправлення документації, наповнення архівації особистих справ;

- підготовку проектів оптимізації потоку управлінської документації.

Оцінка кадрового складу повинна включати наступні види робіт:

- оцінка укомплектованості кадрового складу в цілому і на рівнях управління, включаючи оцінку забезпеченості технологічного процесу персоналом;

- оцінка відповідності рівня підготовленості персоналу вимогам діяльності;

- аналіз структури кадрового складу відповідно до вимог технології та класифікатора посад;

- аналіз структури кадрового складу за соціально-демографічними характеристиками;

- оцінка плинності кадрів.

Оцінка кадрового потенціалу передбачає:

- діагностику основної орієнтації управлінського персоналу;

- аналіз розподіл управлінських ролей;

- встановлення вміння проектувати;

- визначення наднормативної активності;

- аналіз інноваційного потенціалу;

- встановлення здібностей до навчання;

- визначення ролевого репертуару у груповій роботі;

- оцінку задоволеності статусом, орієнтація на посадове зростання, наявність резерву висунення, оцінка кадрового резерву.

Здійснюючи організаційно-кадровий аудит, слід враховувати що трудові відносини на підприємствах України чітко регламентуються сукупністю таких законодавчих і нормативних документів:

1. Законодавча база, в складі якої слід виділити обов'язкові до застосування документи, та документи, які мають рекомендаційний характер. Група обов'язкових документів включає Кодекс законів про працю, Закони України «Про оплату праці», «Про компенсацію громадянами втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати», «Про індексацію грошових доходів населення», «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про колективні договори і угоди», Генеральні та галузеві тарифні угоди, Положення про порядок компенсації працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням термінів її виплати, затверджене постановою КМУ від 20 грудня 1997 року №1427, Порядок проведення індексації грошових доходів населення, затверджений постановою КМУ від 17 липня 2003 року №1078, Положення про оплату праці за час виробничого навчання, перекваліфікації або навчання інших професій, затверджене постановою КМУ від 28 червня 1997 року №700, Положення

про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ, організацій, затверджене наказом Мінпраці, Мін'юсту, Мінфіну України від 28.06.1993 року №43, Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників та багато інших.

Серед рекомендаційних документів можна виділити такі: Рекомендації щодо визначення заробітної плати працюючих в залежності від особистого внеску працівника в кінцеві результати роботи підприємства, затверджені наказом Мінпраці України від 31.03.99 р. №44, Методичні рекомендації щодо організації матеріального стимулювання праці працівників підприємств і організацій, затверджені наказом Мінпраці України від 29.01.2003 р. №23, Методичні рекомендації щодо оплати праці працівників малих підприємств, затверджені наказом Мінпраці України від 13.08.2004 р. №186.

Проведення організаційно-кадрового аудиту є складним аналітичним дослідженням, яке дозволить суб'єктам господарювання підвищити ефективність роботи персоналу та отримати впевненість у відповідності кадрової документації існуючим вимогам. Як підкреслює багато науковців та практиків, з кожним роком такі послуги в галузі економіки праці та управління персоналом набувають все більшої актуальності та важливості з таких причин:

- робота служби управління персоналом має велике юридичне значення для роботодавців, адже відмова від виконання вимог трудового законодавства може виступати предметом судових позовів та підставою для накладання на підприємство та керівництво штрафних санкцій;

- вкладення в персонал зростають, що зумовлює важливість проблеми їх окупності, адже для більшості підприємств заробітна плата та соціальні пільги становлять значну частину витрат їх операційної діяльності, а невдала система оплати праці, матеріального стимулювання може завдати значну шкоду результативності діяльності підприємства;

- діяльність служби управління персоналом допомагає управляти продуктивністю підприємства;

- в умовах жорсткої конкурентної боротьби за освоєння нових ринків збуту товарів, необхідності завойовування популярності у покупців, підприємства починають все більше піклуватися про створення свого позитивного іміджу, а він складається, в тому числі, і з відношення підприємства до своїх працівників, дотримання їх прав та гарантій.

Список літератури

1. Андрощук І.І. Соціально-трудові відносини та персонал як об'єкт завдань з надання впевненості // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 16 ч.ІІ. – Кіровоград: КНТУ, 2009. - С.40-48
2. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
3. Одегов Ю.Г. Аудит и контроллинг персонала: Учебник / Ю.Г. Одегов, Т.В. Никонова. – М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2006. – 560 с.

Одержано 26.05.11

УДК 657

І.С. Яновська, магістрант гр. ОА-10-МБ*Кіровоградський національний технічний університет*

Облік у системі управління оборотними активами бюджетних установ

У статті розглянуто проблеми обліку та аналізу оборотних активів бюджетних установ в системі управління їх діяльністю. Розглянуто підходи до класифікації оборотних активів та побудови аналітичного обліку матеріальних оборотних активів з врахуванням галузевих особливостей автотранспортних бюджетних установ.

система обліку, система управління, бюджетна установа, оборотні активи

Актуальність теми дослідження. Для побудови економічної стратегії управління оборотними активами відповідно до сучасних наукових поглядів необхідно використовувати наступні принципи: орієнтація на стратегічні цілі розвитку підприємства або установи, на виконання місії організації; забезпечення оптимальності структури оборотних коштів з позицій фінансової стійкості; планування потреби в оборотних активах, виходячи з цілей, які вони забезпечують; визначення додаткової потреби в оборотних активах в умовах нестабільного інфляційного середовища. Вважається, що інформація, сформована в межах фінансового обліку, не повною мірою відповідає запитам ефективного управління бюджетними ресурсами. Оборотні активи є однією з найважливіших ланок облікового процесу, що обумовлює актуальність дослідження проблематики, якій присвячена дана публікація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку, аналізу та контролю оборотних активів досліджували такі вітчизняні вчені, як О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, З.В. Задорожній, Я.Д. Крупка, Р.С. Коршикова, М.В. Кужельний, В.О. Ластовецький, Л.Г. Ловінська, Б.М. Литвин, Н.М. Малюга, М.С. Пушкар, І.І. Пилипенко, В.С. Рудницький, В.В. Сопко, Н.М. Урбан, Б.Ф. Усач, І.Д. Фаріон, В.Г. Швець, С.І. Шкарабан та інші. Особливості бюджетного обліку в тому числі і оборотних активів досліджували С.М. Альошин, І.А. Андреев, А.М. Белов, Ф.Ф. Бутинець, П.Т. Ворончук, Є.П. Дедков, З.У. Жутова, А.Г. Зверев, Д.О. Панков, В.І. Самборський. За останні роки вийшли праці П.Й. Атамаса, Р.Т. Джоги, С.Я. Зубілевич, В. Матвєєвої, П.Г. Петрашка, Т.М. Писаренко, Л.Д. Сафонові, С.В. Свірко, Н.І. Сушко, О.О. Чечуліної, І.Д. Фаріона.

Проте у вітчизняній теорії та практиці ще залишається низка невирішених питань, пов'язаних з обліком, аналізом та контролем оборотних активів в системі управління діяльністю бюджетних установ, які потребують більш детального дослідження з метою адаптації облікових та контрольних процедур конкретних бюджетних установ до сучасних економічних умов.

Постановка проблеми. Є необхідним дослідити рівень інформаційного забезпечення потреб управління оборотними активами в системі бюджетного обліку з врахуванням галузевих особливостей діяльності бюджетних установ, зокрема автотранспортних.

Так за мету при написанні даної публікації поставлено аналіз облікової і контрольної практики стосовно оборотних активів та обґрунтування напрямів їх оптимізації для підвищення рівня інформаційного забезпечення управління та оперативності контролю.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі

відсутнє однозначне трактування поняття “оборотні активи”. Найчастіше їх трактують, як механічне поєднання різних за роллю в процесі кругообороту економічних категорій, або як активів, які протягом одного виробничого циклу можуть бути перетворені на гроші.

Аналіз економічної літератури виявив, що існує загальна ознака, згідно з якою здійснюється виділення оборотних активів і поточних активів із майна підприємства або установи. Такою ознакою є час, протягом якого реалізуються чи споживаються оборотні активи в операційній діяльності підприємства.

На побудову бюджетного обліку безпосередньо впливають бюджетні процеси. Є тісний взаємозв'язок між розвитком бюджетної системи та бюджетним обліком.

Найсуттєвіший вплив на бюджетний облік здійснюють зміни у спрямованості економічної політики держави, що зумовило переорієнтацію фінансового забезпечення установ бюджетного сектору із залишкового принципу на пріоритетний. Оборотні активи як об'єкт виконання кошторису бюджетної установи безпосередньо пов'язано з категорією витрати. Так, за рахунок видатків формується кошторисне призначення пов'язане з придбанням оборотних активів для забезпечення діяльності бюджетної установи.

У результаті касових видатків в процесі придбання матеріальних цінностей для забезпечення операційного циклу діяльності бюджетної установи оборотні активи з форми грошових коштів перетворюються на матеріальні оборотні активи. Використання оборотних активів в процесі діяльності бюджетної установи за відповідний період у вартісній оцінці відображується як складова фактичних видатків. Управлінський аспект витрат пов'язаних з використанням оборотних активів має змістовність у відповідності з особливостями діяльності конкретної установи та конкретного виду оборотних активів.

Однією з найважливіших складових побудови бухгалтерського обліку активів, зокрема і у бюджетній сфері є їх класифікація.

У бюджетній сфері джерелами формування оборотних активів є бюджетне фінансування та власні надходження бюджетних установ. В основу чинної класифікації оборотних активів бюджетних установ покладено їх виокремлення за видами, призначенням та місцями зберігання, що необхідно для контролю за їх наявністю та доцільним використанням відповідно до кошторису. Проте, на нашу думку, ця класифікація відповідає потребам формування фінансової звітності але є недостатньою у зв'язку з необхідністю управління оборотними активами. Для управління оборотними активами насамперед потрібна добре налагоджена інформаційна база. Такою інформацією систему управління забезпечує аналіз, проведений на основі облікових та звітних даних.

Побудова належного обліку, контролю та управління оборотними активами у формі грошових коштів передбачає правильність здійснення й відображення всіх етапів руху коштів, починаючи з нормативно-правових вимог, заповнення первинних документів, узагальнення та систематизації інформації в регістрах і завершуючи складанням звітності.

Нормативно-методологічне забезпечення здійснення обліку касових операцій та операцій на рахунках в банках представлено різноманітними законодавчими актами.

Враховуючи те, що всі розрахунки бюджетною організацією проводяться за рахунок бюджетних коштів, важливо суворо контролювати терміни проведення розрахунків, не допускати проведення передоплати за товари і послуги бюджетними коштами, крім випадків, установлених чинними нормативно-правовими актами, а також брати зобов'язання в межах виділених бюджетних асигнувань на відповідний бюджетний рік.

У разі наявності дебіторської заборгованості, повернення якої викликає сумніви, керівництву бюджетної установи необхідно вжити всіх необхідних заходів для своєчас-

ного повернення коштів. Повернення такої заборгованості може бути здійснене шляхом поставки товарів, виконання робіт, надання послуг. Якщо необхідно, керівництво має звернутися до суду з позовом про повернення дебіторської заборгованості.

Значну питому вагу у бюджетних установах посідають такі оборотні активи як матеріальні запаси. Запаси - це оборотні активи у матеріальній формі, які належать установі та забезпечують її функціонування і будуть використані, як очікується, протягом одного року. Строк очікуваної експлуатації запасів установи встановлюється центральним органом виконавчої влади за відомчою підпорядкованістю або (якщо такі нормативні документи відсутні) установою самостійно в момент придбання запасу.

Завданнями обліку матеріалів є: забезпечення зберігання і встановлення контролю за наявністю та рухом матеріалів; спостереження за дотриманням норм запасів і витрат матеріалів; отримання точних даних про залишки матеріалів у місцях зберігання; забезпечення всіх рівнів управління інформацією про наявність і рух матеріалів.

Основними передумовами виконання цих завдань є економічно обґрунтована класифікація та оцінка матеріалів, нормування їх запасів і чітка організація матеріального постачання та складського господарства.

Класифікація, що покладена в основу організації обліку матеріалів за субрахунками, є недостатньою для контролю за наявністю і рухом матеріальних цінностей – оборотних активів. Різноманітність застосовуваних матеріалів потребує розробки вичерпних номенклатур, тобто систематизованих переліків матеріалів, які споживаються бюджетними установами. Кожному найменуванню, сорту та розміру матеріалів присвоюється умовний числовий код (номенклатурний номер), що особливо важливо в умовах автоматизації обліку матеріалів.

Для правильної організації обліку матеріальних цінностей і контролю за їх витрачанням важливе значення має раціональна організація складського господарства і ведення складського обліку. Нормативна регламентація обліку матеріальних оборотних активів бюджетних установ потребує удосконалення за напрямками розробки Стандартів, зокрема відносно впровадження методології оцінки за міжнародними нормами, а також є необхідним в межах чинного законодавства з врахуванням особливостей діяльності бюджетної установи адаптувати систему обліку до потреб управління запасами.

Вважаємо, що є необхідним та доцільним з метою посилення управлінської складової обліку розмежувати експлуатаційні та господарські матеріали та розподілити матеріально – технічні ресурси як на основні та допоміжні, так і за джерелами їх формування та напрямками використання. З метою управління оборотними активами є необхідним поглибити аналітику обліку матеріальних оборотних активів. Для обліку запасних частин та автомобільних шин по рахунку 23 «Матеріали і продукти харчування» доцільно відкрити відповідний субрахунок, наприклад 207 (за аналогією з субрахунком Типового плану рахунку підприємницьких структур):

- 20711 - запасні частини придбані нові;
- 20712 - запасні частини, виготовлені в установі;
- 20713 - запасні частини, непридатні до експлуатації;
- 2072 - обмінний фонд запасних частин;
- 20721 - придатні запасні частини обмінного фонду;
- 20722 - запасні частини обмінного фонду, що підлягають відновленню;
- 20723 - запасні частини обмінного фонду в ремонті;
- 2073 - автомобільні шини;
- 20731 - автомобільні шини в запасі;
- 20732 - автомобільні шини в обороті;
- 20733 - автомобільні шини в ремонті.

Одним із основних елементів видатків у автотранспортних підрозділах бюджетних установ є вартість паливно-мастильних матеріалів для надання автотранспортних послуг. Відповідно для автотранспортних бюджетних установ є необхідним з метою управління поглибити аналітику пального, для чого за рахунком 23 «Матеріали і продукти харчування» і відповідним субрахунком «Пальне», наприклад 23203 відкрити аналітичні рахунки:

– 2031 «Нафтопродукти на складі» — обліковується наявність і рух усіх видів нафтопродуктів, що перебувають на нафтоскладах, у пунктах заправки, інших підрозділах установи, у ваговому й грошовому еквіваленті;

– 2032 «Нафтопродукти в талонах» — обліковують талони, отримані матеріально відповідальними особами на нафтопродукти в одиницях виміру, зазначених у талонах та у вартісному вираженні;

– 2033 «Нафтопродукти в баках автотранспортних засобів» — облікують паливо, отримане водієм із нафтоскладу установи і на сторонній АЗС;

– 2034 «Газоподібне паливо на складі» — обліковують газоподібне паливо на складі в підзвіті комірника;

– 2035 «Газоподібне паливо в талонах» — обліковують талони, отримані матеріально відповідальними особами, на газоподібне паливо в одиницях виміру, зазначених у талонах та у вартісному вираженні;

– 2036 «Газоподібне паливо в баках автотранспортних засобів» - обліковують газоподібне паливо у підзвіті водіїв.

Аналітичний облік паливно-мастильних матеріалів в автотранспортних бюджетних установах доцільно вести за кожним субрахунком за їхніми видами (марками), місцями зберігання й матеріально відповідальними особами, а також у розрізі джерел фінансування.

Висновки. Ми вважаємо, що реалізація наведених пропозицій є можливою в бюджетних установах навіть в межах чинного правового поля і буде сприяти підвищенню рівня інформаційного забезпечення управління оборотними матеріальними активами.

Список літератури

1. Атамас П. Й. Основи обліку в бюджетних організаціях: Навчальний посібник. – Центр навчальної літератури, 2003. – 284с.
2. Познаховський В. А. Облікове забезпечення управління запасами в господарських товариствах // Міжнародна наукова конференція “Розвиток науки про бухгалтерський облік” - Житомир: ЖІТІ, 2000. - С. 236-240.

Одержано 31.05.11

УДК 657

О.О. Ростоцька, магістрант гр. ОА-10-МБ*Кіровоградський національний технічний університет*

Особливості організації обліку сільськогосподарських підприємств в умовах автоматизації

У статті розглянуто проблеми організації обліку сільськогосподарських підприємств за умови застосування комп'ютерної форми обліку. Розглянуто підходи до трактування організації бухгалтерського обліку. Визначено особливості організації бухгалтерського обліку в умовах автоматизації.

система обліку, організація обліку, форма обліку, автоматизація облікових процедур

Актуальність теми дослідження. Одним з основних напрямів вирішення багатоаспектної проблеми удосконалення обліку є розвиток його форм. Форми обліку завжди визначали техніку та способи ведення облікової роботи відповідно до потреб суспільного виробництва й обміну. В сучасних умовах функціонування сільськогосподарських підприємств, що характеризуються переходом економіки України на ринкові засади, роздержавленням та приватизацією землі, майна, розвитком конкуренції, входженням в СОТ зумовили необхідність удосконалення господарського управління та його складової – обліку. Удосконалення обліку безпосередньо залежить від рівня автоматизації. Існують суттєві особливості організації обліку в умовах застосування комп'ютерної її форми. Саме це і обумовлює актуальність проблематики організації обліку сільськогосподарських підприємств в умовах автоматизації.

Постановка проблеми. Існують суттєві проблеми облікової практики сільськогосподарських підприємств стосовно впровадження автоматизації які обумовлені наявністю невирішених проблем теоретичного характеру, зокрема це стосується понять організація обліку та комп'ютерна форма обліку

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В опрацювання теоретичних, методологічних і методичних аспектів удосконалення обліку, зокрема за організаційним аспектом ґрунтовний внесок зробили вітчизняні й зарубіжні вчені: Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, В.Г. Лінник, І.В. Малишев, В.Б. Моссаковський, П.П. Німчинов, М.Ф. Огійчук, В.Ф. Палій, П.Т. Саблук, В.В. Сопко, Л.К. Сук, Дж. Фостер, Ч.Т. Хорнгрен, А.Д. Шеремет та інші. Проблематиці формування інформаційних систем обліку присвячені праці Алборова Р.А., Івахненкова С.В., Кропівко М.Ф., Медведева М. Ю., Соколова Я.В., Огійчука М.Ф., Щербакова П.А., Завгороднього В.І., Кузьмінського А.М., Кузьмінського Ю.А. Циганкова К.Ю. та інші. Впровадження автоматизованої системи обробки облікової інформації потребує врахування особливостей організації діяльності сільськогосподарського підприємства, його фінансового стану та інформаційних запитів внутрішньогосподарського менеджменту, що обумовило необхідність вивчення теоретичних засад організації обліку в умовах впровадження комп'ютерної форми, дослідження особливостей господарювання, що дає можливість визначити напрями впровадження комп'ютерної форми обліку для конкретного підприємства.

Постановка завдання. За мету при написанні статті поставлено з'ясування особливостей організації обліку в умовах застосування комп'ютерної форми обліку.

Виклад основного матеріалу. Кожна форма бухгалтерського обліку має свої особливості, які її визначають. Вивчення та узагальнення наукових праць стосовно розвитку форм обліку дозволило з'ясувати, що у сучасній науковій літературі відсутнє однозначне трактування форми бухгалтерського обліку. Більш поширеним є підхід за яким різновид форми бухгалтерського обліку визначається системою реєстрів.

Еволюція форм обліку відбувається згідно класичної теорії розвитку, яка передбачає циклічні зміни. Сучасна наука свідчить про те, що еволюційні зміни у складних відкритих системах недостатньо тлумачити як невинну еволюцію в одному напрямку. Інформаційна система бухгалтерського обліку відноситься до складних, отже і еволюційні зміни в ній відбуваються аналогічно. Традиційно науковці при дослідженні етапів розвитку форм бухгалтерського обліку виокремлюють дві основні класифікаційні ознаки поділу форм обліку: по-перше, за технологіями обробки; по-друге, за порядком оформлення, проте існують і інші підходи.

В умовах комп'ютеризації форму обліку є необхідним розглядати з двох позицій: як підсистему системи бухгалтерського обліку, що при комп'ютеризації має вигляд алгоритму роботи бухгалтерської програми та як зовнішній вигляд системи, тобто структуру побудови бухгалтерської комп'ютерної системи.

На підставі узагальнення результатів анкетного обстеження сільськогосподарських підприємств Кіровоградського району з'ясовано, що більшість великих підприємств (близько 80%) використовують журнально-ордерну форму обліку. Проте, більшість респондентів зазначають, що використовують не типову систему реєстрів, а формують реєстри власноруч. Поряд із журнально-ордерною формою обліку також використовується Журнал-Головна (2%), яка простіша у використанні. Також 18% респондентів зазначають, що облік ведуть за автоматизованою формою. Проте, є неоднозначним саме поняття автоматизована (комп'ютеризована) форма обліку.

Для повної комп'ютеризації бухгалтерського обліку в сільськогосподарських підприємствах на ринку програмного забезпечення пропонуються програми науково-дослідних інститутів і спеціалізовані програми.

Серед програм науково-дослідних інститутів науковці та практики виокремлюють пакет ННЦ «Інституту аграрної економіки» УААН. Перевагою програми є те, що вона розроблена вченими-спеціалістами сільського господарства. Тому ця програма враховує особливості обліку в сільському господарстві.

Термін «організація» трактується як об'єкт, який має внутрішню структуру. У ньому поєднуються різноманітні зв'язки (фізичні, технологічні, економічні, правові) і людські відносини. Відповідно організація обліку як об'єкт, має внутрішню методологічну структуру і за допомогою відповідної сукупності (організаційних, правових) відносин забезпечує взаємозв'язок (поєднання) її складових, та ефективне функціонування системи бухгалтерського обліку.

Науковці та практики виділяють три складові організації бухгалтерського обліку: методичну (вибір системи певних способів та прийомів, на яких базується застосування елементів методу бухгалтерського обліку); технічну – (вибір форми обліку, що найбільше відповідає галузі та розміру підприємства); організаційну - побудова роботи облікового апарату. Є суттєві особливості організації обліку в умовах застосування комп'ютерної форми обліку.

Позитивним є те, що останнім часом внесено зміни до нормативних документів, що регламентують документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, які стосуються організаційних аспектів застосування комп'ютерної форми обліку. Особливе місце у структурі нормативної регламентації організаційних аспектів обліку та формування звітності посідають нормативні документи, що регламентують порядок подання звітності у електронній формі. При розробці внутрішніх регламентів обліку за умови застосування комп'ютерної форми та організації аудиту у комп'ютерному

середовище є необхідним дотримуватись вимог нормативної регламентації на державному та міжнародному рівні.

В організації обліку дослідники виділяють два кола: перше – це облік фінансових потоків, результатом якого є фінансова звітність підприємства, друге – облік, пов'язаний з перетворенням факторів бізнесу в продукти та послуги в результаті виробничої діяльності. Розглядаючи ці два аспекти організації обліку необхідно відмітити, що фінансова звітність є жорстко регламентованою з боку держави на відміну від другого кола. Менш розробленим та потребуючим більшої уваги з боку дослідників методології обліку є друге коло організації.

Дослідивши існуючі точки зору щодо етапів облікового процесу (первинний, поточний та підсумковий) нами встановлено, що в умовах використання сучасних інформаційних технологій доцільно виділяти вже не три, а два етапи: первинний та підсумковий. Завдання поточного етапу вирішуються на технічному етапі організації бухгалтерського обліку в комп'ютерному середовищі.

Автоматизована система обробки документів не виключає використання паперових документів. Архівна система повинна враховувати і формування та використання паперових документів і забезпечити автоматизацію контролю за їх рухом видача документа, повернення документа і т.д..

Для переведення паперових документів в електронні можуть використовуватись сканери. При скануванні паперових документів створюються електронні копії документів, бази даних і т.д., при цьому не обов'язково зберігати зображення (структуру) паперового документу.

Організація бухгалтерського обліку в системі автоматизованого господарського обліку має свої особливості. Первинні документи складаються і оформляються на автоматизованих робочих місцях спеціалістами і в електронному вигляді поступають на сервер до єдиної бази документів. До бухгалтерської служби надходить повідомлення про створення документу, який необхідно обробити. Бухгалтерія (обліковий центр) викликає ці документи на свої робочі місця, роблячи помітку про роботу з документом. На автоматизованих робочих місцях бухгалтерських спеціалістів документи обробляються (виконується оцінка господарських операцій і контування кореспонденції рахунків) і використовуються для оформлення бухгалтерських записів по рахунках на основі довідника типових господарських операцій, тобто здійснюється розноска бухгалтерських записів по рахунках бухгалтерського обліку. В довіднику господарських операцій користувач має можливість одноразово відобразити в кореспонденції рахунків кожен тип господарської операції.

Після бухгалтерської обробки і формування проводок документ повертається до автоматизованого архіву документів з відміткою, що документ було опрацьовано бухгалтерією. На сервер передаються і всі сформовані проводки які зберігаються в поточному архіві на АБД «Рахунки».

Висновки. Внутрішні та зовнішні умови діяльності сільськогосподарських підприємств, необхідність підвищення рівня оперативності управління в ринковому середовищі, примушують комп'ютеризувати обліково-аналітичну роботу. Проте впровадження комп'ютерної техніки і технологій – складний процес, який пов'язаний як з необхідністю підвищення комп'ютерної грамотності управлінського та облікового персоналу, вимог до технологічної дисципліни роботи з документами, так і з суміщенням функціональних обов'язків з обліку, аналізу, контролю, а в деяких випадках і планування

Список літератури

1. Алахов Б.В. Комплексная механизация учета с применением ЭВМ. – М., “Финансы”, 1969 – 112 с.
2. Зайдман С.А. Автоматизация бухгалтерского учета в сельском хозяйстве // Компьютер в бухгалтерском учете и аудите. – 2000. – №3 // <http://www.optim.ru/comp/2000/3/vesuchet/vesuchet.asp>.
3. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку // Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 року N 88, зі змінами та доповненнями затвердженими Наказами Міністерства фінансів України від 7 червня 2010 р. N 372 від 8 листопада 2010 р. N 1327
4. Податковий кодекс України Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2856-VI (2856-17) від 23.12.2010 , <http://zakon.rada.gov.ua>

Одержано 29.05.11

Н.В. Полякова, ст. гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Напрями удосконалення методики аудиту витрат підприємства

В даній статті визначено джерела отримання аудиторських доказів аудиту витрат підприємства, визначено основні напрями та мету проведення аудиту на промисловому підприємстві, обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення методики аудиту витрат підприємства.

витрати підприємства, собівартість продукції, аудит, аудит витрат, методика аудиту

Аудит виробничої діяльності підприємства і витрат на виробництво є найважливішою і, водночас, найскладнішою частиною аудиторської перевірки. Одними з основних показників роботи будь-якого підприємства є випуск продукції та її собівартість. При проведенні аудиту витрат на виробництво, собівартості виробленої і реалізованої продукції вивчаються процеси і явища, відображені документально і пов'язані з виробничою діяльністю суб'єкта господарювання. Раціональний аналіз і аудит витрат є запорукою фінансової стабільності та стійкості у роботі промислових підприємств.

Проблеми удосконалення аудиту витрат та методику зниження витрат виробництва розглядають в своїх роботах вітчизняні і зарубіжні вчені. Значне місце посідають дослідження таких наукових діячів: Т. Бутинець, С. Голов, Ю.Цал-Цалко, А. Шеремет.

Складовою частиною методики аудиту є аудиторські процедури. Аудиторські процедури – це відповідний порядок і послідовність дій аудитора для одержання необхідних аудиторських доказів на конкретній ділянці аудиту. Аудиторська перевірка формується у відповідній послідовності: від загального до конкретного або від конкретного до загального. Найчастіше застосовується підхід від загального до детального (конкретного). Кожен аудитор самостійно вибирає послідовність своєї роботи залежно від особливостей діяльності клієнта й умов договору.

Методика аудиту – це спосіб дослідження дій і подій у системі суб'єкта господарювання з метою підтвердження виданої ним фінансової інформації.

Метою аудиторських перевірок є сприяння раціональному використанню засобів і предметів праці, а також самої праці для зниження витрат виробництва і

одержання підприємством стабільного прибутку. Також метою аудиту витрат є встановлення вірогідності даних первинних документів щодо визначення витрат, повноти та своєчасності їх відображення в облікових реєстрах, відповідності методики обліку витрат чинним нормативним актам. Проведення аудиторських перевірок обліку витрат на виробництво є одним із основних питань аналізу діяльності виробничих підприємств. Визначення собівартості готової продукції (робіт, послуг) є однією з основних задач підприємства.

Аудитор в якості джерел отримання аудиторських доказів при проведенні аудиту витрат підприємства повинен використовувати:

а) первинні документи: лімітно-заборні картки (форма №М-8, М-9, М-28, М-28а), акти вибуття МШП (форма №МШ-4), акт на списання інструментів (форма №МШ-5), особова картка обліку спецодягу, спецвзуття та запобіжних пристроїв (форма №МШ-6), акт-вимога на заміну матеріалів (форма №М-10), накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (форма №М-11), картка складського обліку матеріалів (форма №М-12), накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей (форма №М-20), акт про витрату давальницьких матеріалів (форма №М-23), інвентарний опис товарно-матеріальних цінностей (форма №М-21), листок обліку простоїв (форма №П-16), накопичувальна картка обліку виробітку і заробітної плати (форма №П-55 та П-56), подорожній лист вантажного автомобіля (форма №2), подорожній лист службового легкового автомобіля (форма №3), товарно-транспортна накладна (форма №1-ТН), рапорт-наряд про роботу будівельної машини (механізму) (форма №ЕСМ-4), рапорт про роботу будівельної машини (механізму) (форма №ЕСМ-3), подорожній лист будівельної машини (форма №ЕСМ-2), акти інвентаризації (форма № інв-4, інв-5, інв-6, інв-8, інв-9, інв-10, інв-11, бухгалтерські довідки;

б) аналітичні документи: відомість обліку видачі спецодягу, спецвзуття та запобіжних пристроїв (форма №МШ-7), матеріальний звіт (форма №М-19), розрахунково-платіжна відомість (форма №П-49), розрахункова відомість (форма №П-51), журнал обліку роботи будівельних машин (механізмів) (форма №ЕСМ-6), відомість результатів інвентаризації, відомість 5.1;

в) синтетичні документи: журнал 5 або 5А (затверджено наказом мінфін України від 29.12.2000р. №356);

г) головна книга в частині рахунків 23 «Виробництво», 80 «Матеріальні витрати», 81 «Витрати на оплату праці», 82 «Відрахування на соціальні заходи», 83 «Амортизація», 84 «Інші операційні витрати», 90 «Собівартість реалізації», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності», 95 «Фінансові витрати», 96 «Втрати від участі в капіталі», 97 «Інші витрати», 98 «Податок на прибуток», 99 «Надзвичайні витрати»;

д) баланс (форма №1) в частині незавершеного виробництва (рядочок 120);

ж) звіт про фінансові результати (форма №2), а саме рядочки 040 «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)», 070 «Адміністративні витрати», 080 «Витрати на збут», 090 «Інші операційні витрати», 140 «Фінансові витрати», 150 «Втрати від участі в капіталі», 160 «Інші витрати», 180 «Податок на прибуток від звичайної діяльності», 205 «Надзвичайні витрати», 230 «Матеріальні витрати», 240 «Витрати на оплату праці», 250 «Відрахування на соціальні заходи», 260 «Амортизація», 270 «Інші операційні витрати».

з) акти перевірки інших суб'єктів контролю (внутрішніх аудиторів, перевіряючи контрольно-ревізійного управління, податківців);

к) накази, розпорядження, пояснювальні записки тощо.

При визначенні достатності аудиторських доказів аудитор повинен враховувати наступні фактори:

а) наявність можливості співставлення висновків, зроблених в результаті використання доказів, отриманих з різних джерел;

б) аудиторські докази, отримані в письмовій формі, є більш доказовими, ніж отримані в усній формі;

в) зовнішні докази є більш доказовими ніж внутрішні, за умови неефективної системи обліку і контролю.

Якщо при проведенні аудиту не представлені необхідні документи в повному обсязі або достатні аудиторські докази щодо певних операцій аудитором не зібрані, аудитор повинен відобразити це в акті (письмовому документі, який представляється керівництву підприємства), у зв'язку з чим повинно бути розглянуте питання про надання аудиторського висновку, який відрізняється від безумовно-позитивного.

Собівартість одиниці продукції є основою для прийняття більшості управлінських рішень. Успіх підприємства залежить від своєчасної та достовірної інформації про формування собівартості, тому що: витрати на виробництво є базою для встановлення ціни продажу; інформація про собівартість знаходиться в основі прогнозування та управління виробництвом та використовується для вирішення великої кількості поточних оперативних завдань управління.

Ми пропонуємо удосконалену методику аудиту, в якій представлено перелік основних показників діяльності промислового підприємства, які в першу чергу потребують перевірки.

У процесі перевірки витрат виробництва на промисловому підприємстві особливу увагу необхідно приділити наступним основним показникам:

➤ наявність віднесення на зменшення або збільшення собівартості продукції (робіт, послуг) сум, які не мають прямого відношення до собівартості;

➤ правильність віднесення витрат майбутніх періодів на собівартість продукції;

➤ збір і віднесення на собівартість позавиробничих витрат.

За перевірки витрат виробництва підприємств аудитор має звернути увагу на правильність списання фактичних матеріальних цінностей, витрат на їх закупівлю і списання на окремі види калькуляційної одиниці. Особливу увагу необхідно приділити впливу цін на матеріальні цінності і транспортно-заготівельні витрати. За визначенням сум відхилень за закупленими матеріальними цінностями аудитор перевіряє, чи не має місце зміна вартості одних матеріалів на другі види з метою регулювання фактичної собівартості готової продукції. Крім того, встановлюються факти списання на собівартість витрат, які не належать до матеріалів, що використовуються у виробництві, тобто тих, які використовуються за проведення будівельних і ремонтних робіт загального виробничого призначення.

З особливою увагою аудитор повинен перевірити правильність списання матеріальних витрат на окремі види калькулювання продукції. З цією метою для перевірки використовуються первинні документи з витрачання матеріальних цінностей (норми і нормативи), звітні документи структурних підрозділів, оскільки неправильне списання матеріальних витрат не виправдано збільшує або зменшує ціну на продукцію, що впливає на обсяги реалізації, а не виправдане зниження ціни приводить до зменшення прибутку або збитковості підприємства.

При перевірці собівартості аудитор має перевірити витрати майбутніх періодів, до яких належать:

➤ витрати на підготовку і освоєння нових видів продукції, що не призначені для серійного і масового виробництва;

➤ одноразові витрати з масового набору робочих за організації або за розширення виробництва;

➤ витрати на передплату періодичної преси.

Вивчаючи склад елементів «Витрати на оплату праці», аудитор повинен дослідити його складові частини; причини виплат за сумісництво професій, за роботу

понад встановлений термін; оплату основних і додаткових відпусток, виплат за роботу у вечірню і нічну зміни.

Необхідно перевірити, чи не має випадків включення до собівартості витрат, які не входять в неї, і заробітної плати апарату управління, іншого загальногосподарського персоналу підприємства, заробітної плати робітників підрозділів, які забезпечують збут продукції.

Аудитору необхідно перевірити витрати, які пов'язані з операційною діяльністю, але не включаються у собівартість продукції, а саме витрат на: збут продукції, пакувальні матеріали для відвантаження готової продукції на склад, ремонт тари, рекламу і вивчення ринку, гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування.

Для використання аудиту собівартості на великому підприємстві необхідно перевірити ефективність використання і зберігання витрат, наявність невикористаного обладнання, його якісний стан, умови зберігання; причини невикористання майна; відповідність фактичного руху основних фондів даним бухгалтерського обліку. Аудитор повинен перевірити всі переоцінки об'єктів, керуючись законодавчими і нормативно-правовими документами.

У ході аудиту собівартості необхідно перевірити порядок:

- списання паливно-мастильних матеріалів;
- визначення амортизаційних відрахувань на повне відновлення вартості машин і обладнання;
- правильність віднесення до складу собівартості витрат на експлуатацію і ремонт обладнання;
- поділ витрат на змінні та постійні відповідно до класифікаційних ознак П(С)БО 16 «Витрати» і розподіл витрат за видами продукції.

При здійсненні аудиту передбачено перевірити графіки проведення ремонтів; внутрішню організаційно-розпорядчу документацію; попередні матеріали державного і внутрішнього контролю; первинні зведені облікові документи, реєстри бухгалтерського обліку та фінансову і статистичну звітність.

Аудиторська перевірка формується у відповідній послідовності: від загального до конкретного або від конкретного до загального. Найчастіше застосовується підхід від загального до детального (конкретного). Кожен аудитор самостійно вибирає послідовність своєї роботи залежно від особливостей діяльності клієнта й умов договору. В аудиторській фірмі бажано мати апробовані методики аудиторської перевірки, що дає змогу знизити до мінімуму ризик перевірки, а також зменшити термін її проведення.

Кожне підприємство веде бухгалтерський облік на основі власної облікової політики. Деякі підприємства сприймають обов'язковість аудиту як контроль чогось, а у всьому світі його розуміють як елемент інформування свого партнера. Тобто аудитор підтверджує інформацію партнера (за малим виключенням) і дозволяє судити про те, чи потрібно з ним співробітничати. Аудиторський висновок має бути визначено законом як елемент фінансової звітності. У вигазі будуть і добросовісний аудитор, і підприємство, тому що аудитор виступає захисником інтересів останнього.

Аудитор оформлює звіт за наслідками аудиторської перевірки, який включає загальну (вступну), аналітичну і підсумкову частини:

- у вступній частині вказують місце і дату складання звіту, назву аудиторської організації та її адресу, № і дату видачі Сертифіката та Свідоцтва про включення до реєстру суб'єкта аудиторської діяльності, період, за який здійснюється перевірка, склад облікової та звітної документації, посилання на Закон і положення (стандарт) бухгалтерського обліку, Національні стандарти аудиту, якими керувався аудитор.
- в аналітичній частині аудиторського звіту наводять результати перевірки бухгалтерського обліку і фінансової звітності, стану внутрішнього контролю, способів перевірки (суцільний, вибірковий), факти порушень законодавчих, інших нормативно-

правових актів і встановлених правил ведення бухгалтерського фінансового обліку і складання фінансової звітності.

У звіті за наслідками аудиторської перевірки повинна в обов'язковому порядку міститися наступна інформація: період часу, до якого відноситься документація підприємства, яка була перевірена в ході аудиту;- вказівка про те, які бухгалтерські документи були перевірені суцільним методом, а які - вибірково та на підставі яких принципів здійснювалася аудиторська вибірка; перелік зауважень, недоліків. При цьому в обов'язковому порядку повинно бути вказано, які з наведених зауважень є суттєвими, а які - ні.

Звіт за наслідками аудиторської перевірки обліку витрат містить чотири розділи: перевірка елементів облікової політики в частині витрат та порядку їх дотримання; перевірка системи обліку витрат за складом витрат суб'єкту господарювання; перевірка записів у первинних документах, облікових реєстрах і звітності; перевірка інформації про порушення ведення обліку, нестачі, зловживання, які знайшли документальне підтвердження в актах попередніх ревізій, перевірок.

У звіті за наслідками аудиторської перевірки результати аудиту групуються за напрямками: господарські операції з обліку витрат, які відображені у відповідності з діючим законодавством та внутрішніми вимогами підприємства; господарські операції з обліку витрат, які мають суперечливий характер (з точки зору аудитора, підприємства, законодавства); господарські операції з обліку витрат, які відображені не вірно та з порушенням чинних вимог.

Аудиторська перевірка закінчується заключним висновком. Аудитор складає висновок про те, чи відповідає інформація, відображена у фінансовій звітності щодо витрат і собівартості реалізованої продукції, в усіх суттєвих аспектах нормативним документам, які регламентують порядок обліку, підготовки і подання фінансових звітів. Щоб скласти об'єктивну думку щодо інформації про витрати суб'єкта господарювання, випуск продукції та її собівартість, аудиторі необхідно: одержати обґрунтовану гарантію того, що інформація в бухгалтерській документації та інших джерелах даних із питань перевірки достовірна і достатня; вирішити, чи правильно відтворена в обліку і звітності відповідна інформація.

Порядок формування аудиторського висновку за результатами аудиту витрат підприємства. За результатами перевірки витрат підприємства надаються наступні висновки:

1. Безумовно позитивний висновок у разі, коли на думку аудитора, дотримані такі умови:

- аудитор отримав достатньо вичерпну інформацію і пояснення, необхідні для проведення аудиту витрат підприємства;
- надана інформація є достатньою для відображення реального стану обліку витрат;
- є адекватні дані з усіх питань, суттєвих з погляду достовірності та повноти змісту інформації про витрати;
- фінансову документацію у частині витрат підприємства складено згідно з прийнятою суб'єктом перевірки системою бухгалтерського обліку, яка відповідає існуючим законодавчим і нормативним вимогам;
- звітність ґрунтується на достовірних облікових даних відносно витрат, які не містять протиріч;
- форма звітності у частині відображення витрат є відповідною.

Аудитор у безумовно позитивному висновку зазначає, що:

1) облік витрат відповідає чинним вимогам діючого законодавства та внутрішнім положенням і розпорядженням;

2) первинна інформація стосовно витрат належно відображається обліковцями підприємства;

3) залишки й обороти за витратними рахунками дають достовірне та дійсне уявлення про стан речей на підприємстві;

4) звітна інформація про витрати достовірно відображає їх розмір;

5) первинний, аналітичний, синтетичний облік та звітність стосовно витрат підприємства відповідає вимогам законодавства.

2. У разі існування певних причин, за яких аудитор не може видати безумовно позитивного висновку, розглядаються такі причини, що дають можливість визначити конкретний вид підсумкового документу в конкретній ситуації. Причини невпевненості: обмеження в обсязі аудиторської роботи у зв'язку з тим, що аудитор не може отримати всю потрібну інформацію і пояснення (наприклад, через незадовільний стан обліку витрат), не має можливості виконати всі обов'язкові аудиторські процедури (через обмеження у часі); ситуаційні обставини, невпевненість у правильності висновку щодо ситуації (спірна ситуація у обліку витрат, багатоваріантність управлінського або технологічного рішення).

Причини незгоди: неприйнятність системи або способів обліку витрат; розходження у судженнях щодо відповідності фактів або сум фінансової звітності даним обліку витрат; незгода з повнотою та способом відображення фактів у обліку витрат і звітності; невідповідність здійснення або оформлення операцій з обліку витрат законодавству та іншим вимогам.

3. Умовно-позитивний висновок за таких обставин:

➤ нефундаментальної невпевненості (аудитор не може сформулювати думку стосовно обліку витрат);

➤ нефундаментальної незгоди (аудитор може сформулювати думку, але вона суперечить даним перевіреного обліку витрат).

Аудитор в умовно позитивному висновку зазначає, що:

1) облік витрат не відповідає чинним вимогам діючого законодавства та внутрішнім положенням і розпорядженням, проте така невідповідність має обмежений вплив на стан обліку взагалі;

2) первинна інформація стосовно витрат не належно відображається обліковцями підприємства, хоча таке відображення суттєво не перекручує загальну оцінку системи обліку витрат;

3) звітна інформація про витрати не достовірно відображає їх розмір, але має незначний рівень відхилення, тому не є суттєвим з точки зору користувачів інформації про облік витрат.

4. Негативний висновок.

Дана методика дозволяє найбільш детально перевірити використання, облік і управління витратами на підприємстві. На промислових підприємствах технологічним процесом передбачено виникнення побічної продукції та відходів, які можуть реалізовуватись самостійно, тому дуже важливими є питання, які виникають у ході проведення аудиту щодо вивчення існуючої на підприємстві системи оцінки та обліку і побічної продукції, виявлення її недоліків та визначення шляхів щодо її вдосконалення. Практика показує, що проведення аудиту собівартості сприяє функціонуванню високоефективної системи бухгалтерського обліку; запобігає виникненню порушень; сприяє мінімізації витрат виробничих запасів, грошових коштів; надає керівництву інформацію про фінансово-господарську діяльність для ефективного управління витратами. А для цього необхідно проведення аудиторської перевірки фахівцями високої кваліфікації, що нині в Україні є одною з основних проблем аудиту.

Список літератури

1. Баришніков Н.П. Організація і методика проведення загального аудиту / Н.П. Баришніков. - осква, 2006 р. «Філін» -281 с.
2. Білуха М. Аудит фінансового стану підприємства / М. Білуха // Бух.облік і аудит – 2004, № 5.

3. Голов С.Ф. Фінансовий облік: підручник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко, І.Ю. Кравченко, Г.А. Ямборко – К: Лібра, 2005. – 976 с.
4. Сопко В. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу /В. Сопко, А. Кузьмінський, В. Завгородній . - Київ, «Вища школа», 2003. - 452 с.
5. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: Навч. посібник / Ю.С. Цал-Цалко. – Житомир: Житомирський інженерно-технологічний інститут, 2002. – 647 с.

Одержано 31.05.11

О.В. Кондратенко, ст. гр. ОА- 10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Взаємозв'язок принципів управління, обліку та облікової політики підприємства

У статті узагальнено підходи до складу і змісту принципів системи управління в цілому, її організаційної структури, та обліку як функції управління. На основі системного підходу вивчено вплив системи управління на принципи функціонування окремих її функцій і структур. Сформульовано принципи формування облікової політики підприємства для цілей управління.

система управління, принципи, функції управління, облік, облікова політика

Постановка проблеми та її актуальність. В період реформування бухгалтерського обліку виник і майже склався новий для вітчизняної теорії і практики напрямок діяльності, що має своїм змістом вироблення облікової політики як сукупності способів, методів, процедур його ведення. Але облік і його політика організаційно і методично відділені від функцій контролю, аналізу, планування, регулювання, стимулювання, і в цьому проблема сучасного підходу до її формування. Найбільш вузьке місце концепції облікової політики – практично відсутній зв'язок з організаційною структурою, функціями та іншими складовими системи управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки вченими одержані результати, що містять низку позитивних рішень і забезпечують подальший розвиток цього напрямку. Вони знайшли відображення в працях українських вчених – Т.В. Барановської, Ф.Ф. Бутинця, М.Я. Дем'яненка, Л.М. Кіндрацької, Г.Г. Кірейцева, Ю.А.Кузьмінського, М.В. Кужельного, В.Г. Лінника, М.С. Пушкаря, В.В. Сопка, В.Г. Швеця, а також зарубіжних – Р.А. Алборова, А.С. Бакаєва, П.С. Безруких, Н.П. Кондракова, С.Л. Коротаєва, М.І. Кутера, С.О. Ніколаєвої, В.Ф. Палія, Л.П. Хабарової, Л.З. Шнейдмана. В той самий час незадовільний стан функціонування облікової політики в практиці підприємств в теперішньому її вигляді створює у користувачів облікової інформації лише ілюзію проведення змін в управлінні. Облікова політика сьогодні навіть не упорядковує, не констатує облік, що склався. І тим паче не передбачає ніяких дійсно необхідних змін. Фактично відбувається підміна понять, і це відвертає увагу від актуальних проблем розвитку обліку як складової системи управління.

Метою статті є на основі вивчення впливу принципів управління і принципів обліку сформулювати дієві принципи облікової політики підприємства для потреб управління.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям визначення принципів, на яких має вироблятися та здійснюватися облікова політика для цілей управління, є уточнення формулювання визначального поняття як об'єкт управлінської облікової політики.

Для цілей дослідження ми вважаємо, що під об'єктом облікової політики для потреб управління розуміється будь-яка норма, проблема чи позиція підприємства з організації управління та здійснення його функцій, щодо якої вже існують або можуть виникнути альтернативні варіанти вирішення. Підкреслимо, що об'єктами політики можуть бути як регламентовані на державному та галузевому рівнях питання, так і ті рішення, котрі підприємство приймає самостійно, виходячи не тільки із загальноствановлених принципів і норм, а переважно зі здорового глузду, характеру питань і власного розуміння їх суті та шляхів вирішення.

Але в будь-якому разі ними можуть бути тільки проблемні питання стратегічного і тактичного характеру, ефективне вирішення котрих передбачає дослідження можливих варіантів і обрання переважного.

Принципи обліку, з нашої точки зору, і не тільки з нашої, містять спірні питання, котрі не можна залишити осторонь, особливо в контексті вироблення облікової політики для цілей управління.

В тій чи іншій редакції в роботах вітчизняних науковців повторюються дев'ять "базових" принципів обліку, що сформульовані американськими авторами з метою його адаптації до світових стандартів: двоїстість, вимірник, підприємство, безперервність, собівартість, консерватизм, значущість, реалізація, відповідність [2]. Мало того, підкреслюється в [5], п'ять з них складають зміст статті 4 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [1]. Оцінку американських принципів обліку зроблено в [5]. Разом з тим вітчизняні дослідники значно просунулися вперед щодо визначення принципів обліку і врешті решт у роботах [3, 4, 5] практично завершено пошук в цьому напрямку. Автори зійшлися на думці, що ними повинні бути наступні принципи: адекватності облікових моделей внутрішньому складу і змісту економічних об'єктів; підпорядкованості організації обліку загальній логіці організації управління; доцільності введення функції обліку в центри прийняття управлінських рішень; делегування повноважень у сфері обліку.

При цьому робиться висновок, що виходячи з логіки визначення принципів планування для функції обліку мають існувати аналогічні принципи [4]. В головному позиція заперечень не викликає, бо в першому випадку виробляються інформаційні моделі бажаного стану економічних об'єктів, у другому – моделі реального їх стану. Спільний об'єкт моделювання, і цим все сказано. Принципи системи управління, обліку та облікової політики наведено в табл. 1.

Перш за все, в обліковій політиці повинні знайти відображення дійсно актуальні, проблемні питання, існування яких гальмує процеси функціонування та розвитку системи і, за оцінками власників і найманих керівників підприємства, потребує розв'язання.

Таблиця 1 - Принципи системи управління, обліку та облікової політики

Складові системи управління	Цілі функціонування	Запропоновані принципи
1	2	3
1. Система в цілому	1.1 Створення організаційних, інформаційних і інших умов для досягнення цілі об'єктом управління.	1.1. Відповідність внутрішньої організації побудови системи управління внутрішній побудові системи, що є об'єктом управління. 1.2. Зосередження функцій в центрах управління. 1.3. Достатність інформації. 1.4. Особиста зацікавленість персоналу у високих економічних результатах діяльності.

Продовження таблиці 1

2. Організаційна структура	2.1. Забезпечення ефективності управління процесами основних сфер діяльності на основі посилення взаємодій персоналу різної функціональної спеціалізації.	2.1. Відповідність організаційних структур об'єкта і суб'єкта управління.
3. Функція обліку	3.1. Розробка бухгалтерської моделі господарських процесів, стану ресурсів, зобов'язань, витрат, доходів і фінансових результатів. 3.2. Ведення оперативного обліку.	3.1. Адекватність облікових моделей об'єкту обліку. 3.2. Доцільність введення функції до центрів прийняття управлінських рішень. 3.3. Делегування повноважень у системі обліку.
4. Облікова політика	4.1. Підпорядкування цілей облікової політики загальним цілям підприємства та його системи управління, що передбачає розуміння ієрархічності побудови системи; чітке уявлення складу підсистем; усвідомлення одного з об'єктивних принципів цілепокладання, котрий полягає в тому, що розмаїтість та ієрархічність побудови системи цілей мають бути адекватними складності, розмаїтості та ієрархічності самої системи; знання того, що принцип адекватності не означає можливість перенесення цілей системи на діяльність підсистем; розуміння відмінності системних властивостей цілого та його складових частин.	4.1. Принцип актуальності; 4.2. Принцип системності; 4.3. Принцип варіантності; 4.4. Принцип стабільності; 4.5. Принцип ефективності.

Вони можуть бути різними за змістом, відношенням до окремих сфер діяльності та складових системи управління, тривалістю, широтою охоплення тощо. Але в усіх випадках положення облікової політики мають бути важливими для підприємства. Отже, першим принципом її формування є актуальність.

Вироблення облікової політики передбачає визначення кола проблемних, переважно довгострокових, питань, які в більшій або меншій мірі пов'язані між собою змістовно, організаційно, інформаційно. Перебудова організаційної структури управління обов'язково призведе до змін у функціях, в існуючих між ними інформаційних зв'язках, а вибір нового методу нарахування амортизації в системі обліку потягне за собою зміни в плануванні. Радикальні зміни відбуваються, практично в усіх ланках системи управління, якщо, наприклад, буде прийнято рішення впровадити концепцію контролінгу. Взаємозалежність питань, які складають облікову політику для потреб управління, набагато зростає, коли до неї буде включено декілька проблем і, таким чином, вона охопить систему в цілому.

Тож, формуючи облікову політику, необхідно оцінювати кожне введене до неї питання не стільки з його власних позицій, скільки з точки зору тих змін і наслідків, які відбудуться в інших ланках цілісної системи в зв'язку з його розв'язанням. Це, однак, не означає, що до облікової політики не можуть включатися локальні питання тактичного значення, що актуальні за спрямованістю, змістом, іншими характеристиками. Мова йде про переважання, але не виключність стратегічного підходу, про необхідність розгляду локальних питань у системному контексті. Із цього випливає другий принцип формування облікової політики – принцип системності.

Політика загалом і політика облікова зокрема тому і є політикою, що розв'язання її складників передбачає використання різних шляхів досягнення успіху, різних, і не обов'язково взаємовиключних варіантів і їх комбінацій. Із загального правила можуть бути окремі виключення, коли питання є актуальним, але для його вирішення є лише один шлях. Проте, виключення тільки підтверджує правило, тому третім принципом формування облікової політики має бути принцип варіантності.

Навряд чи доцільно прагнути до постійних змін у системі управління, хоча вироблена І. Ансоффом концепція стратегічного управління саме на такий шлях її розвитку орієнтує практику [6]. Зміни заради самих змін ні до чого корисного не призведуть. Не можна постійно перебудовувати структуру, змінювати склад і зміст функцій, вносити зміни в інформаційні мережі. Треба колись займатися й управлінням в поточному режимі. Звичайно, зміни потрібні, проте вони повинні відбуватися виходячи зі здорового глузду, бути доцільними.

Облікова політика повинна охоплювати стратегічні, життєво важливі для підприємства питання, тому і виробляється вона має на довготривалій термін. Звичайно, окремі уточнення, зміни акцентів і пріоритетів можуть бути, в деяких випадках вони навіть неминучі, проте генеральна лінія поведінки може змінюватися лише в якихось виключних обставинах.

Інша справа – сам бізнес, але в даному разі йдеться про політику для управління, а це – різні речі. Прийняті концептуальні рішення стосовно основних складових системи управління не повинні змінюватися постійно, вона має функціонувати в стабільному режимі, тому що цілі та принципи складових системи, що узагальнені в табл. 1, є постійними в просторі і часі. Отже, стабільність облікової політики – четвертий принцип її формування.

Нарешті, до складу облікової політики вводяться такі проблемні питання, від розв'язання котрих очікується певний результат, як правило, організаційний, хоча деякі рішення можуть дати й економічний ефект. У даному разі доречною є одна зі складових концепції комплексного управління якістю, де ключовими формулами процесу підвищення якості є, зокрема, "відмінно з першого разу", "ніяких зауважень", "профілактика", "порівняння з конкуренцією" (бенчмаркінг), "синергія в колективній праці", "самоконтроль" [7].

Якими характеристиками не оцінювалася б результативність впровадження заходів – кількісними чи якісними – п'ятим принципом введення їх у облікову політику є ефективність.

Доцільні, на думку автора [8], принципи облікової політики відмінні від принципів фінансового обліку і не можуть ототожнюватись. Так, запропоновано наступні принципи управлінської облікової політики: актуальність, системність, варіантність стабільність та ефективність.

Список літератури

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. N 996-XIV.
2. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета [Текст] : монография / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл. - 2. изд. - М. : Финансы и статистика, 1994. - 495 с.
3. Сльозко Т.М. Бухгалтерський облік в системі управління матеріальними ресурсами промислового підприємства: автореф. дис. На здобуття наук. Ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік і аудит» / Т.М. Сльозко – Одес. держ. екон. ун-т, – Одеса, – 1996. – 23 с.
4. Лоханова Н.О. Облік та контроль витрат на обслуговування виробництва і управління: дис. ...кандидата екон. Наук : 08.06.04 / Лоханова Наталія Олексіївна. – Одеса : ОДЕУ, 1998. – 266 с.
5. Валуев Б. Деякі спірні концепції, покладені в основу перебудови бухгалтерського обліку / Борис Іванович Валуев // Вісник тернопільської академії народного господарства. – Випуск 4. – 2004. – С. 142-147.
6. Ансофф И. Стратегическое управление / Игорь Ансофф ; [Сокр. пер. с англ.]. – / [Науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Евенко]. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
7. Коломієць І.Ф. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в процесі його інтернаціоналізації : [монографія] / І.Ф. Коломієць. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2004. – 247 с.
8. Рузмайкіна І.В. Облікова політика підприємства – системний підхід до вироблення / Ірина Вікторівна Рузмайкіна // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 19 / Одес. держ. екон. ун-т. — Одеса: ОДЕУ, 2005. – С. 261-267.

В статье обобщены подходы к составу и содержанию принципов системы управления в целом, ее организационной структуры и учета как функции управления. На основе системного подхода изучено влияние системы управления на принципы функционирования отдельных ее функций и структур. Сформулированы принципы формирования учетной политики предприятия для целей управления.

Одержано 30.05.11

УДК 338.51

О.Г. Марчинський, ст. гр. ОА – 10 МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Встановлення вартості юридичних послуг

В статті обґрунтовано сутність поняття „юридичні послуги” як певних професійних дій фахівців з права, спрямованих на задоволення потреб чи забезпечення вигод фізичних та юридичних осіб у процесі надання їм юридичної допомоги на комерційній основі. Визначено складові та зміст юридичних послуг як одного з напрямків практичної юридичної діяльності. Узагальнено основні види юридичних послуг. Досліджено особливості використання сучасних методів встановлення вартості послуг юридичних фірм.

юридичні послуги, вартість послуг, винагорода

Надання юридичних послуг є одним з напрямків практичної юридичної діяльності фахівців з різних галузей права. Складовими вважаються: судова, слідча, прокурорська, адвокатська, нотаріальна, виконавча, оперативно-розшукова, правоохоронна, консультативна та захисна діяльність. Юридичні послуги – це певні професійні дії фахівців з права, спрямовані на задоволення потреб чи забезпечення вигод фізичних та юридичних осіб у процесі надання їм юридичної допомоги на комерційній основі. Зазначені професійні дії є об'єктом купівлі-продажу на ринку юридичних послуг.

Юридичні послуги належать до:

- професійних послуг, оскільки надаються фахівцями з права;

- інтелектуальних послуг, тому що головним ресурсом юридичного обслуговування є знання та досвід юристів.

За предметним критерієм основними видами юридичних послуг виступають найбільш поширені професійні дії юристів, що складають зміст практичної юридичної діяльності, а саме:

- ведення юридичної справи, яке включає пошук, аналіз, узагальнення й оцінку юридичних фактів, тягне за собою правові наслідки, має офіційний характер;

- тлумачення правових текстів як діяльність юриста щодо встановлення змісту нормативних та індивідуальних приписів, яка спрямована на забезпечення їх практичної реалізації і складається із з'ясування змісту правових правил і їх роз'яснення фізичним та юридичним особам;

- консультування – надання професійних порад з правових питань;

- представництво інтересів фізичних та юридичних осіб в юридичних справах у різних державних і недержавних органах, установах, організаціях.

За критерієм спрямованості професійних дій юристів відповідно до галузей права розрізняють юридичні послуги: з авторського права; адміністративного права; антимонопольного права; банківського права; господарського права; громадянських прав і свобод; екологічного права; європейського права; житлового права;

конституційного права; корпоративного права; кримінального права; медичного права; митного права; міжнародного права; морського права; повітряного права; податкового права; прав споживача; права інтелектуальної власності; земельного та сільськогосподарського права; сімейного права; спадщини; трудового права; фінансового права; цивільного права та ін. Юристи можуть спеціалізуватися на окремих видах юридичних послуг, надавати послуги, що охоплюють різні галузі права. Наприклад, надання послуг замовникам, які діють в окремих галузях економіки, зокрема, у будівництві, на транспорті, у шоу-бізнесі, туризмі, на фондовому ринку, або функціонують у певних видах економічної діяльності (зовнішньоекономічній, інвестиційній, інноваційній тощо).

Юридичні послуги суб'єктам підприємницької діяльності поділяються на оперативні, що спрямовані на розв'язання їх поточних проблем, та стратегічні, змістом яких є певні професійні дії юристів на етапі фундаментальних змін у бізнесі замовників, таких як реорганізація підприємств, реструктуризація, зміна власника та ін. Оперативне юридичне обслуговування може здійснюватися в абонементній формі.

За критерієм головних замовників юридичних послуг потрібно виділити:

- особисті юридичні послуги населенню (фізичним особам), що надаються фахівцями з права;

- ділові юридичні послуги суб'єктам підприємницької діяльності;

- юридичні послуги державним установам, громадським організаціям тощо.

Консультаційні фірми використовують декілька методів встановлення вартості послуг:

1. Прейскурант винагород за окремі види послуг.
2. Винагорода у вигляді фіксованої загальної суми.
3. Погодинна ставка консультанта за надання послуг.
4. Винагорода за домовленістю.
5. Абонентська плата.

Розглянемо найбільш розповсюджені.

Прейскурант винагород за окремі види послуг – це варіант, який доцільний тоді, коли консультаційна фірма вирішує питання, які повторюються, або питання несуперечливого характеру, наприклад, представництво при реєстрації підприємств чи юридичних осіб взагалі, отримання деяких дозволів, реєстрації автогосподарств тощо. Зміни, які потребують участі консультанта, інші формулювання у документах (за винятком змінюваних даних - ПІБ замовників, адрес, розміру та розподілу статутного фонду) повинні оплачуватись окремо за погодинною ставкою консультанта, відповідального за виконання замовлення. Тобто фіксована ціна за реєстрацію юридичної особи призначається на типові, без змін, документи та подальше представництво при реєстрації “під ключ”.

Винагорода у вигляді фіксованої загальної суми – це метод, коли консультаційна фірма і замовник домовляються наперед про загальну фіксовану суму винагороди. Ця сума може бути сплачена або наперед повністю, або частками, або після закінчення справи - залежно від того, як це передбачено угодою. Такий підхід може виявитись несправедливим як щодо консультанта, так і щодо замовника. Якщо справа виявиться складнішою, ніж передбачалося, консультанту можуть недоплатити. Але якщо справу буде вирішено швидше й простішими засобами - замовник може сплатити більше, ніж належало б. На жаль, у практиці консультанта частіше зустрічаються випадки першого типу. Замовник просто не може досягнути всієї скрутності свого становища, зрозуміти, що деякі дії його колишніх чи нинішніх партнерів - не помилка, а цілеспрямовані дії. Приклад: замовниця просить оформити свою участь в приватизації магазину, вважаючи при цьому, що справа консультанта полягатиме тільки у формулюванні домовленості з членами трудового колективу. Але виявилось, що керівники магазину вели свою власну гру, проекти угод та статутів не підписувалися, ні керівники магазину, ні їхні

представники не з'являлись ні на переговори, ні на нотаріальне посвідчення документів. З часом з'ясувалось, що вони мали на меті приватизувати магазин за гроші замовниці і не передати їй при цьому нічого з власності. За найскромнішими підрахунками справа, яка була врешті вирішена на користь клієнтки, коштувала в п'ять разів дорожче ціни, зафіксованої в угоді. Але замовниця категорично відмовилася переглядати суму винагороди. Протилежний приклад. Одне з найстаріших в Києві спільних підприємств звернулось з проханням про юридичну експертизу щодо пільг по оподаткуванню згідно з умовами Закону 1992 року. Консультант вивчив результати попередніх експертиз, виконаних дуже поважними аудиторськими та юридичними фірмами, які, обумовлюючи високі гонорари, наголошували на надзвичайно важких умовах вирішення питання. А справа вирішилась протягом трьох днів зверненням в офіційному порядку з листом до Міністерства фінансів України, яке дало замовникові письмове підтвердження про збереження пільгового податкового режиму. Консультанти обговорюють з замовником загальну суму винагороди, враховуючи можливі ризики. Досвід дозволяє, як правило, точно визначити справедливую суму гонорару. Але консультаційна фірма завжди робить резервацію на випадок непередбачених ускладнень, що можуть призвести до здороження роботи. У такому випадку фірма завжди консультується з замовником щодо можливих рішень.

Погодинна ставка консультанта за надання послуг – це варіант, коли консультант, який репрезентує консультаційну фірму у спілкуванні із замовником та безпосередньо надає консультаційні послуги, детально фіксує кожну годину часу, витраченого у справах замовника. Консультаційна фірма надсилає замовнику рахунок, у якому зазначається кількість годин, витрачених на справу, надані послуги та їхня вартість, витрати фірми на вирішення справи. Ця система має суттєві переваги. Так, консультанту складно визначити наперед, скільки часу буде необхідно для вирішення тієї чи іншої справи. Прості справи перетворюються на складні.

Список літератури

1. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності). Навчальний посібник / К.: Знання, 2005.- 655 с.
2. Орвиль С. Уокер. Установление цен на услуги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.web-standart.net/articles/1136/>.
3. Экономика предприятия: Учебник / Под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. С. Ф. Покропивного. — Пер. с укр. 2-го перераб. и доп. изд. — К.: КНЭУ, 2002.

А. Марчинский

Установление стоимости юридических услуг

В статье обосновано сущность понятия „юридические услуги” как определенных профессиональных действий специалистов по праву, направленных на удовлетворение потребностей или обеспечение выгод физических и юридических лиц в процессе предоставления им юридической помощи на коммерческой основе. Определено структуру и содержание юридических услуг как одного из направлений практической юридической деятельности. Обобщено основные виды юридических услуг. Исследованы особенности использования современных методов установления стоимости услуг юридических фирм.

O. Marchinskiy

Establishment of cost of legal services

In the article essence of concept „legal services” is grounded as certain professional actions of specialists legally, necessities directed on satisfaction or providing of benefits of physical and legal persons in the process of grant by him to the legal help on commercial basis. A structure and maintenance of legal services is certain as one of directions to practical legal activity. The basic types of legal services are generalized. The features of the use of modern methods of establishment of cost of services of legal firms are investigational.

Одержано 31.05.11

УДК 657.221

І.П. Калашнікова, ст.гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Виплати працівникам як елемент соціальних витрат

У статті розглянуто проблематику обліку виплат працівникам, пов'язаних з соціальними виплатами. Визначено роль соціальних витрат у забезпеченні соціальної політики держави та підприємства

соціальне забезпечення, розподіл страхового навантаження, соціальна політика, соціальна програма підприємства

Важливою сферою діяльності будь-якого підприємства є розрахунки з персоналом, що складають суттєву складову внутрішніх розрахунків підприємства. Розрахунки з персоналом підприємства здійснюються в процесі реалізації соціальної політики, яку проводить держава та окремий суб'єкт підприємницької діяльності.

Ринкові відносини та побудова в Україні соціально орієнтованої економіки призводить до зростання ролі соціальних цілей, все більшого значення набуває соціальний аспект виробництва й, особливо, інтереси колективу робітників підприємства. Адже рівень соціального розвитку суспільства, багато в чому, залежить від вирішення соціальних проблем на підприємстві. Саме тому впровадження ефективної соціальної політики та фінансування реалізації соціальних програм на підприємстві дозволяє більш повно використати потенціал трудового колективу для його ефективної діяльності. При цьому важливе значення має не лише розмір коштів, які спрямовуються на соціальні цілі, а й ефективність їх використання.

За цих умов особливої актуальності набуває дослідження проблемних аспектів організації обліку, аналізу та аудиту розрахунків з персоналом підприємства, що реалізують соціальну політику підприємства та здійснення соціальних витрат. Це дозволить сформувати достовірну, повну та надійну інформаційну базу для управління соціальною діяльністю підприємства та витратами, що її супроводжують.

Окремі теоретичні, методичні та практичні проблеми обліку і контролю розрахунків з персоналом при здійсненні соціальних виплат досліджували українські вчені Є.А. Батченко, М.Т. Білуха, О.А. Грішнова, А.Г. Загородній, А.М. Колот, Д.Л. Коник, Є.В. Мних, та інші. Серед зарубіжних вчених, які зробили внесок у даному напрямку, слід назвати Т.І. Заславську, Ф. Котлера, Л.Н. Коновалову, А. Спайсера, Т. Данфі, Р. Ентоні, К. Томаса та ряд інших.

Разом з тим ряд питань теорії та практики обліку і контролю розрахунків з персоналом при здійсненні соціальних витрат потребують додаткового дослідження і удосконалення. Насамперед це стосується питань щодо сутності соціальних витрат, їх класифікації та джерел фінансування, методики їх обліку та контролю з урахуванням інтересів власника, обґрунтування доцільності та ефективності їх здійснення. Актуальність проблем посилюється сучасною зміною податкового та соціального законодавства, що регулює ці питання.

В умовах ринкової економіки принципово змінюється роль суб'єктів, які беруть участь в організації соціального захисту. Для досягнення прийнятних параметрів соціальної захищеності населення в нових умовах, виникла потреба в запровадженні страхових принципів та об'єднанні на постійній і довготривалій основі зусиль держави, працівників, роботодавців як суб'єктів, котрі відповідають за соціальний захист [1, 4].

В Україні захист від соціальних ризиків, зокрема втрати роботи, здоров'я та працездатності на виробництві, тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання, настання пенсійного віку тощо регулюється законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

До недавнього часу система соціального забезпечення в Україні була побудована таким чином, що її фінансування здійснювалося за рахунок внесків роботодавців та працівників у Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та Пенсійний фонд. При цьому основним проблемним питанням було встановлення розмірів страхових внесків та їх частоті зміни.

Суттєвим недоліком діючої до недавнього часу системи соціального забезпечення в Україні було те, що розвиток кожного окремого виду соціального страхування відбувався автономно без урахування впливу на інші види, що ускладнювало і заплутувало всю систему. Створення кожним соціальним фондом своєї системи обліку, реєстрації та звітності, які функціонують паралельно із системою персоніфікованого обліку Пенсійного фонду, не сприяло прозорості та чіткості реалізації основних завдань системи соціального забезпечення.

Сьогодні з прийняттям Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010р. №2464 – УІ ця проблема знята.

Важливим питанням, що визначає соціальну політику як держави так і підприємства є визначення пропорцій розподілу страхового навантаження між роботодавцем та працівником. Загальне навантаження на фонд оплати праці в країнах з ринковою економікою досить істотне (табл. 1).

Таблиця 1 - Розміри та пропорції розподілу страхового навантаження в системах соціального страхування країн ЄС, Росії та України

Країна	Страхові внески, у % до заробітної плати			Верхня межа заробітної плати, вище якої страхові внески не сплачуються
	роботодавці	робітники	усього	
Австрія	25,1	17,2	42,3	3,0 тис. євро за місяць
Німеччина	21,2	19,8	41,0	51,0 тис. євро за рік
Греція	28,2	15,4	43,6	немає
Італія	35,1	9,5	44,5	20,5 тис. євро за рік – для медичного страхування
Нідерланди	29,4	25,6	55,0	37,7 тис. євро за рік
Франція	38,9	12,5	51,4	25,6 тис. євро за рік
Росія	26,9	-	26,9	регресивна шкала
Україна до 1.01.2011 року	36,1 – 38,3	1,5 - 3	37,6 – 41,3	8520 грн. за місяць
Україна після 1.01.2011 року	36,76 – 49,7	3,6	40,36 – 53,5	з 1.01.2011 -14115 грн. за міс. з 1.04.2011 -14400 грн. за міс. з 1.10.2011 -14775 грн. за міс. з 1.12.2011 -15060 грн. за міс.

Аналіз даних таблиці свідчить про те, що чим нижчий відсоток відрахувань роботодавця до соціальних фондів, тим вищий він у застрахованих працівників. З таблиці видно, що в порівнянні з іншими країнами, загальний розмір внесків на

соціальне страхування в Україні практично не відрізняється від розвинутих країн світу. Проте пропорції розподілу страхового навантаження між роботодавцем та працівником в Україні та світі значно різняться. Так, страхові внески працівників в Україні сьогодні набагато нижчі ніж у інших країнах. При цьому спостерігається їх зростання більше ніж у 2 рази.

Разом з тим якщо врахувати ще податок з доходів фізичних осіб в розмірі 15 - 17% від заробленого доходу, який сплачується до державного бюджету і призводить до того, то сумарне навантаження на заробітну плату кожного працівника в Україні становить 19,3 – 20,6%.

Сучасна політика реформування соціальної сфери покликана сформувати нову модель надання соціальних благ, яка повинна поставити в центр уваги власні зусилля людини щодо задоволення соціальних потреб. Іншими словами, значна частина соціальних проблем повинна вирішуватися самими громадянами та їх роботодавцями. В цьому випадку процес їх вирішення матиме не політичний, а економічний характер, і залежатиме від економічних результатів діяльності підприємства.

Такий підхід задекларовано діючим в Україні законодавством. Так, згідно ст. 69 Господарського Кодексу України, однією з основних функцій підприємства є соціальна, яка спрямована на поліпшення умов праці, життя та здоров'я персоналу, гарантії обов'язкового медичного страхування працівників підприємства та їх сімей, інших питань соціального розвитку підприємства [3]. Проте для реалізації такого напрямку реформування соціальної сфери необхідний відповідний рівень життя населення чого в Україні поки що немає.

Глибокі структурні зрушення у світовому господарстві, довгострокові демографічні тенденції в напрямі старіння населення, а також зміни в бік більш ризикових, з погляду соціальної захищеності, форм зайнятості призводять до того, що керівники підприємств шукають нові підходи до забезпечення соціальної й економічної безпеки громадян, у вигляді впровадження соціальних програм. Ці програми необхідно реалізовувати на основі поєднання відповідальності держави, приватного бізнесу та громадянських структур.

Ефективна реалізація соціальних програм вимагає дослідження всієї послідовності – від виникнення та розвитку соціальних потреб працівників підприємства до їхнього задоволення. При цьому під соціальними потребами розуміють відображення життєво необхідних інтересів працівників для їхнього нормального матеріального та соціального становища. Підкреслюючи суттєву роль (пріоритет) державних органів управління й органів місцевого самоврядування у вирішенні соціальних питань, не треба зводити до мінімуму роль колективу самого підприємства, а також кожного окремого працівника в забезпеченні особистого соціального захисту.

Таким чином, соціальні програми на рівні підприємства стають високоефективним варіантом соціального захисту працівників та членів їх сімей. Одночасно такі програми сприяють зниженню тиску соціальних проблем на державний бюджет. Соціальна діяльність на рівні підприємств може бути обумовлена і їх власними економічними інтересами. Соціальні програми розглядаються багатьма підприємцями як елемент мотивації, що сприяє більш ефективному використанню людських ресурсів підприємства [2].

Реалізація соціальних програм неможлива без належного їх фінансування, в ході якого і виникають соціальні витрати. Конкретний перелік соціальних витрат широко варіюється на різних підприємствах, відображаючи специфіку операційного процесу, контингенту працівників тощо. Вивчення фахової літератури показало, що найпоширенішими напрямками соціальних витрат є соціальні виплати працівникам, витрати на соціальне страхування та удосконалення умов і охорони праці. Також багато

підприємств забезпечує харчуванням своїх працівників та здійснює фінансування різного роду соціальних проектів (благодійну діяльність).

Сьогодні підприємства мають можливість самостійно визначати напрями своєї соціальної політики і розмір соціальних витрат. Така ситуація часто приводить до порушень при нарахуванні коштів на соціальні цілі, нецільовому їх використанні, під прикриттям соціальних витрат часто здійснюється несанкціоноване витрачання коштів. Все це є наслідком неефективної системи обліку і контролю соціальних витрат, яка існує на сьогоднішній день, існуюча система обліку і контролю соціальних витрат не дозволяє отримати необхідну інформацію на її основі оскільки існуюча система обліку і контролю соціальних витрат не дозволяє отримати необхідну інформацію на її основі.

Таким чином, посилення уваги до соціального аспекту, та існуючі недоліки інформаційного забезпечення управління ними зумовлюють необхідність подальшого удосконалення їх обліку. За цих умов, необхідним є побудова інтегрованої системи обліку соціальних витрат, яка б забезпечувала надійною, оперативною та необхідною інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів для прийняття ефективних управлінських рішень. Вона повинна надавати можливість вирішення наступних завдань: визначення шляхів фінансування соціальних витрат, які б враховували інтереси всіх зацікавлених сторін і давали можливість відслідковувати дані витрати в обліку; визначення економічних показників, що характеризують перебіг соціальних явищ і процесів на підприємстві, ефективність використання ресурсів на соціальні цілі; отримання інформації про нецільове або нераціональне використання коштів на соціальні цілі та визначення осіб, які несуть за це відповідальність; надання інформації для обґрунтування управлінських рішень про доцільність здійснення соціальних витрат, який гарантував би власникові його інтереси і сприяв підвищенню його зацікавленості у інвестуванні соціальних потреб.

Список літератури

1. Артем'єва Л., Діброва Н., Дибченко О., Кантерман О. Пенсійне і соціальне страхування: Консультації. Роз'яснення. - Д.: Баланс-Клуб, 2006. – 191 с.
2. Барсов А.А. Социальные аспекты эффективности производства. – М.: Наука, 1980. – 121с.
3. Господарський кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 16 січня 2003р. № 436 – IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. - № 18 – 22.
4. Дікон Б., Халс М., Станс П. Глобальна соціальна політика. Міжнародні організації й майбутнє соціального добробуту. – К.: Основи, 1999. – 347с.
5. Ганслі, Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / О. Перепадя (пер. з англ.). – К.: Основи, 1996.- 396 с.

И. Калашикова

Выплаты работникам как элемент социальных расходов

В статье рассмотрено проблематику выплат работникам, связанных с социальными выплатами. Определена роль социальных расходов в обеспечении социальной политики государства и предприятия

I. Kalashnikova

Payment workers as an element of social charges

In the article problems of payments is considered to the workers, related to social payments. The role of social charges is certain in providing of social policy of the state and enterprise

Одержано 31.05.11

К.В. Коноваленко, ст. гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Планування фінансово-господарського аудиту діяльності бюджетних установ: задачі та процедури

Досліджені зміст та задачі фінансово-господарського аудиту бюджетних установ. Виділені основні етапи фінансово-господарського аудиту. Проаналізовані процедури визначення факторів ризику та їх види за напрямками дослідження. Обґрунтовано зміст програми фінансово-господарського аудиту. **бюджетні установи, фінансово-господарський аудит, планування аудиту, фактори ризику, програма аудиту**

Відокремлення та узаконення такого поняття як «державний фінансовий аудит» відбулося у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим правопорушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна» від 15.12.2005 року №3202-IV і внесенням ним змін до ст. 2 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу», які стосувалися визначення форм державного фінансового контролю та розширення завдань державної контрольно-ревізійної служби.

Було закріплено такі форми державного фінансового контролю як державний фінансовий аудит, перевірки державних закупівель та інспектування, а завдання ДКРС були розширені наступним чином:

- здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності, виконання місцевих бюджетів;
- розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у подальшому.

В нормативних документах ДКРС використовуються різноманітні визначення і на сьогоднішній день існує п'ять форм такої форми контролю як державний фінансовий аудит: державний фінансовий аудит виконання місцевого бюджету (аудит виконання місцевого бюджету); аудит фінансової та господарської діяльності бюджетної установи (фінансово-господарський аудит); державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм (аудит ефективності); державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання; державний фінансовий аудит окремих господарських операцій (операційний аудит).

Проведення державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ регламентується такими документами:

- Порядком проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ, затверджений постановою КМУ №1777 від 31.12.2004 р.;
- Методичними рекомендаціями з проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту фінансової та господарської діяльності бюджетних установ, затверджені наказом Головки України від 19 грудня 2005 року №451.

Державний фінансовий аудит діяльності бюджетних установ (далі - фінансово-

господарський аудит діяльності бюджетних установ) є формою державного фінансового контролю, яка спрямована на запобігання фінансовим порушенням та забезпечення достовірності фінансової звітності (п.2 Порядку; п.1.3 Методичних рекомендацій).

Основним завданням фінансово-господарського аудиту є сприяння бюджетній установі у забезпечення правильності ведення бухгалтерського обліку, законності використання бюджетних коштів, державного і комунального майна, складанні достовірної фінансової звітності та організації дієвого внутрішнього фінансового контролю (п.3 Порядку).

Фінансово-господарський аудит проводиться за такими етапами:

I етап «Підготовка до проведення фінансово-господарського аудиту (лютий – квітень поточного бюджетного року);

II етап «Проведення поточних аудиторських процедур» (квітень – грудень поточного бюджетного року);

III етап «Дослідження річної фінансової звітності (січень – березень року, наступного за звітним).

Завданням першого етапу "Підготовка до проведення фінансово-господарського аудиту" є детальне ознайомлення з особливостями діяльності бюджетної установи, системи її бухгалтерського обліку, фінансової звітності і внутрішньогосподарського фінансового контролю, здійснення оцінки ризиків та підготовка програми проведення фінансово-господарського аудиту. Його зміст наведений на рис. 1.

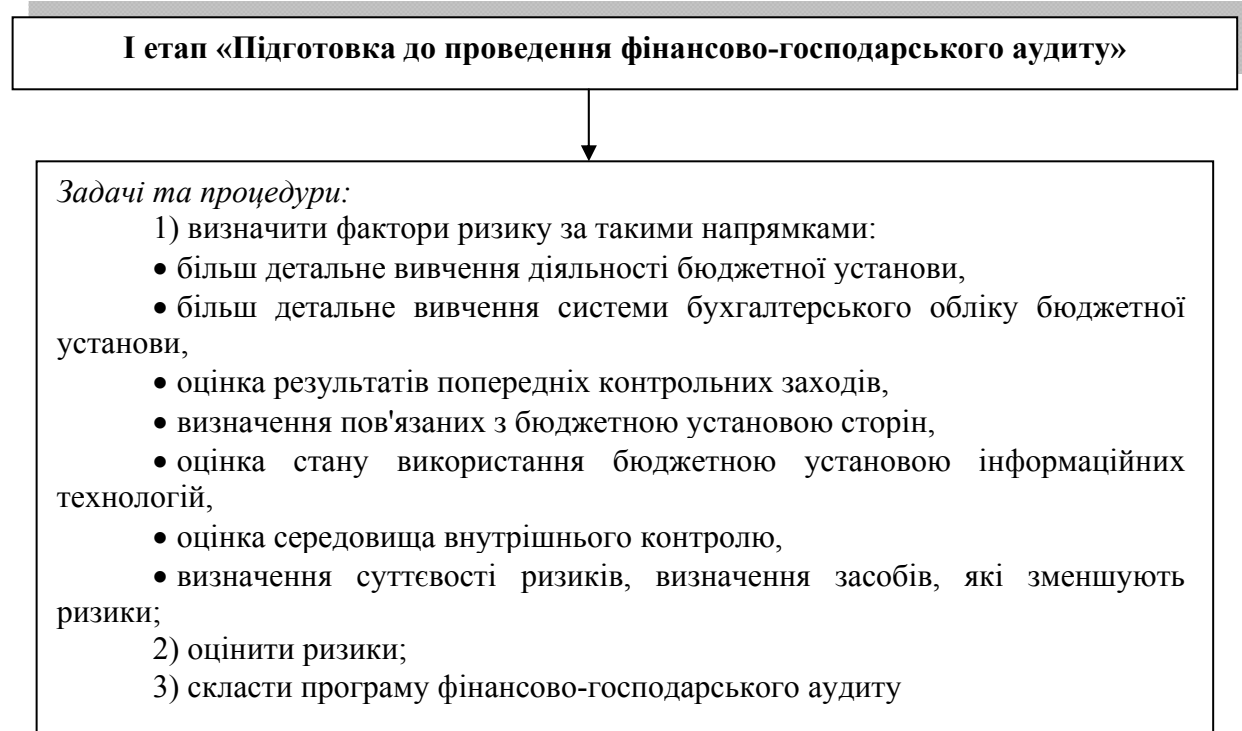

Рисунок 1 - Основні етапи та задачі планування фінансово-господарського аудиту діяльності бюджетних установ

За кожним напрямком на підставі проведених досліджень визначаються фактори ризику. Наприклад, більш детальне вивчення діяльності бюджетної установи здійснюється шляхом аналізу:

- нормативно-правових актів та методичних документів, які регламентують фінансово-господарську діяльність бюджетних установ відповідного профілю;
- установчих документів, організаційної структури та управління бюджетної установи;

- видів діяльності бюджетної установи.

За результатами аналізу визначаються фактори ризику та проводиться оцінка їх можливого впливу. Наприклад, до факторів ризику діяльності можна віднести:

- зміни, внесені до нормативно-правових актів, якими встановлюються додаткові регламенти, необхідні для здійснення певних господарських операцій;
- зміни схемних посадових окладів чи порядку розрахунку конкретних видів нарахувань заробітної плати;
- зміни в організаційній структурі, внаслідок яких конкретні функції у фінансово-господарській діяльності виконуватимуться структурними підрозділами, працівники яких не мають відповідного досвіду чи кваліфікації;
- створення відокремлених підрозділів;
- призначення нових керівників, які не мали практичного досвіду з управління бюджетними установами відповідного профілю чи досвіду роботи в бюджетній сфері;
- зміни у видах діяльності тощо.

Детальне ознайомлення з системою бухгалтерського обліку бюджетної установи полягає у:

- більш глибокому вивченні нормативно-правових актів та методичних документів, які регламентують ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;
- вивченні облікової політики та організації бухгалтерського обліку;
- аналізі основних фінансових показників та їх змін. Для цього проводиться камеральна перевірка фінансової звітності бюджетної установи за попередній рік (якщо аудитором не здійснювався фінансовий аудит цієї установи у попередньому році), аналізуються розрахунки та обґрунтування до кошторису на поточний рік, зміни показників кошторису у порівнянні з попередніми роками;
- визначенні системних та несистемних операцій.

Після цього визначаються фактори ризику та проводиться оцінка їх можливого впливу. До факторів ризику бухгалтерського обліку можна віднести:

- зміни, внесені до нормативно-правових актів, якими змінюється порядок відображення в обліку тих чи інших операцій, віднесення до кодів економічної класифікації видатків;
- відсутність положення про бухгалтерію, посадових інструкцій облікових працівників, правил документообігу, наказів керівника про надання права підпису конкретних документів посадовим особам бюджетної установи, внаслідок чого працівники бухгалтерії не можуть визначити, чи має певна посадова особа повноваження на підписання конкретного документа;
- суттєві зміни показників кошторису у порівнянні з попередніми роками (зокрема, збільшення асигнувань на оплату праці, на придбання товарів, робіт і послуг, яке повинно здійснюватися відповідно до законодавства про державні закупівлі; наявність асигнувань на капітальні видатки тощо);
- суттєве збільшення видатків при неадекватному збільшенні обсягів робіт (послуг);
- значне зростання дебіторської та/або кредиторської заборгованості;
- наявність асигнувань за кодами програмної (функціональної), економічної кваліфікації видатків, які не планувалися та не здійснювалися у попередньому році;
- відсутність внутрішніх регламентів для системних та несистемних операцій.

Аналіз матеріалів попередніх контрольних заходів, стану та обраних бюджетною установою шляхів усунення виявлених недоліків і порушень також здійснюється з метою визначення факторів ризику та оцінки їх можливого впливу. До факторів ризику у цій сфері можна віднести такі випадки:

- попередньою ревізією виявлені систематичні порушення законодавства у

сфері державних закупівель, однак склад тендерного комітету не змінився, не видано розпорядчого документа з метою усунення виявлених порушень;

- попередньою ревізією виявлено недостачу, однак матеріально відповідальна особа продовжує працювати на тій самій посаді, недостачу нею не відшкодовано, річна інвентаризація не проводилася;

- попередньою ревізією виявлено факти переплати заробітної плати внаслідок встановлення необґрунтовано завищених (у порівнянні з нормативно-правовими актами) надбавок чи доплат, однак система встановлення надбавок та доплат не змінилася тощо.

На етапі підготовки до проведення аудиту державний аудитор має право:

- 1) одержувати від бюджетної установи та органів Державного казначейства України фінансову та статистичну звітність, кошториси та розрахунки і обґрунтування до них, інші документи (матеріали попередніх контрольних заходів, накази, розпорядження, правила, положення, посадові інструкції, правила документообігу тощо);

- 2) направляти пов'язаним особами запити та у встановленому законодавством порядку проводити зустрічні перевірки (звірки), одержувати копії документів та пояснення щодо операцій з бюджетною установою;

- 3) отримувати необхідні пояснення в письмовій чи усній формі від керівника та інших посадових осіб бюджетної установи;

- 4) проводити безпосередньо в бюджетній установі опитування, анкетування, тестування, обстеження та інші аудиторські процедури для визначення ризиків, їх оцінки та складання програми аудиту.

Програма аудиту затверджується керівником (заступником керівника) відповідного органу ДКРС і повинна включати:

- конкретні ризикові сфери діяльності, операції, ділянки бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю, ризики ІТ тощо;

- перелік суб'єктів господарювання (пов'язаних осіб), від яких доцільно отримати інформацію шляхом направлення запитів, проведення у них зустрічних перевірок (звірок) у встановленому законодавством порядку;

- конкретна мета аудиторської процедури чи її елемента (наприклад, під час вивчення системи бухгалтерського обліку досліджується облік основних засобів, однією конкретною метою цього дослідження є здійснення оцінки правильності визначення вартості основних засобів при їх придбанні, проведенні індексації їх вартості, тобто оцінка правильності визначення вартості основних засобів);

- обсяг аудиторських процедур за кожним фактором ризику;
- назву робочого документа, який складатиметься після виконання аудиторської процедури чи окремого її елемента;

- виконавця (конкретного державного аудитора);
- дату виконання аудиторських процедур, у тому числі обстежень в бюджетній установі;

- дату перегляду матеріалів вищестоящим керівником державного аудитора.

Обов'язковим є вихід державного аудитора в бюджетну установу з метою обстеження її фінансово-господарських операцій протягом місяця після дати складання нею фінансової звітності за кожний квартал та для дослідження річної фінансової звітності.

При цьому дати виконання аудиторських процедур мають бути максимально пов'язані з фактичним проведенням операцій та складанням фінансової звітності. Наприклад, дослідження правильності та обґрунтованості визначення асигнувань на поточний рік доцільно проводити не пізніше квітня, обстеження законності використання коштів на капітальні видатки - в тому періоді, в якому здійснюються

видатки та проводяться роботи, обстеження правильності перерахунку заробітної плати (у разі змін посадових окладів) - у місяці, наступному за першим нарахуванням заробітної плати у нових розмірах тощо. При необхідності до програми аудиту можуть вноситися зміни в порядку, встановленому для затвердження програми.

Проведене дослідження показує важливість та складність планування при здійсненні фінансово-господарського аудиту діяльності бюджетних установ, адже від цього залежить ефективність та результативність самого процесу аудиту.

Список літератури

1. Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу» від 26 січня 1993 року №2939-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2939-12>
2. Порядок проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ, затверджений постановою КМУ №1777 від 31.12.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Методичні рекомендації з проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту фінансової та господарської діяльності бюджетних установ, затверджені наказом Головки України від 19 грудня 2005 року №451 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Шалімова Н.С. Аналіз існуючої практики використання термінів «аудит», «аудитор» та її впливу на суспільну думку про аудит // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 14. – Кіровоград: КНТУ, 2008. – С. 277-290

Одержано 26.05.11

УДК 657

В.О. Матвійчук, магістр гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Облік кредитних операцій у комерційних банках

У статті висвітлено принципи ведення обліку кредитних операцій в комерційних банках України. Дано характеристику класифікації балансових та позабалансових рахунків для обліку даних операцій. Описано загальні принципи бухгалтерського обліку кредитних операцій

облік, кредитні операції, комерційні банки, балансові рахунки, позабалансові рахунки, синтетичні рахунки, аналітичні рахунки, заборгованість, проценти

У сучасних умовах універсалізації діяльності фінансових установ розширення спектру фінансових послуг стало важливою умовою для стабільного економічного зростання в країні. Розвиток економіки країни в значній мірі визначається ступенем розвитку банківської системи.

На даному етапі розвитку сучасної національної банківської системи існує великий спектр різноманітних банківських послуг, але жоден банк не може функціонувати без системи щоденного обліку операцій, які стосуються змін в активах, зобов'язаннях і капіталі (оскільки тільки завдяки такому обліку керівництво банку має можливість постійно стежити за його діяльністю). Саме тому виникла потреба у виникненні особливих підходів до ведення обліку деяких видів операцій комерційних банків.

Вивченням цього питання займалися такі вчені: Кіндрацька Л.М., Герасимович А.М., Арістова А.М., Шульга Н.П., Кириченко О.А., Мороз А.М., Савлук С.І., Жуков Е.Ф.

Кредитні операції посідають ключове місце з-поміж активних операцій комерційних банків. У більшості банків позичкові рахунки складають не менше половини їх сукупних активів і забезпечують близько 70% від отриманих ними доходів. До кредитних операцій належать: позичкові операції, операції кредитного характеру та послуги кредитного характеру. Тому досліджувана тема є досить актуальною зараз.

Бухгалтерський облік кредитних операцій ґрунтується на принципах, загальноприйнятих у міжнародній практиці, зокрема:

- безперервності діяльності установи банку;
- стабільності правил бухгалтерського обліку;
- обережності;
- поділу звітних періодів (нарахування доходів та видатків);
- дати операції;
- переваги змісту над формою;
- оцінки активів та пасивів;
- окремого відображення активів і пасивів.

В основу формування синтетичних рахунків для обліку кредитних операцій покладено класифікацію кредитів, запроваджену НБУ [1].

Балансові рахунки для обліку кредитних операцій розміщені в першому та другому класах плану рахунків. Розподіл рахунків за класами узгоджується з принципами побудови балансу, в даному випадку окремого відображення міжбанківських та клієнтських операцій.

У першому класі «Казначейські та міжбанківські операції» згруповані рахунки для обліку кредитних операцій, які, по-перше, виникають з приводу отримання комерційними банками запозичених коштів від Національного банку України і, по-друге, відображають відносини з отримання та надання позик іншим комерційним банкам.

У складі позабалансових рахунків передбачені рахунки для обліку забалансових зобов'язань банку кредитного характеру. Вони згруповані у наступні рахунки дев'ятого класу:

- гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банкам (рахунок № 900);
- гарантії, надані клієнтам (рахунок № 902);
- сумнівні гарантії та поручительства (рахунок № 909);
- зобов'язання з кредитування, які надані банкам (рахунок № 910);
- зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам (рахунок №912).

Фінансовий облік надання або отримання кредитів, визнання доходів (витрат) за кредитними операціями здійснюється за рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України (постанова Правління НБУ від 21.11.97 за № 388).

При облікуванні кредиту за рахунком Плану рахунків насамперед беруть до уваги цільове спрямування кредиту, що має перевагу над його формою.

У разі визнання кредиту сумнівним сума основного боргу починає обліковуватись за відповідним рахунком групи 158 «Сумнівна заборгованість інших банків», групи 209 «Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані суб'єктам господарської діяльності», групи 229 «Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані фізичним особам».

Нараховані доходи обліковуються за відповідними рахунками групи, в якій обліковується номінал кредиту; на наступний день після їх очікуваного погашення, у

разі неотримання платежу переносяться на відповідні рахунки простроченої заборгованості.

Прострочені нараховані доходи, що визнані сумнівними, списуються з відповідного балансового рахунку і переносяться на позабалансовий облік. Подальше нарахування доходів за даною кредитною угодою проводиться позабалансом доти, доки кредитний актив не буде списаний з балансу банку за рахунок відповідного резерву.

Процентні доходи, які отримані авансом, обліковуються за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів». Надалі банк поступово амортизує доходи майбутніх періодів, тобто відносить на доходи відповідну суму процентів, що відносяться до звітного періоду.

Дана операція відображається в обліку бухгалтерським проведенням:

- Д-т Доходи майбутніх періодів
- К-т Процентні доходи (відповідні рахунки класу 6).

Бухгалтерські проведення за кредитною операцією стосуються:

- 1) обліку номіналу кредиту та зміни основної суми боргу;
- 2) обліку процентних та комісійних доходів.

Облік номіналу кредиту залежить від методу виплати процентів:

- за період;
- на період.

У разі застосування методу «за період», проценти можуть виплачуватися періодично або в кінці терміну, визначеного кредитною угодою, а номінальна сума кредиту і сума, що перераховується на поточний рахунок клієнта (або кореспондентський рахунок банку), збігаються.

При укладенні угоди виконується бухгалтерське проведення за позабалансом на суму, зазначену в кредитній угоді:

- Д-т 9129 Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам
- К-т 9900 Контррахунок.

При перерахуванні коштів одержувачу кредиту:

- Д-т Кредитний рахунок клієнта;
- К-т Поточний рахунок клієнта.

і одночасно проводиться зворотний запис за позабалансовим обліком:

- Д-т 9900;
- К-т 9129.

Обумовлені кредитною угодою комісійні винагороди списуються банком самостійно меморіальним ордером з поточного рахунку позичальника, що відображується проведенням:

- Д-т Поточний рахунок позичальника;
- К-т Комісійні доходи (рахунки класу 6).

Питання про утримання банками суми комісійної винагороди відразу із суми кредиту остаточно не вирішено. У бухгалтерському обліку зміст даної операції відобразатиметься так:

- Д-т Кредитний рахунок позичальника;
- К-т Поточний рахунок позичальника;
- К-т Комісійні доходи.

При застосуванні методу «на період» проценти можуть сплачуватись повністю або частково в момент видачі кредиту, тобто авансом. Оскільки сума, що перераховується на поточний рахунок позичальника, буде зменшена на суму процентів, сплачених на період, у фінансовому обліку окремо обліковується сума номіналу кредиту та сума процентів, що сплачена авансом. Протягом дії кредитної угоди сума авансових процентів має бути амортизована [3].

Протягом терміну дії кредитної угоди основна сума номіналу кредиту зменшується на суми, що сплачуються позичальником у погашення заборгованості.

Як правило, передчасне погашення заборгованості позичальники не проводять.

Облік нарахованих доходів за кредитними операціями, зазвичай — це процентні доходи, здійснюється відповідно до затвердженої наказом облікової політики банку. Саме цим документом визначаються критерії щодо застосування при нарахуванні процентів у даному звітному фінансовому році одного з можливих методів: рівних частин, актуарного або методу процентного числа.

Розгляд принципів різниць за даними методами не входить до методології бухгалтерського обліку. Нарахування процентів за кредитами входить до функцій кредитного або фінансового підрозділу банку, а до бухгалтерії передається відомість нарахування процентів, на підставі якої проводяться бухгалтерські записи. За кожним позичальником — клієнтом даного банку щодо суми нарахованих процентів оформляється меморіальний ордер у двох примірниках. Перший залишається в документах банку, котрий видав кредит, другий передається банку — платнику процентів за кредитом.

Для обліку нарахованих процентів використовуються відповідні рахунки «Нарахованих доходів»:

- Д-т Нараховані доходи
- К-т Процентні доходи.

Використання рахунку «Нараховані доходи» дозволяє банку контролювати правильність та своєчасність отримання своїх доходів.

Облік комісійних доходів за кредитними операціями залежить від природи цих доходів [4].

Додержання загальних принципів бухгалтерського обліку кредитних операцій можливе при виконанні обов'язкового правила: пролонгована заборгованість, прострочена заборгованість, а також нараховані доходи та прострочені нараховані доходи мають обліковуватись за відповідними рахунками тієї групи Плану рахунків, в якій обліковується номінал кредиту (сума основного боргу за кредитною угодою); сумнівна заборгованість обліковується за окремими групами рахунків, але в розрізі балансових рахунків, що визначають конкретну групу кредитів, щодо яких заборгованість визнається сумнівною.

Список літератури

1. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М. Герасимович та ін.; За ред. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2003. – 599 с.
2. Арістова А.М., Шульга Н.П. Фінансовий менеджмент у банку. Опорний конспект лекцій. – Київ, КНТЕУ, 2007. – 123 с.
3. Банківські операції: Підручник/ А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. дра екон. наук, проф. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
4. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навчальний посібник/ О.В. Васюренко, К.О. Волохата. – К.: Знання, 2006. – 464 с.

В. Матвійчук

Учет кредитных операций в коммерческих банках

В статье освещены принципы ведения учета кредитных операций в коммерческих банках Украины. Дана характеристика классификации балансовых и внебалансовых счетов для учета данных операций. Описаны общие принципы бухгалтерского учета кредитных операций

*V. Matviychuk***Accounting for credit transactions in commercial banks**

This article reviews the principles of keeping records of credit transactions in commercial banks of Ukraine. The characteristic of classification-and off-invoices to account for these operations. We describe the general principles of accounting credit operations

Одержано 31.05.11

Н.О. Бевз, магістр гр. ОА-10-МБ*Кіровоградський національний технічний університет*

Методика і організація аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва

В статті висвітлюється методика здійснення аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва з визначенням основних етапів та процедур аудиту

фінансова звітність, баланс, звіт про фінансові результати, перевірка, аудит, аудитор, суб'єкт підприємницької діяльності

Перевірка фінансової звітності проводиться в такій послідовності:

- формальна перевірка;
- аналітична перевірка;
- перевірка по суті та рахункова перевірка показників звітності.

Формальна перевірка полягає у візуальній перевірці правильності записів усіх реквізитів, у виявленні безпідставних виправлень, підчисток, дописувань у тексті й цифрах, у перевірці достовірності підписів посадових і матеріально відповідальних осіб.

Під час загального огляду звітних форм аудитор звертає увагу на заповнення їх адресної частини. Вид діяльності підприємства (реквізит “Галузь”) повинен відповідати його видам діяльності, передбаченим у Статуті. У разі необхідності ліцензування даного виду діяльності обов'язковою є перевірка наявності у підприємства ліцензії та строку її дії. Слід пам'ятати, що запис у засновницьких документах про те, що підприємство може займатися “...іншими видами діяльності, не забороненими законодавством...”, не дає підстав акціонерному товариству, створеному, наприклад, для виробництва промислових товарів, займатися операціями з цінними паперами. Визначення виду діяльності підприємства є важливим критерієм для правильного розмежування доходів і витрат підприємства з основної та іншої діяльності.

Після проведення формальної перевірки за формою аудитор переходить до аналітичної перевірки показників звітності — їх оцінки за допомогою вивчення вірогідних залежностей між показниками з метою виявлення суттєвих відхилень, вивчення яких за допомогою глибинних та наскрізних тестів дає змогу встановити факти помилок та порушень, що призводять до перекручення звітності. У першу чергу слід перевірити відповідність указанного в балансі розміру статутного капіталу даним засновницьких документів. Аудитор, вивчаючи звітність, повинен визначити ті ділянки звіту, де аудиторський ризик є найбільшим, тобто можливість шахрайства чи наявність помилок в обліку і звітності для даного клієнта є найвірогіднішими. Залежно від цього, аудитор може виділити ті операції та активи, які необхідно перевіряти більш ретельно, і

ті, де можна покладатися на інформацію клієнта. Далі, необхідно перевірити зіставлення і взаємозв'язок показників, відображених у різних формах бухгалтерської звітності, показників, відображених у формах бухгалтерської звітності та зведених регістрах обліку, регістрах обліку та зведених документах.

Аналітична перевірка показників фінансової звітності здійснюється на основі дослідження та оцінки фінансового стану підприємства і зміни його фінансових показників за звітний період.

Перевірка по суті та рахункова перевірка показників звітності ґрунтується на встановленні правильності складання фінансової звітності. Аудиторська перевірка починається із загального огляду звітних форм клієнта. Можна виділити наступні етапи перевірки фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва (рис. 1.).

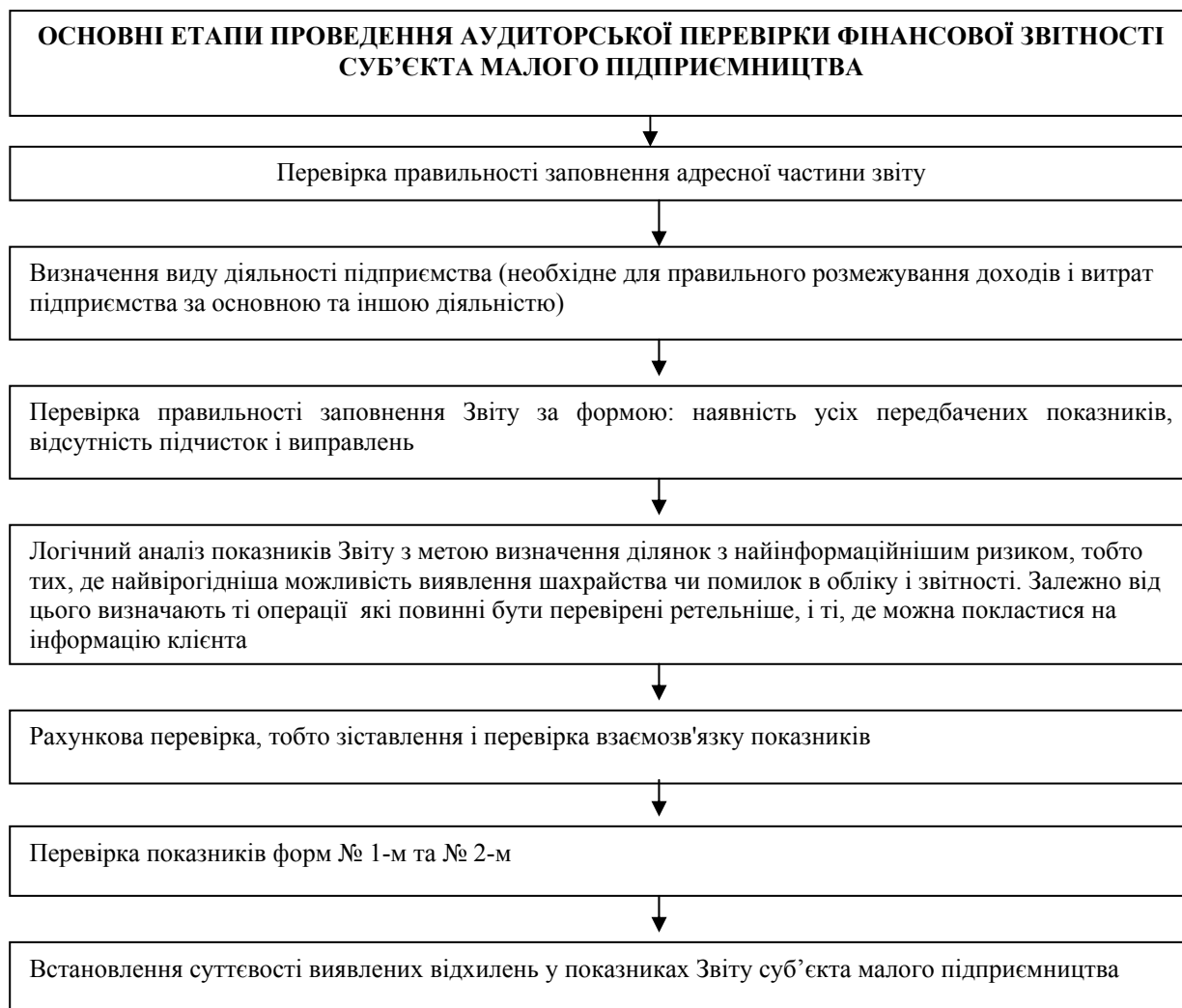

Рисунок 1 - Основні етапи аудиторської перевірки фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва

Розглянемо детальний порядок перевірки даних відображених у Балансі та Звіті про фінансові результати.

Перевірка правильності складання балансу. Перевірка правильності складання балансу базується на таких основних моментах:

1) дані статей балансу на початок періоду повинні відповідати даним балансу на кінець попереднього періоду. При зміні вступного балансу на початок року в порівнянні зі звітними даними за попередній рік повинні бути дані відповідні пояснення;

2) дані статей балансу на кінець звітної періоду повинні бути обґрунтовані результатами інвентаризації;

3) суми статей балансу по розрахунках із фінансовими, податковими органами, установами банків повинні бути звірені з ними і бути тотожними;

4) дані підсумкового балансу повинні відповідати оборотам і залишкам по рахунках Головної книги чи іншого аналогічного реєстру бухгалтерського обліку на кінець звітної року;

5) дані балансів на початок і кінець року повинні бути зіставленими. Будь-які розбіжності в методології формування однієї і тієї ж статті вступного і підсумкового балансів повинні бути пояснені.

Перевірка правильності відображення в балансі необоротних засобів. Перевірка правильності відображення в балансі нематеріальних активів і основних засобів включає два основних моменти:

1) необхідно впевнитись у тому, що відповідні активи підприємства, внесені до складу нематеріальних активів і основних засобів, справді є в наявності;

2) необхідно впевнитися в доцільності вибору методології відображення господарських операцій та оцінки майна клієнта:

а) поділ основних засобів та нематеріальних активів на групи, за якими ведеться бухгалтерський облік;

б) вибір методу амортизації об'єктів основних засобів та нематеріальних активів;

3) необхідно перевірити, чи не було протягом періоду за який проводиться аудит змін у методології обліку основних засобів та нематеріальних активів;

4) необхідно перевірити правильність обліку придбання, зносу і вибуття нематеріальних активів і основних засобів.

Наявність основних засобів перевіряється на підставі інвентаризаційних карток, інвентаризаційних описів і їх фактичної наявності.

Правильність нарахування зносу перевіряється вибірково шляхом складання розрахунку за 1-2 квартали.

Перевірка правильності відображення в балансі фінансових інвестицій. До фінансових інвестицій належать інвестиції підприємства в державні цінні папери (облігації та інші боргові зобов'язання), цінні папери і статутні капітали інших підприємств, а також надання іншим підприємствам позик.

У балансі їх відображають відповідно за статтями “Довгострокові фінансові інвестиції” і “Поточні фінансові інвестиції”.

При перевірці правильності відображення в балансі фінансових вкладень перевіряють наявність цінних паперів, їх вартість, власника та відповідність усіх реквізитів. При перевірці балансових даних аудитор може прийняти рішення щодо більш глибокої перевірки певних питань.

Перевірка правильності відображення в балансі запасів. При перевірці відповідності фактичної наявності виробничих запасів, а також запасів малоцінних і швидкозношуваних предметів і готової продукції обліковим даним необхідно: звернутися до даних річної інвентаризації; вибрати групи запасів, щодо яких слід провести суцільну перевірку окремих запасів (наприклад, найбільш цінні або дефіцитні) в місцях зберігання, та визначити групи для вибіркової перевірки.

Важливо звернути увагу на дотримання порядку зберігання матеріальних цінностей на складах, відповідність місць зберігання умовам збереження окремих видів запасів, наявність договорів із матеріально відповідальними особами. Після цього слід перевірити оцінку та рух запасів.

Перевірка правильності відображення в балансі готової продукції. У балансовій статті “Готова продукція” відображаються залишки готових виробів, які знаходяться на складі та обліковуються на рахунку 26 “Готова продукція”. При перевірці необхідно впевнитися, що продукція, яка обліковується на рахунку 26, повністю пройшла

приймання, здана на склад чи в місця зберігання за накладною. Залежно від прийнятої облікової політики залишки готової продукції в поточному обліку можуть оцінюватися за фактичною собівартістю і за обліковими цінами (нормативною або плановою собівартістю) з обліком відхилень фактичної собівартості від облікових цін на окремому аналітичному рахунку та за іншими методами оцінки. В останньому випадку для доведення її оцінки в балансі до фактичної виробничої собівартості ці відхилення додаються (зі знаком “плюс” чи “мінус”) до залишків продукції.

Перевірка правильності відображення в балансі залишків грошових коштів та дебіторської заборгованості. При перевірці правильності відображення в балансі грошових коштів не слід обмежуватися лише порівнянням їх залишків у Головній книзі з балансовими даними. По поточних рахунках в обслуговуючому банку слід взяти підтвердження цих залишків, по касі звірити залишки з даними інвентаризації. Необхідно провести хоча б вибіркочну перевірку правильності ведення касових операцій та на поточному рахунку (не менш як 3-4 місяці) із залученням усіх необхідних облікових реєстрів і первинних документів. Це дасть змогу також зробити певні висновки щодо правильності ведення бухгалтерського обліку на підприємстві й визначити коло тих операцій (і рахунків), перевірці яких необхідно приділити особливу увагу. При перевірці залишку статті “Грошові кошти в національній валюті” звернути увагу на рахунок 33 “Інші кошти” та впевнитись у наявності грошових документів; встановити, для яких потреб призначені квитки, путівки та інші документи; визначити, за рахунок яких коштів вони були оплачені.

Слід пам'ятати, що перед складанням бухгалтерського балансу проходить переоцінка всіх грошових статей бухгалтерського обліку, виражених в іноземних валютах.

Перевірка достовірності відображення в балансі поточних зобов'язань. При перевірці залишків на рахунках поточних зобов'язань слід звернути увагу на заборгованість підприємств із депонованої заробітної плати, встановити терміни невиплати заробітної плати, причини несвоечасності отримання заробітної плати.

По статтях зобов'язання по розрахунках із бюджетом відображається сума заборгованості перед бюджетом на звітну дату. Ці дані повинні бути підтверджені залишками у відповідних податкових документах.

Для контролю за достовірністю даних по статтях розрахунків використовуються, якщо можливо, результати взаємної звірки розрахунків із різними кредиторами.

При відображенні даних по розрахунках із постачальниками і підрядниками та іншими підприємствами слід враховувати терміни позовної давності, які діють на території України.

Перевірка правильності відображення в балансі власного капіталу. Передусім перевіряється відповідність розміру статутного капіталу підприємства, відображеного по статті “Статутний капітал” пасиву балансу, даним статутних документів. Протягом звітного року розмір статутного капіталу має залишатися незмінним, а збільшення чи зменшення розміру статутного капіталу може бути проведено лише за результатами розгляду висновків діяльності підприємства за звітний рік і після внесення відповідних змін до засновницьких документів.

Аналогічно перевіряються всі інші статті балансу.

Перевірка Звіту про фінансові результати. Перевірка правильності складання Звіту про фінансові результати базується на таких основних моментах:

- наявність, доцільність та достовірність фінансової інформації;
- співставність інформації про фінансові результати;
- достовірність системи обробки інформації;
- додаткову інформацію для своїх суджень, які лежать в основі прогнозу;
- порівняння перспективних даних за попередні періоди з фактичними результатами і за поточний рік з результатами, досягнутими до початку аудиту.

Розглянемо порядок перевірки даних відображених у Звіті про фінансові результати.

Насамперед, обґрунтовують достовірність статті “Дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг)”, де відображається загальний дохід (виручка) від її реалізації (без врахування наданих знижок, повернення проданих товарів та податків з їх продажу). Потім перевіряють достовірність визначення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), що визначається шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відповідних податків, зборів, знижок тощо.

Важливе значення також має перевірка визначення сукупної суми чистих доходів підприємства, яка розраховується сума чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) інших операційних доходів, інших звичайних доходів та надзвичайних доходів.

У складі інших операційних доходів знаходяться також доходи від оперативної оренди активів, операційних курсових різниць, відшкодування раніше списаних активів (крім фінансових інвестицій). У зв'язку з цим аудитор перевіряє правильність визначення цих доходів, що потребує застосування розрахунково-аналітичних прийомів контролю.

Поряд із перевіркою інших операційних доходів перевіряють достовірність визначення інших звичайних доходів: доходу від участі в капіталі (отриманого від інвестицій), інших фінансових доходів, що отримані від відсотків та доходів, що одержані від фінансових інвестицій, а також інших доходів від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів, від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Особливу увагу під час аудиту звертають на правильність визначення статей надзвичайних доходів і надзвичайних витрат (невідшкодованих збитків від стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо), включаючи затрати цих витрат (за винятком сум страхового відшкодування та покриття витрат за рахунок інших джерел), прибутки і збитки від інших подій і операцій, які відповідають визначенню цих надзвичайних подій. Для цього потрібно перевірити правильність визначення сальдо за рахунком 75 “Надзвичайні доходи” (відповідний субрахунок) та сальдо за рахунком 99 “Надзвичайні витрати” (відповідний субрахунок) і перенесення сальдо цих рахунків на рахунок 79 “Фінансові результати” (субрахунок 794 “Результати надзвичайних подій”). Зміст і вартісна оцінка доходів або витрат від кожної надзвичайної події розкриваються на підставі додатків до фінансових звітів.

При перевірці цих сум фінансових результатів необхідно врахувати відповідну суму податків від прибутків. Для цього аудитор з'ясовує, чи дотримується нормативна база, що регламентує нарахування податку на прибуток, чи правильно визначається його сума і чи правильно вона відображена в обліку. При цьому суми витрат, які віднесені на фінансові результати, зменшуються на суму податку на прибуток. Після перевірки правильності відображених операцій на відповідних субрахунках рахунка 79 “Фінансові результати” в кінці року перевіряють також правильність перенесення на цей рахунок сальдо субрахунків рахунка 98 “Податок на прибуток”. Після цього на рахунку 79 “Фінансові результати” визначається чистий прибуток, який переносять на субрахунок 441 “Прибуток нерозподілений”. Для цього записи за дебетом рахунка 79 “Фінансові результати” (відповідний субрахунок) зіставляються із записами за кредитом субрахунку 441 “Прибуток нерозподілений”. Якщо ж на підприємстві допущені збитки, вони відносяться на дебет субрахунку 442 “Непокриті збитки” і кредит рахунка 79 “Фінансові результати” (відповідний субрахунок).

Прибуток, який використаний у звітному році, відображається за дебетом субрахунку 443 “Прибуток використаний у звітному періоді” і кредитом відповідних

рахунків, а саме: 67 “Розрахунки з учасниками”, 40 “Статутний капітал”, 43 “Резервний капітал”.

Якщо на підприємстві є інші доходи від безкоштовно одержаних активів, аудитор повинен перевірити законність і правильність відображення цих операцій у бухгалтерському обліку.

При перевірці правильності формування показників звіту про фінансові результати за формою № 2-м досліджується також:

- правильність визначення матеріальних затрат (дані про суми матеріальних витрат, відображені у Звіті про фінансові результати повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку 80 “Матеріальні витрати”, відображеним у Головній книзі);

- правильність визначення витрат на оплату праці (дані про суми витрат на оплату праці, відображені у Звіті про фінансові результати повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку 91 “Витрати на оплату праці”, відображеним у Головній книзі);

- правильність визначення відрахувань на соціальні заходи (дані про суми відрахувань на соціальні заходи, відображені у Звіті про фінансові результати повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку 92 “Відрахування на соціальні заходи”, відображеним у Головній книзі);

- правильність визначення амортизаційних витрат (дані про суми нарахованої амортизації, відображені у Звіті про фінансові результати повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку 93 “Амортизація”, відображеним у Головній книзі);

- правильність визначення інших операційних витрат (дані про суми інших операційних витрат, відображені у Звіті про фінансові результати повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку 94 “Інші операційні витрати”, відображеним у Головній книзі).

На підприємствах – суб’єктах малого підприємництва існує додатковий ризик засобів контролю в сфері використання систем комп’ютерної обробки даних. Якщо на підприємстві – суб’єкті малого підприємництва застосовується один комп’ютер зі спрощеною програмою обліку, для одного бухгалтера або обмеженої кількості облікових працівників виникає можливість вводити неузгоджені дані в систему обліку, вільним чином змінювати програмну оболонку та бази даних, вносити в систему операції “заднім числом”, проводити операції, які не отримали схвалення або узгодження у встановленому порядку.

З врахуванням особливостей аудиторського ризику при перевірці підприємств - суб’єктів малого підприємництва слід виходити з того, що думка про ступінь достовірності фінансової звітності повинна значною мірою визначатися аудиторськими доказами, які отримують при проведенні детальної перевірки правильності відображення в бухгалтерському обліку оборотів та сальдо за рахунками.

Список літератури

1. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 459 с.
2. Звітність підприємств: навч. посіб. / Г.М. Давидов, Н.С. Шалімова. – К.: Знання, 2010. – 623 с.
3. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Організація і методика аудиту: Навч. посіб. — К.: "Каравелла"; 2005.—560 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб’єктів малого підприємництва", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39 (зі змінами і доповненнями).

Одержано 31.05.11

Т.О. Скібіцька, магістр гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Економічна сутність запасів як економічної та обліково-аналітичної категорії, їх класифікація

В статті досліджуються підходи щодо визначення сутності економічної категорії «запаси», їх класифікація згідно норм чинного законодавства, визначені класифікаційні групи запасів за економічним змістом та їх характеристика

запаси, засоби праці, предмети праці, матеріальні ресурси, матеріальні цінності, виробничі запаси

Необхідною умовою підтримання виробництва на необхідному рівні є постійна наявність на підприємстві частини оборотних активів у матеріальній формі, тобто запасів. Без належного забезпечення виробничого процесу запасами, неможливо досягти ефективної діяльності будь-якого підприємства. Підтвердженням цього є ситуація, коли підприємства працюють не на повну потужність, а деякі зовсім зупиняють виробництво через відсутність запасів.

Сьогодні поліпшення використання запасів є одним із головних факторів прогресу розвитку економіки, від якого залежить збільшення обсягів виробництва та загальної прибутковості підприємств. Останнє, зумовлює необхідність удосконалення підходів щодо визначення сутності запасів, як обліково-аналітичної категорії.

Запаси є складовою частиною оборотних засобів. Оборотними їх називають тому, що вони одночасно перебувають на різних стадіях процесу виробництва та реалізації, протягом якого повністю переносять свою вартість на вартість вироблюваної продукції.

До запасів відносять предмети праці (це всі речові елементи виробництва, до яких прикладається людська праця), які призначені для використання у виробництві для виготовлення продукції та господарських потреб, придбані для подальшого перепродажу або використовуються для обслуговування виробництва, виконання робіт чи надання послуг і потреб управління.

До запасів належать також засоби праці (це річ, або комплекс речей, яку працівник розміщує між собою і предметом праці так, щоб вона була провідником його дій на цей предмет), які служать не більше одного року чи нормального операційного циклу (операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та одержанням коштів від реалізації виробленої з них продукції, товарів, робіт чи послуг), якщо він триває більше року. До таких засобів праці відносяться малоцінні та швидкозношувальні предмети.

В економічній літературі для визначення економічної категорії «запаси» використовують різні поняття, тлумачення яких наведено в табл. 1.

Як свідчить аналіз літературних джерел, в них досить часто застосовується поняття «виробничі запаси», яке по суті замінило поняття «матеріали». Ряд авторів при визначенні поняття матеріальних оборотних активів застосовує термін «цінності».

Однак, поняття «цінність» слід використовувати як описову категорію, ознаку, якісний або критеріальний показник, що характеризує запаси як економічні елементи, які мають користь для їх власника та можуть принести йому економічні вигоди.

Досить широко в наукових працях застосовується поняття «матеріальні ресурси», при цьому автори часто ототожнюють поняття «матеріальні ресурси», «запаси» та «предмети праці».

Таблиця 1 - Поняття, які використовують для визначення економічної категорії “запаси”

№ з/п	Поняття, які застосовують для визначення економічної категорії “запаси”	Сутність поняття
1	Виробничі запаси	Матеріальні елементи виробництва, що піддаються обробці в процесі виробництва, беруть участь у процесі виробництва одноразово і повністю переносять свою вартість на новостворений продукт
2	Запаси	Резерви матеріальних ресурсів, що не використовуються в поточній діяльності підприємства, призначені для забезпечення безперервності процесу виробництва, збереження на випадок необхідності
3	Запаси матеріальних цінностей	Резерви матеріальних активів, що зберігаються на складах на випадок необхідності, і не використовуються в поточній діяльності підприємства
4	Матеріали	Частина виробничих запасів, призначених для обробки чи переробки в процесі виробництва, що видозмінюють свою форму, будучи основою продуктів виробництва
5	Матеріальні запаси	Резерви матеріальних ресурсів, запаси засобів виробництва, призначені для забезпечення безперервності виробничого процесу
6	Матеріальні цінності	Активи підприємства, засоби виробництва, що мають матеріально-речову форму та можуть приносити економічні вигоди та можуть обмінюватись на кошти, чи використовуватись за іншим призначенням відповідно до потреб
7	Матеріальні ресурси	Джерела забезпечення процесу виробництва, що виступають одним з видів економічних ресурсів і охоплюють засоби виробництва (засоби і предмети праці)
8	Матеріально-виробничі запаси	Активи підприємства, що мають матеріальну форму, використовуються у виробничій діяльності і включають засоби праці, а також елементи виробництва, що піддаються обробці в процесі виготовлення продукції
9	Оборотні активи	Активи підприємства, що призначені для реалізації, споживання протягом операційного циклу, а також кошти та їх еквіваленти
10	Засоби праці, продукти праці	Засоби праці включають необоротні та оборотні (в частині МШП) активи. Продукти праці включають готову продукцію та товари
11	Предмети праці	Речовинні (матеріальні) елементи виробництва, що піддаються обробці в процесі виробництва, беруть одноразову участь у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на новостворений продукт (сировина й основні матеріали, допоміжні матеріали, паливо, напівфабрикати, комплектуючі вироби, запасні частини і незавершене виробництво)
12	Товарно-виробничі запаси	Матеріальні елементи господарської діяльності підприємства, що включають активи, призначені для обробки чи використання в процесі виробництва, а також реалізації готової продукції або товарів даного підприємства
13	Товарні запаси	Резерви матеріальних активів, що мають товарну форму і призначені винятково для продажу

Застосування терміну “матеріально-виробничі запаси” пов’язано з певними спірними моментами, адже матеріальними запасами є не тільки предмети праці, але й засоби праці. Тому це поняття є більш широким, таким, що охоплює усі активи, що мають матеріальну форму і застосовуються у виробничому процесі.

Терміни “товарно-матеріальні активи” і “товарно-матеріальні запаси” не досить прийнятні для застосування з причини охоплення ними активів, що мають матеріальну форму, які можуть бути як оборотними, так і необоротними. При цьому акцент робиться на можливості продажу таких активів.

Застосування терміну “матеріали” є неможливим у зв’язку з його вузьким значенням і охопленням основних, допоміжних та інших матеріалів, не враховуючи зворотних відходів, готової продукції, товарів, МШП.

Виробничі запаси включають більшу кількість об’єктів в порівнянні з матеріалами, але при цьому не дозволяють враховувати запаси, що не використовуються в ході виробничого процесу (товари, готова продукція, МШП на складі тощо).

Термін “товарно-виробничі запаси” найбільшою мірою відображає характерні властивості речових елементів виробництва, основне призначення яких - обробка в процесі виробництва, формування основи виробів, при цьому враховується можливість знаходження їх в складі резервів у вигляді виробничих запасів на складі, або готових виробів чи товарів, що перебувають на складах.

Крім понять, наведених в табл. 1, використовуються ще й такі як: “засоби в сфері виробництва” і “засоби в сфері обігу”. До складу перших засобів більшість авторів включають засоби та предмети праці. При визначенні поняття “засоби в сфері обігу” автори не розкривають суть терміну, а наводять лише їх склад, при цьому до предметів обігу частіше відносять готову продукцію, грошові кошти, а також кошти в розрахунках та інші грошові кошти. Окремі автори до складу предметів обігу включають товари.

Отже, до складу товарно-виробничих запасів входять як засоби в сфері виробництва, так і засоби в сфері обігу.

Що стосується нормативних документів, якими регламентується облік запасів, зокрема П (С)БО № 9 “Запаси” запаси визначені, як активи, які:

- 1) утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності;
- 2) перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- 3) утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Таким чином, ґрунтовний аналіз проведений автором, щодо визначення сутності економічної категорії “запаси”, дозволяє розглядати їх як товарно-виробничі ресурси, необхідні для забезпечення розширеного відтворення, обслуговування сфери нематеріального виробництва та задоволення потреб населення, які зберігаються на складах або в інших місцях з метою їх наступного використання за певними напрямками операційної діяльності.

На різних підприємствах запаси можуть мати різне призначення залежно від функції, яку вони виконують у процесі виробництва. Так, наприклад, дошки на меблевій фабриці створюють основу готової продукції - меблів, а на машинобудівному, цукровому підприємствах дошки використовуються для поточного ремонту будівель тощо, безпосередньої участі у виробництві готової продукції не беруть. Тому важливо правильно згрупувати (класифікувати) виробничі запаси на підприємстві за їх призначенням та роллю у процесі виробництва.

На підприємствах кожна група запасів може складатися із десятків сотень назв, сортів, розмірів. Для раціонального обліку виробничих запасів, який би сприяв

оперативній роботі, плануванню та бухгалтерському обліку, необхідно розробити деталізоване групування таких запасів. З цією метою на підприємствах перелік найменувань окремих видів запасів класифікується за визначеною ознакою.

Виробничі запаси поділяються на групи (наприклад, кольорові метали, чорні метали тощо). Кожна група поділяється на підгрупи (наприклад, група чорних металів на прокат, вуглецеву сталь, мартенівську леговану сталь тощо). У межах кожної підгрупи запаси, в свою чергу, групуються за профілем, маркою, сортом, а потім за розміром та ін.

Перелік запасів, згрупованих за характерною для них ознакою і відповідним чином зашифрованих із зазначенням одиниці виміру, називається номенклатурою виробничих запасів.

За призначенням виробничі запаси класифікують за такими групами:

1. Сировина й основні матеріали. До них належать предмети праці, що входять до складу вироблюваних продуктів і становлять їх основу (наприклад, бавовна для виробництва пряжі, метал для виробництва станків, залізна руда для виробництва чавуну, цукровий буряк для виробництва цукру тощо).

2. Допоміжні матеріали. До них належать матеріали, які або приєднуються до основних матеріалів, щоб надати їм визначеної якості (наприклад, фарба для цукерок у кондитерському виробництві або фарба для фарбування вовни), або зняття виробництва, що витрачаються в процесі роботи (наприклад, мастильні матеріали, обтиральні), або ті, що витрачаються для обслуговування процесу виробництва (наприклад, канцелярське приладдя, бланки обліку, електричні лампочки тощо).

3. Куповані напівфабрикати та комплектуючі вироби складаються із витрат на придбання купованих напівфабрикатів та комплектуючих виробів, використовуваних при виробництві продукції даного підприємства безпосередньо або підлягають додатковій обробці на даному підприємстві для одержання готової продукції. Напівфабрикат повинен пройти одну або декілька стадій обробки, перш ніж стати готовим виробом для подальшого використання. До купівельних напівфабрикатів відносяться вироби, одержувані за відповідними поставками (наприклад, литі станини, вироблювані на ливарних заводах для придбання станкобудівельними заводами).

У деяких галузях промисловості, наприклад, машинобудуванні, підприємства купують в порядку виробничої кооперації напівфабрикати (наприклад, деталі, які підлягають подальшій обробці або витрачаються безпосередньо на збирання готової продукції). У цих випадках напівфабрикати розглядаються як основні матеріали.

4. Паливо. Економічно цей вид матеріалів належить до допоміжних матеріалів, але відокремлюється в обліку у зв'язку з його значною роллю у народному господарстві і великою часткою у загальних витратах матеріалів.

5. Тара і тарні матеріали. До цієї групи належать предмети, призначені для пакування продукції: пляшки, ящики, мішки тощо (як порожня, так і та, що перебуває під матеріалами і готовою продукцією).

6. Будівельні матеріали. До них належать будівельні матеріали, конструкції і деталі, обладнання, що підлягають встановленню на об'єктах, які будуються (реконструюються), капітальних вкладень, інші матеріальні цінності, призначені для потреб капітального будівництва.

7. Матеріали, передані у переробку.

8. Запасні частини для проведення ремонтів - це окремі запасні частини машин, обладнання, транспортних засобів, призначені для виконання ремонтів, заміни зношених частин тощо, і такі, що не належать до основних засобів.

9. Матеріали сільськогосподарського призначення. До складу цієї групи входять: насіння, корми, посадковий матеріал як власного виробництва, так і куплені.

10. Інші матеріали.

11. Відходи основного виробництва (жом і маляси на цукрових заводах; копита, роги, шкіра, кістки на м'ясокомбінатах тощо).

За Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій №291 від 30.11.99 р., запаси за Класом 2 класифікують за такими групами:

1. Виробничі запаси.
2. Поточні біологічні активи
3. Малоцінні та швидкозношувані предмети
4. Виробництво.
5. Брак у виробництві
6. Напівфабрикати
7. Готова продукція
8. Продукція сільськогосподарського виробництва
9. Товари

Класифікацію запасів за економічним змістом наведено в табл. 2.

Таблиця 2 - Характеристика основних видів запасів за їх класифікаційними групами

№ з/п	Класифікаційні групи запасів	Вид запасів	Характеристика
1	2	3	4
1.	За призначенням утворенням	Постійні	Частина виробничих і товарних запасів, що забезпечують безперервність виробничого процесу між двома черговими постачаннями
		Сезонні	Запаси, що утворюються при сезонному виробництві продукції чи при сезонному транспортуванні
2.	За місцем знаходження	Запаси складські	Запаси, що знаходяться на складах підприємства
		Запаси у виробництві	Запаси, що знаходяться в процесі обробки
		Запаси в дорозі	Продукція, що відвантажена споживачу, і ще ним не отримана, знаходиться в дорозі
3.	За наявністю на підприємстві	Нормативні	Запаси, що відповідають запланованим обсягам запасів, необхідним для забезпечення безперебійної роботи підприємства
		Понаднормові	Запаси, що перевищують їх нормативну кількість
4.	За наявністю на початок і кінець звітного періоду	На початок звітного періоду	Величина запасів на початок звітного періоду
		На кінець звітного періоду	Величина запасів на кінець звітного періоду
5.	Стосовно до балансу	Балансові	Запаси, що є власністю підприємства і відображаються в балансі
		Позабалансові	Запаси, що не належать підприємству, і знаходяться на ньому в силу визначених обставин
6.	За ступенем ліквідності	Ліквідні	Виробничі і товарні запаси, що легко перетворюються в кошти в короткий термін і без значних утрат первісної вартості таких запасів
		Неліквідні	Виробничі і товарні запаси, що неможливо легко перетворити в готівку в короткий термін і без значних втрат первісної вартості таких запасів
7.	За походженням	Первинні	Запаси, що надійшли на підприємство ззовні, від інших підприємств і не підлягали обробці на даному підприємстві

		Вторинні	Матеріали і вироби, що після первинного використання можуть застосовуватися вдруге у виробництві (відходи виробництва і споживання продукції)
8.	За обсягом	Вільні	Запаси, то знаходяться в надлишку на підприємстві
		Обмежені	Запаси, що знаходяться в обмеженій кількості на підприємстві
9.	За сферою використання	В сфері виробництва	Запаси, які знаходяться в процесі виробництва (виробничі запаси, незавершене виробництво)
		У сфері обігу	Запаси, які знаходяться у сфері обігу (готова продукція, товари)
		У невиробничій сфері	Запаси, що не використовуються виробництві
10.	За складом і структурою	Запаси виробничі (предмети і засоби праці)	Запаси сировини, основних і допоміжних матеріалів, напівфабрикатів власного виробництва, купівельних напівфабрикатів, комплектуючих виробів, палива, запчастин тари і тарних матеріалів, МШП
		Запаси незавершеного виробництва (предмети праці)	Частина продукції, що не пройшла всіх стадій обробки і не прийнята відділом технічного контролю
		Запаси готової продукції (продукти праці)	Продукція, довершена виробництвом, що прийнята ВТК і знаходиться на складі
		Запаси товарні (продукти праці)	Товари, що знаходяться в сфері обігу, а також продукція, що знаходяться в дорозі

Таким чином, в основу економічної класифікації виробничих запасів покладено їх значення для процесу виробництва, оскільки використовувані в ньому запаси відіграють різну роль (одні формують речовинну основу (субстанцію) майбутнього продукту, інші беруть участь у процесі виробництва, або надаючи виробам відповідних властивостей, або сприяють виробничому процесу) та здійснюють різний вплив на ефективність діяльності.

Список літератури

1. Бухгалтерський облік. Хрестоматія. Збірник систематизованого законодавства // Бухгалтерія. – 2007. – випуск 1. – 226 с.
2. Інструкція із застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій №291 від 30. 11.99 року.
3. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства. – К.: Хрещатик, 1999. – 800 с.
4. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / Пер. з англ. за ред. С.Ф. Голова – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 1998. – 796 с.
5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталів, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений Наказом Міністерством Фінансів України від 30.11.99р. № 291.
6. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: Підручник. —К.: Алерта, 2006. — 1080 с.

Одержано 31.05.11

Н.І. Тарасенко, магістр гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка виробничих запасів для цілей обліку

В статті висвітлюються підходи до визначення первісної вартості запасів залежно від напрямків їх надходження на підприємство, характеризуються методи оцінки вибуття запасів **виробничі запаси, бухгалтерський облік, первісна вартість, чиста вартість реалізації, справедлива вартість, методи оцінки**

Оцінка запасів відіграє значну роль при формуванні облікової політики.

Важливим в оцінці запасів є принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки запасів, що повинні запобігти завищенню оцінки активів, а також забезпечувати точність фінансових результатів підприємства.

Згідно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку у звітному бухгалтерському балансі матеріальні цінності оцінюються за мінімально можливою вартістю, яку отримують порівнянням фактичної собівартості придбаних запасів з їх ринковими цінами на момент складання звітного балансу.

Для відображення запасів товарно-матеріальних цінностей у звітному балансі в міжнародній практиці використовують методи оцінки за вартістю:

- первісною, до якої входять витрати на придбання конкретного об'єкта;
- відновною, яка є сумою грошових коштів, що необхідно було б сплатити в певний момент в разі заміни об'єкта відповідним іншим об'єктом;
- чистою реалізацією – ціною продажу за вирахуванням торгових витрат і розумного прибутку;
- приведеною - дисконтованою величиною майбутніх надходжень грошових коштів, які як очікується може принести реалізація певного предмета в ході звичайної «комерційної операції».

Відповідно до П(с)БО в балансі товарно-матеріальні цінності відображаються за:

- *первісною вартістю* - сума фактичних витрат на їх придбання або виготовлення;
- *чистою вартістю реалізації запасів* - це очікувана ціна реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх виробництва та реалізацію ;
- *справедливою вартістю* - сума, за якою можна обміняти актив чи погасити заборгованість за операцією між проінформованими, зацікавленими та незацікавленими сторонами.

На практиці для відображення в бухгалтерському балансі і фінансовій звітності запасів товарно-матеріальних цінностей у грошовій оцінці використовують ціни:

- 1) історичні, або ціни придбання, які були актуальними минулому, тобто в момент отримання запасу;
- 2) поточні, що використовуються в момент виконання оцінки;
- 3) ціни відтворення, або репродукційні – це ціни передбачення визначених складових, відповідних у момент, коли цю складову буде замінено.

Зміну цін спричиняють дві складові. Одна є результатом дії ринкових чинників – попиту і пропозиції, а друга – зміни цін, зумовленої інфляцією. Тому одним з недоліків структури грошового вираження вартості є відсутність стабільності грошової одиниці з погляду вибраної реальної одиниці вартості, що виявляється у тенденції до зростання цін.

При надходженні запасів на підприємство їх первісна вартість визначається залежно від способу надходження на підприємство. Запаси можуть надходити на підприємство в результаті:

- придбання за грошові кошти та їх еквівалентами;
- виготовлення власними силами підприємства;
- внесення до статутного капіталу;
- безоплатного одержання;
- придбання в результаті обліку на подібні активи;
- придбання в результаті обліку на неподібні активи;
- виявлення як надлишок при інвентаризації.

Формування первісної вартості запасів залежно від їх напрямів надходження на підприємство можна представити у вигляді табл. 1.

Таблиця 1 - Формування первісної вартості запасів залежно від напрямів надходження на підприємство

№ з/п	Напрями надходження	Первісна вартість
1	Придбання за плату	Усі витрати з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні до використання в запланованих цілях.
2	Придбання за рахунок банку	Усі витрати на придбання і доведення їх до стану, в якому вони придатні до використання без урахування витрат на сплату відсотків за кредит банку.
3	Виготовлення власними силами	Собівартість їх виробництва, яка визначається П(с)БО 16 «Витрати»
4	Внесок до статутного капіталу	Узгоджена засновниками (учасниками) справедлива вартість.
5	Одержання безоплатно	Справедлива вартість.
6	Обмін на подібні активи	Балансова вартість переданих запасів (якщо балансова вартість переданих запасів перевищує їх справедливу вартість, то первісною вартістю отриманих запасів є їх справедлива вартість)
7	Обмін на неподібні активи	Справедлива вартість переданих запасів, збільшена (знижена) на суму грошових коштів, яка була передана (отримана) в процесі обміну.
8	Виявлення як надлишок при інвентаризації	Справедлива вартість.

Не включаються до первісної вартості запасів, а належать до витрат того періоду, в якому вони були здійснені:

- понаднормові втрати і недостачі запасів;
- відсотки за користування позиками;
- надані знижки;
- витрати на збут;
- адміністративні та інші витрати, не пов'язані безпосередньо з придбанням і

доставкою запасів та приведенням їх до стану, в якому вони придатні до використання у запланованих цілях.

У разі, якщо на момент оприбуткування запасів неможливо достовірно визначити їх первісну вартість, то такі запаси можуть оцінюватись та відображатись за справедливою вартістю з наступним коригуванням до первісної вартості.

При відпуску запасів у виробництво з виробництва, продажу та іншому вибутті згідно з п.16 П(с)БО 9 «Запаси» їх оцінка здійснюється за одним із методів:

- ідентифікованої собівартості;
- середньозваженої собівартості;
- собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО);
- нормативних витрат;
- ціни продажу.

Метод ідентифікованої собівартості відповідної одиниці продукції застосовується при списанні запасів, які не підлягають заміні іншими запасами, що є на

підприємстві, або запасів, які відпускаються для виконання спеціальних замовлень і проектів.

При застосуванні цього методу рух вартості запасів співпадає з їх фактичним рухом, тому вартість відпущених запасів та їх залишків обліковується за їх фактичною вартістю. Цей метод є особливо ефективним при використанні комп'ютерних технологій обліку запасів, пристроїв зчитування штрихових кодів (при маркуванні товарів), коли кожна одиниця має специфічні, властиві тільки їй характеристики, тобто запаси не є однорідними за своїми споживчими якостями. Проте, можливість застосування такого методу на практиці обмежена причинами різноманітності номенклатури та великої кількості однакових запасів. У результаті використання цього методу однакові запаси обліковуються за різною вартістю, що не завжди зручно. Залежно від того, який саме з однакових запасів використовуватиме підприємство, прибуток буде змінюватися відповідно до первісної вартості кожного запасу.

Метод середньозваженої собівартості застосовується окремо для кожної сукупності відображених в обліку запасів, однакових за призначенням і споживчими характеристиками. Середньозважена собівартість одиниці, що вибуває, визначається за наступною формулою:

$$CЗС = \frac{BЗ_{поч.місяця} + ВОЗ_{прот.місяця}}{З_{поч.місяця} + ЗО_{прот.місяця}} \quad (1)$$

де $CЗС$ - середньозважена собівартість;

$BЗ_{поч.місяця}$ - вартість запасів на початок місяця;

$ВОЗ_{прот.місяця}$ - вартість отриманих запасів на протязі місяця;

$З_{поч.місяця}$ - кількість запасів на початок місяця;

$ЗО_{прот.місяця}$ - кількість отриманих запасів на протязі місяця.

Алгоритм розрахунку середньої вартості одиниці запасу протягом періоду визначається залежно від методу, що застосовується для обліку запасів. Середня вартість одиниці запасів може розглядатися як за звітний період (при періодичному обліку списання запасів), так і після кожного наступного надходження (при безперервному веденні обліку списання запасів).

Для розрахунку ціни вибуття при періодичній оцінці беруться до уваги всі дані з надходження запасів за звітний період, а при постійній – лише дані за період, що передував дані останнього вибуття запасів.

Цей метод можна застосовувати для оцінки взаємозамінних запасів, при списанні яких не потрібно проводити ідентифікацію (на відміну від попереднього методу). Недоліком вказаного методу є складність визначення середньої ціни в умовах, коли виробничі запаси надходять або витрачаються щоденно.

За постійної системи обліку запасів при застосуванні методу середньозваженої собівартості вартість запасів, що знову надійшли, усереднюється з вартістю наявних запасів. У результаті цього одержується нібито одна партія за однією обліковою ціною, яка визначається як відношення загальної вартості запасів до їх загальної кількості.

Перевага методу оцінки за середньозваженою собівартістю полягає у тому, що оцінку вартості відпущених запасів та їх залишків можна отримати одразу в момент здійснення операції, що дає об'єктивну інформацію про вартість запасів і практично не дозволяє здійснювати маніпуляції з цифрами. Але це досягається за рахунок великого обсягу роботи. Крім того, оцінка залишків матеріалів і собівартості готової продукції не є абсолютно об'єктивною.

При періодичному обліку запасів, що найчастіше застосовується на практиці, при використанні методу середньозваженої собівартості робиться припущення, яке спрощує реальну картину руху запасів: усі запаси надійшли та відпущені в один і той же час – у кінці звітного періоду. Застосування методу середньозваженої собівартості

в умовах періодичної оцінки запасів означає, що вартість придбаних протягом звітного періоду запасів необхідно розділити на їх загальну кількість, отримавши таким чином середню ціну придбання запасів, яка і буде ціною вибуття запасів у цьому звітному періоді.

Метод ФІФО (першими відпускаються запаси, що надійшли раніше) базується на хронології надходження, тобто на припущенні, що одиниці запасів, які були придбані першими, продаються чи використовуються першими, що запобігає їх псуванню, а також, що грошова одиниця є стабільною.

Одиниці, які залишаються в запасах на кінець періоду, оцінюються за цінами останніх надходжень товарів.

Даний метод найчастіше застосовується для таких видів запасів які повинні реалізуватися у першу чергу, щоб уникнути збитків від їх псування.

При постійному обліку вартість витрачених запасів розраховується виходячи з їх загальної вартості безпосередньо при витрачанні чергової партії. Собівартість проданих запасів визначається шляхом додавання вартостей, використаних при їх збуті.

При періодичному обліку реальне чергування надходжень і витрачань замінюється послідовними діями: спочатку враховується усе надходження, а потім – усе витрачання. При цьому бухгалтер виводить підсумки з оприбуткування запасів за весь звітний період, після чого відображає вибуття необхідної кількості запасів у хронологічному порядку, від першого постачання до того постачання, в якому виникло повне вибуття запасів у звітному періоді. Вартість запасів на кінець звітного періоду визначається шляхом проведення інвентаризації. Сальдо запасів на кінець періоду визначається як добуток кількості запасів у натуральному вираженні та ціни (при придбанні запасів) або собівартості (при самостійному виготовленні) одиниці запасу з останньої його партії, що надійшла.

Перевага методу ФІФО полягає в його простоті, систематичності та об'єктивності, завдяки використанню цього методу не допускається маніпулювання даними в сторону штучного завищення або заниження вартості запасів, тобто сприяє запобіганню можливості маніпулюванням прибутком, забезпечує відображення у балансі суми запасів, яка приблизно співпадає з поточною ринковою вартістю. Метод ФІФО оправдовує себе в умовах незначної інфляції. Застосування ж його в умовах високої інфляції призведе до завищення вартості матеріальних залишків, заниження собівартості готової продукції та, як наслідок, завищення результатів від реалізації.

Оцінка запасів методом ФІФО потребує організації аналітичного обліку не тільки за видами матеріальних активів, але й за партіями постачання, якщо закупівельні ціни на них змінюються.

Метод нормативних затрат використовується на підприємствах промисловості зі складною технологією, а також у сезонних галузях матеріального виробництва. Запасами, для яких застосовується метод нормативних затрат, є незавершене виробництво та готова продукція.

Для забезпечення максимального наближення нормативних затрат до фактичних норм витрат повинні регулярно перевірятися і переглядатися ціни. На практиці такий метод застосовується рідко через складний механізм включення матеріальних витрат (запасів) до собівартості продукції:

- встановлення норм витрат запасів на кожен вид продукції;
- встановлення згідно з визначеними нормами витрат і цін запасів кошторисних ставок на одиницю продукції, які періодично переглядаються відповідно до змін норм витрат запасів або цін.

Метод оцінки за цінами продажу заснований на застосуванні підприємствами роздрібною торгівлі середнього проценту торговельної націнки товарів. Цей метод можуть застосовувати підприємства, що мають значну й змінну номенклатуру товарів із приблизно однаковим рівнем торговельної націнки.

Собівартість реалізованих товарів визначається як різниця між продажною (роздрібною) вартістю реалізованих товарів і сумою торговельної націнки на реалізовані товари.

Сума торговельної націнки на товари визначається як добуток продажної (роздрібною) вартості реалізованих товарів і середнього відсотка торговельної націнки.

Середній відсоток торговельної націнки визначається діленням суми залишку торговельних націнок на початок звітнього місяця й торговельних націнок у продажній вартості одержаних у звітньому місяці товарів на суму продажної (роздрібною) вартості залишку товарів на початок звітнього місяця та продажної (роздрібною) вартості одержаних у звітньому місяці товарів.

Неможливо визначити, який з методів є кращим. На вибір методу впливають наслідки, до яких приводить їх використання, з точки зору оподаткування. Кращий метод – це той метод, який відповідає політиці ціноутворення підприємства. Більшість підприємств встановлюють продажну ціну, виходячи із собівартості. При іншому підході орієнтуються на те, що більш важливо: правильне відображення фінансового стану підприємства в Балансі чи більш точні дані про результати фінансової діяльності в Звіті про фінансові результати. Якщо друге – то перевагу слід надати методу ЛІФО, тому що він співвідносить поточний дохід з поточною собівартістю реалізованої продукції. Якщо перевага надається правильному відображенню залишків запасів у Балансі – то методу ФІФО, бо він показує запаси за поточною вартістю (вартість останніх закупок).

Прийняті методи оцінки запасів не повинні змінюватися впродовж року чи більшого періоду, а їх зміна повинна мати обґрунтування, яке обов'язково розкривається у примітках до фінансової звітності.

Враховуючи, що одним із принципів бухгалтерського обліку є принцип обачності, то вибір методу оцінки вартості запасів, виходячи із самої оцінки їх вартості, з одного боку, має запобігти завищенню оцінки активів і доходів підприємства, тобто у фінансовій звітності має бути відображене його дійсне фінансове становище. З іншого боку, враховуючи позицію забезпечення результативної управлінської діяльності, можна виділити те, що бухгалтерська звітність повинна містити дані, необхідні для:

а) прийняття обґрунтованих управлінських рішень в галузі інвестиційної політики;

б) оцінки динаміки і перспектив змін, які відбуваються в них, і ефективність їх використання.

У зв'язку з цим, розуміння і значення впливу оцінки вартості і обліку запасів у бухгалтерському обліку має велике значення в управлінні прийнятті рішень у господарській діяльності підприємства, оскільки така концепція обліку дає відносно об'єктивну і ґрунтовну основу для реальної оцінки вартості запасів і відповідно активів підприємства, відображених у бухгалтерському балансі і фінансовій звітності.

При незначному рівні інфляційних і циклічних коливань цін запаси доцільно обліковувати за вартістю їх придбання. Проте, при збільшенні річного рівня інфляції, яке виражається у значних коливаннях цін, відображення запасів за вартістю придбання вже не дає об'єктивної картини їх реальної вартості.

Крім цього, ринкова вартість запасів може записуватись також під впливом науково-технічного прогресу та фактору морального старіння, що передбачає різницю між вартістю придбання запасів та їх вартістю на даний момент часу.

Згідно з П(с)БО 9 «Запаси» з метою збереження об'єктивності оцінки запасів в умовах цінової нестабільності (інфляції) запаси відображаються в бухгалтерському обліку та звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю.

За чистою вартістю запаси відображаються, якщо:

– ціна на запаси знизилась;

– запаси втратили первісну економічну вигоду: зіпсовані, застарілі, тощо.

Чиста вартість реалізації визначається за кожною одиницею запасів шляхом відрахування з очікуваної ціни продажу, суми очікуваних витрат на завершення виробництва і на їх реалізацію.

Чиста вартість реалізації запасів повинна бути досить надійною їх оцінкою, яка базується виходячи з можливої вартості їх реалізації за вирахуванням витрат на реалізацію. При цьому слід враховувати можливі коливання цін, або собівартості, які можуть бути до моменту реалізації виготовленої із наявних запасів продукції. Основою для такої оцінки можуть бути дані прайс-листів підприємств-виробників, спеціальні дослідження коливань цін на ринку на окремі види запасів, тощо.

Чиста вартість реалізації запасів на практиці не завжди співпадає з їх первісною вартістю, при цьому можливі дві ситуації:

- 1) первісна вартість перевищує чисту вартість реалізації;
- 2) первісна вартість запасів нижча за чисту вартість реалізації.

В першому випадку сума перевищення первісної вартості списується на витрати звітного періоду. Таким же чином списується вартість зіпсованих запасів або запасів, яких не вистачає.

Сума часткового списання вартості запасів до чистої вартості реалізації визначається витратами того періоду, в якому була здійснена їх переоцінка (стаття «Інші операційні витрати» ф. №2 «Звіт про фінансові результати»).

Дооцінка запасів як окрема бухгалтерська процедура в П(с)БО 9 «Запаси» не передбачена, що пов'язано із дотриманням принципу обачності в оцінці з метою уникнення завищення вартості запасів, а також принципу співвідношення доходів і витрат.

Якщо чиста вартість реалізації тих запасів, що були раніше уцінені, на дату балансу збільшується внаслідок їх дооцінки, то на суму збільшення чистої вартості реалізації сторнується запис про попереднє зменшення вартості цих запасів. При цьому дооцінка запасів обмежується сумою попередньої їх оцінки.

Оцінка виробничих запасів в зарубіжних країнах дещо відрізняється від оцінки в національному обліку України і має свої певні особливості, зумовлені особливостями обліку та нормативно-правовою базою.

Список літератури

1. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами. – К: Лібра, 2001 – 839 с.
2. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 року, № 996 - XIV.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246 (зі змінами і доповненнями)

Одержано 31.05.11

УДК 657

М.Ю. Драгоморецька, О.М. Платонов, ст.гр. ОА-06-1
Кіровоградський національний технічний університет

Інноваційна складова при формуванні облікової політики сільськогосподарських підприємств за фінансовими результатами

У статті розглянуто проблеми обліку та контролю витрат та доходів у рослинництві. Обґрунтовано необхідність врахування обліковою політикою інноваційної складової діяльності підприємства, що спеціалізується на вирощуванні насіння та селекції нових сортів при формуванні фінансових результатів.

система обліку, нематеріальні активи, контроль витрат, фінансові результати, облікова політика, доходи, витрати

Актуальність теми дослідження. З впровадженням П(С)БО 30 “Біологічні активи” у сільськогосподарських підприємствах змінився облік фінансових результатів внаслідок застосування справедливої вартості при первісному визнанні. Впровадження П(С)БО 30 та Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку біологічних активів у частині оцінки продукції при первісному визнанні в бухгалтерському обліку потребують зміни облікової політики сільськогосподарських підприємств в частині доходів, витрат та фінансових результатів. Ефективність господарської діяльності значною мірою обумовлена якістю та своєчасністю аналітично – контрольних процедур, що мають суттєві особливості обумовлені особливостями сільськогосподарського виробництва як виду економічної діяльності, зокрема при виробництві насіння та селекції нових сортів.

Постановка проблеми. Однак, більшість досліджень були присвячені в основному питанням формування і розрахунку складових фінансових результатів, а не безпосередньо їх відображенню в системі бухгалтерського обліку. В теоретичних дослідженнях формування та обліку фінансових результатів не можуть бути враховані технологічні та організаційні особливості конкретного сільськогосподарського підприємства, що потребує подальших досліджень з врахуванням конкретного .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробку питань формування та обліку фінансових результатів значний внесок зробили вітчизняні вчені: І.А. Белобжецький, А.С. Булат, Ф.Ф. Бутинець, П.М. Герасим, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, М.Я. Дем’яненко, В.М. Жук, Г.Г.Кірейцев, П.О. Лайко, В.Г. Лінник, В.М. Пархоменко, П.Т.Саблук, В.В. Сопко, Л.К. Сук, П.М. Хомин та інші; зарубіжні дослідники: Х. Андерсен, А. Бабо, Ф. Вуд, Р. Ентоні, Д. Колдуелл, Б. Нідзл, Дж. Ріс, П. Самуельсон, Я.В. Соколов, Д. Стоун, Ч.Хонгрэн, Дж. Фостер.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Таким чином, незважаючи на достатньо високий рівень дослідження теоретичних та організаційних аспектів обліку та контролю формування фінансових результатів є необхідним розглянути їх особливості за умови врахування інноваційної складової діяльності.

Дослідження категорій «фінансові результати», «доходи», «витрати» та «собівартість» дає можливість стверджувати, що ці категорії є багатоаспектними та взаємообумовленими що потребує виважених рішень при розробці методології їх облікового спостереження та прийнятті управлінських рішень спрямованих на їх оптимізацію. Є суттєва відмінність офіційної нормативної методології формування

фінансових результатів, відповідно відображення доходів, витрат і собівартості з метою оподаткування.

За ПКУ декларовано поєднання податкового і фінансового обліку, незважаючи на узгодженість термінології та методології обліку доходів, витрат, собівартості та фінансових результатів (відсутнє поняття «валові доходи», «валові витрати», «валові витрати з придбання оборотних активів», «основні фонди», запровадження методу нарахувань тощо) залишається необхідність відокремленого податкового обліку. Також є необхідним внесення на законодавчому рівні змін до нормативних документів що регулюють фінансовий облік у відповідності з вимогами П(С)БО.

Особливості сільського господарства, як виду економічної діяльності, а саме специфіка формування собівартості, використання землі та біологічних активів, сезонний характер виробництва, розподіл загальногосподарських витрат раз на рік, наявність значної чисельності об'єктів витрат, специфіка оцінки продукції, наявність бюджетного фінансування, особливості оподаткування обумовлюють специфіку формування доходів, витрат та фінансових результатів. Особливості формування доходів, витрат та фінансових результатів у сільськогосподарській діяльності враховано чинним законодавством що регулює методологію обліку та оподаткування, зокрема П(С)БО 30 та ПКУ. Статтею 155 Податкового Кодексу регламентовано особливості оподаткування виробників сільськогосподарської продукції. Так зазначено, що підприємства, основною діяльністю яких є виробництво сільськогосподарської продукції, сплачують податок за підсумками звітного податкового року.

Аналіз фахових публікацій з проблематики специфіки формування доходів, витрат та фінансових результатів від сільськогосподарської діяльності виявив негативне ставлення науковців та практиків до діючої методології формування фінансових результатів, доходів та витрат з метою формування статистичної та галузевої звітності. Вони вважають, що відсутність у плані рахунків аналогу рахунку «Реалізація» (46) не дозволяє отримати дані для складання звітності за формою 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» та ускладнює подальший аналіз повної собівартості продукції. Також, прийняття П(С)БО 30 сформувало галузеві особливості обліку фінансових результатів, що має бути враховано при здійсненні контролю, саме тому що при дотриманні вимог П(С)БО 30 виникає можливість маніпулювання фінансовими результатами і внаслідок розміром прибутку.

Важливим етапом здійснення управління процесами формування доходів, витрат та фінансових результатів є аналітичні процедури. Галузеві особливості сільськогосподарського виробництва обумовлюють необхідність застосування методик розроблених адресно для сільськогосподарських підприємств з врахуванням регіональних аспектів їх діяльності.

Суттєвий вплив на формування фінансового результату спричиняє прийнята методологія оцінки, а також прийнята підприємством облікова політика і її відповідність вимогам стандартів бухгалтерського обліку, що є об'єктом контролю. Контроль формування фінансових результатів сільськогосподарських підприємств починається з перевірки наказу про облікову політику на предмет регламентації в ньому питань обліку доходів, витрат та формування фінансових результатів.

Основним напрямом оптимізації облікової моделі формування фінансових результатів підприємств є приведення її у відповідність з особливостями господарської діяльності, зокрема у насінницьких господарствах це врахування інноваційної складової. Стосовно відображення в обліку доходів, витрат та фінансових результатів є доцільним в бухгалтерському обліку таких підприємств виокремлювати витрати пов'язані з селекційною роботою для можливості їх порівняння з джерелом покриття за рахунок цільового фінансування. Так, відповідно ми пропонуємо здійснення аналітичних процедур, що ґрунтуються на порівнянні фактичних витрат на селекцію,

наукові дослідження і розробки з коштами державного цільового фінансування та відповідно розрахунок результатів інноваційної діяльності шляхом порівняння витрат що залишаються непокритими та отриманих нематеріальних активів оцінених із застосуванням справедливої вартості або експертної оцінки. Для покриття ймовірних збитків кожного року доцільно передбачити резервування цільового характеру. За умови отримання позитивного результату резерви можуть коригуватись.

Висновки. Таким чином, є необхідним при формуванні облікової політики сільськогосподарських підприємств в частині фінансових результатів враховувати особливості господарської діяльності, зокрема інноваційну складову.

Список літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 "Біологічні активи": Наказ Міністерства фінансів України від 18 листопада 2005 р. № 790 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1456-05>.
2. Саблук П.Т. Роль обліку в забезпеченні аграрних перетворень / П.Т. Саблук // Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки України. V Міжнар. Наук.-практ. конф. ННЦ «ІАЕ» 24-25 квітня 2009 р., круглий стіл в НУБіП 15 травня 2009 р. : зб. тез та виступів / відпов. за вип. В.М. Жук. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – С. 6 – 8
3. Податковий кодекс України Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2856-VI (2856-17) від 23.12.2010, <http://zakon.rada.gov.ua>

Одержано 30.05.11

УДК 657

Н.П. Комайгородська, магістр гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний університет

Історичні аспекти формування облікової категорії «основні засоби»

Досліджуються джерела зародження и розвиток поняття «основні засоби» як у бухгалтерському обліку, так і в економічній теорії взагалі. Наводиться розуміння терміну представниками української і західних шкіл бухгалтерського обліку.

необоротні активи, основний капітал, бухгалтерський облік, економічна теорія

Сьогодні, в умовах становлення ринкової економіки в Україні, вдосконалення методології бухгалтерського обліку вимагає особливої уваги. Одним із актуальних питань є облік необоротних активів. Це обумовлено необхідністю у їх наявності на будь-якому підприємстві для здійснення господарської діяльності, їх великим моральним зносом на більшості підприємств України та недосконалим діючим законодавством у обліку та контролі цієї облікової категорії.

Вдосконалення методології їх обліку починається з достовірного визнання необоротних активів. Для вирішення цієї проблеми залучають Міжнародні стандарти фінансової звітності, але цього недостатньо, треба проводити дослідження історичних аспектів розвитку даного терміну у країні. Необоротні активи є об'єктом вивчення таких провідних українських вчених-економістів, як Ф.Ф. Бутинець, В.М. Диба, С.Ф. Голов, Л.В. Городянська, В.В. Сопко, Т.М. Ткаченко, Л.Г. Ловінська, та інших. У

працях автори визначають необоротні активи у теорії бухгалтерського обліку, надають їх класифікацію та види оцінки; розглядають організаційно-методичні аспекти їх обліку згідно з діючими вимогами нормативно-правових актів в Україні; досліджують особливості обліку таких активів.

Невирішені раніше частини проблеми. Не повністю досліджені питання економічної сутності необоротних активів, зокрема зв'язок бухгалтерської науки та економічної теорії для визначення історичних причин формування сучасного поняття «необоротні активи», впливу факторів, які можуть змінювати його у межах галузі. Тому метою написання статті є дослідження економічної сутності основних засобів та історичний розвиток.

Виклад основного матеріалу. Формування категорії «необоротні активи» пройшло довгий шлях еволюції разом з розвитком економічної науки. Послідовно, від простого до складного, від конкретного до абстрактного, виникає дане поняття. На наш погляд, еволюцію терміна відображує схема, яка представлена на рисунку 1.

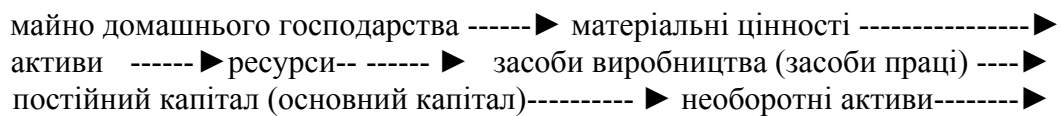

Рисунок 1 - Еволюція поняття «необоротні активи»

Ведення людиною господарської діяльності в період існування автаркічного господарства, яке було замкнене та діяло за принципами самозабезпечення, стало причиною виникнення терміна «майно». Необхідність узагальнення об'єктів, залучених у господарське життя, була викликана потребою людини в інформації про їх наявність і переміщення.

Сьогодні широко застосовується цивілізаційний підхід під час вивчення історії розвитку людства. В економічній науці західні автори Дж. Гелбрейт, А. Арон, згідно з критерієм «щабель індустріального розвитку суспільства» поділяють індустріальну цивілізацію на три стадії:

- I. Доіндустріальне суспільство
- II. Індустріальне суспільство
- III. Постіндустріальне суспільство

Доіндустріальне (аграрне) суспільство проіснувало з 7 тис. до н.е. до кінця XVII ст. [2]. Економічні погляди стародавнього світу (від Китаю до Греції і Риму) відображують пріоритет сільськогосподарського виробництва.

Революційний стрибок у методиці обліку, пов'язаний з визнанням подвійного запису (XV ст.) і його впровадження у господарський облік, призвів не тільки до виникнення рахунків, нових форм бухгалтерського обліку, але й балансу з визначенням майна, (матеріальних цінностей) як «активів» торговця [3].

У XVII столітті В. Петті - засновник класичної політичної економії в Англії підходив до визначення багатства як суми рухомого й нерухомого майна. У праці «Слово мудрим» він дає перелік предметів, що на його думку, є багатством.

У той же період у бухгалтерському обліку французький вчений Ж. Андре провів розмежування між фондом й капіталом. Фонд - це сума основних й оборотних коштів підприємства (підсумок балансу), а капітал - коштів власника, вкладених у фонд [3].

Уперше термін «основний капітал» увів Адам Сміт. Він трактував капітал як частину запасів продукції, не використану на споживання, що дає прибуток, або за допомогою якого працею створюються нові блага. «Весь капітал будь-якого підприємця неодмінно поділяється на капітал основний і капітал оборотний» [4].

Основний капітал на відміну від оборотного характеризується тим, що приносить дохід (прибуток), не надходячи в обіг або не змінюючи власника. Він складається [5]:

- з будь-якого роду корисних машин і знарядь праці, що полегшують і зменшують працю;
- з усіх дохідних будівель, таких як приміщення під крамниці, склади, майстерні, будинки: стайні, комори та ін.;
- з поліпшень землі - усього того, що з вигодою витрачене на розчищення, осушення, огороження, удобрювання і приведення її до стану, найпридатнішого для обробці та окультурення;
- з набутих і корисних здібностей усіх мешканців або членів суспільства.

Згідно А. Сміта, основний капітал первісно виникає і постійно поповнюється за рахунок оборотного і лише за допомогою та участю останнього приносить прибуток. Капітал - це рушійна сила економічного прогресу та його роль у тому, що зміни капіталу природним чином сприяють пропорційним змінам мінової вартості річного продукту землі та праці країни, реального багатства та доходу населення.

Д. Рікардо визначав капітал як провідний чинник розвитку продуктивних сил суспільства, частину багатства країни, яка використовується у виробництві й складається з їжі, одягу, інструментів, сировини, машин, всього необхідного для того, щоб привести у рух працю.

Поділяючи капітал на основний і оборотний, Д. Рікардо виокремив критерій їх поділу - час обороту (відтворення) засобів виробництва. «Залежно від того, як швидко зношується капітал і як часто він вимагає відтворення, капітал зараховується до оборотного або до основного» [6].

Сьогодні «ресурси» (від франц. допоміжний засіб) - це основні елементи виробничого потенціалу, які має в розпорядженні система і які використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку [7].

Особливе місце в історії розвитку економічної теорії відведено марксистській школі політичної економії. Марксизм, як економічне і соціальне вчення, засереджувався на проблемах суспільства з приватною власністю: на суспільній нерівності, нагромадженні багатства меншістю суспільства і зубожінням більшості, неплатоспроможності масового споживача, та був обумовлений новими тенденціями в розвитку економічної науки.

Наприкінці XIX століття, що характеризувалося бурхливим зростанням виробництва, глибокими якісними змінами на мікро та макрорівнях економічного життя розвинутих країн виникають напрями в економічній теорії, зокрема маржиналізм, інституціоналізм та неокласичний напрям.

Розвиток сутності «капіталу» як фактора виробництва запропонував у своїх працях засновник лозаннської школи та представник математичної школи Л. Вальрас. Він поділив усіх агентів виробництва на дві групи: власники продуктивних послуг (зокрема капіталу) і підприємці, які використовують фактори виробництва у процесі виробництва. В основу цієї макроекономічної моделі було покладено ринковий підхід до економічних явищ.

В бухгалтерському обліку у XX ст. німецьким ученим П. Герстнером було виділене поняття «основний капітал», як суми пов'язаних статей активу, які після покриття всіх боргових зобов'язань, мають за статутом залишитися для розподілу між акціонерами.

У радянські часи вченим-економістом Р.Я. Вейцманом було запропоновано всі частини активу розбити на дві групи: «засоби у фазі виробництва» й «засоби у фазі обігу», та поділити його на групи: 1) основні засоби, 2) засоби в обігу, 3) засоби поза обігом (вивільнені кошти) [3].

Сучасна економічна наука визначає засоби виробництва як створені у процесі виробництва всі види засобів праці і предметів праці, а капітал - як фактор, створений самою економічною системою.

«Засоби виробництва» - один з факторів продуктивних сил, що сприяє перетворенню речовини природи у готову продукцію відповідно до потреб людей, допомагає створювати матеріальні й духовні блага й дозволяє визначити зростання продуктивності суспільної праці; виробничі фонди за своїм матеріально-речовим складом, які поділяються на основні та оборотні.

«Засоби виробництва» - це фізичний капітал, речовий фактор виробництва, реальний капітал, конкретна форма капітала, специфічна соціально-економічна форма капітала, форма існування абстрактної, загальної форми капіталу, промисловий капітал.

«Основний капітал» - функціональна форма капіталу на другій стадії руху капіталу.

В бухгалтерському обліку частина засобів виробництва, або основний капітал це «необоротні активи» — термін, який виник у зв'язку з розвитком бухгалтерського обліку і є обліковою категорією — елементом балансу.

Е.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда, Дж. Кеннінг, які є представниками американської школи бухгалтерського обліку визначають оборотні активи як обліковий об'єкт, що характеризується правовими й економічними характеристиками, містить в собі інформацію про минуле (що виникло в результаті проведених господарських операцій) [10].

Необоротні (непоточні, довгострокові) активи можна також розглядати як інвестиції, розраховані на тривалий період. До інвестицій у довгострокові активи відносять землю, будинки й устаткування, які забезпечують працездатність підприємства. Такі об'єкти служать тривалий час і поступово зношуються.

Представники американської школи виділяють характерні риси довгострокових активів, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 - Характерні риси оборотних (непоточних) активів у бухгалтерському обліку американської школи

Критерій	Зміст
Призначення об'єктів	Довгострокові активи призначені служити для виробництва готової продукції, надання послуг, надання робіт у ході нормального виробничого циклу
Термін служби	Вони мають обмежений термін служби, по закінченню якого підлягають списанню, ліквідації або заміні
Строк експлуатації	Строк експлуатації перевищує один рік або операційний цикл діяльності підприємства

За своєю суттю оборотні (непоточні) активи — немонетарні активи, які призначені приносити доходи не за рахунок їх реалізації, а за рахунок використання у виробництві, обслуговуванні процесів постачання, виробництва, збуту, управління.

Вітчизняна школа бухгалтерського обліку дає таке трактування оборотним активам: «необоротні активи» — це сукупність майнових цінностей підприємства, які багаторазово беруть участь у процесі господарської діяльності і які переносять на продукцію свою вартість частинами [1].

Висновки. Формування терміну «необоротні активи» — постійний процес, що відбувається у зв'язку з розвитком бухгалтерського обліку в рамках економічної науки. Це поняття видозмінювалося на різних стадіях розвитку людської цивілізації (суспільства). Виникнення поняття починається з автаркічного господарства та з часом його аналіз переходить на макроекономічний рівень. У процесі еволюції терміна, зберігаючи глибинну внутрішню сутність основного капіталу розкритого А. Смітом, Д. Рікардо та К. Марксом, він наповнюється елементами якісно нового змісту.

Взагалі оборотні активи - матеріальні, нематеріальні та фінансові ресурси, термін використання яких перевищує календарний рік (або операційний цикл): основні засоби, нематеріальні активи, незавершене будівництво, довгострокові фінансові

інвестиції, капітальні інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, інші.

Важливе значення розглянутої теми вимагає подальших досліджень для вдосконалення методології обліку й контролю необоротних активів у судноремонтній галузі, у тому числі вдосконалення процесу визнання необоротних активів у бухгалтерському обліку, надання пропозицій щодо визначення необоротних активів та методів їх оцінки у облікової політики судноремонтних підприємств з метою формування фінансової звітності за вимогами користувачів інформації.

Список літератури

1. Диба В.М. Облік та аналіз необоротних активів: монографія / В.М. Диба. — К.: КНЕУ, 2008. — 288 с.
2. Економічна теорія. Політекономія: підручник / за ред. Базилевича В.Д. — 7-ме вид., стер. — К.: Знання-Прес, 2008. — 719 с.
3. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: учеб. пособие / Я.В. Соколов. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. — 638 с.
4. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт. — К.: Port-Royal, 2001. — 132 с.
5. Історія економічних учень: підручник: у 2 ч. Ч. 1 / за ред. Базилевича В.Д. — 2-ге вид., випр. — К.: Знання, 2005. — 567 с.
6. Начала политической экономии: соч. / Д. Рикардо [и др.] — М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. — 366 с.
7. Економічна енциклопедія: у 3-х томах / С.В. Мочерний [та ін.] — К.: Видавничий центр «Академія», 2001.
8. Політична економія: навч. посібник / за ред. К.Т. Кривенка. — вид. 2-гі, без змін. — К.: КНЕУ, 2006. — 508 с.
9. Маркс К. Наемный труд и капитал / К. Маркс. — М.: Государственное издательство политической литературы, 1951. — 48 с.
10. Хендриксен Е.С. Теория бухгалтерского учета / Е.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда / пер. с англ. под ред. проф. Я.В. Соколова. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 576 с.

Н.Комайгородська

Історичні аспекти формування облікової категорії «основні засоби»

Исследуются источники возникновения и развитие понятия «основные средства» как в бухгалтерском учете, так и в экономической теории вообще. Приводится понимание термина представителями украинской и западных школ бухгалтерского учета.

Investigate the source of origin and development of the concept of "fixed assets" as in accounting and economic theory in general. An understanding of representatives of Ukrainian and Western schools of accounting.

Одержано 31.05. 11

УДК 657

В. О. Хмель, магістр гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний університет

Економічний зміст і методика обліку витрат на поліпшення основних засобів

В даній статті, за результатами проведеного дослідження, визначено зміст терміна «поліпшення основних засобів» з економічної та бухгалтерської точки зору. Досліджено нормативні засади обліку, що впроваджуються згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби» та податковим законодавством.
ключові слова: основні засоби, технічний стан, рівень спрацювання, ремонт, витрати, поліпшення, податковий облік, фінансовий облік

Експлуатація основних засобів - це складний і трудомісткий процес. В процесі експлуатації основні засоби зношуються, зменшується ефективність їх використання, тому підприємству необхідно постійно витратити грошові кошти для відновлення працездатності або поліпшення основних засобів з ціллю збільшення майбутніх економічних вигод. Основні засоби потребують постійного технічного обслуговування. Крім того, для їх використання необхідно проводити поточний та капітальний ремонт та інші поліпшення основних засобів. Питання обліку витрат на ремонт і поліпшення основних засобів є актуальними для підприємства не тільки тому, що воно напряму пов'язано з прибутком, але від нього залежить подальший розвиток підприємства, його рентабельність та конкурентоспроможність на ринку.

Чинна законодавча, методична та нормативна база не повністю розкриває поняття, що містять загальні вимоги до обліку витрат загалом і ремонтної діяльності зокрема, не розкриває важливих для управління відомостей стосовно відмінностей між ремонтами, а інколи породжує нові колізії. У нормативно-законодавчій базі України, в наукових джерелах з бухгалтерського обліку цим питанням приділено недостатньо уваги.

Значний внесок в розробку теоретичних основ і концептуальних методичних підходів до проблем обліку витрат з ремонту та поліпшення основних засобів внесли такі вчені – економісти: А. Безуглий, М. І. Бондар, С. Ф. Голов, Я. Д. Крупка, І. Павлюк, В. В. Сопко, Л. К. Сук, П. Я. Хомин та ін. Однак залишається велика кількість невирішених питань, пов'язаних з поліпшенням основних засобів. Серед них єдність загальноекономічної, податкової та бухгалтерської термінології; дискусійність питань методики та організації обліку витрат на поліпшення основних засобів.

Тому мета цієї статті полягає в узгодженні термінології з метою обліку та оподаткування витрат на поліпшення основних засобів.

Спеціальних облікових визначень ремонту та поліпшенню в бухгалтерських та податкових нормативах немає, але вони досить часто зустрічаються в різноманітних джерелах з економіки підприємств та положеннях про технічне обслуговування і ремонт транспортних засобів.

В економічній літературі зазначено, що в процесі господарської діяльності основні засоби, у зв'язку з тривалим використанням, зазнають фізичного та економічного спрацювання, а також техніко – економічного старіння. Для усунення зношення застосовують різні форми поліпшення основних засобів: технічне обслуговування, ремонт, модернізацію, реконструкцію тощо.

Технічний догляд і обслуговування основних засобів є складовою частиною

технологічного процесу і передбачає виконання робіт на працюючих об'єктах по підтриманню їх в робочому стані, для забезпечення процесу господарської діяльності.

Поточний ремонт виконується при необхідності усунення дрібних неполадок і попередження прогресуючого фізичного спрацювання поза технологічним процесом з використанням запасних частин, деталей, вузлів та інших матеріалів.

Капітальний ремонт вимагає великих одночасних витрат для відновлення нормального фізичного стану об'єкта шляхом заміни конструктивних елементів основних засобів.

Модернізація, модифікація, побудова, дообладнання — це розширення окремих будівель і споруд, технічне переобладнання інших об'єктів, запровадження нової техніки й технології, механізація та автоматизація виробництва, які, кожен окремо або в сукупності, збільшують первісну вартість об'єкта основних засобів.

Бухгалтерський облік витрат, пов'язаних з поліпшенням основних засобів, врегульовано Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», та Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджених наказом МФУ від 30.09.2003 р. № 561. В бухгалтерському обліку витрати на поліпшення основних засобів умовно поділяють на два типи (рис.1.1):

- поточні, здійснюються за необхідності і виконуються в основному власними силами. До поточних поліпшень належать дрібні роботи щодо заміни або ремонту окремих зношених деталей, вузлів машин, обладнання, елементів конструкції будівель та споруд, а також профілактичні ремонти й огляди для підтримки об'єктів у первісному робочому стані;
- капітальні, здійснюються з періодичністю понад один рік, при цьому здійснюється повне розбирання, заміна або відновлення всіх зношених деталей, вузлів. Капітальні ремонти поліпшують об'єкти основних засобів та призводять до зростання майбутніх економічних вигод (модернізація, модифікація, добудова, реконструкція та ін.) від використання об'єктів.

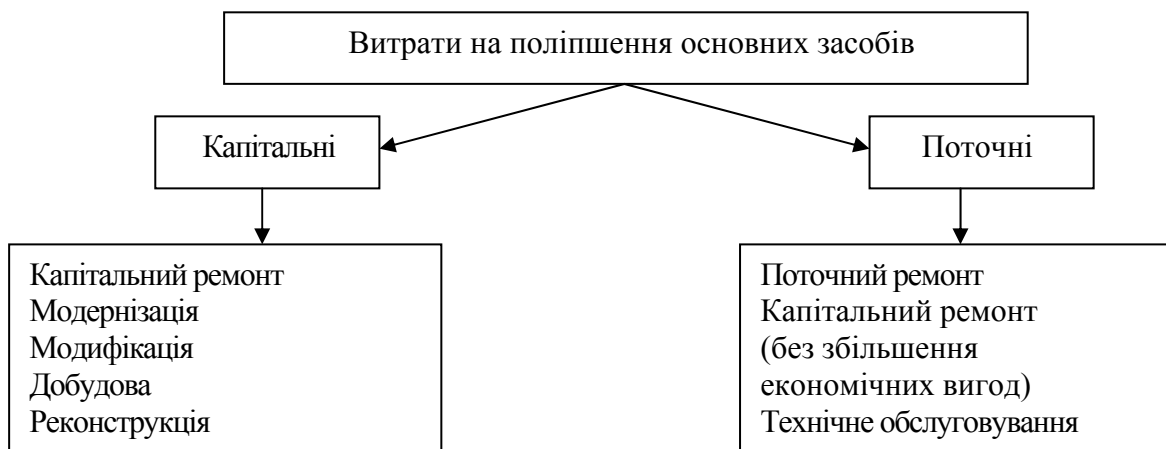

Рисунок 1- Класифікація витрат з поліпшення основних засобів

Ремонт основних засобів може здійснюватися двома способами – із залученням сторонніх організацій (підрядним способом) або власними силами (господарським способом). Підрядний спосіб полягає в тому, що для проведення ремонтів залучаються спеціалізовані ремонтні підприємства й інші сторонні організації, які виконують ремонти за договорами. Передача основних засобів у ремонт оформляється накладною-вимогою. Закінчений ремонт обладнання приймається за актом. Розрахунки з підрядчиками за капітальний ремонт обладнання проводиться згідно з рахунками за повністю закінченими ремонтними роботами по об'єкту в цілому відповідно до вартості ремонту. До рахунків прикладаються акти приймання виконаних робіт. Господарський спосіб являє собою виконання ремонтних робіт силами і засобами самого підприємства.

Приймання закінчених робіт з ремонту і поліпшення основних засобів (модернізація, добудова, реконструкція тощо) оформляється актом приймання-передачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів (форма ОЗ-2) також оформляється довідка-розшифровка. На підставі форми ОЗ-2 бухгалтерією підприємства повинні здійснюватись записи у книгах (картках) аналітичного обліку основних засобів про вартість виконаного поліпшення. У випадках виконання ремонту чи поліпшення основних засобів із залученням послуг сторонньої організації цей акт потрібно скласти у двох примірниках.

У відповідності до Методичних рекомендацій рішення про характер і ознаки здійснюваних підприємством робіт, тобто, чи спрямовані вони на підвищення техніко-економічних можливостей (модернізація, модифікація, добудова, реконструкція) об'єкта, що приведе у майбутньому до збільшення економічних вигод, чи здійснюються вони для підтримання об'єкта в придатному для використання стані та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання, приймається керівником підприємства з урахуванням результатів аналізу існуючої ситуації та суттєвості таких витрат.

Згідно з п. 14 П(С)БО 7, вартість робіт, що приводять до збільшення очікуваних майбутніх вигод від об'єкта основних засобів, включається до капітальних інвестицій з майбутнім збільшенням первісної вартості основних засобів. Підставою для визнання капітальними інвестиціями витрат, пов'язаних з поліпшенням основних засобів, є зростання внаслідок цих витрат очікуваного терміну корисного використання об'єкта, кількості та/або якості продукції (робіт, послуг), яка виробляється (надається) цим об'єктом.

Для відображення в обліку таких витрат дебетують рахунок 15 «Капітальні інвестиції» та кредитують рахунки залежно від підрядного або господарського способу здійснення поліпшення. Потім накопичені на рахунку 15 витрати з поліпшення капіталізують, тобто переносять у дебет рахунків основних засобів, збільшуючи тим самим їх балансову вартість.

Прикладами такого поліпшення є:

- а) модифікація, модернізація об'єкта основних засобів з метою подовження терміну його корисної експлуатації або збільшення його виробничої потужності;
- б) заміна окремих частин устаткування для підвищення якості продукції;
- в) впровадження ефективнішого технологічного процесу, що дозволить зменшити первісно оцінені виробничі витрати;
- г) добудова (надбудова) будівлі, що збільшить кількість місць (площу) будівлі, обсяги та/або якість виконуваних робіт (послуг) чи умови їх виконання.

Згідно з п. 15 П(С)БО 7, витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта в робочому стані та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання (технічний огляд, технічне обслуговування, ремонт тощо), включаються до складу витрат звітного періоду.

За дебетом такі витрати обліковують залежно від функціонального призначення основних засобів на рахунку 23 «Виробництво» або витратних рахунках класу 9, зокрема 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут» тощо. За кредитом відображають такі рахунки: 20 «Виробничі запаси», 65 «Розрахунки із страхування», 66 «Розрахунки з оплати праці», а також рахунки 8 класу.

До технічних паспортів, інвентарних карток або інших реєстрів аналітичного обліку відповідних об'єктів основних засобів заносяться дані про змінені техніко-економічні характеристики (вартість, потужність, площу тощо) в результаті їх поліпшення.

У зв'язку зі змінами в податковому обліку, витрати пов'язані з поліпшенням основних засобів, врегульовано III розділом Податкового кодексу України. Згідно зі ст. 146 Податкового кодексу первісна вартість основних засобів збільшується на суму

витрат, пов'язаних із ремонтом та поліпшенням об'єктів основних засобів (модернізація, добудова, дообладнання, реконструкція), що приводить до зростання майбутніх економічних вигод, первісно очікуваних від використання об'єктів у сумі, що перевищує 10 відсотків сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів, що підлягають амортизації, на початок звітнього податкового року з віднесенням суми поліпшення на об'єкт основного засобу, щодо якого здійснюється ремонт та поліпшення.

Сума витрат, що пов'язана із ремонтом та поліпшенням об'єктів основних засобів, у тому числі орендованих, у розмірі, що не перевищує 10 відсотків сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів на початок звітнього року, відноситься до витрат того звітнього податкового періоду, в якому такі ремонт та поліпшення були здійснені.

Підводячи підсумок, можна сказати, що норми Податкового кодексу законодавці спробували наблизити до норм бухгалтерського обліку у питанні класифікації понесених витрат на ремонт та поліпшення. Як і раніше, потрібно «збирати» витрати на ремонт та поліпшення основних засобів, які акумулюються на різних рахунках бухгалтерського обліку та у складі різних вищезазначених витрат у податковому обліку для відстеження встановленого ліміту. Але, згідно з Кодексом витрати вже не треба розподіляти, а відносити конкретні суми на об'єкт основного засобу, щодо якого здійснюється ремонт та поліпшення. Тобто кожен суму поліпшення потрібно ідентифікувати з об'єктом, для чого потрібно складати відповідний кошторис на проведення ремонту того чи іншого об'єкта. Але, незважаючи на кроки держави щодо гармонізації бухгалтерського та податкового обліку основних засобів арифметичні суми по групах основних засобів будуть відрізнятися.

Список літератури

1. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів, затвержені Наказом Міністерства фінансів України № 561 від 30.09.2004 р.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 7 «Основні засоби», затверджене наказом Мініфіну України № 92 від 27.04.00 р.
3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI зі змінами та доповненнями від 01 січня 2011 року.
4. Бондар Н. М., Макаровська Т. П. Економіка підприємства: Навчальний посібник . — К.: МАУП, 2003 р. — 304 с.
5. Л. Семеген. Методика обліку витрат на поліпшення та утримання інших необоротних матеріальних активів // Економічний аналіз. – 2010 р. – № 6. – С. 321 – 325.

В. Хмель

Экономическое содержание и методика учета затрат на улучшение основных средств

В данной статье, по результатам проведенного исследования, определено содержание термина «улучшение основных средств» с экономической и бухгалтерской точки зрения. Исследовано нормативные основы учета, что применяется в соответствии с П(С)БУ 7 «Основные средства» и налоговым законодательством.

V. Khmel

Economic content and methodology of cost accounting to improve plant and equipment

In this paper, the results of the study, the content of the term «improve plant and equipment» from an economic and accounting point of view. Studied regulatory basis of accounting used in accordance with P(S)A 7 «Property, Plant and Equipment» and tax laws.

Одержано 30.05.11

УДК 657

В. Ю. Чеботарь, магістр гр. ОА-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасний стан та проблеми готівково - безготівкового обороту в Україні

У статті досліджено сучасний стан готівково - безготівкового обороту в Україні, узагальнено переваги та недоліки платіжних інструментів, обґрунтовано систему заходів щодо поліпшення організації роботи з готівкою в системі Національного банку та банківських установ України.

платіжний оборот, гроші, готівкові розрахунки, безготівкові розрахунки, готівка, комерційні банки

Сьогодні економіка України потребує швидких структурних та технологічних перетворень при одночасному вдосконаленні готівково-безготівкового грошового обороту, так як сучасний її стан характеризується розладом платіжно-розрахункової системи та платіжною кризою. Від стану готівкових та безготівкових розрахунків, своєчасного і повного надходження від платників коштів залежить стан грошового обігу, ціноутворення, кредитні відносини, фінансовий стан підприємств і, як підсумок, соціальний стан населення. В період економічної кризи порушується система готівково-безготівкових розрахунків, невиправдано збільшується попит на готівку та кредит банків. Зважаючи на це, їх оптимальна організація є одним із першочергових завдань діяльності центральних банків.

У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі проблеми організації готівково-грошового обігу знайшли висвітлення в наукових працях А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, А.А. Гриценка, Б.С. Івасіва, Н.В. Дорофєєвої, Р.В. Кисельова, В.Д. Лагутіна, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко, В.С. Стельмаха, С.А. Циганова, А.А. Чухно та інших науковців і практиків. Проблеми безготівкових розрахунків досліджувалися українськими та зарубіжними вченими, такими як Дубенко Н.С., Євремів О.М., Міняйло О.В., Мороз А.М., Савлук А.І., Пуховкіна М.Ф., Ніконова М.В., Фищенко Н.Н. та ін.

Метою статті є дослідження сучасного стану готівкового та безготівкового обігу в Україні, визначення основних напрямків його вдосконалення та обґрунтування системи заходів щодо поліпшення організації роботи з готівкою в системі Національного банку та банківських установ України.

Платіжний оборот пронизує всі сфери економічного життя країни і основні стадії відтворення, включаючи виробництво, розподіл, обмін і споживання. Підйоми, процвітання, кризи і депресії - всі злети і падіння економіки втілені в ньому. Цей оборот використовується в якості бази кругообігу і обороту капіталу, розподілу і перерозподілу доходів, функціонування грошового обігу, кредиту, фінансового ринку.

Завдяки платіжному обороту здійснюється взаємозв'язок підприємств всередині галузей і між галузями, а також взаємозв'язок регіонів країни в єдиний платіжний простір. Фінансове здоров'я будь-якого підприємства, галузі та регіону вирішальним чином залежить від пропорцій між потоками платежів і надходжень коштів у платіжному обороті.

Щоденно мільйони людей у світі мають справу з грошима. Грошові суми, якщо вони записані у вигляді цифрових даних, відображають дебіторську заборгованість, кредиторські вимоги або боргові зобов'язання.

Гроші - один із чинників, що регулює економіку. Коли їх недостатньо - господарський механізм дає збої. Але й надто великий обсяг грошей в обігу не сприяє економічному розвитку. Отже, держава повинна слідкувати за тим, щоб функціонування грошей у країні здійснювалось у прямій залежності від економічного зростання.

Сукупність грошових розрахунків, у яких гроші виступають як засіб платежу, за своєю суттю є грошовим, або платіжним, оборотом.

Платіжний оборот може бути у двох формах:

- готівковий - оборот грошей готівкою (що надходять до банків або ними видаються);
- безготівковий - відбувається шляхом записів на рахунках у кредитних установах.

У розвинутих країнах готівка становить незначну частину грошової маси: 5-7%. В нашій країні за даними НБУ станом на 1 лютого 2011 року готівковий оборот займає близько 32% усього грошового обороту.

Обидві форми можуть трансформуватися. Так, при вкладенні готівки на рахунок, готівка стає безготівковими коштами. Відповідно, при видачі грошей кошти на рахунках перетворюються на готівку. Отже, кошти, які є на рахунках, можна в будь-який момент обміняти на готівку.

Для банків ці дві форми грошей мають велике значення. У щоденних операціях беруть участь готівкові гроші: при виплатах і внесенні сум, при обмінних операціях з іноземною валютою та ін. Готівкові гроші вимагають витрат, пов'язаних з придбанням, транспортуванням, охороною. Також причиною великих витрат стає зберігання грошей.

Однією з найважливіших сфер банківської діяльності, від якої залежить ефективність функціонування економіки в цілому і кожного суб'єкта, є організація безготівкових розрахунків.

Під час здійснення безготівкових розрахунків у різних країнах використовуються різні платіжні інструменти і в різному обсязі, що залежить від історичних та соціальних особливостей цієї країни, від розвитку потреб у безготівкових розрахунках. Крім того, в кожній країні для кожного засобу платежу діють свої законодавчі чи нормативні обмеження, «приховані витрати», пов'язані з прийнятністю, і відкриті тарифи, що вилучаються банками на задані послуги. Цим також пояснюється різниця в частоті використання тих чи інших засобів платежу в різних країнах.

Проведені дослідження дають можливість розділити всі країни на дві великі групи: країни, де широко розповсюджені чеки, - це США, Великобританія, Канада, Франція та Італія, і країни, де розповсюджені платежі за переказами, - Нідерланди, Німеччина, Бельгія.

Безготівкові розрахунки в Україні становлять приблизно 68 % усіх розрахунків у господарському обороті. Найбільша питома вага безготівкових розрахунків здійснюється платіжними дорученнями (81 %), значно меншу вагу в безготівкових розрахунках займають розрахунки чеками (8 %), акредитивами (1 %) платіжними вимогами-дорученнями (6 %), інші (4 %).

Кожна з форм безготівкових розрахунків має свої переваги і проблеми. Розрахунки платіжними дорученнями завжди прості, зручні і забезпечують швидке здійснення платежу. Але, вони мають і недолік - не гарантують платіж постачальнику. Щоб подолати цей недолік в банківській практиці використовуються розрахунки акцептованими банком платіжними дорученнями. Також в останній час дуже широко стала використовуватися попередня оплата поставок.

Відносно новою, мало розповсюдженою формою розрахунків є розрахунки платіжними вимогами-дорученнями. Такі розрахунки дозволяють закріпити договірну дисципліну, дозволить ширше упровадити акцепт матеріальних цінностей та визволити установи банків, обслуговуючих постачальника та покупця від формального контролю

за правильністю оформлення документів і документообігу. Але вони потребують вдосконалення в напрямку збільшення відповідальності платника, прискорення документообігу, використання фінансових санкцій.

Для мінімізації ризику виникнення кредиторської та дебіторської заборгованості між клієнтами банку (суб'єктами господарської діяльності) у процесі здійснення оплати чи надання послуг використовується акредитив. Це сама найбезпечніша та найдійніша форма розрахунків, при якій більша доля відповідності лягає на банки. Ця форма розрахунків більш вигідна для постачальника, ніж для покупця, тому що останній несе видатки по відкриттю акредитиву, крім того, сума, на яку відкритий акредитив, вилучається з обороту до виплати по ньому, що є негативним для підприємства.

Сьогодні, в часи економічної кризи розв'язати назрівші проблеми здатний унікальний фінансовий інструмент - вексель, як проста форма кредитних грошей для оплати товарів та послуг, надання позик, гарантій міжбанківських кредитів

Особливого значення у практиці передачі боргів набувають векселі у разі простроченої кредиторської заборгованості, погашенні остаточної частини заборгованості за розрахунками під час заліку взаємозаборгованості. Вексель може забезпечити значно інтенсивнішу систему боротьби з неплатежами та заборгованістю. Крім того, вексель можна застосовувати в міжнародних кредитних відносинах, тому необхідно налагодити функціонування вексельного обігу на основі сучасного міжнародного вексельного права.

Чековий обіг може успішно розвиватися лише в країні з розвинутою банківською системою, де банки мають постійних клієнтів. Адже отримувач чека (чекодержатель) повинен бути впевненим, що одержаний ним чек буде сплачено (а в деяких випадках — сплачено негайно). Лише за такої впевненості він прийматиме чеки в оплату за належними йому платежами.

Застосуванню чеків як платіжного механізму в нашій країні здебільшого перешкоджає незнання природи та порядку їх використання, а також брак позитивного досвіду. Проте ці перешкоди можна подолати за умови серйозного, державного підходу до цього платіжного механізму, усвідомлення переваги чекових розрахунків.

Також сучасний платіжний оборот неможливо уявити без використання пластикових карток. Самі по собі вони не є грошми і не здійснюють обігу, а лише підтверджують те, що їх власники мають на своїх рахунках певну суму грошей. За допомогою карток кошти приводяться в рух. Тому емісія карток не збільшує загальної суми грошей в обігу, проте вона може прискорити їх обіг та збільшити залучення готівки в банківський оборот.

Зараз ринок платіжних карток після бурхливого, і трохи хаотичного, початкового етапу розвитку проходить стадію стійкого зростання. Визначились банкі-лідери, такі як Приватбанк, Промінвестбанк, Райффайзен Банк Аваль та ВАТ «Ощадбанк». Найактивнішим учасником серед банків є Приватбанк, доля якого на ринку дорівнює 40 %. Обсяг емісії міжнародних карток банку становить 16 млн., кількість POS-терміналів складає близько 47 тис.

Великою проблемою з якою стикнулися українські банки в процесі розвитку карткового ринку — втрати від шахрайства, які зростають пропорційно зростанню кількості карток.

Якщо розрахунки між господарюючими суб'єктами відбуваються переважно в безготівковій формі, то розрахунки за участю фізичних осіб в Україні здійснюються в основному за допомогою готівки.

Протягом останніх років у всьому світі спостерігається стала тенденція до зростання обсягів готівки в грошовому обігу національних валют. Найвищими темпами обсяги готівки зростали в 2007-2010 рр. Так, за зазначений період вони збільшилися в Англії в 1,3 раза, в Китаї та в країнах Євросони – в 1,7 раза, в Росії – в 5,3 раза, в Україні – в 4,7 раза.

Подібна тенденція обумовлена домінуючим становищем готівки у структурі платіжних інструментів, що використовуються населенням безпосередньо при здійсненні розрахунків за придбані у роздрібній торгівлі товари та надані послуги. В економічно розвинутих країнах, незважаючи на розвинену систему електронних платежів, частка готівки залишається дуже високою. Наприклад, у США вона становить біля 75 %, у країнах Європи – 76-86 %, в Японії – близько 90 %. Незалежні експерти прогнозують, що в 2012 р. готівка обслуговуватиме 2/3 роздрібних платежів у світі.

Надходження готівки до банків України за останні три роки свідчать, що основним джерелом надходження до кас банків залишаються надходження торговельної виручки, питома вага якої зросла з 35,3 % у 2008 р. до – 38,2 % у 2010 р. Підвищення питомої ваги даної статті надходження готівки обумовлено зростанням цін, насамперед на продукти харчування, а також високими інфляційними очікуваннями населення.

Зростання обсягів готівки пояснюється рядом об'єктивних причин, серед яких найвагомішими можна вважати такі: високий рівень тіньової економіки і велика кількість неконтрольованих стихійних ринків, для яких, власне, і характерне здійснення розрахунків готівкою поза банківською системою; нерозвиненість фінансових ринків; недовіра населення до фінансової системи держави і, як наслідок, осідання значних обсягів грошових коштів на руках у населення; надто високий податковий тиск на виробників; низька платіжна дисципліна суб'єктів господарювання; незначна частка безготівкових форм розрахунків за придбані товари і надані послуги, що призводить до зростання обсягів готівки, яка витрачається на такі цілі.

З метою докорінного виправлення тодішнього стану і оперативного вирішення назрілих питань, з урахуванням світового досвіду, Правлінням Національного банку України було схвалено Концепцію вдосконалення організації роботи з готівкою в системі Національного банку України на 2008-2012 роки, мета якої – визначення оптимальних обсягів готівки, необхідних для потреб економіки, потоків готівки та впровадження новітніх технологій у роботі з готівкою шляхом оптимізації готівкових потоків, маючи на увазі максимально повне включення готівки в економічний оборот держави через банківську систему; створення в системі Національного банку найсучаснішої матеріально-технічної бази, яка надасть можливість якісного обслуговування потреб економіки і населення в готівці; централізації оброблення готівки через мережу створених регіональних касових центрів зі зберігання та обробки готівки, її доставки з максимальним наближенням безпосередньо до споживачів; поліпшення якості готівки в обігу, скорочення витрат на його організацію.

Перелік основних завдань щодо досягнення визначеної мети передбачає:

1. Децентралізацію зберігання резервних фондів готівки в системі Національного банку шляхом створення касових центрів і надання повноважень на зберігання частини резервних фондів, автоматизованого приймання від Центрального сховища готівки в контейнерах Національного банку або іншій уніфікованій тарі.

2. Уніфікацію та оптимізацію процесів зберігання, транспортування та приймання-передавання готівки. Запровадження уніфікованої тари для пакування, транспортування та обліку банкнот і монет.

3. Побудову за єдиною системою «Логістика» сучасних автоматизованих сховищ із вертикальним розміщенням контейнерів у Центральному сховищі, касових центрах, на Банкнотній фабриці та модернізацію сховища на Монетному дворі.

4. Забезпечення комплексної механізації робіт на всіх технологічних етапах руху готівки в системі НБУ, відеоконтроль здійснення операцій з готівкою.

Отже, подальший напрям регулювання розвитку платіжного обороту в Україні має бути спрямований на збільшення безготівкового обороту та зниження готівкового. Головною метою насамперед має бути зростання довіри населення до банків. Також

необхідно розширювати банківську діяльність стосовно поширення практики застосування у розрахунках з клієнтами векселів, чеків та акредитива.

Повна реалізація положень Концепції вдосконалення організації роботи з готівкою в системі Національного банку України дозволить до 2012 року установам НБУ у відносно короткі терміни одержати сучасну матеріально-технічну базу. Децентралізоване зберігання цінностей наблизить запаси готівки безпосередньо до споживача. Використання найпереводіших технічних засобів забезпечить надійність обробки банкнот і монет, а також якість готівки на рівні світових стандартів, поліпшення умов праці всім ланкам працівників, задіяних у роботі з готівкою.

Список літератури

1. Дорофєєва Н. В. Організація грошового обігу в Україні [Текст] / Н. В. Дорофєєва, А. І. Страту // Вісник Національного Банку України. – 2010. – № 6. – с. 4–5.
2. Концепція вдосконалення організації роботи з готівкою в Україні на 2008-2012 роки [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного банку України від 24.06.2008 № 177. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Коробкіна С. Безготівкові розрахунки та шляхи їх вдосконалення // Банківська справа, - 2010. - №1. - с.49-53.
4. Манухіна О. В. Безготівкові розрахунки в Україні: проблеми та шляхи їх удосконалення// Банківська справа, - 2010. - №4. - с.40-43.

В. Чеботарь

Современное состояние и проблемы налично - безналичного оборота в Украине

В статье исследовано современное состояние налично - безналичного оборота в Украине, обобщенно преимущества и недостатки платежных инструментов, обоснована система мероприятий по улучшению организации работы с наличными в системе Национального банка и банковских учреждений Украины.

V. Chebotar

Current status and problems of cash - cashless transactions in Ukraine

The article examined the current state of cash - cashless transactions in Ukraine, generally the advantages and disadvantages of payment instruments, validated system of measures to improve the organization of work, cash in the national banking system and banking institutions of Ukraine.

Одержано 31.05.11

УДК 631.162:631.157

В.В. Герасіменко, магістрант гр.ОА-06-1, В.В. Сікорська, гр. ОА-10-МБ*Кіровоградський національний технічний університет*

Організаційні та методичні аспекти впровадження управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах

У статті розглянуто проблеми впровадження управлінського обліку в практику господарювання сільськогосподарських підприємств. Розглянуто підходи до визначення сутності, а також вплив галузевих особливостей сільського господарства на побудову управлінського обліку.

управлінський облік, сільськогосподарське підприємство, організація і методика обліку, система обліку, система управління, біологічні активи

Актуальність теми дослідження. Управлінський облік – це підсистема бухгалтерського обліку, яка включає виявлення, накопичення, обробку і підготовку інформації про функціонування окремих ланок підприємства, що використовуються внутрішніми користувачами в ході управління підприємством та його підрозділами. Сільськогосподарське виробництво має суттєві особливості як об'єкт управління, що обумовлено такими характеристиками як сезонність, залежність від природно – кліматичних умов, специфічний режим оподаткування, використання землі та біологічних активів як основних ресурсів виробництва. Ці фактори безпосередньо впливають на побудову інформаційної системи управління. В обліковій практиці сільськогосподарських підприємств не набуло широкого поширення впровадження елементів управлінського обліку, що обумовлено невирішеністю на нормативно методологічному рівні його методологічних та організаційних аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні фундаментальні основи управлінського обліку досліджено П.С. Безруких, М.А. Вахрушиною, С.Ф. Головим, Г. Емерсоном, Дж. Кларком, Дж. Харрісом, Дж. А. Хіггінсом, Ч.Т. Хорнгреном, М.Г. Чумаченком. В їхніх наукових розробках розкриваються проблеми вдосконалення і розвитку облікових систем щодо створення надійної інформаційної бази з метою управління.

Дослідження питань теорії і практики організації системи управлінського обліку в Україні проводять такі науковці як: Ф.Ф. Бутинець, З.В. Задорожний, О.П. Кудря, В.С. Лень, О.В. Лишиленко, Л.В. Нападовська, Н.М. Малюга, А.В. Озеран, М.С. Пушкар, Є.Х. Румак, В.В. Сопко, І.Д. Фаріон, П.Я Хомин та інші.

Проте, все ще існують суттєві проблеми впровадження управлінського обліку в практику сільськогосподарських підприємств.

Постановка проблеми. Спостерігаються негативні тенденції спрямування облікової праці лише на задоволення потреб складання фінансової, податкової та статистичної звітності, що є справедливим для більшості сільськогосподарських підприємств. Управлінський облік має включати послідовність операцій з прийняття управлінських рішень та спрямовуватись на інформаційне забезпечення управління і контроль формування витрат та доходів, тобто сприяти підвищенню ефективності господарювання. Є суттєві особливості як організації так і методики управлінського обліку у сільському господарстві. Ефективність впровадження системи або елементів управлінського обліку безпосередньо залежить від врахування організаційних особливостей господарської діяльності.

Постановка завдання. За мету при написанні даної публікації поставлено обґрунтування організаційних і методичних підходів до впровадження елементів управлінського обліку у сільськогосподарських підприємствах з врахуванням їх специфіки.

Виклад основного матеріалу. У Законі «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність України» управлінський облік ототожнюють з внутрішньогосподарським та подають як систему обробки та підготовки інформації для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством. Відповідно управлінський облік ведеться за рішенням підприємства, є його комерційною таємницею, не регулюється офіційно діючими нормативними актами, забезпечує підготовку інформації для прийняття управлінських рішень всередині підприємства. Проте, нам імponує концепція відповідно з якою, такий підхід для сільськогосподарських підприємств є неприйнятним. Так, сільськогосподарські підприємства подають органам статистики звітність про собівартість виробленої та реалізованої продукції. Відповідно змістовність управлінського обліку у сільському господарстві є більш широкою та суб'єктом управлінського обліку також є органи відомчого управління. Науковцями поставлена проблема необхідності розробки та прийняття концепції управлінського обліку у сільському господарстві.

Тенденції розвитку функцій обліку безпосередньо обумовлені тенденціями еволюції облікової системи. Щодо цього, у вітчизняній науковій літературі із облікової проблематики (як і на теренах пострадянського простору) в кінці ХХ сторіччя сформувався два діаметрально протилежних підходи: перший зводиться до того, що напрямком еволюції обліку є його інтеграція з точки зору реалізації запитів різних споживачів інформації, а другий – диференціація. Нам імponує концепція, яка заперечує формування бухгалтерської інформаційної системи, як механічного сумування її складових, але і не абсолютизує цілісність системи в контексті виокремлення її підсистем: фінансової та управлінської. На нашу думку, це не потребує організаційного відокремлення управлінської та фінансової бухгалтерії.

Проблеми впровадження управлінського обліку в практику підприємств України обумовлені історичними особливостями формування ставлення до професії бухгалтера. Традиційно у вітчизняному розумінні бухгалтерія готує необхідні дані про фактичні наслідки діяльності, а нормативно-планову та аналітичну діяльність – здійснює економічна служба. У сучасних умовах відмова від складання річних та перспективних планів сільськогосподарських підприємств призвела до значного скорочення, а то і до повної ліквідації економічної служби на підприємствах, внаслідок чого контроль за раціональним використанням ресурсів перестав здійснюватися або значно скоротився.

Відповідно є необхідним активізувати впровадження управлінського обліку в облікову практику сільськогосподарських підприємств.

Є можливим виділити чотири системи організації управлінського обліку - формування інформації про витрати та результати діяльності підрозділів, сегментів діяльності тощо:

- управлінський облік повністю виділений з фінансового за допомогою ведення спеціальних рахунків-екранів;
- управлінський облік стає автономним по відношенню до системи фінансового обліку;
- управлінський облік не ведеться, але облік витрат за носіями для обчислення собівартості продукції, робіт і послуг здійснюється статистично, тобто поза системою бухгалтерського обліку, хоч дані статистичного обліку пов'язуються з даними бухгалтерського обліку;
- управлінський облік відсутній, а облік виробничих витрат інтегровано у фінансовий облік.

При впровадженні управлінського обліку необхідно враховувати галузеві особливості. Вивчення умов функціонування сільськогосподарських підприємств України в сучасних умовах свідчить про їх істотні особливості порівняно з підприємствами інших галузей народного господарства, що впливає на побудову управлінського обліку, зокрема це стосується організації виробництва, його сезонного характеру та наявності таких ресурсів як земля та біологічні активи.

Велике значення для побудови обліку витрат має їх групування. На сучасному етапі розвитку управлінського обліку розширилися класифікаційні ознаки витрат та змінився підхід щодо функціонального навантаження групування витрат. В системі управлінського обліку найбільш важливим є групування витрат щодо можливостей їх впливу на управлінське рішення та стосовно залежності від обсягу виробництва.

Одним з перспективних напрямів впровадження управлінського обліку є його побудова за центрами відповідальності. Найбільш оптимальним є виділення чотирьох типів центрів відповідальності:

- центр витрат – відповідає за витрати;
- центр доходу – відповідає за дохід;
- центр прибутку – відповідає як за витрати, так і за дохід;
- центр інвестицій – відповідає за витрати, дохід і інвестиції.

Для обліку в центрах відповідальності можна використовувати різні реєстри, зокрема: журнал реєстрації господарських операцій, книгу обліку витрат і доходів, реєстри синтетичного обліку, реєстри аналітичного обліку, оборотну відомість аналітичного обліку, первинні документи, які дають змогу оцінити рівень понесених витрат і отриманих доходів за певний період.

Для більшості малих сільськогосподарських підприємств відповідно з розмірами господарської діяльності ми вважаємо доцільним запровадити облік витрат за елементами, що має бути поєднано із управлінням їх формування. Проте, це є проблематичним у зв'язку з прийняттям у 2011 році відповідно із змінами до П(С)БО 25, якими не передбачено обов'язковості ведення обліку витрат за елементами. Відповідно з необхідністю узгодження податкових норм та методології бухгалтерського обліку вилучено із звіту витрати за елементами, введено показник собівартості та загальновиробничі витрати віднесено до витрат періоду. Ми вважаємо, що саме для сільськогосподарських малих підприємств облік витрат за елементами разом з процедурою калькулювання річної собівартості може забезпечити як потреби формування фінансових результатів так і реалізацію управлінських складових як на макро- так і на мікро- рівнях.

При дослідженні теоретичних аспектів управлінського обліку з'ясовано, що автономне його існування в умовах малого сільськогосподарського підприємства не можливо та недоцільно. Відповідно є необхідним передбачити можливість реалізації управлінських складових обліку одночасно з веденням фінансового обліку.

Висновки. На підставі вивчення та узагальнення праць науковців та обстеження облікової практики сільськогосподарських підприємств, вважаємо доцільним застосування «комбінованого» кодування рахунків бухгалтерського обліку, що має ґрунтуватися на інтегрованій системі. Інтеграція фінансового та управлінського обліку в одну систему створює умови для зміни функцій облікового працівника, який одночасно веде бухгалтерський облік, здійснює контроль і проводить аналіз господарської діяльності та її результатів.

Список літератури

1. Моссаковський В. Б. Інтеграція обліку в сучасних умовах / В. Б. Моссаковський. – Житомир // Вісник ЖІТІ. – 1999. – № 9. – С. 16–26.
2. Податковий кодекс України Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2856-VI ([2856-17](#)) від 23.12.2010, <http://zakon.rada.gov.ua>

Одержано 31.05.11

УДК 657.471.1:691

В.С.Фомін, ст. гр.ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Процесно-ресурсний підхід до класифікації об'єктів контролю на олійножирових підприємствах

В статті представлено класифікацію об'єктів внутрішнього контролю з використанням процесно-ресурсного підходу на прикладі підприємств олійножирової галузі, в результаті чого виділено три класифікаційні групи – господарські процеси, ресурси та економічні показники діяльності.

внутрішній контроль, об'єкти контролю, ресурси, господарські процеси

Проблема визначення об'єктів контролю в цілому, і внутрішнього зокрема, в економічній літературі піднімалась неодноразово, та, не дивлячись на це, дане питання залишається й до сьогодні остаточно невирішеним. Тому актуальність теми, що висвітлюватиметься у статті, не викликає сумнівів.

У визначеннях об'єктів контролю прослідковується ідея злиття бухгалтерського обліку і контролю. Такими авторами використовується підхід, при якому об'єкти контролю майже повністю, лише з різним ступенем деталізації, співпадають з об'єктами обліку. Існує група авторів, які об'єкти бухгалтерського обліку доповнюють процесами. Більш широко трактуються об'єкти контролю авторами, які вважають, що вони можуть поділятися на об'єкти контролю, охоплені бухгалтерським обліком і об'єкти контролю, як функції управління. Результати дослідників-попередників вказують на те, що для класифікації об'єктів контролю було прийнято процесно-ресурсний підхід. На нашу думку, даний підхід є найбільш прийнятний для вирішення даного завдання.

Принципово нове розуміння об'єктів обліку викладено у роботі Н.А.Лоханової [1], і взявши його за основу спробуємо надати власне бачення об'єктів внутрішнього контролю з точки зору відповідності цілям управління. Управляти будь-якими об'єктами як в рамках бухгалтерського обліку (запасами, доходами і витратами, заборгованістю і т.д.), так і поза його межами фактично не можливо, оскільки вони як неживі речі просто не піддаються управлінню і не сприймають команди системи управління. Управління, в першу чергу здійснює вплив на людину, а вже через неї – на процеси, які змінюють стан засобів і джерел їх утворення, формує нові об'єкти, створює невидимий приріст якості. І дана обставина дає підстави стверджувати, що саме господарські процеси є об'єктами контролю.

З нашої точки зору, об'єктами контролю є всі без виключення процеси, які відбуваються на підприємстві. Якби не відбувались процеси, не було б ніяких змін, не

створювалось ніяких нових об'єктів – витрат, доходів, результатів, і фактично нічого було б контролювати. Саме тому первинним є дія, процес, який і має підлягати контролю. Контролювати необхідно перебіг даного процесу, забезпечувати його протікання відповідно заданим параметрам, впливати на об'єкти, які з точки зору інтеграції функцій управління, є об'єктами інших функцій управління. Крім того, контроль відрізняється від інших функцій управління можливістю превентивного впливу. Так от саме на процес можна вплинути превентивно, а на вже створений об'єкт контроль може впливати лише частково у поточному та наступному порядку. Поряд з цим, у результаті здійснення процесів формуються ресурси та економічні показники діяльності – витрати основних сфер діяльності, доходи, фінансовий результат, які також слід вважати об'єктами контролю.

В економічній літературі, в основному, виділяються три види процесів – постачання, виробництво та збут [2, с.35; 3, с.30; 4, с. 39]. Найбільш вдало, з нашої точки зору, узагальнив та поглибив отримані до нього результати О.І.Паламарчук, який класифікував процеси з метою попередження загроз економічній безпеці підприємства, поклавши в основу зміст і цільову спрямованість, склад та стадії здійснення [5, с.67-68]. Наведені класифікації процесів здійснювались з урахування обраних напрямків дослідження. Класифікація господарських процесів у якості об'єктів внутрішнього контролю у відомій нам літературі не здійснювалась. Саме тому нами здійснено спробу класифікації процесів як об'єктів контролю.

За першою ознакою виділено різноманітні за змістом і цільовою спрямованістю процеси, які відбуваються в окремих сферах діяльності. На першому рівні виділені інвестиційна діяльність, матеріальне забезпечення, енергетичне забезпечення, конструкторська підготовка, технологічне забезпечення, всі види обслуговування, виготовлення продукції, збут, екологічний захист, соціальний захист.

У результаті протікання господарських процесів на підприємстві формуються ресурси та економічні показники діяльності, які також, з нашої точки зору, виступають об'єктами внутрішньогосподарського контролю. Найбільш розгорнуту класифікацію ресурсів представлено у роботі О.І.Паламарчука [5, с.64]. Запропонована даним автором класифікація узгоджується із завданнями нашого дослідження.

Виділені нами об'єкти внутрішньогосподарського контролю стосуються майже всіх промислових підприємств. З урахуванням галузевих особливостей олійножирових підприємств окремі об'єкти внутрішнього контролю потребують більш широкого розкриття. Для цього вважаємо за необхідне зупинитись більш докладно на організаційно-технологічних особливостях олійножирового виробництва.

Уречевленим результатом будь-якого виробництва є продукція. Продукція олійножирового виробництва поділяється на основну, побічну та супутню. Для підприємств олійножирової галузі притаманним є наявність побічної та супутньої продукції, а саме – для підприємств, що виробляють олію із насіння олійних культур побічною продукцією є макуха, а супутньою – шрот. Слід підкреслити, що запровадження досягнень науково-технічного прогресу в олійножировому виробництві через впровадження екстракційних установок на великих та середніх підприємствах вилучає таку побічну продукцію як макуха і залишає лише шрот. Об'єктом контролю в даному випадку при виробництві олійножирової продукції має бути процес розподілу витрат між основною, побічною та супутньою продукцією.

Асортимент олійножирової продукції не містить великої кількості найменувань, а тому групування продукції за однорідними групами не передбачено, що визначає дану галузь як малоасортименту. Поряд з цим, розширення асортименту олійножирової продукції відбувається через розробку нових модифікованих жирів як для кондитерської та хлібопекарної галузей, так і для кінцевого споживача, випуск майонезу різних видів жирності, виробництво різноманітних соусів на основі олії, фасування в різні за вагою пляшки, пачки, моноліти, брикети тощо.

Однією із особливостей олійножирової галузі харчової промисловості є те, що попит на її продукцію, прямопропорційний платоспроможності населення. У споживанні рослинних олій в Україні переважає соняшникова олія, яка використовується населенням як один із видів продуктів харчування, а також виступає у якості сировини для отримання різних видів продуктів (майонезу, консервів тощо). Як показують статистичні дані, в теперішній час жителі великих міст віддають перевагу придбанню рафінованій олії. В регіонах з більш низькою покупною спроможністю користується попитом нерафінована олія, тобто неочищена, вироблена на місцевих олійницях, для споживачів якої зазначені вище характеристики не мають значення. Інші види олій – кукурудзяна, рапсова, оливкова – часто взагалі відсутні в раціоні українських сімей. З урахуванням цих чинників процеси збуту повинні постійно перебувати в полі впливу внутрішньогосподарського контролю.

Виробництво олійножирової продукції регламентується визначеними технологічними умовами та державними стандартами, уніфікованими рецептурами.

Для олійнопереробних підприємств важливе значення має якість олійної сировини, адже від неї залежить норма витрачання насіння на одиницю готової продукції, продуктивність обладнання, собівартість продукції і інші показники фінансово-господарської діяльності.

Залік ваги насіння олійних культур в обсяг їх придбання здійснюється на основі базисних кондицій по вологості та засміченості, які встановлені Державним стандартом 22391-89 «Вимоги при заготівлі та поставках». На основі вимог державних стандартів в практиці роботи олійножирових підприємств з'являються такі поняття як фізична та залікова вага. Встановлення рівня вологості та засміченості, як правило, відбувається у лабораторії олійножирового підприємства. Визначення залікової ваги насіння олійних культур при прийманні, окрім норм його витрачання, впливає на розрахункові відносини з постачальниками та формування витрат з придбання такої сировини.

У Радянському Союзі система знижок та надбавок до ціни насіння олійних культур базувалась на наступній схемі: при вологості і засміченості вище базисних кондицій здійснюються натуральні знижки з фізичної ваги насіння, і навпаки, якщо ці показники нижче базисних – проводяться натуральні прибавки до фізичної ваги насіння у відповідних різниці розмірах. Вага насіння, яка зараховувалась в обсяг поставки, визначається шляхом множення фактичної ваги на корегуючий коефіцієнт насіння.

Дослідження показали, що в сучасних умовах, коли цінова політика підприємства формується з урахуванням умов ринкового середовища, підвищення закупівельних цін на насіння олійних культур є не результатом поліпшення його якості, а результатом конкурентної боротьби в умовах «сировинного дефіциту». Поряд з цим, на всіх досліджених нами олійнопереробних підприємствах, розрахунки за олійну сировину проводяться з урахуванням вимог Державних стандартів щодо базисних кондицій вологості та засміченості, які відповідно становлять 7% та 1%. Слід підкреслити, що на ціну насіння впливає і його олійність, яка залежить від сорту олійної культури та від природних та кліматичних умов її вирощування, що дозволяє поділяти його на визначені групи.

Отже, процес матеріального забезпечення, зокрема процеси придбання та приймання олійної сировини на олійножирових підприємствах, цілком справедливо відносяться до об'єктів внутрішнього контролю. Контроль цього процесу має виключне значення, оскільки він в подальшому через ряд виробничих показників впливає на кінцевий результат. Так, по-перше, визначення вартості олійної сировини через здійснення контрольних аналізів якості впливає на розрахунки з постачальниками та формування витрат з придбання сировини; по-друге, через контроль якості сировини, що здається на виробництво, контролюються кількісні і якісні показники готової продукції.

В цілому, в олійножировому виробництві присутні різноманітні структури виробничих процесів. Виробництво олії складається з великої кількості операцій, в ході яких в олійній сировині протікають складні фізико-хімічні процеси. Процес виробництва олії з насіння олійних культур можна розподілити на наступні технологічно-організаційні етапи: попередня підготовка насіння, вилучення олії з насіння, очищення олії.

Підготовчий етап починається з процедури зважування насіння. З огляду на те, що олійна сировина надходить на виробництво з вологістю, що значно перевищує оптимальне значення для зберігання та технологічної переробки, насіння піддається нагріванню за допомогою сушильних апаратів для випаровування вологи.

Насіння соняшнику, яке надходить на переробку, є сумішшю, що складається з насіння основної олійної культури і різних домішок. Всі домішки в насінні поділяються на смітні (мінеральні і органічні), олійні і металеві. Очищення насіння має виключне значення у технологічному процесі, оскільки засміченість насіння, що направляється у виробництво, негативно впливає на якість продукції, підвищує втрати олії, збільшує знос устаткування і зменшує його продуктивність. Очищення насіння від домішок ґрунтується на відмінності фізичних властивостей насіння олійної культури і домішок та проводиться на спеціальних сепараторах.

Основними складовими частинами олійної сировини є ядро і оболонка. Оболонка насіння соняшнику називається лушпинням. Одним з основних процесів, які забезпечують відділення лушпиння від ядра, є обрушення насіння олійної сировини, яке здійснюють на спеціальних сепараторах. В результаті обрушення виходить суміш, яка називається рушанкою. Рушанка складається з цілого ядра, лушпиння, січки, олійного пилу, цілого і не повністю обрушеного насіння (недоруша). Кількісне співвідношення між цими компонентами різне і залежить від виду та сорту олійної сировини, що переробляється, її параметрів, умов підготовки до переробки, а також типу обладнання, яке використовується. Лушпиння виводиться з виробництва, і становить, в середньому біля 12% від початкової ваги насіння олійної сировини, що надійшло на переробку, рушанка прямує на наступний технологічний етап - подрібнення, а недоруш і ціле насіння повертається на повторне обрушення.

За допомогою дробильних та плющильних вальців здійснюється подрібнення ядер насіння олійної культури (рушанки), в результаті чого утворюється продукт, який називається м'яткою - суміш, отримана від руйнування клітинної структури насіння. Подрібнення у виробництві рослинних олій виконує важливу роль, оскільки робить великий вплив на вихід олії і продуктивність основного устаткування. Головною задачею подрібнення ядра насіння - руйнування клітинної структури для виділення олії.

На наступному етапі застосовується операція волого-теплової обробки м'ятки, або, так зване, жаріння в спеціальних апаратах – жаровнях, в результаті чого сировина перетворюється в, так звану, мезгу. Після гідротермічної обробки мезга надходить на прес і під дією тиску відбувається відділення рідкої частини (пресова олії) і сплав твердих частинок матеріалу з утворенням брикету (макухи) – процес форпресування. В середньому, вихід макухи та олії пресової по відношенню до загальної ваги насіння олійних культур, що надійшло на переробку становить відповідно 18% та 33%. Пресова олія прямує на наступний етап технологічного циклу – десольвентацію і сепарацію, а макуха, отримана в результаті форпресування направляється на екстракцію сольвентом. В результаті екстракції з 18% отриманої від форпресування макухи вилучається 17% пресової олії та 39% шроту, як побічної продукції. Це доводить ефективність впровадження та використання екстракційних установок. На етапі десольвентації та сепарації відбувається змішування олії пресової, отриманої після форпресування і екстракції, та її фільтрація з метою очищення від різних домішок, видалення сольвенту. В отриманій таким чином олії завжди присутні шкідливі речовини – фосфоліпіди, віск,

барвні речовини та інші. Крім розчинних речовин така олія вміщує і механічно збільшені тверді домішки – частки мезги, макухи або шроту.

Третій етап переробки передбачає, очищення отриманої олії від небажаних домішок, збереження всіх цінних речовин, що містяться в жирі та недопущення їх втрат та розпаду. Більшість рослинних олій містить домішки, жирні кислоти, фосфатиди, пігменти, метали і т.д., які слід видалити, щоб одержати продукт, що володіє кольором, смаком, запахом і придатний для споживання людиною. Для цього застосовують рафінацію. Рафінування рослинних масел складається з наступних етапів: кондиціонування кислотою, нейтралізації, сепарації фосфатидів і мила в центрифугі, промивка водою з сепарацією мила в центрифугі, вибілювання, дезодорування.

Баланс виходу при переробці насіння соняшника наведено на рис.1.

Процес виробництва рослинної олії, саломасу, маргарину за своїм характером та особливостями напівфабрикатів не допускає перерв, зупинок, накоплення запасів напівпродуктів. Переривання процесу на будь-якій стадії олійножирового виробництва призводить до збільшення втрат і зниження якості продукції. Тому на олійножирових підприємствах виробничий процес ведеться послідовно і безперервно на всіх стадіях одночасно, а необхідні перерви і зупинки здійснюються для всього процесу в один і той же час. З огляду на те, що раптові перерви тягнуть за собою виникнення браку, зниження якості продукції або, навіть, цілковитий вихід виробничого обладнання з ладу, на відновлення якого будуть понесені незаплановані витрати, порушення принципу пропорційності, контроль в цьому напрямку має бути зорієнтований на попередження та недопущення таких незапланованих зупинок.

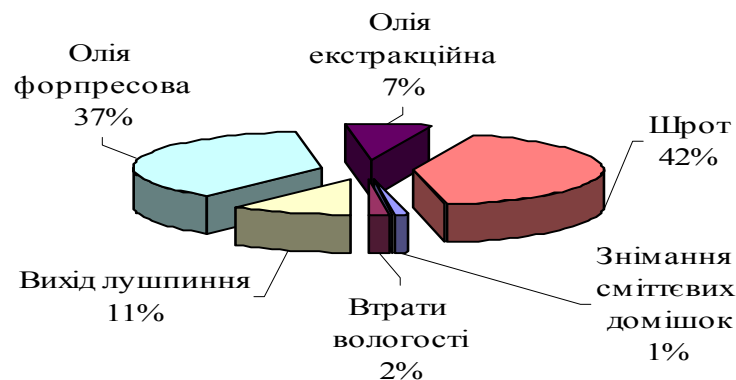

Рисунок 1 - Баланс виходу при переробці насіння соняшника

Отже, саме таким нам вбачається склад економічних об'єктів внутрішнього контролю з використанням процесно-ресурсного підходу. Нами чітко виділено три групи об'єктів: господарські процеси (інвестиційні процеси, поточне фінансове забезпечення, матеріальне забезпечення, енергетичне забезпечення, конструкторсько-технологічне забезпечення, всі види обслуговування, виробництво основної продукції, збут, інші процеси), ресурси (основні засоби, нематеріальні активи, матеріальні ресурси, затрати трудових ресурсів, грошові кошти) та економічні показники діяльності (витрати основних сфер діяльності, доходи, фінансовий результат).

Список літератури

1. Лоханова Н.А. Проблеми класифікації об'єктів бухгалтерського обліку // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. Вип.7 Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: АТЗПРЄНТТ, 2000. - С. 225-229
2. Макаров В.Г. Теорія бухгалтерського учета. – 2-е узд., перераб. и доп. – М.: Финансы, 1975. – 296с.
3. Моисеенко Г.И. Теория бухгалтерского учета: Учеб.пособие. – М.: Финансы, 1979. -232с.
4. Кузьмінський А.М., Кузьмінський Ю.А. Теорія бухгалтерського обліку: Підруч. - К.: Все про бухгалтерський облік, 1999. -288с.
5. Паламарчук О.І. Принципи і форми інтеграції функції обліку в посиленні економічної безпеки промислових підприємств: Автореф. дис....канд.екон.наук: 08.06.04. – Луганськ: 2001.- 17с.

В.Фомин

Процессно-ресурсний підхід к класифікації об'єктів контролю на масложирових підприємствах

В статті представлена класифікація об'єктів внутрішнього контролю з використанням процесно-ресурсного підходу на прикладі підприємств масложирової галузі, в результаті чого виділені три класифікаційні групи – господарські процеси, ресурси і економічні показники діяльності.

V.Fomin

Protsessno-resursny the approach to classification of objects of the control on the enterprises

In article classification of objects of the internal control with use of the processno-resource approach on an example of the enterprises is presented therefore three classification groups - economic processes are allocated, resources and economic indicators of activity.

Одержано 31.05.11

УДК 621.9.06-112

А.Л. Небога, магістрант гр. МВ-10-МБ, А.І. Гречка, доц., канд. техн. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Синтез математичної моделі умов функціонування пінольних механізмів з двома циліндричними напрямними різних діаметрів

Приведено просторову схему навантаження пінольного механізму з двома циліндричними напрямними різного діаметру. Запропоновано нову математичну модель функціонування даних пінольних механізмів.

схема навантаження, математична модель, пінольний механізм, точність, навантажувальна здатність

Проблема підвищення точності і навантажувальної здатності пінольних механізмів технологічного обладнання внаслідок їх конструктивних особливостей стоїть особливо гостро. Дослідженнями було встановлено, що одночасного підвищення точності і навантажувальної здатності пінольних механізмів можна досягти шляхом контрольованого поділу сили подачі на радіальну і осьову складові [1]. За раціональних умов навантаження досягається притиснення пінолі по всій довжині активної ділянки напрямних, що призводить до суттєвого зменшення контактних тисків і усунення

перекосу пінолі. Однак дані твердження справедливі для випадку гладкої пінолі, розміщеної в суцільній напрямній [2]. Використання двох напрямних різного діаметру змінює схему розподілу контактних тисків в напрямних. Таким чином, постає питання вивчення впливу конструктивно-геометричних параметрів пінольного механізму на його вихідні характеристики за зміненої схеми навантаження, що потребує створення нової математичної моделі.

Завданням даної роботи є розробка на основі просторової схеми навантаження пінольного механізму з двома циліндричними напрямними різного діаметру математичної моделі його функціонування.

Умови функціонування будь-якого механізму визначаються схемою його навантаження [3]. Для опису розташування діючих на пінольний механізм сил введемо прямокутну систему координат ISO. За початок координат візьмемо точку посередині між крайніми торцями передньої та задньої напрямних. Вісь Z сумістимо з віссю отворів напрямних, а за додатній напрямок візьмемо напрямок вектору руху подачі при здійсненні процесу обробки (рис. 1).

Вісь X розміщуємо перпендикулярно осі Z горизонтально (подальші пояснення стосуються положення вузла, зображеного на рис. 1). Вісь Y розміщуємо перпендикулярно осям Z і X , вертикально з додатнім напрямком осі вгору, при цьому вісь X буде направлено вправо. Радіус передньої напрямної – r_1 , задньої – r_2 , відстань між їх крайніми зовнішніми торцями – L . З боку процесу обробки на пінольний механізм діє рівнодіюча сила (технологічне навантаження) P , осьова складова якої розміщена з ексцентриситетом a_P відносно осі Z та направлена протилежно її додатному напрямку, а радіальна складова даної сили розміщена у площині, паралельній площині XOY . Відстань між цими двома площинами складає b_P , а кут між площиною, що проходить через вектор сили P та вісь напрямних, і площиною XOZ складає α_P . Кут між технологічним навантаженням P та віссю напрямних складає β_P . З боку привода подачі на пінольний механізм діє сила подачі F , осьова складова якої розміщена з ексцентриситетом a_F відносно осі Z та направлена в сторону, що співпадає з її додатнім напрямком. Радіальна складова сили подачі розміщена у площині, паралельній площині XOY . Відстань між цими двома площинами складає b_F , а кут між площиною, що проходить через вектор сили F та вісь напрямних, і площиною XOZ складає α_F . Кут між силою подачі F та віссю напрямних складає β_F .

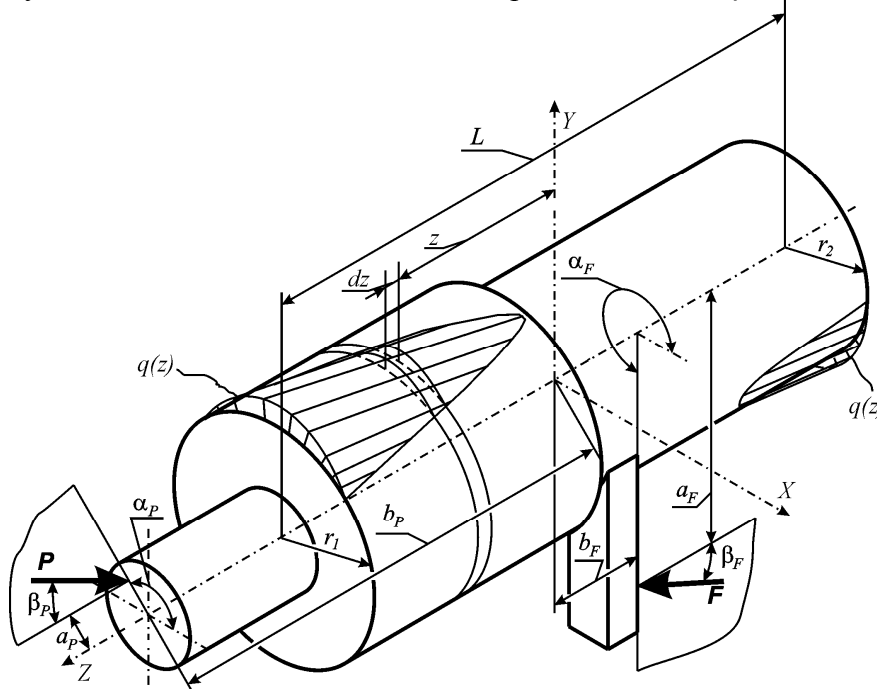

Рисунок 1 – Схема навантаження пінольного механізму

Технологічне навантаження та сили подач будемо називати навантажуючими силами. Під їх дією виникає контактний тиск, що представляє собою розподілене на поверхні пінолі навантаження. Для його визначення піноль в межах довжини напрямної розіб'ємо на елементарні диски товщиною dz , оскільки відлік проводиться вздовж осі Z . На кожний такий елементарний диск діє розподілене по дузі навантаження, рівнодіюча якого дорівнює q . Картина деформації такого диска зображена на рис. 2.

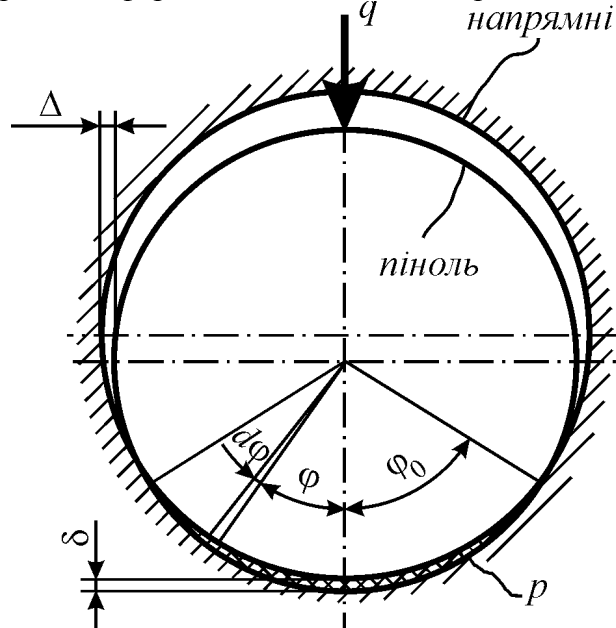

Рисунок 2 – Схема розрахунку контактних деформацій напрямних в площині, нормальній до їх осі

Приймаємо, що рівнодіюча розподіленого навантаження q діє по осі симетрії даного навантаження та перетинає вісь пінолі. Максимальна деформація δ , що її зазнає елементарний диск товщиною dz , співпадає з розташуванням рівнодіючої q . Взаємне положення точок відрізка проєкції осі пінолі та кола з радіусом Δ визначає величину максимальної деформації δ , яку зазнають напрямні в елементарному диску товщиною dz , що взятий відповідно до координати z розташування точки на проєкції осі пінолі. Якщо відстань від вказаної точки до центра кола більша, ніж зазор Δ , то напрямні у даному перерізі зазнають контактної деформації максимальною величиною δ , у протилежному випадку контактна деформація відсутня. Величина максимальної деформації δ у кожному перерізі пінолі змінна у межах довжини напрямних, відповідно буде змінюватися і рівнодіюча q , тому величини δ і q необхідно записувати як функцію, що залежить від координати z :

$$q_i(z) = \frac{4r_i\Delta^2}{3c^2} \left(\frac{\delta(z)+\Delta}{\Delta} \right)^2 \sqrt{1 - \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right)^2} + \frac{2r_i\Delta^2}{3c^2} \sqrt{1 - \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right)^2} - \frac{2r_i\Delta^2}{c^2} \left(\frac{\delta(z)+\Delta}{\Delta} \right) \arccos \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right),$$

де r_i – радіус напрямної (для передньої напрямної індекс 1, для задньої – 2); Δ – радіальний зазор між піноллю і напрямними, c – коефіцієнт пропорційності степеневій залежності між контактними тисками і деформаціями.

Для визначення величини максимальної деформації δ та встановлення закону її зміни по координаті z розглянемо положення осі пінолі в двох взаємоперпендикулярних площинах, що перерізають вісь Z (рис. 3).

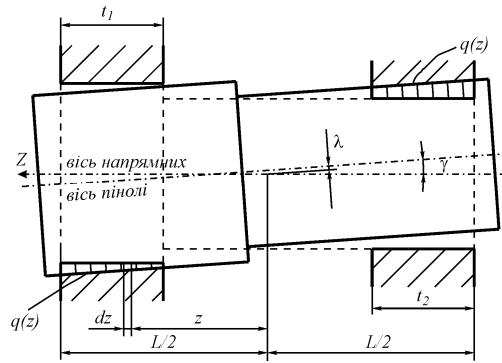

Рисунок 3 – Схема розрахунку контактних деформацій напрямних в повздовжніх площинах

У площині XOZ положення точок осі пінолі визначається рівнянням прямої $x = \lambda_x + \gamma_y z$, у площині YOZ – $y = \lambda_y + \gamma_x z$, де λ – зміщення осі пінолі по осі у початковому перерізі; γ – кут нахилу осі пінолі навколо осі у розглядаємій площині.

Довжину передньої напрямної позначимо t_1 , задньої – t_2 . В межах цих ділянок відстань між віссю пінолі та віссю Z у кожному перерізі, що визначається координатою z , відповідає геометричній сумі координат точок осі пінолі у площині XOY , а деформація δ визначатиметься як функція по координаті z за наступних умов:

$$\delta(z) = \begin{cases} \sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2} - \Delta, & \text{якщо } \sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2} - \Delta > 0 \\ 0, & \text{якщо } \sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2} - \Delta < 0 \end{cases}$$

Контактні тиски є реактивним навантаженням, що повинно бути врівноваженим прикладеними зовні до пінолі силами та моментами. Проекції контактних тисків на вісь X і Y та їх моменти відносно цих же осей рівні інтегралам від проекцій рівнодіючої $q_i(z)$ та моментів від цих проекцій в межах довжин напрямних на проміжку від $-L/2$ до $-L/2 + t_2$ та від $+L/2$ до $+L/2 - t_1$. Результат представлено системою залежностей:

$$\begin{aligned} & -P \sin \beta_P \cos \alpha_P - F \sin \beta_F \cos \alpha_F = \\ & = \int_{L/2-t_1}^{L/2} q_1(z) \cdot \frac{\lambda_x + \gamma_y z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz + \int_{-L/2}^{-L/2+t_2} q_2(z) \cdot \frac{\lambda_x + \gamma_y z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz; \\ & -P \sin \beta_P \sin \alpha_P - F \sin \beta_F \sin \alpha_F = \\ & = \int_{L/2-t_1}^{L/2} q(z) \cdot \frac{\lambda_y + \gamma_x z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz + \int_{-L/2}^{-L/2+t_2} q(z) \cdot \frac{\lambda_y + \gamma_x z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz; \\ & -P \cos \beta_P + F \cos \beta_F - \mu \int_{L/2-t_1}^{L/2} |q_1(z)| dz - \mu \int_{-L/2}^{-L/2+t_2} |q_2(z)| dz = 0; \\ & P \sin \beta_P \sin \alpha_P b_P - P \cos \beta_P \sin \alpha_P a_P + F \sin \beta_F \sin \alpha_F b_F + F \cos \beta_F \sin \alpha_F a_F = \\ & = \int_{L/2-t_1}^{L/2} q_1(z) \cdot z \cdot \frac{\lambda_y + \gamma_x z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz + \int_{-L/2}^{-L/2+t_2} q_2(z) \cdot z \cdot \frac{\lambda_y + \gamma_x z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz - \\ & - \mu r_1 \int_{L/2-t_1}^{L/2} q_1(z) \cdot \frac{\lambda_y + \gamma_x z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz - \mu r_2 \int_{-L/2}^{-L/2+t_2} q_2(z) \cdot \frac{\lambda_y + \gamma_x z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
& -P \sin \beta_P \cos \alpha_P b_P + P \cos \beta_P \cos \alpha_P a_P - F \sin \beta_F \cos \alpha_F b_F - F \cos \beta_F \cos \alpha_F a_F = \\
& = \int_{L/2-t_1}^{L/2} q_1(z) \cdot z \cdot \frac{\lambda_x + \gamma_y z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz + \int_{-L/2}^{-L/2+t_2} q_2(z) \cdot z \cdot \frac{\lambda_x + \gamma_y z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz + \\
& + \mu r_1 \int_{L/2-t_1}^{L/2} q_1(z) \cdot \frac{\lambda_x + \gamma_y z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz + \mu r_2 \int_{-L/2}^{-L/2+t_2} q_2(z) \cdot \frac{\lambda_x + \gamma_y z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz.
\end{aligned}$$

Дана система залежностей представляє собою шукану математичну модель функціонування пінольного механізму з двома циліндричними напрямними різного діаметра.

Список літератури

1. Гречка А.І. Підвищення точності і навантажувальної здатності пінольних механізмів агрегатно-модульного технологічного обладнання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.03.01 / А.І. Гречка. – Кіровоград, 1998. – 20 с.
2. Гречка А.І. Новий критерій балансу між точністю та навантажувальною здатністю пінольних механізмів / А.І. Гречка, А.М. Кириченко // Вісник КДПУ. – Кременчук: КДПУ, 2009. – № 6 – С. 110-114.
3. Орликов М.Л. Динамика станков / М.Л. Орликов. – [2-е изд., перераб.]. – К.: Высшая школа, 1989. – 272 с.

Одержано 25.05.11

УДК 621.9.06-112

Г.С. Попов, магістрант гр. МВ-10-МБ, А.І. Гречка, доц., канд. техн. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Теоретичне дослідження впливу форми поперечного перерізу напрямних пінольних механізмів на їх вихідні характеристики

В статті у стислій формі представлені математичні моделі умов функціонування пінольних механізмів з трапецієвидною та ромбовидною формами напрямних та проведено аналіз впливу таких форм поперечного перерізу на вихідні характеристики даних механізмів.

пінольний механізм, форма напрямних, показник ефективності

Перекошене положення в них пінолі, яке притаманне пінольним механізмам з традиційними схемами навантаження, значно знижує як точність, та і навантажувальну здатність силових вузлів. На вирішення цієї задачі розроблені критерії, що дозволяють встановити необхідні співвідношення між навантажувальною здатністю і точністю положення вихідного органу приводу подачі, визначити раціональні значення вказаних характеристик та параметрів пінольного механізму для забезпечення максимальної ефективності роботи силового вузла. В той же час пінольні механізми з призматичними напрямними є невивченими з даної точки зору. Таким чином поширення відомого

способу оцінки ефективності функціонування даних механізмів на випадок призматичних пінолей є актуальним.

Для оцінки навантажувальної здатності повзунових механізмів, до яких відносяться і пінольні механізми, за втратами на тертя М.Л. Орліковим [1] було запропоновано використовувати коефіцієнт передачі сил. У своїх роботах В.М. Пестунов [2] та В.А. Крижанівський [3] запропонували методи та способи зменшення втрат на тертя, які також до певної міри вирішували і проблему точності положення пінолі в напрямних, завдяки зменшенню моментів, які перекошують вихідних орган приводу подач.

В подальших дослідженнях для оцінки досягнення балансу між навантажувальною здатністю пінольного механізму та точністю положення пінолі в напрямних запропоновано використовувати показник ефективності пінольного механізму $k_{енм}$, що представляє собою сума добутків приведенного відхилення осі пінолі S , коефіцієнта передачі сил ϵ та максимальних контактних тисків $p_{кон}$ з відповідними показниками степенів (k_s, k_ϵ, k_p) при кожному з них, взятих у кожній точці сукупної області варіювання вхідних параметрів схеми навантаження:

$$k_{енм} = \frac{\sum_{i=1}^n S^{k_s} \cdot \epsilon^{k_\epsilon} \cdot p_{кон}^{k_p}}{n},$$

де n – обрана кількість точок сукупної області варіювання вхідних параметрів.

Метою роботи є аналіз впливу форми поперечного перерізу напрямних пінольного механізму на показники його вихідних характеристик: приведенного відхилення осі пінолі, коефіцієнта передачі сил, максимальних контактних тисків $p_{кон}$ та показника ефективності пінольного механізму.

Для аналізу обираємо піноль з трапецієвидною і ромбовидною формами напрямних. Для порівняння наведемо також найбільш поширену форму напрямних пінолі – циліндричну. Суміщена просторова схема навантаження пінольного механізму із зазначеними поперечними перетинами напрямних зображена на рис. 1.

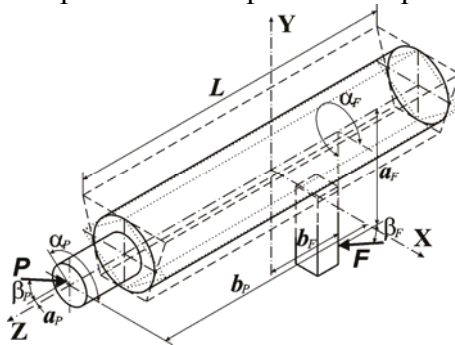

Рисунок 1 – Комбінована схема навантаження пінольного механізму

Вісь Z суміщаємо з віссю пінолі, вісь X розташована горизонтально. На піноль зі сторони процесу обробки діє технологічне навантаження P , що нахилене до осі Z під кутом β_P . Радіальна складова даної сили розташована в площині, нормальній до осі пінолі під кутом α_P до осі X . Ексцентриситет розташування осьової складової сили технологічного опору відносно осі Z складає a_P , виліт радіальної складової відносно площини XOY становить b_P . Зі сторони приводу подачі на піноль діє рівнодіюча сила подачі F , лінійні та кутові координати прикладення якої аналогічні силі P з відповідним індексом ($\alpha_F, \beta_F, a_F, b_F$). При русі пінолі в напрямних виникають сили тертя $F_{тр}$, які прямопропорційні контактним тискам, μ – коефіцієнт тертя.

Для визначення величини деформації δ та встановлення закону її зміни по координаті z розглянемо положення осі пінолі в двох взаємоперпендикулярних площинах, що перерізають вісь Z . Нехай це будуть площини XOZ та YOZ . У площині XOZ положення точок осі пінолі визначається рівнянням прямої $x = \lambda_x + \gamma_y z$, у площині YOZ – $y = \lambda_y + \gamma_x z$, де λ – зміщення осі пінолі по осі у початковому перерізі; γ – кут нахилу осі пінолі навколо осі у розглядаємій площині.

Схеми розподілу контактних тисків і деформацій у поперечних перетинах для різних форм напрямних представлені на рис. 2, 3. Для трапецієвидної форми напрямних залежність між елементарним навантаженням q і контактною деформацією δ у функції вздовж осі Z вздовж осей X та Y буде різною:

$$\delta_x(z) = \begin{cases} |x| - \frac{\Delta \operatorname{tg}(\Theta)}{2}, & \text{якщо } |x| - \frac{\Delta \operatorname{tg}(\Theta)}{2} > 0 \\ 0, & \text{якщо } |x| - \frac{\Delta \operatorname{tg}(\Theta)}{2} < 0 \end{cases}, \quad q_x(z) = \frac{\delta_x(z)^2 \cos^2(\Theta) h}{c^2};$$

$$\delta_y(z) = \begin{cases} |y| - \frac{\Delta}{2}, & \text{якщо } |y| - \frac{\Delta}{2} > 0 \\ 0, & \text{якщо } |y| - \frac{\Delta}{2} < 0 \end{cases}, \quad q_y(z) = \begin{cases} \frac{\delta_y(z)^2 \sin^2(\Theta) h}{c^2}, & \text{якщо } y > 0, \\ \frac{\delta_y(z)^2 s}{c^2}, & \text{якщо } y < 0 \end{cases},$$

де Δ – зазор в напрямних; c – коефіцієнт пропорційності; h – висота пінолі; s – ширина горизонтальної напрямної; Θ – кут нахилу похилої грані.

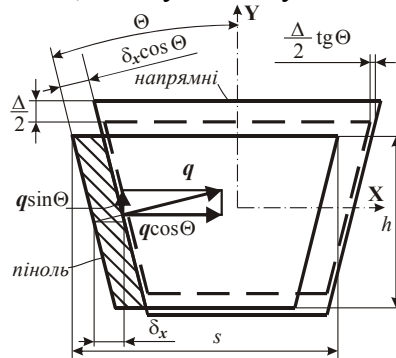

Рисунок 2 – Схема розподілу контактних тисків і деформацій для трапецієвидної форми напрямних

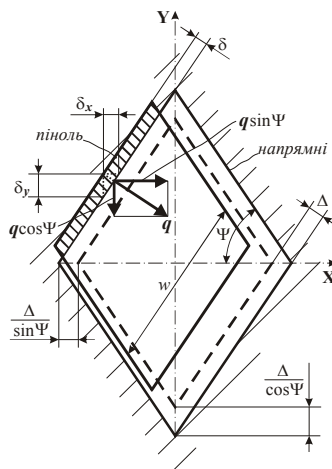

Рисунок 3 – Схема розподілу контактних тисків і деформацій для ромбовидної форми напрямних

Для ромбовидної форми напрямних залежність між елементарним навантаженням q і контактною деформацією δ у функції вздовж осі Z залежить від напрямку розгляду вздовж осей X чи Y і має вид:

$$\delta_x(z) = \begin{cases} |x| - \frac{\Delta}{\sin(\Psi)}, \text{ якщо } |x| - \frac{\Delta}{\sin(\Psi)} > 0 \\ 0, \text{ якщо } |x| - \frac{\Delta}{\sin(\Psi)} < 0 \end{cases}, \quad q_x(z) = \frac{2\delta_x(z)^2 \sin^3(\Psi)w}{c^2};$$

$$\delta_y(z) = \begin{cases} |y| - \frac{\Delta}{\cos(\Psi)}, \text{ якщо } |y| - \frac{\Delta}{\cos(\Psi)} > 0 \\ 0, \text{ якщо } |y| - \frac{\Delta}{\cos(\Psi)} < 0 \end{cases}, \quad q_y(z) = \frac{2\delta_y(z)^2 \cos^3(\Psi)w}{c^2},$$

де w – ширина грані ромба; 2Ψ – кут між гранями ромба.

Математична модель умов функціонування пінольного механізму представляє собою систему наступних рівнянь:

$$\begin{aligned} -P \sin \beta_p \cos \alpha_p - F \sin \beta_f \cos \alpha_f &= \int_{-L/2}^{L/2} q_x(z) \cdot \frac{x}{|x|} dz; \\ -P \sin \beta_p \sin \alpha_p - F \sin \beta_f \sin \alpha_f &= \int_{-L/2}^{L/2} q_y(z) \cdot \frac{y}{|y|} dz; \\ F \cos \beta_f - P \cos \beta_p - \mu \int_{-L/2}^{L/2} |q_x(z)| dz - \mu \int_{-L/2}^{L/2} |q_y(z)| dz &= 0; \\ P \sin \beta_p \sin \alpha_p b_p - P \cos \beta_p \sin \alpha_p a_p + F \sin \beta_f \sin \alpha_f b_f + F \cos \beta_f \sin \alpha_f a_f - \\ - \mu R_y t_y &= \int_{-L/2}^{L/2} q_y(z) \cdot z \cdot \frac{y}{|y|} dz; \\ -P \sin \beta_p \cos \alpha_p b_p + P \cos \beta_p \cos \alpha_p a_p - F \sin \beta_f \cos \alpha_f b_f - F \cos \beta_f \cos \alpha_f a_f + \\ + \mu R_x t_x &= \int_{-L/2}^{L/2} q_x(z) \cdot z \cdot \frac{x}{|x|} dz, \end{aligned}$$

де R_x – сума проєкцій зовнішньоприкладених сил на вісь X ; R_y – сума проєкцій зовнішньоприкладених сил на вісь Y ; t_x – плече моменту сил тертя відносно осі X ; t_y – плече моменту сил тертя відносно осі Y .

Для трапецієвидної форми напрямних напрямком радіальної складової сили подачі повинен бути спрямований на відтискання пінолі від похилих граней. Водночас щодо кута Θ існують обмеження, пов'язані з контактними тисками (рис. 4).

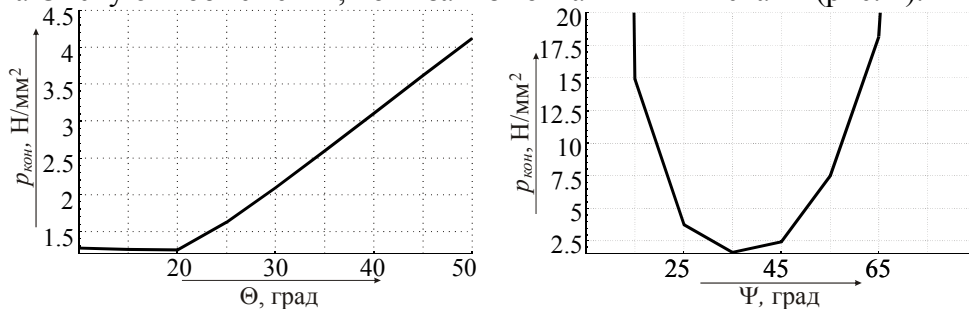

Рисунок 4 – Залежність максимальних контактних тисків від кута Θ трапеції та кута Ψ ромба

Кут Θ не може бути меншим 30° . Кут Ψ має ще менший діапазон варіації. Найбільш раціональні значення кута Ψ знаходяться у діапазоні $35^\circ \dots 45^\circ$.

Висновки. 1) Для кожної форми поперечного перерізу напрямних загальної тенденцією підвищення вихідних характеристик є зростання габаритів поперечного перерізу. 2) Раціональні значення кута Θ трапецієвидної форми напрямних лежать у діапазоні $10^\circ \dots 30^\circ$. 3) Раціональні значення кута Ψ ромбовидної форми напрямних лежать у діапазоні $35^\circ \dots 45^\circ$.

Список літератури

1. Орликов М.Л. Динамика станков / М.Л. Орликов. – [2-е изд., перераб.]. – К.: Высшая школа, 1989. – 272 с.
2. Пестунов В.М. Повышение точности и производительности металлорежущих станков / В.М. Пестунов, Е.А. Кариков. – К.: Техника, 1979. – 96 с.
3. Крижанівський В.А. Що обмежує вантажну спроможність приводу подачі силових вузлів / В.А. Крижанівський // Зб. наук. праць КДТУ : техніка у сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація. – Кіровоград, 2000. – № 6. – С. 14-17.

Одержано 25.05.11

УДК 621.9.06-112

С.М. Халявка, магістрант гр. МВ-10-МБ, А.І. Гречка, доц., канд. техн. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Встановлення адекватності математичної моделі умов функціонування пінольних механізмів з циліндричною напрямною

В статті наведена математична модель функціонування пінольного механізму, побудована з використанням степеневі залежності між контактними тисками і деформаціями. Описані методика і спеціальний стенд для встановлення адекватності цієї моделі.

пінольний механізм, степенева залежність, адекватність

Пінольні механізми здобули широке розповсюдження у силових вузлах металорізальних верстатів як виконавчі органи приводів подач. До найважливіших характеристик пінольних механізмів як класу повзунових механізмів відносяться навантажувальна здатність та точність положення в напрямних. В той же час саме зазначені характеристики значною мірою визначають як енергоємність та матеріалоємність силових вузлів, так і продуктивність та точність процесу обробки. [1]

Для опису функціонування пінольного механізму була розроблена загальна просторова схема навантаження, що дозволяє аналізувати довільний процес обробки, для забезпечення якого використовується привід подачі з перетворюючим механізмом довільного типу. Схема навантаження представлена на рис. 1.

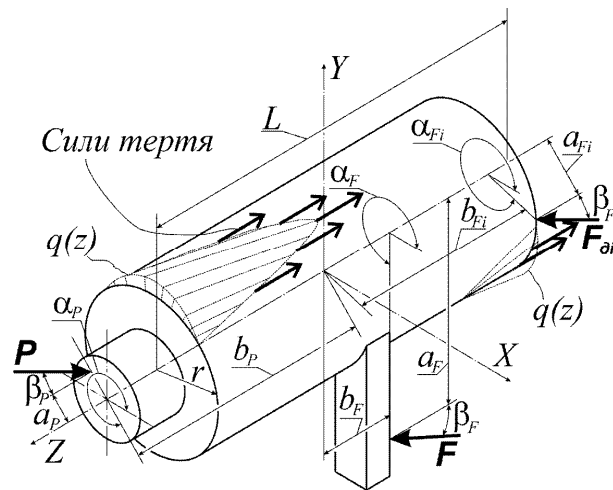

Рисунок 1 – Схема навантаження пінольного механізму

Приймаємо, що з боку процесу обробки на пінольний вузол діє сила технологічного опору P , осьова складова P_O якої розміщена з ексцентриситетом a_P відносно осі Z , а радіальна складова P_R розміщена у площині, паралельній площині XOY . Відстань між цими двома площинами складає b_P , а кут між площиною розташування сили P та площиною XOZ складає α_P . Кут між силою технологічного опору P та її осьовою складовою P_O складає β_P , а його значення визначається розташуванням радіальної складової P_R .

З боку привода подачі на пінольний вузол діє сила подачі F , осьова складова F_O якої розміщена з ексцентриситетом a_F відносно осі Z . Радіальна складова F_R сили подачі розміщена у площині, паралельній площині XOY . Відстань між цими двома площинами складає b_F , а кут між площиною розташування сили F та площиною XOZ складає α_F . Кут між силою подачі F та її осьовою складовою F_O складає β_F .

У деяких конструкціях силових вузлів з боку приводу подачі на пінольний механізм діє дві та більше сил подачі. Для позначення кожної додаткової сили подачі та координат її розташування вводимо додатковий числовий індекс у кінці позначення.

Умови рівноваги зовнішньоприкладених сил, які діють на пінольний механізм з боку процесу обробки та приводів подач, і виникаючих внаслідок їх дії внутрішніх силових факторів, представлених контактними тисками, представлені наступною системою рівнянь:

$$\begin{aligned}
 & -P \sin \beta_P \cos \alpha_P - F \sin \beta_F \cos \alpha_F - \Sigma F_i \sin \beta_{Fi} \cos \alpha_{Fi} = \\
 & = \frac{2r\Delta^2}{c^2} \int_{-L/2}^{L/2} \left(\left(\frac{2}{3} \left(\frac{\delta(z) + \Delta}{\Delta} \right)^2 + \frac{1}{3} \right) \sqrt{1 - \left(\frac{\Delta}{\delta(z) + \Delta} \right)^2} - \left(\frac{\delta(z) + \Delta}{\Delta} \right) \arccos \left(\frac{\Delta}{\delta(z) + \Delta} \right) \right) \times \\
 & \quad \times \frac{\lambda_x + \gamma_y z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz; \\
 & -P \sin \beta_P \sin \alpha_P - F \sin \beta_F \sin \alpha_F - \Sigma F_i \sin \beta_{Fi} \sin \alpha_{Fi} = \\
 & = \frac{2r\Delta^2}{c^2} \int_{-L/2}^{L/2} \left(\left(\frac{2}{3} \left(\frac{\delta(z) + \Delta}{\Delta} \right)^2 + \frac{1}{3} \right) \sqrt{1 - \left(\frac{\Delta}{\delta(z) + \Delta} \right)^2} - \left(\frac{\delta(z) + \Delta}{\Delta} \right) \arccos \left(\frac{\Delta}{\delta(z) + \Delta} \right) \right) \times \\
 & \quad \times \frac{\lambda_y + \gamma_x z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz; \\
 & P \sin \beta_P \sin \alpha_P b_P - P \cos \beta_P \sin \alpha_P a_P + F \sin \beta_F \sin \alpha_F b_F + F \cos \beta_F \sin \alpha_F a_F +
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 & + \Sigma F_i \sin \beta_{Fi} \sin \alpha_{Fi} b_{Fi} + \Sigma F_i \cos \beta_{Fi} \sin \alpha_{Fi} a_{Fi} - \mu R_Y r = \\
 & = \frac{2r\Delta^2}{c^2} \int_{-L/2}^{L/2} \left(\frac{2}{3} \left(\frac{\delta(z)+\Delta}{\Delta} \right)^2 + \frac{1}{3} \right) \sqrt{1 - \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right)^2} - \\
 & - \left(\frac{\delta(z)+\Delta}{\Delta} \right) \arccos \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right) \cdot z \cdot \frac{\lambda_y + \gamma_x z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz; \\
 & P \cos \beta_P \cos \alpha_P a_P - P \sin \beta_P \cos \alpha_P b_P - F \sin \beta_F \cos \alpha_F b_F - F \cos \beta_F \cos \alpha_F a_F - \\
 & - \Sigma F_i \sin \beta_{Fi} \cos \alpha_{Fi} b_{Fi} - \Sigma F_i \cos \beta_{Fi} \cos \alpha_{Fi} a_{Fi} + \mu R_X r = \\
 & = \frac{2r\Delta^2}{c^2} \int_{-L/2}^{L/2} \left(\frac{2}{3} \left(\frac{\delta(z)+\Delta}{\Delta} \right)^2 + \frac{1}{3} \right) \sqrt{1 - \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right)^2} - \\
 & - \left(\frac{\delta(z)+\Delta}{\Delta} \right) \arccos \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right) \cdot z \cdot \frac{\lambda_x + \gamma_y z}{\sqrt{(\lambda_x + \gamma_y z)^2 + (\lambda_y + \gamma_x z)^2}} dz; \\
 & - P \cos \beta_P + F + \Sigma F_i \cos \beta_{Fi} - \\
 & - \mu \frac{2r\Delta^2}{c^2} \int_{-L/2}^{L/2} \left(\frac{2}{3} \left(\frac{\delta(z)+\Delta}{\Delta} \right)^2 + \frac{1}{3} \right) \sqrt{1 - \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right)^2} - \left(\frac{\delta(z)+\Delta}{\Delta} \right) \arccos \left(\frac{\Delta}{\delta(z)+\Delta} \right) dz = 0,
 \end{aligned}$$

де Δ – радіальний зазор в напрямних; c – коефіцієнт пропорційності степеневі залежності між контактними тисками і деформаціями; L – довжина активної ділянки напрямних, де відбувається контакт; r – радіус пінолі; μ – коефіцієнт тертя; λ_x, λ_y – зміщення осі пінолі по осям X і Y у початковому перетині відповідно; γ_x, γ_y – кути нахилу осі пінолі навколо осей X та Y у розглядаємих площинах.

В основу проведення експериментальних досліджень покладено принцип “чорної скриньки”. Пропонується використати імітаційний підхід у фізичному моделюванні, для чого розроблено експериментальний стенд (рис. 2).

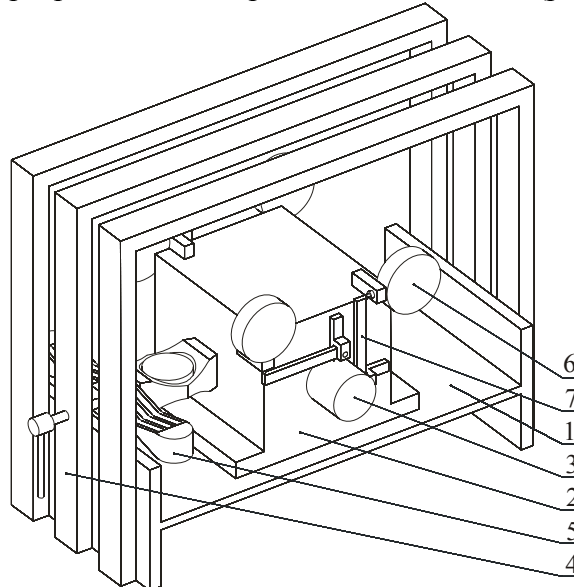

Рисунок 2 – Експериментальний стенд

На платформі 1 розміщений корпус 2 з отвором напрямних, в який встановлено імітуючий циліндр 3. Дану конструкцію оховають рами 4, прикріплені до платформи 1. Навантаження створюється динамометром стиснення 5 за допомогою гвинта, що закручується в різьбовий отвір на рамі 4. Через стержень, який вставлено в боковий

отвір у корпусі 2, навантаження передається на імітуючий циліндр 3. Переміщення даного циліндру в отворі напрямних фіксуються за допомогою чотирьох індикаторів 6, пов'язаних з поверхнею циліндра перетворюючими механізмами 7. Індикатори розміщені по два з кожного торця корпусу таким чином, щоб вимірювати переміщення о двом взаємно перпендикулярним напрямкам.

Навантажуючу силу будемо фіксувати на наступних рівнях: 0, 490, 1078, 1764, 2548 Н. Загальна послідовність виконання експерименту наступна:

1. Навантажуємо піноль центрально прикладеною силою і на кожному прийнятому рівні варіювання записуємо показання індикаторів.

2. До уваги приймаємо показання індикаторів, що вимірюють переміщення циліндра в отворі корпусу по лінії дії прикладеної сили.

3. Після досягнення максимального рівня варіювання розвантажуюємо циліндр і повертаємо його на прямий кут.

4. Повторюємо пункти 1-3 необхідну кількість разів. Приймаємо кількість повторних дослідів вісім.

Після проведення експерименту проводимо статистичну обробку даних на відсутність грубих промахів по критерію максимальних відхилень та однорідність дисперсій по критерію Кохрена. Виміривши деформацію λ напрямних по напрямку дії сили R , можемо розрахувати коефіцієнт пропорційності степеневій залежності між контактними тисками і деформаціями. Статистичні дані представляють собою величину зміни показань індикаторів \bar{h}_i при переході від одного рівня варіювання прикладеної сили до іншого. З необхідної інформації про величину деформації λ відома лише частина. Недостаючу інформацію позначаємо h_0 . Замінивши величину λ на суму її невідомої та відомої частини, тобто $\lambda = h_0 + \sum \bar{h}_i$, отримуємо рівняння для знаходження коефіцієнта пропорційності степеневій залежності між контактними тисками і деформаціями:

$$R_i = \frac{2r\Delta^2 L}{c^2} \left(\left(\frac{2}{3} \left(\frac{h_0 + \sum \bar{h}_i + \Delta}{\Delta} \right)^2 + \frac{1}{3} \right) \sqrt{1 - \left(\frac{\Delta}{h_0 + \sum \bar{h}_i + \Delta} \right)^2} - \left(\frac{h_0 + \sum \bar{h}_i + \Delta}{\Delta} \right) \arccos \left(\frac{\Delta}{h_0 + \sum \bar{h}_i + \Delta} \right) \right).$$

Відтак маємо чотири варіанта останнього рівняння, у кожному з яких присутні по дві невідомі величини: c^2 та h_0 . Знайти їх можна, розв'язуючи системи з попарно складених рівнянь, що відрізняються рівнями варіювання прикладених сил та прийнятою до уваги величиною $\sum \bar{h}_i$. Загальна кількість систем з двох рівнянь при їх чотирьох можливих варіантах становить шість. Така кількість систем рівнянь містить багато змішаних оцінок невідомих величин. При складанні таких систем до кожної входять ті варіанти рівняння, що містять сусідні рівні варіювання навантажуючої сили і відповідні їм прирости деформацій. Даних систем буде три, і хоча кількість використаних рівнянь буде перевищувати кількість необхідних, все ж число змішаних оцінок у даному випадку мінімально можливе.

Розв'язавши три системи рівнянь, знаходимо по три значення невідомої деформації h_0 та коефіцієнта c . За шукані значення приймаємо їх середньоарифметичні величини. Таким чином, деформація h_0 при зміні величини прикладеного навантаження від 0 до 490 Н складає 0,0008 мм, а значення коефіцієнта пропорційності c степеневій залежності між контактними тисками та деформаціями складає $0,0022 \text{ мм}^2 \cdot \text{Н}^{-1/2}$. Дані розрахунки отримані при довжині контакту 200 мм, радіусі імітуючого циліндра 27,5

мм, величині радіального зазору в напрямних 0,007 мм. Матеріал імітуючого циліндра – сталь, корпусу – чавун.

Адекватність отриманих даних перевірена за допомогою критерію Фішера.

Розроблена нова математична модель функціонування пінольного механізму і методика встановлення коефіцієнта пропорційності ступеневої залежності між контактними тисками і деформаціями дозволяє проводити аналіз приводів подач пінольного типу з метою визначення геометрично-силових параметрів його схеми навантаження, які забезпечують одночасне досягнення високої точності і стабільності положення пінолі в напрямних і низьких втрат на тертя у зазначеному механізмі.

Список літератури

1. Орликов М.Л. Динамика станков / М.Л. Орликов. – [2-е изд., перераб.]. – К.: Высшая школа, 1989. – 272 с.
2. Гречка А.І., Крижанівський В.А. Дослідження навантажувальної здатності пінольних механізмів силових вузлів агрегатних верстатів. // Вісник Сумського державного університету – Суми: Видавництво СумДУ, 2002. – № 2. – С. 30-35.
3. Левина З.М., Решетов Д.Н. Контактная жесткость машин. – М.: Машиностроение, 1971. – 264 с.
4. Александров В.М., Ромалис Б.Л. Контактные задачи в машиностроении. – М.: Машиностроение, 1986. – 176 с., ил.

Одержано 25.05.11

М. М. Василенко, магістрант гр. АДМ-09-2М

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості організації менеджменту основного виробництва машинобудування

В статті наведено результати теоретичних досліджень та методичні рекомендації щодо підвищення ефективності планування, аналізу та удосконалення менеджменту. Розробка шляхів удосконалення організації основного виробництва машинобудівного підприємства, поглиблення спеціалізації основного виробництва та розширення кооперації по обслуговуванню виробництва. Ознайомлення з матеріалами, які розглядають основні організаційні та методичні рішення з управління виробництвом в системному уявленні та удосконалення форм і методів управління з використанням сучасних інформаційних технологій. Розраховано модель показників розвитку основного виробництва. **шестерний насос, основне виробництво, цілепокладання, розпорядливість, удосконалення менеджменту**

До сучасного машинобудування належить важке машинобудування і металообробка, які охоплюють декілька десятків галузей і підгалузей, об'єднаних між собою спільністю технології і сировини. Залежно від призначення продукції, яку випускає машинобудування, його поділяють на важке, транспортне, сільськогосподарське, виробництво устаткування для легкої і харчової промисловості тощо. Транспортне машинобудування у свою чергу можна поділити на суднобудування, літакобудування та ін.

Рівень розвитку машинобудування значною мірою визначає економічний розвиток країни в цілому.

Економічна криза 2008-2009рр., яка торкнулася всіх галузей економіки, супроводжувалася падінням загального обсягу виробленої продукції в машинобудуванні. Призупинити це падіння можливо тільки за рахунок суттєвих змін в

організації виробництва на підприємствах, які були б адекватними умовам формування та розвитку ринкових відносин в економіці України. В свою чергу, своєчасне вирішення цих проблем в галузі неможливе без структурної перебудови підприємств, тому що вона пов'язана з виходом на новий рівень високотехнологічних виробництв, підвищенням якості та конкурентоспроможності робочої сили і виробленої продукції, пошуком внутрішніх резервів виробництва, у тому числі за рахунок удосконалення менеджменту основного виробництва.

Актуальним питанням удосконалення менеджменту основного виробництва є і на машинобудівних підприємствах Кіровоградщини. Один з лідерів промислового машинобудування нашої області ВАТ «Гідросила» проводить активний пошук та впровадження систем менеджменту основного виробництва, які б найбільш повно відповідали його вимогам.

Менеджмент основного виробництва складає основу планування (цілепокладання), організації робіт (розорядливість), координації, мотивації праці, контролю ходу над виконанням прийняття рішень та регулюванням ходу виробництва. Виробничі підрозділи підприємства діють та розвиваються відповідно до встановлених цілей. Мета і завдання – це кінцеві рубежі на досягнення яких спрямована діяльність колективу підприємства. Кожний підрозділ може мати свою мету і завдання [1]. Але в результаті основна управлінська мета залишається однією й тією для кожного з них: безумовне виконання заданої виробничої програми випуску продукції і досягнення у своїй діяльності мінімальних витрат матеріалів, праці, часу й грошових коштів.

Менеджмент основного виробництва, який забезпечує стійке управління виробництвом в умовах середовища, що динамічно змінюється, переходить на нові принципи організації.

Для машинобудівних організацій велику користь може принести ознайомлення з матеріалами, які розглядають основні організаційні та методичні рішення з управління виробництвом в системному уявленні.

В умовах сучасного розвитку економіки України основу ефективного управління будь-яким підприємством становить планування, контроль виконання та аналіз результатів діяльності підприємства. Підприємства галузі машинобудування, які володіють значним досвідом та традиціями виробництва, реалізують бізнес-процеси за налагодженими схемами, які не завжди являються оптимальними, що приводить до зниження економічної ефективності та обмеженню потенціалу для стратегічного розвитку бізнесу. В той же час, підвищення складності процесів управління, необхідність широкого використання маркетингового підходу до управління підприємством, рівень розвитку та ступінь впливу інформаційних технологій на процеси в економіці вимагають впровадження або модернізації корпоративних інформаційних систем.

Радикальна перебудова машинобудівного виробництва на основі впровадження нового господарського механізму орієнтує машинобудівне підприємство на економічно обґрунтоване використання всіх елементів виробництва, чітка взаємодія яких при раціональній структурі засобів виробництва дозволяє забезпечити нормальну господарську діяльність в нових економічних умовах [2]. Складовою частиною виробництва являється виробничий процес, якому відводиться значна частка в структурі планування та обліку на підприємстві.

Виходячи з всього вищеперерахованого можна зробити висновок, що одним з важливіших факторів підвищення ефективності виробництва на підприємствах являється високий рівень організації основних виробничих процесів.

Маючи ясне уявлення про роль кожного елементу у виробничому процесі, який впливає на його організацію, можна виявити методи, направлення, за допомогою яких підвищується рівень організації основних виробничих процесів на підприємстві і його

структурних підрозділах та що забезпечує зниження витрат виробництва та зростання продуктивності праці.

В ринкових умовах підприємства машинобудівної галузі, незалежно від їх форм власності, придбають обладнання, будують цехи. Щоб виробництво було ефективним, а великі кошти, витрачені на створення та придбання основних виробничих фондів, не були дарма витраченими, основні виробничі процеси повинні бути найбільш високо організовані [3]. Від того, як організовані основні виробничі процеси, залежить прибуток підприємства, а відповідно, подальший розвиток.

Нажаль, на сучасному етапі рівень організації виробничих процесів підприємствами машинобудівного комплексу Кіровоградської області та й України в цілому, відстає від світових стандартів, низький рівень спеціалізації, виробництво не володіє достатньою гнучкістю по відношенню до ринкової ситуації.

В умовах ринкових відносин на перший план виходять такі питання, які стосуються основного виробництва, як: технічний рівень, якість, надійність продукції, що цілком залежить від рівня менеджменту основних виробничих процесів та його технічного оснащення.

Поширене використання інформаційних технологій і систем стає запорукою вдалого управління підприємствами. Використання сучасних електронних обчислювальних машин, периферійної техніки, впровадження механізованих та автоматизованих поточних ліній та високовиробничих автоматів, використання сучасних засобів (каналів) зв'язку для збирання, обробки і передачі інформації користувачам, істотно впливає на організацію менеджменту основного виробництва, створює умови для більш оперативного і якісного його здійснення. Все це сприяє удосконаленню управління об'єктом у цілому і його структурними ланками.

На сьогодні серед основних напрямків удосконалення менеджменту основного виробництва особлива увага приділяється формуванню інформаційного забезпечення підприємства та підвищенню наукового рівня планування на різних стадіях виробництва з використанням інформаційних технологій.

Відомо, що основою для прийняття управлінських рішень є інформація. Тому від своєчасного збирання достовірної інформації, що всебічно характеризує всі процеси і явища виробничо-господарської діяльності підприємства та його структурних ланок, а також від оперативної обробки і поставлення її користувачам, повністю залежить якість і своєчасність керівництва виробничими процесами та господарською діяльністю підприємства.

Застосовуючи для досягнення цієї мети, наприклад, ПЕОМ, що використовується як АРМ на етапі виникнення первинної інформації, можна значно удосконалити форми і методи збирання цієї інформації за рахунок автоматизації процесу [4]. Такий підхід до організації збирання фактичної інформації, дозволяє здійснювати безпаперове (на екрані і в пам'ять ПЕОМ) одноразове оперативне збирання і фіксування достовірної первинної інформації та її попередню обробку у ритмі виробництва, а потім передавати цю інформацію у такому ж ритмі усім користувачам для використання.

Використовуючи економіко-математичні методи, широкі експлуатаційні можливості сучасних засобів обчислювальної техніки, систему прогресивних науково-обґрунтованих норм і нормативів, а також досягнення науково-технічного прогресу, можна серйозно удосконалити планування виробництва і підняти його на науковий рівень. Саме моделювання технологічних стадій виробництва, дозволяє вибрати оптимальний варіант з відповідною організаційною структурою управління підприємством; пробалансувати систему відповідних показників та визначити напрямок пропорційного розвитку виробництва; здійснювати взаємозв'язок прогнозування, перспективного, поточного та оперативного планування; широко використовувати нормативні методи на всіх рівнях планування та управління;

удосконалити систему нормативно-планових показників у використанні трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів.

Удосконалення форм і методів управління виробництвом з використання сучасних інформаційних технологій, дозволяє значно удосконалити і підвищити рівень планування, а разом з тим покращити управління виробничими процесами шляхом взаємозв'язку сукупних показників в часовому та пооб'єктному аспектах. Творчий підхід до управління, обумовлений рівнем інформативності та кваліфікації, наявністю таланту та інтуїції у суб'єктів управління за наявності комп'ютерних систем є перспективними напрямками використання комп'ютерних технологій у вирішенні задач управління виробництвом.

Список літератури

1. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: Навчальний посібник. За редакцією В.О. Василенка. – Київ: ЦУЛ, 2006. – 532 с.
2. Василенко В.О. Теорія та практика розробки управлінських рішень: Навчальний посібник Видання 2-ге, виправлене та доповнене. – Київ: ЦУЛ, 2005. – 422 с.
3. Гевко І.Б. Операційний менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007 – 230 с.
4. Гужва В.М. Інформаційні системи і технології на підприємствах: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2007. – 400 с.

Одержано 30.05.11

О.С. Балановський, магістрант гр. АДМ-09-2М

Кіровоградський національний технічний університет

Менеджмент структурних підрозділів підприємства

У статті досліджені сучасні підходи до обрання тактики побудови організаційної структури управління підприємств в умовах ринкової економіки, підвищення ефективності управління його структурно-функціональним потенціалом. Запропонована розробка практичних рекомендацій по вдосконаленню управління структурними підрозділами та побудова математичної моделі управління підприємством.

структурно-функціональний потенціал підприємства, управління структурними підрозділами організації, параметри управління структурно-функціональним потенціалом підприємства, складність системи управління

Постанова проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Досягнення стратегічних цілей компанії в сучасних умовах функціонування неможливе без ефективного управління структурними підрозділами. У ринкових умовах господарювання перед підприємствами постає актуальне завдання: підвищення ефективності управління його структурно-функціональним потенціалом. В даний час все очевидніше стає неможливість одномоментно змінити структурно-функціональний потенціал підприємства. Унаслідок чого його модернізація повинна проводитися послідовно, враховуючи динамічний розвиток підприємства [1]. Звідси, актуальною є розробка моделі управління структурно-функціональним потенціалом підприємства в умовах його виробничої динаміки.

Під впливом розвитку виробничих відносин структурно-функціональний потенціал підприємства не може залишатися статичним. Динамізм є невід'ємною часткою структурно-функціонального потенціалу підприємства. Відстежуючи цю

динаміку, виникає проблема управління еволюційним розвитком структурно-функціонального потенціалу для підприємства, яка виражається в своєчасному дослідженні його ресурсів для коректування організаційної структури підрозділів і функціональних залежностей між ними відповідно до поставлених цілей і завдань підприємства.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження проблеми управління структурними підрозділами організації представлено в працях як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Теоретичні аспекти управління структурними підрозділами з позицій побудови ефективних організаційних структур досліджені в працях таких учених, як Р. Кунц, С. Доннел, М. Мескон, О. Віханський, А. Наумов, Л. Борисов, В. Гончарів, Б. Мільнер і ін.

Проблеми структурної побудови організацій знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників і керівників. Інтерес до даних проблем склався в кінці XIX - початку XX ст., переважно в США, а також в індустріально розвинених країнах Західної Європи. Спроби створити теоретичну модель ефективної організації були пов'язані з необхідністю поліпшення діяльності компаній у сфері бізнесу, підвищення їх конкурентоспроможності і зміцнення управлінської влади.

Цілі статті. Основною метою даної статті є розгляд питань щодо оцінки ефективності обраної підприємством організаційної структури і схеми управління, теоретично обґрунтовується необхідність застосування наукового менеджменту в діяльності підрозділів підприємства, обґрунтувати доцільність впровадження організаційних технологій менеджменту в діяльність підрозділів підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наукою встановлено, що існує межа числа структурних підрозділів і працівників, які можуть бути підпорядковані одному суб'єктові управління.

Від того, наскільки правильно побудована організаційна структура, залежить ефективність дії системи, що управляє, на ту, що керується [2]. Найбільш ефективна та організаційна структура, яка відповідає вимогам оперативності, надійності і економічності.

Коли визначена стратегія і конкретизована тактика управління організаційним потенціалом підприємства, необхідною умовою формування його структурно-функціональної складової є розробка кількісних критеріїв оцінки еволюційних етапів розвитку структурно-функціонального потенціалу підприємства. Даними кількісними критеріями є рухомі еталонні оцінки управління структурно-функціональним потенціалом підприємства, на основі яких своєчасно і достовірно виявляються його управлінські проблеми і вузькі місця, які виникають у зв'язку із зміною функціонування підприємства в умовах динамізму ринку [3].

Структурно-функціональний потенціал підприємства визначається безпосередньо його параметрами, склад яких може бути змінений і доповнений залежно від спеціалізації підприємства. Показники, які оцінюють структурно-функціональний потенціал підприємства є функціями, до числа аргументів яких входять його параметри.

До набору характеристик і параметрів управління структурно-функціональним потенціалом підприємства слід пред'явити такі вимоги, як вимірність, реалістичність (опис реальних, а не вигаданих властивостей, структурно-функціонального потенціалу підприємства), повнота (достатність для вказаних вимог), застосовність до структурно-функціонального потенціалу підприємства в цілому і до його частин, а по можливості — необхідність (мінімум надмірності)[4].

Таким чином, ми говоримо про набір показників параметрів управління структурно-функціональним потенціалом підприємства, оскільки саме його набір, а не окремо взяті параметри або характеристики важливі для управління цим процесом.

Такі в основному наші позиції, виходячи з яких здійснюється процес побудови моделі управління структурно-функціональним потенціалом підприємства.

Слід зазначити, що складність структури управління підприємством можна також визначити, як суму складнощів її рівнів управління. Складність рівня управління росте із збільшенням його номера і кількості підрозділів і залежить від складності рівнів. Отже, математичне моделювання системи управління підприємством виявляє усі “вузькі місця” системи управління та дозволяє обирати найбільш придатні моделі управління підрозділами підприємств.

Висновки. В даній статті автором запропонована модель управління структурно-функціональним потенціалом підприємства, за допомогою якої аналітичним шляхом визначаються взаємозв'язки між його параметрами і їх ефективністю, що дозволяє встановити гнучкі межі повноважень і точного функціонального змісту різних посад. Також, названі вимоги до набору характеристик і параметрів управління структурно-функціональним потенціалом підприємства. Тож, суть розробки моделі управління структурно-функціональним потенціалом підприємства полягає в зіставленні вище приведених показників параметрів структурно-функціонального потенціалу підприємства, що діє, з його еталонними показниками. Цільова функція моделі відображає мінімум сумарних відхилень за всіма показниками параметрів структурно-функціонального потенціалу підприємства. Проте при цьому слід відмітити, що еталонні показники не статичні, вони постійно видозмінюються.

У зв'язку з тим, що показники параметрів структурно-функціонального потенціалу підприємства задаються в різних одиницях вимірювання, виникає необхідність приведення їх до деяких зіставних одиниць. Це досягається шляхом введення для всіх показників параметрів структурно-функціонального потенціалу підприємства єдиної шкали оцінки, у вигляді завдання їх якнайкращих і якнайгірших граничних значень, які вони можуть приймати. Ця процедура послідовно повторюється для всіх показників параметрів. Таким чином, можна виявити ступінь відповідності змінних, що визначають рівень структурно-функціонального потенціалу підприємства по кожному окремо узятому параметру.

Список літератури

1. Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. Організація праці менеджера. Київ: Кондор, 2009, 414 с.
2. За заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. Менеджмент персоналу. Київ: КНЕУ, 2007, 398 с.
3. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. Київ: КНЕУ, 2007, 554 с.
4. Трояновский В.М. Математическое моделирование в менеджменте. Москва: Издательство РДЛ, 2009, 256 с.

А. Балановский

Менеджмент структурных подразделений предприятия

В статье исследованы современные подходы к избранию тактики построения организационной структуры управления предприятий в условиях рыночной экономики, повышения эффективности управления его структурно-функциональным потенциалом. Предложена разработка практических рекомендаций по совершенствованию управления структурными подразделениями и построение математической модели управления предприятием.

*O. Balanovskiy***Management of the structural subdivisions of enterprise**

In article is discovered modern approaches to election of tactic of construction of organizational structure of management of enterprises in the conditions of market economy, rise of efficiency of management by his structural-functional potential. Suggested development of practical recommendations on perfection of management by the structural subdivisions and construction of mathematical frame case by enterprise.

Одержано 31.05.11

А.С. Афанасьєва, магістрант гр. АДМ-09-2М*Кіровоградський національний технічний університет*

Менеджмент використання матеріальних ресурсів

В статті наведено результати теоретичних досліджень та методичні рекомендації щодо підвищення ефективності планування, аналізу та використання матеріальних ресурсів. Розроблено систему показників, що всебічно характеризують рівень використання відходів, а також рекомендації стосовно методики прийняття рішень з питань доцільності та вигідності застосування відходів у господарстві як повторної сировини з метою вдосконалення методики проведення аналізу використання матеріальних ресурсів. Запропоновано методику аналізу використання матеріальних ресурсів для виготовлення шестерних насосів. Теоретично обґрунтовано і сформульовано основні напрямки удосконалення прогнозування показників, що характеризують процес ресурсоспоживання. Розраховано модель прогнозування матеріаломісткості.

шестерний насос, раціональне використання, матеріальні ресурси, матеріаломісткість, відходи, резерви

В умовах зростаючого дефіциту матеріальних ресурсів нагальною науково-практичною проблемою є управління їх використанням на підприємствах. На використання матеріальних ресурсів негативно впливає порушення стійкого виробничого відтворювального процесу на підприємствах, що зумовлено несталістю перехідної економіки. Диспропорції, що складаються у розвитку і використанні окремих видів ресурсів, звуження ресурсних можливостей України при збільшенні попиту на них і підвищення їх ролі у розширенні масштабів суспільного виробництва, забезпеченні стабілізації економічного розвитку промислового комплексу і країни в цілому зумовлюють потребу пошуку резервів і нових можливостей у використанні наявного ресурсного потенціалу [1]. Масштаби, ступінь досконалості, рівень та ефективність використання виробничих ресурсів створюють реальні передумови економічного зростання і визначають конкурентоспроможність промислових підприємств. Це формує стійкий інтерес дослідників і практиків до проблем ресурсоспоживання і визначає важливість об'єктивної оцінки наявних ресурсів, їх параметрів, характеристик і пошуку шляхів ефективного використання. У цьому сенсі посилюється необхідність розгляду ресурсів підприємств і їхніх реальних можливостей у якості об'єкту цільового управління, а їх параметрів – у якості параметрів моделювання стратегічного і тактичного розвитку виробництва й управління [2]. У той же час на підприємствах цій проблемі поки не надається достатньої уваги. Наукове обґрунтування і раціоналізація процесів регулювання ресурсоспоживання у напрямку підвищення їх ефективності не розглядаються в якості головних цілей діяльності підприємств, що призводить до нераціонального використання ресурсної бази і, як наслідок, уповільнення процесів підвищення конкурентоспроможності продукції [3].

Значний внесок у дослідження проблем, пов'язаних з раціональним використанням ресурсів машинобудівних підприємств, внесли вітчизняні і закордонні учені-економісти О.В. Батури, В.І. Вернадський, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, О. Євтух, С.А. Подолинський, Б.Я. Панасюк, Н.Г. Ревенко, Н.М. Федоровський та багато інших. У працях цих авторів досліджені важливі теоретичні та практичні питання ресурсоспоживання, окремі елементи і особливості процесів управління ними. Однак, хоча ця проблема і була предметом уваги дослідників, її вирішення в умовах ринкової трансформації потребує подальшого дослідження.

Враховуючи наведене, метою даної статті є розробка пропозицій і рекомендацій для підвищення ефективності управління, планування й аналізу використання матеріальних ресурсів, проведенню аналізу ресурсоспоживання та відходів виробництва, зниженню матеріаломісткості.

Економне і раціональне використання матеріальних ресурсів виражається через показники матеріаломісткості продукції. Аналіз виявлення причин і факторів зростання матеріаломісткості та виявлення резервів її зниження проводяться за такою схемою (рисунок 1) [4].

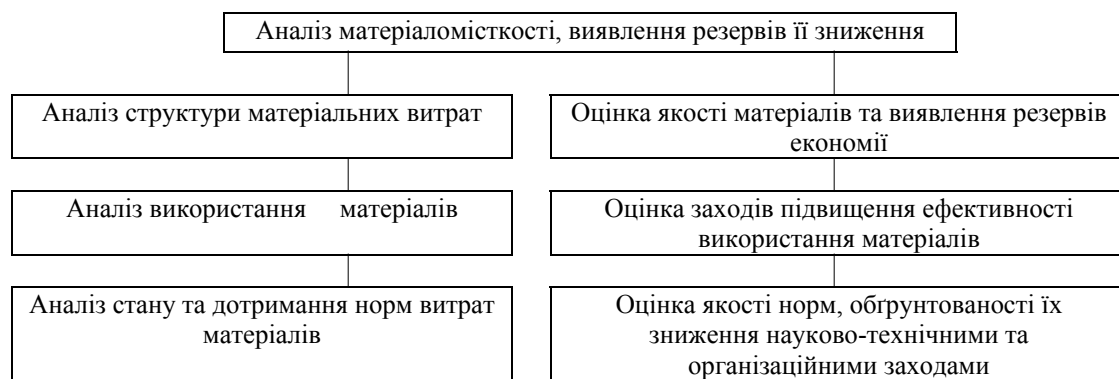

Рисунок 1 - Схема аналізу використання матеріалів

На рівень матеріаломісткості значно впливає використання сировини та матеріалів. При зменшенні відходів знижується матеріаломісткість, працемісткість, економиться праця. Зниження матеріаломісткості дає можливість на одних і тих же верстатах і устаткуванні за одиницю часу одержувати з однієї і тієї ж кількості матеріалів більше готової продукції, що веде до росту продуктивності праці, фондівіддачі та зниження собівартості продукції. Зниження фондомісткості сприяє відносному зменшенню обсягів капітальних вкладень на підприємстві.

Зменшення матеріаломісткості безпосередньо пов'язане зі зниженням собівартості продукції та ростом прибутку. Тому зниження матеріаломісткості продукції є найважливішим завданням. Його вирішення залежить від удосконалення техніки, технології, якості сировини і матеріалів, раціоналізації конструкцій і поліпшення вагових характеристик продукції, комплексного використання вихідної сировини [5].

Підприємство при раціональному використанні матеріалів мало можливість збільшити випуск продукції на 10865,51 грн. за рахунок зниження матеріаломісткості.

На збільшення матеріаломісткості вплинули також невиробничі витрати, псування матеріальних цінностей, пов'язане з браком і безгосподарністю, та понадпланові відходи:

- за рахунок зверхпланових витрат на брак витрачено основних матеріалів на суму 2396,01 грн. З цієї кількості матеріалів можна було б додатково виробити продукції на 4097,17 грн;

- за рахунок поліпшення використання матеріалів, загальна сума резервів на додатковий випуск продукції складає 10757,69 грн.;

– за рахунок кращого використання трудових ресурсів – 13665,03 грн.;
 – за рахунок кращого використання виробничих основних фондів – 12057,06 грн.;

– за рахунок ліпшого використання предметів праці – 10757,69 грн..

Таким чином можна зробити висновок про те, що підприємство має резерви щодо економії матеріальних ресурсів. Для використання виявлених резервів підприємству необхідно здійснити такі заходи:

– вдосконалити техніку та впровадити маловідходну і безвідходну технологію обробки металу та інших матеріалів;

– поліпшити структуру капіталовкладень;

– поширити асортимент, поліпшити якість матеріалів, підвищити їх техніко-економічні параметри;

– вдосконалити конструкції та поліпшити вагові характеристики машин, обладнання;

– провести оновлення та модернізацію діючого устаткування;

– комплексно використовувати первинну сировину;

– поліпшити облік та аналіз використання матеріалів;

– ефективно впливати на порушників трудової та технологічної дисципліни.

Список літератури

1. Анализ хозяйственной деятельности в промышленности / Л.А. Богдановская, Г.Г. Виногоров, О.Ф. Мигун и др.; под общ. ред. В.И. Стражева. - 2-е изд., стереотип. – Мн.: Выш.шк., 1996. – 363 с.
2. Зайцев Н.Л. Экономика промышленного предприятия: Учебник; 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 336 с.
3. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 378 с.
4. Материалоёмкость производства и структура материальных затрат (США, Япония и ФРГ) / Под ред. Л.П. Ночевкиной. – М.: «Наука», 1981. – 248 с.
5. Материалоёмкость продукции и эффективность общественного производства / Под ред. А.М. Фалькова. – Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1981. – 72 с.

А. Афанасьева

Менеджмент использования материальных ресурсов

В статье приведены результаты теоретических исследований и методические рекомендации по повышению эффективности планирования, анализа и использования материальных ресурсов. Разработана система показателей, всесторонне характеризующих уровень использования отходов, а также рекомендации относительно методики принятия решений по вопросам целесообразности и выгоды применения отходов в хозяйстве как повторной сырья с целью совершенствования методики проведения анализа использования материальных ресурсов. Предложена методика анализа использования материальных ресурсов для изготовления шестеренчатых насосов. Теоретически обоснованы и сформулированы основные направления совершенствования прогнозирования показателей, характеризующих процесс ресурсопотребления. Рассчитано модель прогнозирования материалоемкости.

A. Afanasyeva

Management of material resources

The results of theoretical studies and guidelines to improve the efficiency of planning, analysis and utilization of material resources. A system of indicators characterizing the level of comprehensive waste management, as well as recommendations on methods of decision-making on appropriate and beneficial use of waste in the economy as a re-raw materials to improve the methodology for the analysis of material resources. The method of analysis of material resources for the manufacture of gear pumps. Theoretically grounded and the main directions for improving forecasting indicators that characterize the process of resource use. Calculated model prediction of materials.

Одержано 31.05.06

УДК 65.012.32

П.М.Попов, ст. гр. АДМ-09-2М

Кіровоградський національний технічний університет

Підвищення ефективності функціонування системи охорони здоров'я

В статті проаналізовано сучасний стан фінансування охорони здоров'я в Україні та його вплив на забезпечення населення медичними послугами на достатньому рівні та належної якості, розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування галузі з урахуванням фінансових аспектів її розвитку

організація системи охорони здоров'я, якість медичних послуг, організаційна структура медичної допомоги, фінансування охорони здоров'я

Розвиток нової соціальної стратегії, зумовленої реалізацією сучасної концепції ринкової економіки в Україні, потребує ґрунтовних досліджень у сфері охорони здоров'я з метою об'єктивної оцінки її стану та розробки ефективних довготермінових заходів, спрямованих на повноцінне забезпечення гарантованого державою обсягу медичного обслуговування.

На сучасному етапі господарювання вітчизняна система охорони здоров'я не здатна сповна забезпечити процес реалізації конституційних прав громадян України у сфері медичного обслуговування. Виникнення складної ситуації спричинено дефіцитом фінансових ресурсів, зниженням якості медичної допомоги, незадовільним матеріально-технічним станом та зростанням масштабів "тіньового" сектора у сфері охорони здоров'я. Підвищити ефективність функціонування національної системи охорони здоров'я можна шляхом залучення додаткових джерел фінансових ресурсів і вдосконалення механізму її фінансового забезпечення.

Дослідження теоретичних основ економіки охорони здоров'я і наукове обґрунтування ролі держави у фінансовому забезпеченні цієї галузі здійснювали представники різних наукових шкіл, зокрема: П.Самуельсон, Дж.Е.Стігліц, Г.Беккер, Т.Шульц, Дж.Кендрік та ін. Серед українських науковців, які вивчали економічні закономірності функціонування сектора медичного обслуговування і досліджували практику організації зарубіжних та вітчизняної систем охорони здоров'я, можна назвати А.Голяченка, В.Рудень, М.Шутова, В.Бідного, Ю.Вороненка й ін.

Теоретичні та практичні аспекти фінансового забезпечення соціальної сфери, в т.ч. охорони здоров'я, висвітлені у наукових працях вітчизняних учених В.Андрущенко, Й.Бескида, О.Василика, О.Величко, В.Войцехівського, С.Кондратюка, Д. Полозенка, Ю.Пасічника, Я.Радиш, О.Тулай, С.Юрія та ін. У даному контексті заслуговують на увагу праці російських науковців Ю.Лисицина, Г.Поляк, Д.Райса, І.Шеймана та ін.

Незважаючи на проведені дослідження, у наукових роботах приділено недостатньо уваги питанням фінансового забезпечення охорони здоров'я у трансформаційний період розвитку економіки, немає комплексного охоплення даної проблематики та виваженої концепції модернізації фінансового механізму галузі, що зумовлює актуальність теми дослідження, її теоретичну та практичну важливість.

Метою статті є узагальнення та поглиблення теоретичних основ управління охороною здоров'я й обґрунтування комплексу рекомендацій щодо підвищення ефективності її функціонування з урахуванням фінансових аспектів розвитку галузі.

Система охорони здоров'я – це надзвичайно складна і багатогранна галузь, діяльність якої передбачає створення й розвиток розгалуженої мережі лікувально-профілактичних, санітарно-епідеміологічних, інших оздоровчих закладів та залучення висококваліфікованих кадрів. Це високотехнологічна, наукомістка і ресурсомістка галузь, яка за характером та специфікою є надзвичайно динамічною й потребує значних капіталовкладень. Від рівня забезпечення галузі матеріально-технічними, трудовими, фінансовими ресурсами значною мірою залежать якість медичного обслуговування і стан здоров'я населення. Одним із основних чинників, що впливає на успіх заходів із охорони здоров'я та соціально-економічну результативність даної галузі, є її фінансове забезпечення.

Загалом, для фінансового забезпечення вітчизняної системи охорони здоров'я використовують майже всі джерела фінансування, за винятком коштів фонду обов'язкового медичного страхування. Тому основними формами фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні є: бюджетне фінансування, добровільне медичне страхування, самофінансування і кредитування. Крім того, в період переходу до ринкової економіки державним та комунальним установам охорони здоров'я було дозволено некомерційну господарську діяльність (медичну і немедичну) і таким чином залучати додаткові фінансові ресурси. У результаті цього значно поширилася така форма фінансового забезпечення, як некомерційне самофінансування. Зміст некомерційного самофінансування полягає в тому, що його здійснюють на принципах самоокупності, й воно передбачає просте відтворення витрат, пов'язаних із наданням медичної допомоги.

Схематично систему джерел та форм фінансового забезпечення вітчизняних державних і комунальних закладів охорони здоров'я показано на рис. 1.

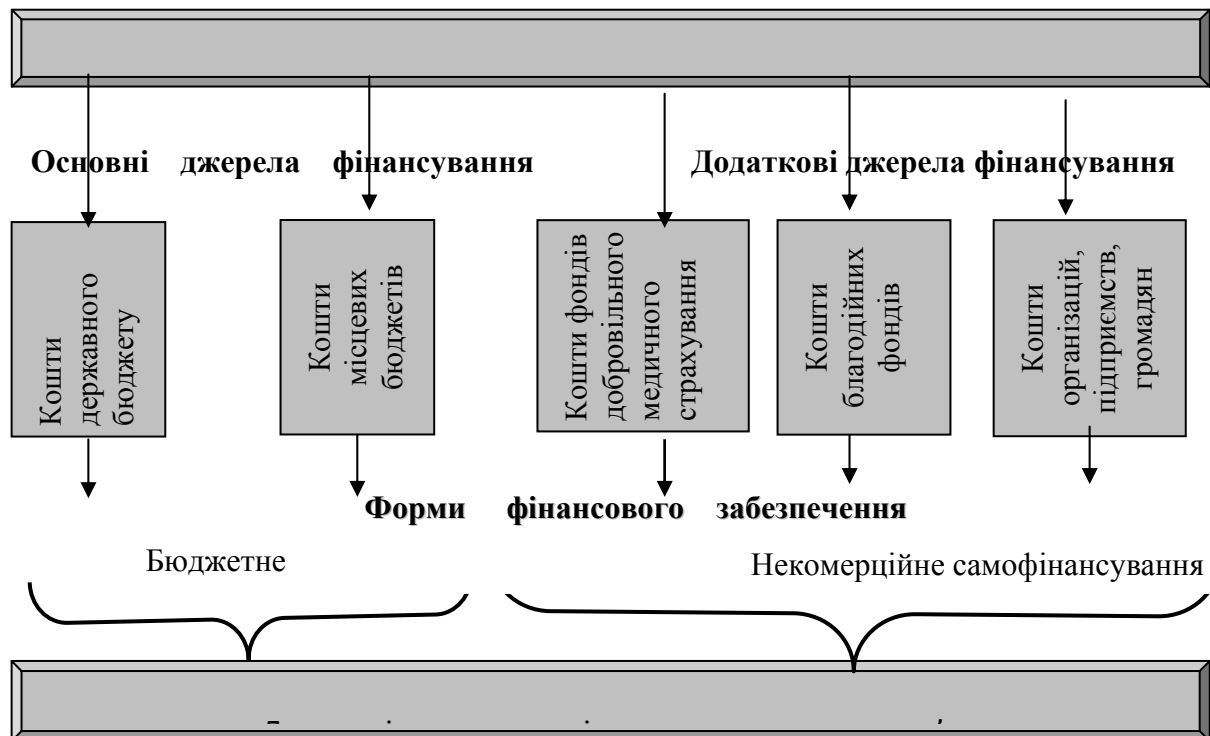

Рисунок 1 - Джерела та форми фінансового забезпечення державних і комунальних закладів охорони здоров'я в Україні

На рівні бюджетних установ відбувається процес поєднання бюджетного фінансування із системою некомерційного самофінансування для виконання ними намічених завдань і функцій. Некомерційна діяльність бюджетних установ і організацій не має на меті отримання прибутку, і її здійснюють у загальнодержавних інтересах для залучення додаткових фінансових ресурсів. Бюджетні заклади, які протягом тривалого

часу майже повністю залежали від одного джерела доходів – бюджету, сьогодні отримали змогу заробляти кошти та фінансувати власні потреби. Звичайно, фінансова свобода бюджетних закладів є відносною, у законодавстві закріплено зв'язок джерел надходження коштів до спеціального фонду з напрямками їх використання, і заклад не може вільно, на власний розсуд розпоряджатися заробленими коштами. Однак вітчизняний досвід показує, що надане бюджетним установам право на залучення додаткових фінансових ресурсів у окремих сферах економіки може стати стимулом для їхнього розвитку і навіть виникнення суперництва за право реалізовувати власні товари чи послуги на ринку. Прикладом є галузь вищої освіти, де бюджетні заклади, які фінансують за кошторисним порядком, і які водночас мають змогу здійснювати некомерційну діяльність, отримали значну перевагу перед недержавним сектором освіти.

В охороні здоров'я такий процес є дуже інертним через законодавчі перепони і невизначеність державної політики у даній сфері. Кошти, які залучають бюджетні заклади охорони здоров'я до спеціального фонду кошторису, поки що не відіграють значної ролі в їх фінансовому забезпеченні, однак на практиці спостерігається тенденція до поступового пошквдження некомерційної діяльності у цій сфері.

Впровадження механізмів некомерційного самофінансування діяльності бюджетних закладів стало вимушеним кроком держави через дефіцит фінансових ресурсів і неспроможність повноцінно утримувати цей сектор.

Для країн, де функціонує страхова система охорони здоров'я, характерною є значна питома вага коштів підприємств і населення у загальній структурі джерел фінансування, тоді як функціонування державної моделі медичного обслуговування значною мірою залежить від обсягів бюджетного фінансування (табл.1.1).

Таблиця 1 - Структура джерел фінансування охорони здоров'я в окремих економічно розвинутих країнах світу, % [8, с. 257; 6, с. 86; 7, с. 628].

Країни	Бюджетні кошти, %	Кошти підприємств, %	Особисті кошти, %	Витрати на 1 людину, амер. дол.
Бюджетна модель охорони здоров'я				
Великобританія	85	12,5	2,5	1213
Фінляндія	72	21	7	1363
Страхова модель охорони здоров'я				
Німеччина	19	43	38	...
Франція	5	65	30	1835
Швейцарія	21	-	79	2283

Як це видно з табл. 1.1, у Великобританії, де діє державна система охорони здоров'я, бюджетні ресурси займають 85%, а у Франції на охорону здоров'я їх витрачають лише 5%, де домінуючу роль відіграють кошти підприємств, які вони вносять на медичне страхування, – 65%. Фінансове забезпечення кожної моделі відбувається шляхом використання багатьох джерел фінансування, й лише пріоритетне значення окремого джерела визначає її зміст і характерні риси.

Економічна криза та її наслідки призвели до зменшення загальних державних доходів і, відповідно, до скорочення реальних обсягів державного фінансування охорони здоров'я. Але паралельно з економічною стабілізацією відбулося і збільшення бюджетних витрат на охорону здоров'я.

Фінансування галузі охорони здоров'я в нашій країні є пріоритетним напрямком бюджетної сфери, але ці кошти не задовольняють мінімальних потреб галузі. Державне фінансування закладів охорони здоров'я характеризується останніми роками хронічною нестачею фінансових ресурсів, що вкрай ускладнює

відновлення та розвиток галузі. Так бюджетні витрати на зазначену галузь мають таку структуру (таблиця 2.).

Таблиця 2 - Структура державних витрат на охорону здоров'я України за 2002 - 2009 роки, млн. грн. [4]

Роки	Зведений бюджет	У тому числі:			
		Державний		місцеві	
		усього	у % до зведеного	усього	у % до зведеного
2002	7537,9	1582,3	21,0	5955,6	79,0
2003	9708,2	2351,8	24,2	7356,4	75,8
2004	12159,4	3447,8	28,4	8711,6	71,6
2005	15476,5	3508,1	22,7	11968,4	77,3
2006	19737,7	4099,7	20,8	15638,1	79,2
2007	26717,6	6321,0	23,7	20396,6	76,3
2008	33559,9	7365,5	21,9	26194,4	78,1
2009	36564,9	7635,0	20,6	29029,9	79,4

Як видно з таблиці, видатки на охорону здоров'я як з боку держави, так і місцевих бюджетів характеризуються нестабільністю, що загострює проблеми галузі. Провідне ж місце у фінансуванні галузі належить органам місцевого самоврядування.

За рекомендацією ВООЗ показник видатків з державного бюджету на фінансування медичної галузі:

- 6,41% ВВП розцінюється, як мінімальний рівень бюджетного фінансування (рівень виживання галузі);
- 3,2% ВВП розцінюється як критичний, за якого відбувається зниження рівня і зменшення обсягу медичної допомоги на 1/3;
- 1,6% ВВП і нижче – як позамежний, що розцінюється як рівень повного руйнування структури медичної галузі.

Результати аналізу даних таблиці 3 свідчать про реальне щорічне підвищення на макrorівні держави показника загального обсягу видатків з бюджету держави для системи охорони здоров'я.

Таблиця 3 - Стан фінансових витрат на систему охорони здоров'я з бюджету України в 2002 – 2006 рр.

Роки	Видатки на охорону здоров'я з бюджету (млрд. грн.)	Питома вага видатків на охорону здоров'я з бюджету відносно:	
		ВВП (%)	загальної суми видатків (%)
1997	3,5	4,3	11,6
2002	7,5	3,3	12,5
2003	9,7	3,6	12,8
2004	12,2	3,5	11,9
2005	15,5	3,5	10,9
2006	19,7	3,6	11,2
2007	26,7	3,7	11,7
2008	33,6	3,5	10,8
2009	36,6	4,0	11,8

Проте, відповідно до вищезазначеного ми можемо стверджувати, що вже більше

десяти років система охорони здоров'я фінансується за критично низьким рівнем, що спричиняє довготривалий етап руйнування галузі, зниження рівня і зменшення обсягу медичної допомоги. Загальний обсяг видатків на фінансування медичної галузі у 2009р. становив 4,0% ВВП, що не відображає реальних потреб галузі та не може задовольнити відповідні потреби населення у гарантованому державою обсязі та на відповідному рівні.

Немає сумнівів, що обсяги державного фінансування системи охорони здоров'я мають зростати; проте ці кошти необхідно використовувати максимально ефективно і спрямовувати на досягнення кінцевих цілей поліпшення стану здоров'я населення. На нашу думку, лише додавання бюджетних ресурсів не створить реальних можливостей для оптимізації системи охорони здоров'я в Україні, поки не будуть вирішені сучасні проблеми, пов'язані з системою управління галузі, модернізації її організаційної структури та механізму фінансування, за якого кошти наразі спрямовуються не на фінансування медичних послуг (забезпечуючи їх якість, своєчасність та ефективність), а на утримання установ галузі, яке залежить від ресурсних показників.

Як показують експертні оцінки [3], реформи у сфері медичного страхування, що наразі обговорюються та зосереджуються на питаннях пошуку додаткових джерел фінансування сектору охорони здоров'я, навряд чи дадуть змогу вирішити фундаментальні проблеми низької ефективності та нерівності, властиві системі охорони здоров'я в Україні. Навпаки, вони можуть створити додатковий податковий тиск і призвести до марнотратства бюджетних коштів.

Тому на першому етапі реформування медичної галузі пріоритетні заходи повинні фокусуватися на вирішенні наступних проблем, що зумовлюють неефективну роботу сучасної системи:

1) Нераціональний розподіл державних видатків між різними рівнями системи охорони здоров'я належить до основних чинників, що визначають низьку ефективність державних видатків на охорону здоров'я. Так, в Україні наразі практично не існує чіткого функціонального розподілу у наданні послуг первинного і вторинного рівнів медичної допомоги, а жорстке розмежування витрат на потреби охорони здоров'я між бюджетами різних рівнів зберігає умови для існування паралельних медичних структур. Відповідно, більша частина видатків у сфері охорони здоров'я (близько 70% бюджету всієї галузі) спрямовується до лікарень та спеціалізованих медичних закладів, і лише незначна їх частка – до закладів первинної медичної допомоги та профілактики захворювань [3].

Водночас зосередження основних зусиль на первинному рівні медичної допомоги з метою розвитку програм ранньої діагностики захворювань не лише сприяло б поліпшенню стану здоров'я населення та скороченню смертності від всіх причин, підвищенню рівня задоволення пацієнтів, а й зумовило б скорочення звернень за спеціалізованими медичними послугами і відповідної потреби в ресурсах для їх фінансування.

Тому пріоритетне значення має реорганізація системи охорони здоров'я, спрямована на підвищення якості й доступності первинної медико-санітарної допомоги для населення, оскільки, по-перше, саме на цьому рівні можливо отримати найбільший позитивний ефект, а по-друге, це дозволить скоротити сумарний обсяг витрат на медико-санітарну допомогу. На нашу думку, необхідно виходити зі взаємодоповнення двох видів первинної медико-санітарної допомоги: амбулаторно-поліклінічних закладів і лікарів загальної практики (сімейної медицини). Пропорції між ними мають бути об'єктивними і враховувати особливості демографічної ситуації та розміщення населення в Україні. Зокрема, розвиток сімейної медицини особливо потрібний в сільській місцевості країни (амбулаторію сімейного лікаря доцільно відкривати в населених пунктах, де проживає менше 1 тис. мешканців) та підвищення якості педіатричного лікування.

Пропонується така організаційна структура системи медичної допомоги:

1. “Сімейні лікарі” або лікарі загальної практики надаватимуть пацієнтам весь спектр послуг первинного рівня, включаючи профілактичні заходи; вони матимуть свободу у формуванні контингентів населення, яке користуватиметься їхніми послугами. Зі свого боку, населення сплачуватиме певну фіксовану суму внесків на рахунок лікаря, що визначатиметься за нормативами обслуговування певної кількості та складу населення. Для малозабезпеченого населення, яке не в змозі самотійно сплачувати внески, може формуватися державне замовлення на оплату медичних послуг, які можуть надавати або “сімейний лікар”, або медичні установи первинного рівня. Крім того, незахищені верстви населення (інваліди, люди похилого віку, хронічно хворі) повинні мати можливість користуватись первинними медичними послугами загального переліку на безоплатних засадах. Обладнання лабораторій необхідним устаткуванням варто здійснювати на основі кредитів, що будуть надаватися практикуючим лікарям загальної практики, які працюють у даному регіоні протягом певного часу і мають стабільний контингент пацієнтів.

2. Пріоритетом реформування вторинного рівня медичної допомоги має стати максимально повне обслуговування пацієнтів з метою скорочення чисельності населення, яке потребуватиме високоспеціалізованої допомоги. Фінансування системи вторинної медичної допомоги можливо здійснювати за двома каналами:

- державне фінансування капітальних витрат медичних установ;
- цільовий податок для фінансування поточних витрат медичних установ (можливим варіантом такого податку є місцевий податок, диференційований за регіональним принципом, що сплачується з сукупних доходів населення; збирання та розподіл податків на місцевому рівні забезпечить можливість контролю та сприятиме підвищенню відповідальності влади).

3. Механізм фінансування високоспеціалізованої медичної допомоги третього рівня має ґрунтуватися на базовому державному фінансуванні з метою утримання закладів, водночас оплату відповідних послуг доцільно здійснювати за кількома каналами надходжень: державне замовлення; кошти пацієнтів; надання кредитів тощо.

2) Існування нерівності в доступі до послуг охорони здоров'я зумовлене як територіальними чинниками, так і рівнем доходу населення внаслідок поширення прямих (у тому числі неформальних) платежів населення в сфері охорони здоров'я. Оцінки обсягу власних виплат населення за медичні послуги дуже відрізняються залежно від джерела даних та методології дослідження, однак, за помірними оцінками їх обсяг становить від 2,3 до 3,0% ВВП. Так, оцінки Світового банку, які базуються на даних обстежень умов життя домогосподарств та інших обстежень, що містять питання стосовно офіційних та неофіційних власних платежів населення на охорону здоров'я вказують на те, в 2005 році вони могли сягати 2,8% ВВП [3]. Загальна сума цих видатків складається з офіційної плати користувачів послуг, купівлі ліків поза медичними закладами, неофіційних платежів лікарям і витрат на перевезення, харчування та проживання. При цьому обсяги й поширення прямого фінансування за рахунок власних виплат населення істотно зростають з підвищенням рівня спеціалізації послуг охорони здоров'я.

Нерівність у доступі до послуг у сфері охорони здоров'я визначається і наявністю відомчих та інших закладів охорони здоров'я, що обслуговують лише окремі категорії населення за професійною, відомчою або іншою, не пов'язаною зі станом здоров'я людини, ознакою. Ці заклади фінансуються, як правило, за рахунок підприємств, установ і організацій, що вони обслуговують.

З огляду на це, першочергове значення має вирішення проблем нерівності у системі охорони здоров'я, з наданням незахищеним домогосподарствам певного фінансового захисту від надмірних витрат у разі хвороби. Серед таких заходів можуть бути

- ваучери на ліки (оскільки на придбання ліків припадає найбільш частка

видатків, пов'язаних з власними платежами населення);

- податкові пільги для недержавних медичних закладів, що надають безкоштовні медичні послуги понад базовий обсяг соціально вразливим верствам;
- надання пільгових кредитів на лікування або оздоровлення.

У цілому посиленню соціального захисту населення також сприятимуть впровадження обов'язкового медичного страхування зі збереженням та поліпшенням безкоштовної системи базової медичної допомоги та утворенням механізмів перерозподілу частини коштів, отриманих від надання платних послуг у сфері охорони здоров'я, на фінансування потреб невідкладної медичної допомоги.

Отже, ефективне функціонування галузі охорони здоров'я неможливе без належного її фінансового забезпечення. Проте, просте збільшення бюджетних витрат на охорону здоров'я не підвищить ефективності її фінансування без дієвого реформування самої галузі та удосконалення методів управління нею.

Список літератури

1. Адміністративні та функціональні реформи в системі охорони здоров'я: Аналіт. огляд / За заг. ред. В.Ф. Москаленка. – Т.: Укрмедкнига, 2000. – 245 с.
2. Бюджетний кодекс України станом на 09.07.2010 р. № 2456-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
3. Вдосконалення міжбюджетних відносин і стратегії державних видатків у сферах охорони здоров'я та освіти в Україні : вибрані питання. – К. : ДП "Видавничий дім "Козаки", 2008. – 168 с.
4. Державний комітет статистики України : статистична інформація / Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4.
6. Панов Б.В., Свірський О.О., Дзигал О.Ф. Ковалевська Л.А., Конкін С.І., Кирилюк М.Л., Балабан С.В., Беляков О.В. Сучасні світові тенденції розвитку національних систем охорони здоров'я // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2001. – № 4. – С.85–89.
7. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / Під заг. ред. Ю.В. Вороненка, В.Ф. Москаленка. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 680 с.
8. Экономика социальной сферы: Учебное пособие / Игнатов В.Г., Батурич Л.А., Бутов В.И., Уварова Г.Г., Хадарев С.В., Эланский Ю.Г. – Ростов н/Д: Издательский Центр "МарТ", 2001. – 416 с.

П. Попов

Повышение эффективности функционирования системы охраны здоровья

В статье проанализировано современное состояние финансирования охраны здоровья в Украине и его влияние на обеспечение населения медицинскими услугами на достаточном уровне и соответствующего качества, разработаны предложения по повышению эффективности функционирования отрасли с учетом финансовых аспектов ее развития.

Р. Попов

Effective functioning rising of health protection system

The article analyses the current state of health protection financing in Ukraine and its impact on providing the population with medical services at the proper level and appropriate quality. There have been developed the suggestions for effective functioning branch rising with due regards of financial aspects of its development.

Одержано 30.05.11

І.М. Семенюк, ст. гр. ОА-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка аудиторського ризику та систем внутрішнього контролю в процесі проведення аудиту фінансової звітності

Розглянуто механізм формування аудиторського ризику та сутність його складових. Виділені основні способи оцінки таких складових аудиторського ризику як ризик контролю та внутрішньогосподарський ризик, досліджено їх переваги та недоліки.

аудит, аудиторський ризик, ризик систем контролю, внутрішній ризик, ризик невиявлення

При проведенні аудиторської перевірки фінансової звітності аудитор повинен прагнути максимально знизити аудиторський ризик. Виділяють два основних методи оцінки аудиторського ризику:

1) оціночний (інтуїтивний), який полягає в тому, що аудитори, виходячи із власного досвіду, визначають аудиторський ризик на основі звітності в цілому або окремих груп операцій на рівні «високий», «ймовірний» та «малоймовірний» і використовують цю оцінку при плануванні аудиту;

2) кількісний, який передбачає кількісний розрахунок моделей аудиторського ризику.

В літературі для опису механізму формування величини аудиторського ризику останній представляють у вигляді добутку трьох величин (ймовірностей), які відносяться до різних елементів процесу тестування:

$$AP = BP * PK * PH,$$

де AP – аудиторський ризик, його величина визначена заздалегідь (наприклад, 5%); BP – внутрішній (властивий, внутрішньогосподарський, невід’ємний) ризик, він існує незалежно від наявності систем внутрішнього контролю (залежить від якості управління, складності технології тощо), його величина визначається аудитором за результатами виконання попередніх оглядів та досліджень; PK – ризик контролю, який означає, що викривлення фінансової звітності не будуть своєчасно попереджені або виявлені за допомогою систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, його величина також визначається аудитором за результатами виконання попередніх оглядів та досліджень; PH – ризик невиявлення, який означає ймовірність того, що застосовані в ході перевірки аудиторські процедури не дозволять виявити реально існуючі порушення, які мають суттєвий характер окремо або в сукупності.

Саме ризик невиявлення є невідомим членом рівняння. Він визначається як рівень ризику, який аудитор готовий допустити, приймаючи до уваги величини внутрішнього ризику та ризику контролю. Якщо величину аудиторського ризику прийняти в розмірі 5%, внутрішній ризик оцінити в розмірі 100% (такий рівень приймають аудитори, укладаючи договори з певним підприємством вперше), а ризик контролю – в 30% (це достатньо низький рівень ризику, який означає, що всі види контролю, необхідні на думку аудитора, виконуються в дійсності), то величина ризику невиявлення буде становити:

$$PH = AP / (BP * PK) = 0,05 / (1,00 * 0,30) = 0,1666 \text{ або } 17\%.$$

Існує обернена залежність між ризиком невиявлення та комбінацією внутрішнього ризику та ризику засобів контролю:

1) високі значення внутрішнього ризику та ризику контролю зобов'язують аудитора організувати аудит таким чином, щоб знизити, наскільки це є можливим, величину ризику невиявлення та тим самим знизити загальний аудиторський ризик до прийняттого значення;

2) низькі значення внутрішнього ризику та ризику контролю дозволяють аудитору допустити в ході аудиту більш високий ризик невиявлення та при цьому отримати прийнятний рівень загального аудиторського ризику.

Модель аудиторського ризику є основою планування аудиту, оскільки дозволяє зрозуміти взаємозв'язок окремих складових аудиторського ризику та оцінити обсяг аудиту. На основі моделі аудиторського ризику можна зробити такі висновки:

1) аудиторське підприємство не повинно настільки покладатися на ефективність системи бухгалтерського обліку суб'єкту господарювання, щоб виключати необхідність проведення процедур збору інших даних, тобто не може бути ситуації, коли внутрішньогосподарський ризик дорівнює нулю:

$$AP = 0 * PK * PH;$$

2) аудиторське підприємство не може повністю покладатися на ефективність системи внутрішнього контролю і не виконувати інші аудиторські процедури, тобто не може мати місце ситуація, коли ризик засобів контролю дорівнює нулю:

$$AP = BP * 0 * PH;$$

3) аудиторська перевірка не може вважатися проведеною належним чином, якщо існує значна ймовірність того, що аудиторське підприємство не виявить суттєвих помилок, допущених суб'єктом господарювання, тобто високий ризик невиявлення є несумісним з якісною аудиторською перевіркою: Наприклад, $BP = 50\%$, $PK = 80\%$, $PH = 80\%$, отже

$$AP = BP * PK * PH = 0,5 * 0,8 * 0,8 = 0,32 (32\%).$$

В даній ситуації при високому ризику невиявлення (80%), аудиторський ризик складає 32%, що є неприпустимим для якісного аудиту.

4) аудиторське підприємство може практично повністю довіряти даним, зібраним в ході проведення аудиторських процедур, навіть якщо вважається, що система бухгалтерського обліку та система внутрішнього контролю суб'єкта є неефективними. Наприклад, $BP = 100\%$, $PK = 100\%$, $PH = 1\%$, отже:

$$AP = BP * PK * PH = 1,0 * 1,0 * 0,01 = 0,01 (1\%).$$

В даній ситуації при високих внутрішньогосподарських ризиках та ризиках засобів контролю, але низькому ризику невиявлення, рівень аудиторського ризику є прийнятним. Нагадаємо, що загальний аудиторський ризик зазвичай приймається на рівні 5%, отже з метою визначення обсягу аудиторських процедур розраховується ризик невиявлення та відповідний йому рівень впевненості

Дослідження систем внутрішнього контролю та факторів внутрішньогосподарського ризику може бути виконано різними способами. Аудитор може:

1) використати складені клієнтом опис систем обліку, комп'ютерних систем та систем внутрішнього контролю;

2) мати доступ до описів, які підготовлені внутрішніми аудиторам, а також покладатися на них за умови, що зовнішні аудитори оцінили якість роботи внутрішніх аудиторів та ступінь їх незалежності перед початком використання документів, складених внутрішніми аудиторам;

3) розпитувати працівників та управлінський персонал, відповідальних за здійснення контролю, про сутність їх роботи, про її роль для системи внутрішнього контролю в цілому;

4) спостерігати за здійсненням процедур контролю з метою отримання ясної картини його сутності;

5) покластися на документацію минулих років про системи внутрішнього

контролю, які були складені зовнішніми аудиторами.

Способи дослідження, опису та оцінки систем внутрішнього контролю, які здійснюються аудитором до виконання перевірок по суті, оформлюються:

- схемами;
- поясненнями;
- анкетами;
- спеціальними бланками – звітами.

Для того, щоб одержати вичерпну інформацію з опитування, аудитор повинен:

- 1) пояснити працівникам клієнта мету дослідження;
- 2) бути нейтральним під час проведення опитування (аналіз отриманої інформації повинен провадитися пізніше);
- 3) добре знати бізнес клієнта, що досягається за допомогою вивчення документації, що зберігається в постійному аудиторському файлі;
- 4) уникати при можливості повторних опитувань;
- 5) бути коректним при призначенні зустрічі зі службовцями клієнта (краще призначити зустріч на зручне для них час, аніж проявляти непотрібну наполегливість);
- 6) вміти лаконічно і точно записувати відповіді, виділяючи головне;
- 7) знати, хоча б загально, системи внутрішнього контролю, отже опитування не повинні проводитися недосвідченими аудитором, тим більше в тих випадках, коли з боку клієнта в опитуванні бере участь високопоставлена особа.

Крім проведення опитування, важливим для аудитора є документальний опис системи внутрішнього контролю. При цьому враховують такі особливості:

- 1) економічно недоцільно застосовувати ті самі прийоми дослідження рік у рік, тому опис складений добре в перший рік укладання договору не потрібно переписувати щороку заново, достатньо лише вносити до нього зміни;
- 2) вивчення систем контролю і їх оцінку необов'язково будуть проводити одні й ті самі люди, тому особливу важливість має чітке оформлення робочих паперів, які будуть джерелом інформації для інших членів групи аудиторів;
- 3) якщо результати аудиторської перевірки піддаються сумніву і аудиторській фірмі пред'явлений позов, то необхідно, щоб аудитори мали можливість довести, що рішення із приводу тривалості, характеру та обсягу процедур перевірки по суті були прийняті на основі правильної оцінки систем внутрішнього контролю і точного визначення рівня впевненості в них.

Всю інформацію, що аудитор одержує в процесі опитування, можна представити у вигляді схем і пояснень до них. Використання схем як методу опису систем внутрішнього контролю має ряд переваг:

- 1) інформація про системи контролю представляється в логічній послідовності, а не в роз'єднаних блоках;
- 2) схеми дозволяють досвідченим аудиторам навіть без безпосереднього дослідження систем внутрішнього контролю зрозуміти функціонування систем і відразу ж визначити їх сильні та слабкі сторони (для цього їм необхідно лише ознайомитися з технологією складання схем);
- 3) схеми можуть застосовуватися як опис системи внутрішнього контролю рік у рік;
- 4) схеми зручні, тому що вони зрозумілі фахівцям різних областей і навіть неспеціалістам завдяки використанню символів і відносній простоті правил їхнього складання.

На схемах рух документів і інформації простежується від моменту виникнення документа або одержання інформації і до кінцевого пункту їхнього призначення. Таким чином, внутрішньосистемні зв'язки легко піддаються аналізу, що не повною мірою відноситься до ситуацій, в яких використовуються анкети з питаннями про системи внутрішнього контролю або пояснення.

Однак треба мати на увазі, що при наявності складних підсистем контролю і у випадку невеликих за розміром бізнес-систем складання схем може бути неприйнятним методом опису систем внутрішнього контролю. При цьому доцільніше буде використовувати пояснення. Крім того, схеми надають достатньо повну інформацію в основному лише про те, яким чином функціонують системи при відсутності збоїв, і часто не можуть дати ніякої інформації про те, що відбувається при наявності збоїв (наприклад, ситуація, коли відпущено неправильну кількість товару).

Можна легко оцінити при наявності схем наступні складові систем внутрішнього контролю:

- 1) поділ повноважень;
- 2) санкціонування операцій;
- 3) здійснення контролю за документами і порядок їх зберігання;
- 4) правильність відображення операцій;
- 5) здійснення контролю за оборотними коштами, а саме: запасами, грошовими коштами, дебіторською заборгованістю, незавершеним виробництвом тощо;
- 6) нагляд за здійсненням контрольних процедур, які виконуються з ініціативи менеджерів, а також за проведенням ревізій і внутрішнього аудита тощо.

Опис починається або з того, що аудитор робить загальні замітки в процесі опитування службовців клієнта, або з того, що по ходу або після завершення опитування він заповнює анкети з питаннями про системи внутрішнього контролю.

Найпростіша форма анкети являє собою перелік традиційних питань про засоби контролю, наявність яких аудитор сподівається виявити в тій або іншій області (реалізації, придбання, нарахування і виплати заробітної плати тощо). У процесі заповнення анкети, що виконується в присутності клієнта, аудитор робить оцінку «Так», якщо встановлено, що даний вид контролю має місце. В протилежному випадку у відповідній графі робиться оцінка «Ні». При цьому, а також у випадку слабого контролю, аудитор повинен вирішити, яку альтернативну перевірку варто виконати. Таким чином, анкети сполучають у собі і опис системи, і вказівку на існування слабких сторін контролю, але анкети не містять оцінки цих слабких сторін.

Анкети широко використовувалися, коли тільки почав застосовуватися системноорієнтований підхід, але незабаром з'ясувалося, що вони як прийом аудиту мають безліч недоліків, одним із яких є надмірна узагальненість. Узагальнюючи переваги та недоліки анкет, слід зазначити, що:

- 1) використання стандартних анкет не прийнятно для деяких компаній через високий ступінь узагальненості анкет;
- 2) перелік анкет включає тільки ті види контролю, які зазвичай повинні здійснюватися;
- 3) аудитор, якому доручено оцінити системи внутрішнього контролю, повинен починати з дослідження систем, що існують в дійсності;
- 4) переоцінка значення анкет, як було доведено, може привести до розвитку в аудитора недалекоглядності, що виражається в нездатності оцінити системи внутрішнього контролю без допомоги анкет;
- 5) в анкетах нічого не вказується про доречність і ступінь суттєвості того або іншого виду контролю, в ній зазначається лише факт його існування або відсутності.

Анкети і схеми як методи оцінки систем внутрішнього контролю мають очевидні недоліки. Перші не ділять різні види контролю за ступенем їхньої важливості та не визначають мети системи в цілому. Схеми зображують систему, але залишаються нейтральними відносно оцінки. Працюючий зі схемою, дивлячись на неї, може сформулювати певну думку, але така думка не буде структурованою оцінкою і залежить від його досвіду. Але, безперечно їх використання дозволяє оцінити властивий (внутрішньогосподарський) ризик та ризик систем контролю, що дає основу для визначення ризику невиявлення та аргументованого вибору подальших аудиторських

процедур.

Список літератури

1. Бычкова С.М. Риски в аудиторской деятельности / С.М. Бычкова, Л.Н. Растамхановано. Под ред. проф. С.М. Бычковой. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 416 с. Адамс Р. Основы аудита / Адамс Р.: пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с.
2. Аренс А., Лоббек Дж. Аудит: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 560 с.
3. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз, Г.Р.Дженик, В.М. О`Рейли, М.Б. Хирш, Пер.с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
4. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
5. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2006. – 1152 с.

Одержано 30.05.11

УДК 657.01

Л.В. Бондаренко, ст. гр. ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми обліку поточних зобов'язань та напрямки його удосконалення

У статті розглянуто класифікацію зобов'язань та проблеми обліку поточних зобов'язань. Докладно проаналізовано ставлення до проблеми трактування поняття „поточні зобов'язання” в літературних джерелах та запропоновані напрямки удосконалення обліку поточних зобов'язань **зобов'язання, забезпечення, поточні зобов'язання**

Актуальність теми. В процесі господарської діяльності підприємств активізуються їхні економічні взаємовідносини з іншими суб'єктами ринку, в тому числі фізичними особами та державними органами, які зумовлюють виникнення поточних зобов'язань. Будучи джерелом формування та фінансування активів, останні виконують важливу роль у господарській діяльності підприємств, зокрема торгівельної галузі. Здійснюючи суттєвий вплив на фінансову стійкість і платоспроможність суб'єктів господарювання, поточні зобов'язання з огляду на динамічний характер потребують ефективного управління грошовими потоками, контролю за фактичним станом розрахунків особливо під час фінансової кризи. Це уможлиблюється на основі достовірної, якісної та адекватної інформації про заборгованість, яка формується в системі бухгалтерського обліку.

В умовах фінансової кризи та недостатньої теоретичної розробки питань визнання поточних зобов'язань, розбіжності щодо їхнього визначення у правовому та обліковому полі, недосконалість методики відображення заборгованостей у регістрах бухгалтерського обліку і фінансовій звітності характеризують цей вид пасивів як одну з найбільш складних ділянок облікового процесу. Дослідження ускладнюється через різноманітність видів зобов'язань, методів їхнього погашення, велику кількість суб'єктів та об'єктів. Водночас чіткі організація і методика обліку дають змогу забезпечити отримання об'єктивної інформації для аналізу і контролю поточних

© Л.В. Бондаренко, 2011

зобов'язань, проведення якого сприяє ефективному формуванню, підготовці та прийняттю управлінських рішень, щодо діяльності підприємства та підтриманню їхньої фінансової стійкості та платоспроможності на високому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в Україні зосереджено особливу увагу на вдосконаленні обліку на підприємстві. Питання структури, поняття та методики обліку поточних зобов'язань знайшли своє відображення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: І. А. Белобжецького, М. Т. Білухи, Ф. Ф. Бутинця, І. К. Дрозд, Л. М. Крамаровського, Б. Ф. Усача, Дж. Фостера, В. О. Шевчука, М. Я. Штейнмана та інших. Але проблема обліку поточних зобов'язань на підприємстві проаналізована авторами не достатньо, тому потребує ґрунтовної теоретичної розробки.

Постановка завдання. Структурна перебудова української економіки та новітні досягнення в галузі бухгалтерського обліку обумовили необхідність перегляду організації бухгалтерського обліку, методики відбиття господарських операцій, обсяг і зміст фінансової звітності. Перехід до ринкової економіки, корінні зміни виробничих відносин у всіх сферах господарювання, створення й розвиток фондового ринку, прагнення до пожевлення внутрішнього інвестиційного клімату, інтеграція України у світову економіку й залучення іноземних інвестицій викликає необхідність перебудови методологічних, методичних й організаційних принципів і методів ведення бухгалтерського обліку й звітності відповідно до міжнародної практики.

Виклад основного матеріалу. У ході здійснення господарських операцій підприємства вступають з іншими господарюючими суб'єктами в певні економічні взаємовідносини, наслідком яких є виникнення зобов'язань. Зобов'язання є основним джерелом формування засобів для більшості сучасних підприємств і тому виступають суттєвою складовою частиною господарських операцій економічних суб'єктів з точки зору їх фінансової стабільності. Через це актуальними стають питання методики оперативного контролю зобов'язань з метою надання повної і правдивої інформації для прийняття управлінських рішень щодо визначення фінансового стану підприємства, результатів його діяльності та розвитку у подальшому майбутньому.

Характерною ознакою зобов'язань є часові межі. Так, в залежності від строку виконання зобов'язання поділяють на:

- поточні, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців;
- довгострокові - це всі зобов'язання, які не є поточними;
- забезпечення, тобто зобов'язання з невизначеною сумою або часом погашення;
- непередбачені зобов'язання, що можуть виникнути внаслідок минулих подій та існування якого може буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій.

За часом виникнення зобов'язань їх можна поділити на реальні (що виникли і не припинили своєї дії) і майбутні (умовою виникнення яких є обставини, відносно яких невідомо, стануться вони чи не стануться).

Обліковуються довгострокові і поточні зобов'язання за їх видами на окремих рахунках бухгалтерського обліку і відображаються окремими розділами пасиву балансу.

Поточні зобов'язання - це короткострокові фінансові зобов'язання, які мають бути погашені протягом поточного операційного циклу підприємства чи протягом року з дати складання бухгалтерського балансу (із двох термінів обирають триваліший).

В літературних джерелах існують рівнозначні підходи щодо визначення поняття „поточні зобов'язання”. В усіх визначеннях поточні зобов'язання трактуються як складова капіталу підприємства, сума заборгованості або боргів підприємства і т.д.

Трактування поняття „поточні зобов’язання” в літературних джерелах розглянемо в табл. 1

Таблиця 1 - Розкриття поняття „поточні зобов’язання” в літературних джерелах

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1.	Завадський І.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. [7]	Поточні зобов’язання – сума боргів, що належить сплатити підприємству, організації, установі. Поточні зобов’язання виникають в процесі господарської діяльності підприємства, організації, установи і свідчать про залучення коштів в господарську діяльність підприємства (с.133)
2.	Чабанова Н.В. [12]	Поточні зобов’язання – це вимоги по відношенню до підприємства інших суб’єктів господарювання на отримання грошей, товарів або надання послуг (с.179)
3.	Грабова Н.Н. [3]	Поточні зобов’язання – сума боргів, які належить сплатити підприємству іншим підприємствам, фірмам, а також громадянам, які є його кредиторами (с.173)
4.	Ткаченко Н.М. [10]	Поточні зобов’язання – заборгованість підприємства по оплатам іншим суб’єктам господарювання (с.153)
5.	Загородній В.П. [6]	Поточні зобов’язання – сума заборгованостей підприємства (організації) юридичним або фізичним особам (кредиторам), що має бути погашена на протязі операційного циклу. Виникає внаслідок господарських стосунків між ними (с.172)
6.	Поддєрьогін А.М., Буряк Л.Д. [9]	Поточні зобов’язання - це складова капіталу підприємства, яка представляє собою вимоги до підприємства з боку фізичних та юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг (с.198)
7.	Кірейцев Г.Г. [8]	Поточні зобов’язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди (с.243)
8.	Житна І.П. [5]	Поточні зобов’язання - сума заборгованості підприємства перед юридичними і фізичними особами (с.112)
9.	Філімоненков О.С. [11]	Поточні зобов’язання – це борги (заборгованість) підприємства, які виникають внаслідок придбання товарів та послуг в кредит, або кредити, які підприємство отримує для свого

		фінансування (с.234)
10.	Грішина О. [4]	Поточні зобов'язання – заборгованість, яка має бути погашена протягом поточного операційного циклу підприємства (с.127)

Отже, вісім з наведених авторів визначають поточні зобов'язання насамперед як суму заборгованості підприємства, двоє авторів підкреслюють, що дана заборгованість має бути погашена протягом операційного циклу підприємства.

Облік поточних зобов'язань розпочинається з його визнання, оцінки та фіксації в системі рахунків. Якщо у питанні визнання зобов'язань П(С)БОУ та МСФЗ узгоджені (оцінка їх може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід внаслідок погашення існуючої заборгованості), то щодо оцінки зобов'язань існує ряд відмінностей.

З метою посилення аналітичної ємності балансу, його інформативності, співставленості показників та для надання можливості користувачам оцінити суму реальної заборгованості підприємства запропоновано розділити рядок 530 «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» на дві статті: «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, термін сплати якої не настав» та «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, не сплачена в належний термін».

Для відображення в обліку розрахунків на умовах передоплати рекомендується не використовувати рахунки 681 «Розрахунки за авансами одержаними» та 371 «Розрахунки з виданими авансами», а вести облік лише за допомогою рахунків 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» і 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Доцільність використання такої методики підтверджується хоча б тим, що кількість бухгалтерських записів в цьому разі зменшується принаймні на одну, що за рік дає економію в обсязі 2,5 робочих дні.

Висновки. Отже, удосконалення існуючої в Україні системи обліку поточних зобов'язань можливе лише за умови її уніфікації, з міжнародною, але при одночасному урахуванні національних особливостей. Це дозволить повністю розкрити облікову інформацію для ефективного управління господарською діяльністю підприємств.

Список літератури

1. Положення (стандарто) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України 31.01.2000 за № 20.
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Подання поточних активів і поточних зобов'язань».
3. Грабова Н.Н. Бухгалтерський учет в торговле. Практ.посobie. – К.: «Учетинформ», 1996. – 382 с.
4. Грішина О. Первинний облік// Голоvbух. - 2002. - №3,- С.10-15
5. Житна І.П., Нескреба А.М. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств. - К.: Вища школа, 1992. - 191 с.
6. Завгородній В.П. Бухгалтерський облік в Україні. Навч.посібник. – К.: А.С.К., 2001. – 848 с.
7. Економічний словник : словарь / Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. - К. : Кондор, 2007. - 358 с.
8. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: навч. Посібник:/ за ред. Проф. Г.Г. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 496 с.
9. Магістерська програма "Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу" [Текст] : навч.-метод. комплекс / М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана" ; [кер. авт. кол. А. М. Поддєрьогін ; уклад. Н. Д. Бабяк, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк, Р. І. Заворотній та ін.]. - К. : КНЕУ, 2008. - 536 с.

10. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України : Підручник. – К.: А.С.К., 2001. – 784 с.
11. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. - 2-ге вид., переробл. і допов. - К.: МАУП, 2004. - 328с.
12. Чебанова Н.В., Василенко Ю.А.. Бухгалтерський фінансовий облік: Посібник. – К.: Вид. Центр „Академія”, 2002 – 672 с.

В статье рассмотрена классификация обязательств и проблемы учета текущих обязательств. Подробно проанализировано отношение к проблеме трактовки понятия "текущие обязательства" в литературных источниках и предложены направления совершенствования учета текущих обязательств.

The article reviews the classification of liabilities and obligations of current accounting problems. Detailed analysis of attitudes to the problem of interpretation of the term "current liabilities" in the literature and suggested areas of improvement account of current obligations.

Одержано 30.05.11

І.Г. Бубнова, ст. гр. ОА- 06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Вплив організації складського господарства на інформаційне забезпечення управління підприємств сфери торгівлі автомобільними запчастинами

У статті розглянуто існуючі проблеми функціонування складського господарства підприємств, що здійснюють торгівлю автомобільними запчастинами. Досліджено і уточнено поняття складу в літературі. Запропоновано організаційне і інноваційне рішення, яке дозволяє на основі повної перебудови організаційних та інформаційно-облікових структур торговельних складів побудувати ефективну систему автоматизованого документообороту та підвищити контрольні якості облікової інформації, суттєво покращити якість управління.

складське господарство, склад, документооборот, автоматизація, інновація, система управління, інформаційне забезпечення, облік

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасні господарські відносини, розвиток конкуренції зумовлюють необхідність нових підходів до процесів постачання та зберігання запасів на підприємстві. Метою цих процесів є забезпечення безперервності функціонування суб'єктів господарювання. Умовою нормального перебігу процесів діяльності на будь-якому торговельному підприємстві є створення певних запасів товарів. Збільшення обсягів операцій з придбання, комплектації, продажу товарів та інших товарно-матеріальних цінностей вимагає забезпечення відповідними складськими площами. Дана ситуація зумовлює необхідність розвитку та ефективного управління складським господарством, що можливе на основі чіткої організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Таким чином, у сучасних умовах господарювання є необхідність визначення економічного змісту функціонування складського господарства та удосконалення підходів до його організації з метою підвищення інформативності управління торговельними підприємствами, що, у свою чергу, зумовлює актуальність досліджень у даному напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом значні наукові та практичні напрацювання, присвячені питанням обліку складського господарства та його ролі в організації та управлінні підприємством, розкриття сутності складів, їх

призначення та функцій. Дані питання досліджували такі вітчизняні автори як Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Н.М. Грабова, Л.Н. Котенко, В.С. Рудницький, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, Ю.В. Пономарьова, Є.В. Крикавський, Н.І. Чухрай, Н.В. Чернописька та ін., зарубіжні – Б.А. Анікін, А.М. Гаджинський, Н.В. Козлюк, В.М. Назаренко, Ю.М. Неруш, С.Н. Угримова, А.Д. Чудаков, С. Еммет, Дж. Шрайбфедер та інші. В той самий час незадовільний стан рівня функціонування складського господарства і його суцільна неадекватність сучасним вимогам до інформативності, оперативності та якості торгівлі спонукають дослідників за допомогою різних організаційних та управлінських механізмів шукати шляхи удосконалення організації і методів роботи складського господарства та підвищення його впливу на облікове забезпечення управління процесом постачання в торгівлі.

Мета статті полягає у розкритті впливу організації складського господарства на інформаційно-облікове забезпечення управління процесом постачання підприємств, що здійснюють роздрібну торгівлю автомобільними запчастинами.

Виклад основного матеріалу. Неможливо уявити досягнення головного завдання обліку, що ставиться керівництвом підприємства перед працівниками бухгалтерії – збереження майна власника, надання користувачам для прийняття рішень повної та неупередженої інформації про фінансовий стан і результати діяльності, – без належної організації роботи ділянки складського обліку. Але завдання можна вирішити тільки в зв'язку з галузевою специфікою функціонування такого складського господарства.

Специфіка ринку продажу автомобільних запасних частин і комплектуючих для вітчизняних вантажних автомобілів полягає в тім, що співвідношення великих і дрібних споживачів на ринку становить 42 % і 58 % відповідно [1]. Таким чином, для крупнооптових споживачів, чия частка на ринку нижче, основним критерієм при виборі постачальника є ціна, а для дрібнооптових споживачів, основним критерієм є час, затрачений на отримання товару. На жаль, на багатьох підприємствах, де ціни навіть нижче, ніж у середньому по галузі, відвантаження зі складу йдуть із такими затримками, що часто виникають випадки відмов серед дрібнооптових клієнтів від оплаченого ними замовлення й підприємство змушене повертати гроші, втрачаючи і клієнтів й прибуток.

Дуже часто на підприємствах після оплати покупки в головному офісі, клієнтові пропонують забирати товар наступного дня, інакше абсолютно неможливо передбачити, скільки часу йому доведеться провести на складі, очікуючи замовлення. Справа в тому, що у працівників складу оплата відрядна і їм доводиться одержувати товар зі складів відразу по декількох замовленнях. У кожного складу звичайно є своя спеціалізація, однак фактично, під час приймання товару його відносять на той склад, де в цей момент є місце, намагаючись дотримуватися спеціалізації.

Ситуація ускладнюється наявністю на кожному складі, так званого "дрібного" товару, що береться в більших кількостях і вимагає кропіткого перерахування, тому що вітчизняні виробники практично ніколи його не фасують. Тому після одержання товару на кожному складі потрібні додаткові час і зусилля для комплектації й транспортування відібраного товару. Черги з клієнтів і комплектувальників часто перегороджують проходи і ускладнюють переміщення по складу робітників і самих же клієнтів. Все це призводить до порушення техніки безпеки, тим більше що на складах зберігаються легкозаймисті предмети, а також створює нервозність і збільшує час на комплектацію замовлень.

При цьому, одержуючи нову заявку, комплектувальнику часто доводиться вертатися на той самий склад і заново відстоювати чергу, тому деякі з них працюють групами по 2-3 особи, що ще більше ускладнює задачу сформованого замовлення на склад відвантаження через виникаючу плутанину з комплектацією. Тому, фактично, кожний працівник може сформувати в середньому не більше 4-5 замовлень за день, а у

випадку закінчення робочого часу він змушений залишати візки з недоукомплектованими замовленнями в проходах, тому що склад відвантаження не завжди приймає, навіть на тимчасове зберігання, подібні недокомплекти. Саме тому складачам іноді доводиться нав'язувати заявки, що надійшли на головний склад у другій половині дня. Таким чином, будь-яке одиничне замовлення за середньостатистичними даними формується за добу.

Подібна ситуація викликає плинність кадрів на складах, що призводить до численних випадків розкрадань. І все це значною мірою відбивається на клієнтах: якщо клієнт прийде на склад у день оплати, то він витратить там цілий день і отримає низьку якість обслуговування, і негативний досвід у нього буде асоціюватися з фірмою в цілому. В той же час, одержуючи замовлення наступного дня, він ризикує зіптовхнутися з випадками пересортування товарних позицій, або з фактичною відсутністю оплаченого їм товару на складі.

Така ситуація є наслідком недосконалої і нерациональної роботи складського господарства. Тому на підприємствах, що здійснюють торгівлю автозапчастинами нагально необхідно одночасно вирішувати ряд складних різноспрямованих завдань, а саме: робити комплектацію одночасно декількох різних замовлень, приймати та відпускати однорідний або різнорідний товар, одночасно здійснювати кількісний та якісний контроль всіх процесів, формувати облікові первинні документи про факти приймання або відвантаження товару.

В зв'язку з цим вважаємо за необхідне навести погляди вчених та практиків відносно загального тлумачення поняття "склад". Визначення поняття «склад» за матеріалами [2], надане різними авторами узагальнене в табл. 1.

За даними табл. 1 можна узагальнити, що трактування терміну "склад" різними авторами є схожим, але дещо відрізняється в деяких аспектах. Так, автори [3, 4] під складом розуміють будівлі, споруди та інші пристрої для приймання, розміщення та зберігання вантажу для підготовки для відпускання споживачу. Але варто зазначити, що погляди авторів відрізняються розумінням тих предметів, що зберігаються на складі.

Так, автори [5, 6] зазначають, що на складі можуть зберігатися лише матеріальні цінності.

Таблиця 1 – Поняття "склад"у економічній літературі

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1.	Анікін Б.А.	Склад - складна технічна споруда, яка складається з багатьох взаємопов'язаних елементів, має визначену структуру і виконує ряд функцій по перетворенню матеріальних потоків, а також накопиченню, переробці і розподілу вантажів між споживачами [7]
2.	Гаджинський А.М.	Склад - будівлі, споруди та різноманітні пристрої, призначені для приймання, розміщення і зберігання товарів, які надійшли на них, підготовки їх до споживання і відпускання споживачу [3]
3.	Козлюк Н.В., Угримова С.Н.	Склад - спеціально обладнане приміщення для зберігання різних матеріально-технічних засобів, призначене для їх приймання, зберігання та відпуску [4]
4.	Крикавський Є.В. та ін.	Склад - елемент системи вищого рівня - логістичного ланцюга, яка і формує основні та технічні вимоги до складської системи, встановлює цілі та критерії її оптимального функціонування, диктує умови переробки матеріального потоку [8]
5.	Лукинський В.С.	Склад - обмежений простір під охороною, призначений для зберігання і переробки вантажів з метою збереження їх якості матеріалопотоків за часом, об'ємом і асортиментом [9]
6.	Неруш Ю.М.	Склад - будівля, споруда, пристрій, призначений для приймання і

		зберігання різних матеріальних цінностей, підготовки їх до виробничого використання і безперебійного постачання ними споживачів [5]
7.	Райзберг Б.А. та ін.	Склад - місце складування, розміщення і зберігання товарів [10]
8.	Сумець О.М.	Склад - будівлі, споруди з наявним технологічним обладнанням для здійснення операцій приймання, зберігання, розміщення і розподілу на них товарів [11]
9.	Таранишин А.	Склад - споруда, різноманітне обладнання та внутрішня транспортна система, яка застосовується для прийому, розміщення та зберігання матеріальних цінностей, підготовки їх до споживання та видачі споживачу [6]
10.	Гусак Л.В.	Склад - складна технічна споруда, спеціальний пристрій, будівля з наявним технологічним обладнанням, що забезпечує розміщення та приймання товарно-матеріальних цінностей та технічних засобів, їх безперебійний та раціональний розподіл між споживачами з урахуванням якості матеріалопотоків [2]

Зазначимо також, що автори в роботі [4] трактують поняття склад як окреме приміщення. Вважаємо дану позицію прийнятною, але складом також можуть бути, крім приміщень, будівель та споруд, різноманітні пристрої, призначені для приймання, зберігання та відпуску товарно-матеріальних цінностей та технічних засобів.

Крім того, автори [3, 10, 11] передбачають зберігання на складах лише товарів. Але на складі можуть зберігатись технічні засоби, виробничі запаси, інші товарно-матеріальні цінності. Тому даний момент необхідно чітко окреслити та передбачити у визначенні сутності поняття склад.

Автори в роботах [7, 9] трактують визначення складів безпосередньо з позиції логістики та наголошують на якість усього матеріалопотоку на складі, що є досить позитивним моментом, оскільки раціональна організація роботи на складі забезпечує краще зберігання та ритмічне та безперебійне постачання споживачів.

Автори [8] також пояснюють сутність складів безпосередньо з точки зору логістики. Але дані автори додатково наголошують на тому, що склад є елементом складської системи підприємства.

Розглянувши підходи до змісту поняття "склад" різними авторами, можна сформулювати найбільш близьку нам позицію автора [2], яка визначає склад як складну технічну споруду, спеціальний пристрій, будівлю з наявним технологічним обладнанням, що забезпечує розміщення та приймання товарно-матеріальних цінностей та технічних засобів, їх безперебійний та раціональний розподіл між споживачами. Дане визначення враховує не лише зберігання товарно-матеріальних цінностей, але й обладнання та передбачає їх безперебійний та раціональний рух.

Для реалізації комплексного удосконалення складського господарства підприємств з продажу автомобільних запчастин можна виділити наступні напрямки:

- проведення реструктуризації організаційної структури головного складу;
- приведення в належний стан організації складської ділянки обліку;
- впровадження автоматизації організації і обліку складських робіт;
- підвищення ефективності контролю шляхом посилення охоронних заходів.

Такі перетворення можливо запровадити за допомогою програм автоматизації складського комплексу, що включають складський конвеєр, охоронну систему й систему інформаційних комунікацій [1]. Для реалізації даного нововведення потрібно відмовитися від існуючих структур й процедур, і перейти на зовсім новий спосіб виконання робіт, тобто здійснити реінжиніринг.

Основою складського комплексу є складський конвеєр. При цьому змонтовані стелажі по периметру мають бути обладнані прозорим захисним екраном, що охороняє

товар, який зберігається в них, від несанкціонованого доступу до нього і дозволяє здійснювати візуальний контроль. Маніпулятор, яким управляється конвеєр, працює у двох протилежних режимах, що дозволяє заповнювати секції товаром, а також повертати певну кількість товару.

Для найбільш легкого і "дрібного" товару, що, в основному, відпускається великими партіями, на виході для простоти обліку передбачене попереднє пакування й маркування.

Відібраний товар, який складає перелік одного замовлення, надходить на лінію, де він упаковується в контейнер-візок. Дана система має спеціалізований монітор, пульт управління, а також мережний інтерфейс, що забезпечує сумісність із персональним комп'ютером, пов'язаним з головним офісом компанії.

Система дозволяє робити комплектацію одночасно декількох замовлень, або, приймати однорідний або різнорідний товар з декількох стрічок конвеєра. Загалом сучасний конвеєр подібного типу містить у середньому п'ять рухомих стрічок.

При прийманні або відвантаженні товару одночасно здійснюється кількісний контроль, і ці дані надходять в комп'ютер. Це дозволяє одночасно надрукувати накладні по факту приймання або відвантаження товару.

Подібні розробки дозволяють істотно і легко змінити існуючу організаційну структуру головного складу підприємства і привести її у відповідність із технологією роботи автоматизованого складського комплексу [1]. Комірники, будучи матеріально відповідальними особами, за такої системи мають особисто брати участь у комплектації замовлення і, при фізичній допомозі робітників, передавати його клієнтові. Таким чином, повністю вирішується питання пересортування, недостачі й некомплектності замовлень.

Одночасно вводиться нова міжскладська структура, орієнтована на щільну роботу з головним товарним складом на чолі з технічним спеціалістом.

Введення на складі нової штатної одиниці – програміста, - дозволяє посилити контроль за оперативністю передавання облікової інформації між складом і офісом. Зокрема, скоротиться процес одержання з офісу електронних заявок на формування замовлень, їхній розподіл по складах, обробка в системі автоматичного складського комплексу головного товарного складу і відправлення в головний офіс компанії інформації про фактичні відвантаження зі складів. Таким чином, повністю буде вирішене питання фактичної відповідності товару на складі даним обліку в бухгалтерії.

Оператори на складах під час приймання товару вносять в комп'ютер інформацію про факт надходження товарів, а під час відвантаження товару будуть здійснювати перевірку відповідності заявок, що надійшли, накладним по фактичному відвантаженню товару, а також виписувати клієнтам відвантажувальні документи й рахунки-фактури на отриманий ними товар. Така дворівнева система управління дозволить при виникненні збою вирішувати питання на місці із завідувачем складом. За такої схеми значно оптимізується документооборот.

Коло осіб та підрозділів, які здійснюють належну організацію та ведення складського господарства, не обмежується комірниками. До таких осіб на підприємстві відносяться: власник (керівник), головний інженер, головний технолог, головний бухгалтер, начальник відділу постачання та збуту (відділу логістики), завідувач складом та інші.

Оскільки без належної організації складу не можливо досягнути головного завдання обліку – збереження майна власника та надання користувачам для прийняття рішень повної та неупередженої інформації про фінансове становище та результати діяльності, може бути корисною практика, зазначена в [12], коли завідувачами складами і комірників приймають на роботу за погодженістю з головним бухгалтером підприємства.

Сучасні науковці також не зменшують роль працівників бухгалтерської служби, зокрема Л.К. Сук та П.Л. Сук зазначають наступне: "Потрібно пам'ятати, що контроль за надходженням, зберіганням і використанням матеріальних цінностей здійснює не тільки бухгалтерська служба, а й інші підрозділи та фізичні особи підприємства. Тому не завжди доцільно для бухгалтерії перебирати на себе обов'язки інших служб" [13].

Але, за наявності на підприємстві різних підрозділів, завданнями яких є збереження майна власника, існують причини, які призводять до виникнення збоїв та неточностей в роботі складського господарства. До найбільш розповсюджених автор [2] відносить: втрати документів через недбале відношення працівників; помилки при введенні даних та при оформленні повернень; затримки в оформленні документів; невідповідність між фактичними і документальними даними виявленими під час проведення інвентаризації; неефективні методи інвентаризації; невірне місцезнаходження товарів; крадіжки, які здійснюються власним персоналом або сторонніми особами.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. По-перше, існуючий стан функціонування оптово-роздрібних торговельних складів із торгівлі запчастинами не задовольняє більшості вимог як споживачів, так і власників. Запропоновано впровадження організаційних та інноваційних заходів, які дозволять оптимізувати постачання і реалізацію запчастин, а разом з тим підвищити рівень управління складом та поліпшити якість обслуговування, створюючи додаткові конкурентні переваги для підприємств.

Дослідження значення складського господарства для суб'єктів господарювання показало, що наявність складів є необхідною запорукою для проведення нормальної господарської діяльності. Для з'ясування сутності поняття «склад» досліджено висловлювання позицій різних вчених, і одностайності серед авторів щодо трактування даного поняття немає. Обґрунтовано підхід до трактування поняття складу, під яким розуміємо складну технічну споруду, спеціальний пристрій, будівлю з наявним технологічним обладнанням, що забезпечує розміщення та приймання товарно-матеріальних цінностей та технічних засобів, їх безперебійний та раціональний розподіл між споживачами з урахуванням якості матеріалопотоків.

Список літератури

1. Голод Е. Эффективность внедрения складских систем// Современный склад. —2006. — №1/ www.ssklad.ru.
2. Гусак Л.В. Складське господарство: економічний зміст та облікове значення в сучасних умовах господарювання / Людмила Вікторівна Гусак // // Вісник ЖДТУ: економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – №3 (53). – Ч. 1. – С. 75-79.
3. Гаджинский А.М. Логистика: [учебник для высших и средних специальных учебных заведений] / А.М. Гаджинский. - [2-е изд.] - М.: Информационно- внедренческий центр "Маркетинг", 1999. - 228 с.
4. Козлюк Н.В. Складской учет и аудит / Н.В. Козлюк, С.Н. Угримова - М.: ИКЦ "МарТ"; Ростов н/Д: издательский центр "МарТ", 2004. - 400 с.
5. Неруш Ю.М. Логистика: [учебник; 2-е изд., перераб. и доп] / Ю.М. Неруш. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 389 с.
6. Таранишин А. Агрегованное планирование логистики / А. Таранишин // Дистрибуция и логистика. - 2005. - № 6. - С. 20-24.
7. Аникин Б.А. Логистика: [учебник] / Б.А. Аникин. - М.: ИНФРА-М, 1998. - 327 с.
8. Крикавський Є.В. Логістика: компендіум і практикум / Є.В. Крикавський, Н.І. Чухрай, Н.В. Чернописька - Київ "Кондор", 2007. - 336 с.
9. Лукинський В.С. Склади, их определения и виды [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://www.db.informika.ru/pke/080005_05.htm.
10. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь [2-е изд., испр.] / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. - М.: ИНФРА-М, 1999. - 479 с.
11. Сумец А.М. Общие вопросы проектирования складов / А.М. Сумец // Логистика: проблемы и решения. - 2007. - № 5 (12). - С. 30-37.

12. Шмигель А.Д. Организация бухгалтерского учёта в промышленности / Д. Шмигель - Киев, издательское объединение "Вища школа", 1978, - 208 с.
13. Сук Л.К., Сук П.Л. Организация бухгалтерського обліку: [підручник] / Л.К. Сук, П.Л. Сук - К.: Каравела; Піча Ю.В., 2009. - 624 с.

Одержано 30.05.11

Є.І.Бабієнко, ст. гр. ОА-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Організація та методика формування облікової політики суб'єктів малого підприємництва

В даній статті розглянуто сутність облікової політики, особливості її формування на малих підприємствах, стан та перспективи розвитку малого бізнесу, особливості перехідних положень в Податковому кодексі України щодо оцінки суб'єктів малого підприємництва.

облікова політика, суб'єкт малого підприємництва, єдиний податок, Податковий кодекс України, П(С)БО 25

Постановка проблеми. На сьогодні надзвичайно актуальними для підприємств різних форм власності, постає питання бухгалтерського обліку, його організація та формування показників звітності. Особливе місце серед них займають малі підприємства, розвиток яких є складовою частиною соціально-економічної політики держави. Малий бізнес є одним з найважливіших сегментів ринкової інфраструктури і сприяє підвищенню зайнятості населення, створенню і збільшенню національного продукту країни. Тому для стійкої і тривалої роботи підприємств малого бізнесу управлінському персоналу також необхідно мати у своєму розпорядженні найбільш повні дані про фінансовий і майновий стан підприємства, результативність його діяльності, наявність ресурсів для планування досягнення перспективних цілей.

Облік займає одне з головних місць у системі управління. Він відображає реальні процеси виробництва, обігу, розподілу і споживання, характеризує фінансовий стан підприємства і є основою для планування його діяльності. Виходячи з облікової інформації, можна прогнозувати показники розвитку підприємства і виявити резерви підвищення ефективності виробництва [6].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми облікової політики досліджувались як у працях зарубіжних (Б.Нідлз, Р.Ентоні, Дж.Ріс, Ван Бред та ін.), так і вітчизняних (М.Т.Білуха, Ф.Ф.Бутинець, А.В.Загородній, М.В.Кужельний, В.Г.Лінник та ін.) вчених. Однак нині відсутнє єдине, точне та повне визначення поняття „облікова політика”

Актуальність дослідження особливостей формування облікової політики суб'єктів малого підприємництва полягає в необхідності розробляти певні правила ведення обліку, що полегшать сам обліковий процес на малих підприємствах і є більш відповідними для малих масштабів, створення такої системи отримання інформації, яка б забезпечувала реальне управління суб'єктом малого підприємництва та примноження доходу від його діяльності.

Мета статті є - дослідити організацію облікової політики на малому підприємстві та розробка шляхів її вдосконалення. Для досягнення цієї мети поставлені наступні **завдання**:

- розглянути економічну сутність суб'єктів малого підприємництва;
- проаналізувати нормативну базу з урахуванням змін Податкового кодексу України;
- дослідити зміни викладені в новій редакції Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва"

Виклад основного матеріалу. Проблема функціонування малого бізнесу в умовах кризового стану економіки України є надзвичайно гострою. У зв'язку з наявністю низки нерозв'язаних проблем, серед яких складна політична ситуація, суперечливе та неоднозначне законодавство, високе податкове навантаження та, як наслідок, значна тінізація економіки, питання про те, чи існує можливість для розвитку та ефективного функціонування малого бізнесу в Україні, набуває достатньої актуальності.

Термін "облікова політика", визначений Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні", означає сукупність принципів, методів і процедур, що використовується підприємством для складання та подання фінансової звітності. Однак облікова політика визначає також способи організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, з урахуванням конкретних умов його діяльності. У вітчизняній практиці термін „облікова політика” з'явився на початку 90-х років ХХ століття, а з прийняттям Закону України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999р. набув офіційного статусу. Облікова політика дає змогу реалізувати економічну свободу підприємства в умовах ринкової економіки [4].

Облік на малих підприємствах повинен бути максимально скорочений і спрощений, оскільки, як правило, тут немає чисельного штату працівників, які б займалися виключно веденням обліку.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності для підприємств малого бізнесу полягає у наступному:

- оподаткування: заміна сплати певних видів податків, зборів та платежів єдиним податком;
- бухгалтерського обліку: можливість застосування спрощеного Плану рахунків, простої та спрощеної форм обліку, спрощеної методики обліку витрат;
- звітності: обов'язкове складання звітності відповідно до П(С)БО 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" [5].

В 2011 році відбулися зміни в оподаткуванні малих підприємств [1]. 1 січня 2011 року в дію вступив Податковий кодекс. Негативним аспектом Податкового кодексу є те, що ним створені несприятливі умови для малого бізнесу. У частини населення складається враження, що на сьогодні вирішили ліквідувати дрібний бізнес. З 1 січня 2011 року підприємцям доведеться спалачувати єдиний соціальний внесок у розмірі від 338 до 458 гривень додатково до єдиного податку. Сума єдиного податку розподілялася на дві частини – 43 % до місцевого бюджету та 57 % до ПФ та фондів соціального страхування.

Також, Наказом Міністерства фінансів України від 24.01.11 р. № 25 викладено в новій редакції Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва". П(С)БО 25 установлює зміст і форму Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва в складі Балансу (форма № 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-м) та порядок заповнення його статей, а також зміст і форму Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва в складі Балансу (форма № 1-мс) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-мс) та порядок заповнення його статей [2]. В табл. 1. проведено порівняння статей фінансової звітності П(С)БО 25

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика статей фінансової звітності до і після прийняття нової редакції П(С)БО 25

Баланс (форма № 1-м) до змін	Баланс (форма № 1-м) після змін
Основні засоби	
Наводиться вартість власних та отриманих на умовах фінансового лізингу об'єктів і орендованих цілісних державних майнових комплексів, які віднесені до складу основних засобів, а також вартість інших необоротних матеріальних активів....У цій статті також наводиться вартість нематеріальних активів.	Тепер відобразатимуть ще й отримані на умовах довірчого управління об'єкти. Усе це результат небувалої уваги законодавців та чиновників до такого виду діяльності, як управління майном.
Готова продукція	
Відображається собівартість виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками та відповідають технічним умовам і стандартам.	Прописали необхідність відображення сільгосппродукції, оціненої за П(С)БО 30 "Біологічні активи".
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	
Відображається визнана дебіторська заборгованість казначейських, фінансових і податкових органів	Окрім визнаної дебіторки перед казначейськими, фінансовими і податковими органами, будемо показувати й заборгованість перед державними цільовими фондами. Сюди потраплятиме дебіторська заборгованість соцфондів.
Довгострокові зобов'язання	
Наводиться сума заборгованості підприємства банкам за отримані від них позики, яка не є поточним зобов'язанням, сума довгострокової заборгованості підприємства за зобов'язаннями щодо залучення позикових коштів (крім кредитів банків), на які нараховуються відсотки, та за іншими довгостроковими зобов'язаннями	Нібито не змінився, але з тексту стандарту зникла норма, за якою «при переході підприємств на застосування Положення (стандарту) 25 до цієї статті на початок звітного року також включаються дані статті «Відстрочені податкові зобов'язання» (рядок 460) Балансу (форма № 1) на кінець попереднього року»
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваним для продажу	
У вписуваному рядку 605 відображаються зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, які утримуються для продажу, що визначаються відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність".	Стандарт передбачає, що у вписуваному рядку 605 відображають зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, які утримуються для продажу. Тільки от у самій формі місця для такого рядка немає. Доведеться малювати самим.
З рядка 580 графа 4 Простроченні зобов'язання з оплати праці	

У рядку 665 потрібно наводити суму заборгованості на кінець звітного періоду з виплат працівникам, котру не погашено (не виплачено) у встановлений колективним договором строк	Цей рядок виведено за форму - зроблене приміткою.
Звіт про фінансові результати (форма № 2-м) до змін	Звіт про фінансові результати (форма № 2-м) після змін
Інші звичайні доходи	
Відображаються: дивіденди, відсотки, доходи від участі в капіталі та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій; дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів; дохід від неопераційних курсових різниць.	Автори нової редакції стандарту в угоду ПКУ уникнули поділу доходів та витрат на звичайні та надзвичайні.
Надзвичайні доходи і надзвичайні витрати	
Відображаються відповідно: втрати від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо), включаючи затрати на запобігання виникненню втрат від стихійного лиха та техногенних аварій; суми страхового відшкодування та покриття втрат від надзвичайних ситуацій за рахунок інших джерел; доходи або втрати від інших подій та операцій, які відповідають визначенню надзвичайних подій.	
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	
Матеріальні затрати Витрати на оплату праці Відрахування на соціальні заходи Амортизація	Собівартість виготовлених та реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг складається з витрат, прямо пов'язаних з виробництвом таких товарів, виконанням робіт, наданням послуг, а саме: прямих матеріальних витрат; прямих витрат на оплату праці; амортизації виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг; вартості придбаних послуг, прямо пов'язаних з їх виробництвом (наданням); інших прямих витрат.
Фінансовий результат до оподаткування	
-	відображається різниця між чистими доходами та витратами підприємства.

Норми нового П(С)БО 25 "підігнано" під вимоги Податкового кодексу України. Зокрема встановлено, що Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва можуть складати юридичні особи, що відповідають критеріям, визначеним пунктом 154.6 Податкового кодексу України.

Такими є юридичні особи:

- у яких розмір доходів кожного звітного податкового періоду наростаючим підсумком з початку року не перевищує трьох мільйонів гривень та нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) працівників, які перебувають з платником податку у трудових відносинах, є не меншим, ніж дві мінімальні заробітні плати, розмір якої встановлено законом. При цьому такі підприємства повинні одночасно відповідати одному із таких критеріїв:

а) утворені в установленому законом порядку після 1 квітня 2011 року;

б) діючі, у яких протягом трьох послідовних попередніх років (або протягом усіх попередніх періодів, якщо з моменту їх утворення пройшло менше трьох років), щорічний обсяг доходів задекларовано в сумі, що не перевищує трьох мільйонів гривень, та у яких середньооблікова кількість працівників протягом цього періоду не перевищувала 20 осіб;

в) які були зареєстровані платниками єдиного податку в установленому законодавством порядку в період до набрання чинності Податковим кодексом та у яких за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становив до одного мільйона гривень та середньооблікова кількість працівників становила до 50 осіб.

Не зможуть складати Спрощений фінансовий звіт суб'єкти господарювання, які:

1) утворені в період після набрання чинності ПКУ шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення), приватизації та корпоратизації;

2) здійснюють:

- діяльність у сфері розваг, визначену в підпункті 14.1.46 ПКУ;
- виробництво, оптовий продаж, експорт імпорту підакцизних товарів;
- виробництво, оптовий та роздрібний продаж пально-мастильних матеріалів;
- видобуток, серійне виробництво та виготовлення дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, у тому числі органогенного утворення, що підлягають ліцензуванню;
- фінансову діяльність;
- діяльність з обміну валют;
- видобуток та реалізацію корисних копалин загальнодержавного значення;
- операції з нерухомим майном, оренду (у тому числі надання в оренду торгових місць на ринках та/або у торгівельних об'єктах);
- діяльність з надання послуг пошти та зв'язку;
- діяльність з організації торгів (аукціонів) виробами мистецтва, предметами колекціонування або антикваріату;
- діяльність з надання послуг у сфері телебачення і радіомовлення відповідно до Закону України "Про телебачення і радіомовлення";
- охоронну діяльність;
- зовнішньоекономічну діяльність (крім діяльності у сфері інформатизації);
- виробництво продукції на давальницькій сировині;
- оптову торгівлю і посередництво в оптовій торгівлі;
- діяльність у сфері виробництва та розподілення електроенергії, газу та води;
- діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу; надання послуг підприємцям.

Проте підприємства, які не можуть складати Спрощений фінансовий звіт можуть складати Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва. Для цього вони повинні відповідати таким критеріям: середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн гривень (ст. 1 Закону "Про державну підтримку малого підприємництва" від 19.10.2000 № 2063-III).

В той же час це не стосується довірчих товариств, страхових компаній, банків, ломбардів, інших фінансово-кредитних та небанківських фінансових установ, суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють обмін іноземної валюти, є виробниками та імпортерами підакцизних товарів, а також суб'єктів підприємницької діяльності, у статутному фонді яких частка вкладів, що належить юридичним особам - засновникам та учасникам цих суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємництва, перевищує 25% [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основною метою формування облікової політики на малих підприємствах повинен бути не тільки вибір сукупності способів ведення бухгалтерського обліку, а й досягнення ефективності управління обліковими процесами, ефективності прийняття управлінських рішень для досягнення оперативних і стратегічних цілей.

Разом з тим скорочення і спрощення обліку на малому підприємстві можливе до певної межі, яка забезпечує виконання його інформаційної і контрольної функцій. У зв'язку з цим, поряд із прагненням найменших витрат часу на його ведення, треба забезпечити діючі вимоги щодо його організації, визначені нормативними актами, які регулюють облік коштів, основних і оборотних засобів, розрахунків, витрат, наявності та руху товарів, реалізації товарів, визначення собівартості і результатів фінансово-господарської діяльності.

З прийняттям Податкового кодексу відбулися значні зміни в сфері малого бізнесу. Згідно із офіційною статистикою, за перші 3 місяці дії нового Податкового кодексу з обліку знялося на 57% більше фізичних осіб – платників єдиного податку, ніж за той самий період 2010 року. До кінця 2011 року, за підрахунками експертів, кількість ліквідованих СПД зросте до 300 тисяч.

Зближення бухгалтерського та податкового обліку, що декларується, виразилося для суб'єктів малого підприємництва, зокрема, в підпорядкуванні першого інтересам останнього. Нова редакція П(С)БО 25 — яскраве тому свідчення.

Отже, аналіз стану малого підприємництва в Україні свідчить про те, що останнім часом відбуваються негативні зрушення у розвитку цього сектора ринкової економіки, які є вкрай несприятливим для малого бізнесу, а прийнятий Податковий кодекс України, позначений посиленням податкового тягаря.

Малий бізнес, і без того позбавлений особливих стимулів та підтримки з боку держави, отримав вкрай обмежені можливості для здійснення економічної діяльності. Для підтримки розвитку малого бізнесу держава зобов'язана перейти до реалізації послідовної та узгодженої політики, яка б наслідувала довгострокові перспективи. Для цього в Україні має бути створена відповідна нормативно-правова база та реалізовані низка прогресивних реформ, які визначають формування передумов для забезпечення сталого розвитку малих підприємств. Раціональне використання державного бюджету, створення програм з розвитку малого підприємництва, підтримка ініціативи створення й функціонування малих фірм у найближчій перспективі спроможні призвести до значного пожвавлення економіки

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 27. 12. 2010 р
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 “Фінансовий звіт суб’єкта малого підприємництва”, викладений в новій редакції наказом Міністерства України від 24.01.11 р. № 25.
3. Михайлов М.Г. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу: Навч. Посібник / Полятикіна Л.І., Славкова О.П. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 116-118.
4. Облікова політика підприємства: обираємо оптимальні варіанти обліку // Бібліотека «Баланс». Практичне керівництво. – 2010. -№2. – С.3-15
5. С Сук Л. Організація обліку на підприємствах малого бізнесу / Л. Сук, П. Сук // Бухгалтерський облік в с/г. – 2010. - №3.- С.36-40.

6. Сергієчко О.М. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні /О.О. Олофінський// Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. - №2. – С.22-27.

Одержано 30.05.11

Л.М. Пашина, магістр гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансова звітність як важливе джерело інформації для прогнозування фінансового стану підприємства

В статті висвітлюється методика розробки прогнозних фінансових звітів та методи прогнозування основних тенденцій розвитку фінансових показників діяльності підприємств
фінансовий стан, фінансова звітність, майно, джерела покриття майна , методи прогнозування

Ефективне управління діяльністю підприємств не можливе без глибокого розуміння економічних законів, сутності господарських операцій, показників фінансової звітності та взаємозв'язків між її окремими формами.

З метою підвищення результативності господарювання на підприємствах проводиться аналіз фінансового стану з використанням фінансової звітності як за поточний проміжок часу (місяць, квартал, рік), так і прогнозної.

Прогнозна фінансова звітність складається до моменту здійснення господарської операції у відповідності з обраною стратегією суб'єкта господарювання на основі урахування прогнозів збуту, обсягів та структури виробництва, загальних та одиничних витрат, фінансових результатів. Тому будь – які зміни ситуації на мікро – та макрорівнях потребують коригування системи запланованих показників фінансової звітності підприємства.

Склад фінансової звітності підприємств України та загальні вимоги щодо формування відображених у ній показників регламентуються, перш за все, Законом “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. №996 – XIV зі змінами та доповненнями, а також положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Фінансова звітність суб'єктів господарювання (крім бюджетних установ, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва) включає: форму №1 “Баланс”; форму №2 “Звіт про фінансові результати”; форму №3 “Звіт про рух грошових коштів”; форму №4 “Звіт про власний капітал”; форму №5 “Примітки до річної фінансової звітності”.

У відповідності до П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. №87 та зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 21.06.1999 р. за № 391/3684, фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо:

- оцінки якості управління;
- придбання, продажу та володіння цінними паперами;
- участі в капіталі підприємства;
- забезпеченості зобов'язань підприємства та оцінки здатності суб'єкта господарювання своєчасно виконувати свої зобов'язання;
- регулювання діяльності підприємства;

- визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу;
- інших рішень.

В сукупності прогнозних форм фінансової звітності найбільш важливими для проведення стратегічного аналізу та управління є баланс та звіт про фінансові результати, тому що на основі відображеної у цих формах інформації можна здійснити попередню оцінку фінансових результатів та показників рентабельності діяльності підприємства, визначити потреби у зовнішньому фінансуванні та у власних оборотних коштах.

Побудова проектного балансу основана на урахуванні принципу подвійного відображення господарських операцій в обліку. У загальному вигляді балансове рівняння можна представити наступним чином:

$$\sum \text{Активів} = \sum \text{Пасивів}$$

Подібні балансові ув'язки існують на будь – якому рівні фінансово – господарської системи підприємства:

1) при активізації впливу зовнішнього середовища (фінансових установ, покупців, постачальників ресурсів) відбувається надходження необоротних та оборотних активів і одночасне збільшення зобов'язань на рівновелику величину. Прикладом такої ситуації є спрямування банківських коштів на поповнення активів суб'єкта господарювання;

2) внаслідок взаємодії фінансово – господарської системи із зовнішнім середовищем відбувається рівновелике зменшення активів та зобов'язань. Приклад: підприємство розраховується з банком за користування кредитом, з іншими кредиторами за продукцію (товари, роботи, послуги);

3) операції, що відбуваються на рівні підсистем активів або зобов'язань спричиняють балансові зміни у взаємопов'язаних об'єктах активів чи зобов'язань. Приклад: видача готівкових коштів на придбання канцтоварів.

В узагальненому вигляді взаємозв'язки між окремими складовими активів та пасивів підприємства представлені на рис. 1.

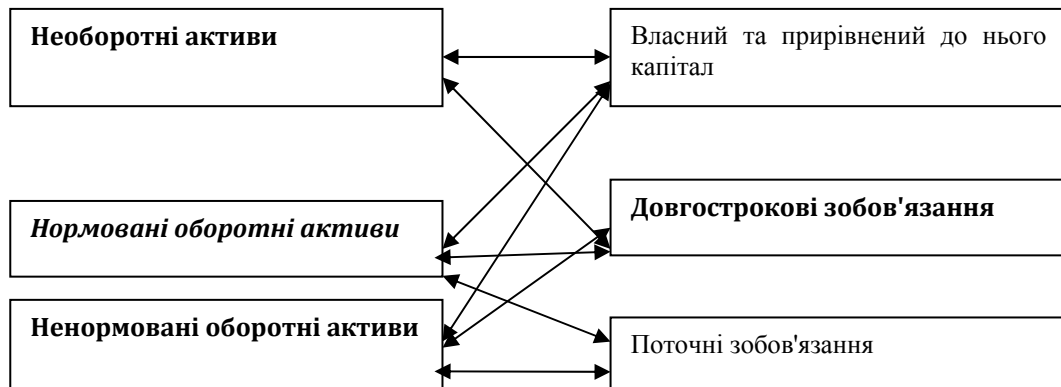

Рисунок 1 - Взаємозв'язки між основними складовими майна та джерел його покриття

При здійсненні прогнозування на основі урахування балансових залежностей обґрунтовується порівняльність показників взаємопов'язаних статей у межах форм річної фінансової звітності.

Розробка прогнозних фінансових звітів повинна здійснюватись з урахуванням наступних моментів:

- необхідний рівень фінансових показників для досягнення стратегічних цілей і тактичних завдань підприємства;
- розробка нових тактичних шляхів для досягнення стратегічних цілей на основі урахування проблем та перешкод;

- обґрунтування витрат та доходів суб'єкта господарювання.

Отже, проектована фінансова звітність є важливим джерелом інформації для проведення стратегічного аналізу показників господарської діяльності підприємства, а тому обґрунтований підхід до її розробки сприяє покращенню фінансового стану підприємства.

Підготовку проектованих фінансових звітів розпочинають з детального аналізу окремих складових фінансової звітності та показників фінансового стану підприємства за минулі періоди. На основі урахування результатів проведеного аналізу здійснюється поетапне прогнозування у наступній послідовності:

- 1) прогнозування доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- 2) підготовка проектованого звіту про фінансові результати;
- 3) складання проектованого балансу, формування додатково необхідних фондів;
- 4) підготовка проектованих звітів про рух грошових коштів та власний капітал підприємства.

Відправною точкою етапу прогнозування є визначення очікуваного доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). При цьому враховуються такі основні чинники, як прогнозований попит на певну продукцію (товари, роботи, послуги), наявні на підприємстві виробничі потужності, рівень механізації та автоматизації виробничих процесів, загальна структура виробництва та асортиментні зміни його обсягів, канали збуту продукції та ціни продажу.

Важлива складова стратегічного аналізу – підготовка проектованого звіту про фінансові результати та узагальнена оцінка відображених у ньому показників. Значна увага спрямовується на дослідження складу витрат операційної, інвестиційної, фінансової діяльності підприємства, а також прогнозування собівартості окремих видів продукції, порівняння загальної суми доходів та витрат, визначення суми нерозподіленого прибутку.

Прогнозна сума доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) коригується шляхом вирахування податку на додану вартість, акцизного збору та інших вирахувань з доходу, на основі чого отримують чистий дохід. Різниця між чистим доходом та собівартістю реалізованої продукції являє собою проектований валовий прибуток (збиток). Потім валовий фінансовий результат коригується на суми доходів та витрат в залежності від видів діяльності підприємства. На основі такого розрахунку визначають проектований чистий прибуток. Прогнозний звіт про фінансові результати повинен завершуватись визначенням суми, яка може бути реінвестована у виробництво.

У процесі складання проектованого балансу можуть виникати порушення балансового зв'язку між сумою активів та пасивів. Так, якщо актив проектованого балансу перевищуватиме пасив, то виникає потреба в урахуванні додатково необхідних фондів (ДНФ) (за рахунок збільшення власного капіталу, довгострокових або поточних зобов'язань). У випадку, коли пасив проектованого балансу перевищує актив, коригують (збільшують) суму активів (як правило в частині оборотних активів). Коригування окремих розділів активу та пасиву балансу здійснюється з використанням регуляторних статей, кожна з яких прямо не залежить від прогнозованих показників грошової виручки і прогнозується індивідуально.

Наступним етапом підготовки проектованих фінансових звітів є прогнозування звітів про рух грошових коштів та власний капітал. І хоча даний етап більшість українських науковців вважають не обов'язковим, проте, не слід нехтувати розробкою зазначених звітів, оскільки вони є основою для розшифровки відповідних статей активу та пасиву бухгалтерського балансу, у яких відображаються залишки грошових коштів та власного капіталу.

При складанні прогнозованої фінансової звітності підприємства слід керуватися нормами чинних П(С)БО, оскільки у них висвітлюється сутність окремих її статей.

Загальна схема підготовки проєктованих фінансових звітів представлена на рис. 2.

Проектування фінансових звітів може здійснюватись з використанням значної кількості способів.

Методи прогнозування основних тенденцій розвитку (тренда) є найбільш розповсюдженими способами економічного прогнозування, які ґрунтуються на урахуванні статистично обґрунтованих тенденцій зміни кількісних характеристик об'єкта.

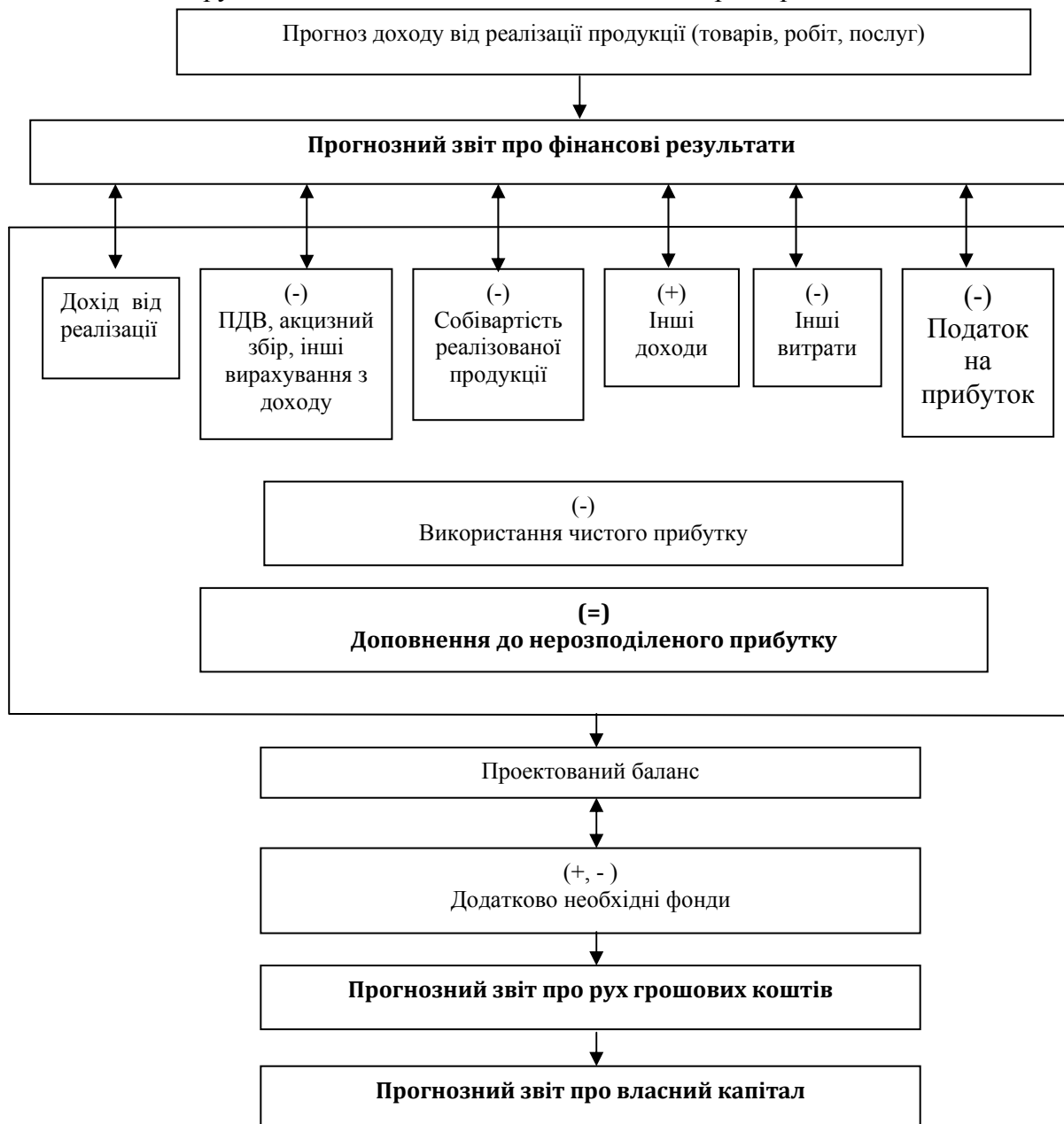

Рисунок 2 - Послідовність підготовки форм проєктованої фінансової звітності

Продовження на майбутнє тенденції, яка спостерігалася у минулому, називають екстраполяцією. При використанні екстраполяції враховуються наступні обставини.

1. Загальні умови, які визначають тенденцію розвитку у минулому, не змінюються суттєво у майбутньому.

2. Тенденція розвитку явища характеризується аналітичним рівнянням.

До методів прогнозування основних тенденцій розвитку (тренда) належать способи ковзникового середнього, найменших квадратів, експоненційного згладжування.

До методів моделювання належать прийоми, які дають можливість отримати прогнозні фінансові показники з допомогою певних типів математичних моделей.

У широкому змісті під моделлю розуміють умовний образ об'єкта дослідження.

На етапах прогнозування показників фінансової звітності використовуються детерміновані та стохастичні моделі, побудова яких здійснюється на основі розуміння економічних взаємозв'язків, взаємозалежностей та застосування прийомів матричного, структурного, сітьового моделювання.

У випадках, коли урахувати вплив багатьох факторів неможливо через складність об'єктів прогнозування, застосовують методи експертних оцінок. Сутність методу експертних оцінок полягає у раціональній організації та проведенні експертами аналізу проблеми з кількісною оцінкою суджень та обробкою результатів.

Застосування регресійного методу у прогнозуванні дозволяє передбачити майбутнє значення результативного показника з урахуванням зміни факторних показників.

Прогноз показників фінансової звітності на основі методу нормативних коефіцієнтів використовується для оцінки необхідних майбутніх змін у діяльності підприємства. При такому підході спочатку розробляються нормативні показники, спрямовані на досягнення оптимальної прибутковості та фінансової стійкості (наприклад: норма прибутку, рентабельність виробництва окремих видів продукції, рентабельність продажу, коефіцієнт оборотності оборотних активів, коефіцієнт покриття і т. п.), а потім регулюються відповідні показники проекрованої фінансової звітності.

Підготовка проектованих фінансових звітів може здійснюватися протягом одного чи кількох циклів. З урахуванням цього розрізняють нециклічний та ітеративний (циклічний) методи проектування. Перший метод передбачає отримання кінцевого результату відразу після завершення необхідних розрахунків, а при ітеративному проектуванні весь процес прогнозування або його частина повторюються з метою уточнення результатів. Циклічний метод є трудомістким, але його результати більш точні та об'єктивні.

Всі розглянуті методи прогнозування є невід'ємною складовою узагальненої методики проектування фінансової звітності, а вибір конкретного із них залежить від потреб споживачів інформації, знань та досвіду аналітика. Володіння інструментарієм дослідження сприяє розробці базових напрямів діяльності підприємства на перспективу, є запорукою уникнення помилок у веденні бізнесу та основою стійкого фінансового стану.

Список літератури

1. Бухгалтерський облік. Хрестоматія. Збірник систематизованого законодавства // Бухгалтерія. – 2007. – випуск 1. – 226 с.
2. Гордієнко П. Л. Стратегічний аналіз: Навчальний посібник. – К.: Алерта, 2006. – 404 с.
3. Подольська В. О., Яріш О. В. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
4. Редченко К. І. Стратегічний аналіз у бізнесі: Навчальний посібник. Видання 2 – ге, доповнене. – Львів: "Новий Світ - 2000", 2003. – 272 с.

Одержано 31.05.11

А.О. Волчкова, магістр гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Методика внутрішнього аудиту операцій з основними засобами

В статті висвітлюється організація здійснення внутрішнього аудиту основних засобів, визначаються напрямки аудиту та порядок його проведення із зазначенням етапів робіт, змісту робіт, джерел інформації та робочих документів

внутрішній аудит, аудитор, основні засоби, контроль, стандарти, джерела інформації, робочі документи

Одним із засобів досягнення ефективності і раціональності експлуатації об'єктів основних засобів є впровадження внутрішнього аудиту на підприємствах, головним завданням якого є сприяння мінімізації ризику підприємств стосовно неефективного використання об'єктів основних засобів, розробки дієвого механізму їх збереження, доцільності використання обраного методу нарахування амортизації, уникнення можливості нарахування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства щодо обліку основних засобів тощо. Загальні проблеми теорії і практики зовнішнього і внутрішнього аудиту певною мірою досліджувались у працях вітчизняних вчених: М.Т. Білухи, В.П. Завгороднього, В.С. Рудницького, О.А. Петрик, Н.І. Дорош та ін., і зарубіжних науковців: Р.Адамса, А. Аренса, Дж. Лоббека, Дж. Робертсона та ін., однак окремі питання організації і методики внутрішнього аудиту основних засобів потребують певних уточнень.

Очевидним є те, що з виникненням податкового обліку, урізноманітненням видів діяльності підприємств і ускладненням їх організаційної структури, саме внутрішній аудит допоможе захистити інтереси як держави щодо розподілу суспільного продукту, так і власника щодо збереження його власності. Доцільність його впровадження пояснюється тим, що його наслідки в кінцевому результаті носитимуть попереджувальний характер щодо встановлення необґрунтованих та незаконних дій, невірних і неефективних управлінських рішень.

Об'єктами внутрішнього аудиту основних засобів є стан їх бухгалтерського і податкового обліку, внутрішній контроль, аналіз, а також організація, мотивація і планування забезпеченості та використання об'єктів на підприємстві.

Внутрішній аудит - це самостійна сфера професійно-практичної діяльності, в основі якої закладені знання різних наук. Довіра аудиту до тестів і прикладів ґрунтується на звертанні до теорії ймовірності і математики, достовірність висновків — на знанні принципів обліку, комунікації, етичних і юридичних норм. На підставі цього нами встановлено, що він має свою власну структуру цілей та методів і є структурним формуванням, яке ґрунтується на найбільш фундаментальних, абстрактних науках.

Розвиток внутрішнього аудиту основних засобів пропонується розглядати із концептуальної та практичної точки зору. Концептуальні аспекти передбачають встановлення організаційних основ та сучасних тенденцій розвитку внутрішнього аудиту об'єктів, визначення основних його стадій та етапів, методів і прийомів проведення.

Вивчення діючої практики, спеціальної зарубіжної літератури, міжнародних нормативів аудиту, а також практичного досвіду діяльності вітчизняних підприємств, дозволило виділити наступні основні категорії методів і прийомів для ведення

внутрішнього аудиту основних засобів: інспекція, спостереження, опитування і підтвердження, підрахунки і аналітичний огляд.

Специфічними проблемами, що стосуються розвитку внутрішнього аудиту основних засобів є наступні: він не повинен стати новим видом державного контролю і податкової інспекції; він має виконувати свої основні функції по захисту інтересів інвесторів на фінансових ринках. Найактуальнішими питаннями є забезпечення професійної незалежності аудиторів і професійного рівня їх кваліфікації.

На основі проведених досліджень нами визначено найбільш важливі напрямки внутрішньоаудиторської перевірки основних засобів, сутність яких полягає в наступному:

- операції по обліку основних засобів повинні бути відокремлені від обліку інших операцій;
- основні засоби не повинні замовлятися без відповідних санкцій;
- придбані активи повинні бути захищені від крадіжок, зловживань, випадкового псування або передчасного старіння;
- основні засоби повинні відповідно відображатися в обліку;
- не повинно здійснюватись вибуття основних засобів без відповідних санкцій;
- основні засоби повинні використовуватись у відповідності з інструкцією виробника, для запобігання їх виходу з ладу та травм робітників. Перевірка стану основних засобів новина проводиться регулярно;
- основні засоби повинні закріплюватися за матеріально відповідальними особами, які відповідають за їх збереженість;
- повинні проводитись регулярні інвентаризації;
- санкціоноване вибуття основних засобів повинно здійснюватися особою, не пов'язаною з функціями їх придбання та обліку;
- вибуття основних засобів повинно підтверджуватися відповідною документацією;
- усі випадки вибуття основних засобів повинні оперативно і точно відображатися в бухгалтерському обліку. Повинні реєструватися: дата, підстава для списання, сума нарахованого зносу.

Внутрішній аудит основних засобів повинен здійснюватися спеціально створеним на підприємстві підрозділом, який має підпорядковуватися власнику. Внутрішні аудитори проводять як планові, так і позапланові перевірки за вказівкою керівника. За результатами складають звіт про проведену роботу, звітують перед керівництвом, дають оцінку, рекомендації, поради та інформацію.

Основний принцип діяльності внутрішнього аудиту - незалежність - визначений чітким встановленням прав, обов'язків і відповідальності, підзвітністю і підлеглістю тільки керівникові підприємства.

Права, обов'язки і відповідальність спеціалістів внутрішнього аудиту, а також кваліфікаційні вимоги до цих посад регламентуються посадовими інструкціями. З метою забезпечення якісного проведення перевірок службою внутрішнього аудиту на підприємстві необхідно мати Методичні рекомендації з питань аудиторських перевірок.

У складі методичного забезпечення внутрішнього аудиту повинні бути представлені: аудиторські стандарти; стандарти внутрішнього аудиту, які забезпечують дотримання вимог законодавства; критерії визначення повноти інформаційного забезпечення; методичні рекомендації з реалізації результатів аудиторської перевірки внутрішнього аудиту і підготовки рішень і пропозицій керівництву підприємства; звіти внутрішніх аудиторів про проведені перевірки, консультації і видані рекомендації.

Робота служби внутрішнього аудиту організується у відповідності з календарними та індивідуальними планами робіт, які затверджує керівник підприємства. По закінченні будь-якого виду робіт внутрішній аудитор подає керівникові підприємства аудиторський звіт із вказуванням виявлених або можливих

порушень операцій з основними засобами. Робота вважається завершеною тоді, коли проблеми, поставлені у звіті внутрішніх аудиторів, розглянуто керівником підприємства і видано офіційне розпорядження про прийняття (неприйняття) рекомендацій аудиторів.

Успіх аудиторської перевірки оцінюється наявністю рекомендації щодо вирішення наявних і майбутніх проблем, а показником її якості є повнота аудиту, витрати на її проведення й ефективність. Економічна ефективність досягається за рахунок попередження порушень, своєчасного внесення змін в облікові регістри та звітність, значного скорочення штрафних санкцій. Для ефективної діяльності внутрішні аудитори підприємства повинні мати специфічні засоби праці: аудиторські стандарти, норми і рекомендації. Стандарти визначають загальний підхід до проведення аудиту, масштаб аудиторської перевірки, види звітів аудиторів, питання методології, а також базові принципи, яких повинні дотримуватися всі представники цієї професії незалежно від умов, у яких проводиться аудит. Для організації внутрішнього аудиту підприємства залежно від своєї специфіки повинні розробляти свої стандарти.

Одним із напрямків діяльності внутрішніх аудиторів може бути організація і удосконалення документообігу основних засобів. Останній дасть змогу оперативно реагувати на будь-які зміни в структурі основних засобів чи їх документальному забезпеченні.

Таким чином, у процесі спостереження за оформленням документів з руху основних засобів, внутрішні аудитори можуть визначити “слабкі місця” (якщо вони є), що дає змогу удосконалити чи розробити більш ефективну систему руху документів, правильно розподілити роботу між працівниками, що в цілому впливає на ефективність процесу використання та утримання об’єктів основних засобів.

Для внутрішніх аудиторів однією з умов успішного проведення перевірки є ефективно організований процес планування. При цьому, керівник аудиторської служби на основі проведеного аналізу складає плани, що визначають пріоритети внутрішнього аудиту та відповідають цілям підприємства. Плани повинні бути ретельно відпрацьовані з відповідними службами та їх керівниками, відповідати вимогам власника, який створив службу внутрішнього аудиту. Плани робіт із зазначенням коштів, необхідних для їх виконання, керівник служби аудиту подає на розгляд і затвердження керівництву, інформує його, коли до плану вносяться суттєві зміни протягом звітного періоду. Керівник служби внутрішнього аудиту, у свою чергу, повинен інформувати про це керівництво.

При формулюванні цілей аудиторського завдання слід звертати увагу на систему контролю і процес корпоративного управління, що стосується об’єктів аудиту. Цілі аудиту є основою процесу планування, від якого залежить ефективність аудиту, а також результат оцінки діяльності аудиторської служби.

Поставлені перед співробітниками служби індивідуальні завдання повинні включати:

- аналіз і оцінку адекватності елементів системи внутрішнього контролю;
- дотримання підприємством положень нормативних і законодавчих актів;
- наявність та ефективність ведення бухгалтерського обліку й облікових процедур;
- наявність у системі управління підсистеми, що контролює виявлення і виправлення можливих помилок.

Внутрішній аудит основних засобів на підприємстві може мати як плановий так і позаплановий характер. Тому для нього характерні наступні етапи контролю:

- попередній – до здійснення господарських операцій;
- поточний – під час здійснення господарських операцій;
- наступний – після здійснення господарських операцій.

Внутрішній аудит основних засобів доцільно здійснювати за наступними етапами: підготовка до проведення перевірки; інформаційне забезпечення перевірки; складання плану перевірки; безпосередньо процес перевірки; обговорення попередніх висновків і пропозицій аудитора з керівництвом; підготовка звіту (висновку) та пропозицій аудитора; впровадження рішень, пропозицій за результатами перевірки.

Загальний порядок організації та проведення внутрішнього аудиту основних засобів можна представити у вигляді табл. 1.

Таблиця 1 - Порядок організації і проведення внутрішнього аудиту основних засобів

Етапи робіт	Зміст робіт	Джерела інформації	Робочі документи
1	2	3	4
Підготовка до проведення перевірки	Встановлення основних параметрів фактичного стану і діяльності об'єкта перевірки; якісна оцінка діючої системи внутрішнього контролю	Інформація керівника та спеціалістів про стан основних виробництв та ділянок (забезпечення збереженості основних засобів)	Мета та завдання перевірки з врахуванням особливостей об'єкта та його структури, дані про розподіл об'єктів аудиту за зонами ризику, дані про відповідність (невідповідність) організації обліку, економічної роботи та інших напрямів господарської діяльності вимогам нормативно-правових актів та регламентів
Інформаційне забезпечення перевірки	Визначення переліку документів правового, економічного, організаційно-технологічного та організаційного забезпечення	Законодавчі і нормативні акти, рекомендації, внутрішні положення, стандарти тощо	Можливість швидкого пошуку необхідного нормативного документу (дискета, реєстр тощо)
Складання плану перевірки	Отримання необхідної інформації по завданнях з перевірки. Складання календарного графіку робіт і розподілу обов'язків	Документи, звітність, Наказ про облікову політику, інформація про організацію бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю	Встановлення складу робочих документів (робочий зошит, бланки тестів, опитувальники)
Процес перевірки	Визначення способів виконання роботи по кожному завданню. Отримання необхідної інформації та її систематизація	Первинна документація, облікові реєстри, Головна книга, фінансова звітність	Запис виявлених відхилень, порушень, зловживань у робочому зошиті
Обговорення попередніх висновків і пропозицій аудитора з керівництвом	Надання попередніх висновків і пропозицій. Отримання додаткової інформації, якщо виникла потреба в нових даних для обґрунтування висновків	Інформація, отримана в ході перевірки. Робочі записи аудитора	Аудиторські записи, що вимагають додаткової інформації. Обґрунтування рекомендацій та висновків. Пропозиції та зауваження аудитора
Продовження табл. 1			
1	2	3	4

Підготовка звіту (висновку) та пропозицій аудитора	Систематизація аудиторських записів за завданнями, формулювання узагальнюючих висновків. Виділення основних позицій достовірності (обґрунтованості) загального та окремих висновків	Аудиторські записи, протокол обговорення попередніх висновків	Звіт (висновок) про результати аудиторської перевірки, довідка до висновку, підписана аудитором та посадовими особами, діяльність яких перевірялась
Впровадження рішень, пропозицій за результатами перевірки	Підготовка проекту наказу та розпоряджень, щодо усунення порушень та відхилень, виявлених перевіркою	Звіт (висновок) аудитора про результати перевірки	Накази та розпорядження керівництва, прийняті за результатами перевірки

Результати внутрішнього аудиту не можуть вважатись досягнутими до того часу, поки не будуть впровадженні рекомендації й усунуті виявлені відхилення.

Список літератури

1. Арени Э.А., Лоббек Дж. К. Аудит: Пер. с англ. Гл. редактор серии проф. Я.В.Соколов. - М Финансы и статистика, 1995. - 560 с.
2. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 459 с.
3. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 402 с.
4. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Основи аудиту: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти — К.: "Каравелла"; Львів: "Новий світ—2000", 2004.—504 с.
5. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Організація і методика аудиту: Навч. посіб. — К.: "Каравелла"; 2005.—560 с.

Одержано 30.05.11

А.В. Солдаткіна, ст. гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Напрямки оптимізації грошових потоків підприємства

В статті висвітлюються основні способи досягнення збалансованості дефіцитного грошового потоку в короткостроковому і довгостроковому періодах, шляхи збільшення чистого грошового потоку **грошовий потік, кошти, оптимізації, синхронізація, дефіцитний грошовий потік, надлишковий грошовий потік, платіжний календар**

На сьогоднішній день головною проблемою національної економіки є проблема дефіциту коштів суб'єктів підприємницької діяльності для здійснення ними своєї поточної й інвестиційної діяльності. Основною причиною цього виступає неефективне залучення, а надалі й нераціональне використання коштів, а також обмеженість застосовуваних при цьому фінансових інструментів і механізмів. Одними з пріоритетних напрямків удосконалення операцій з грошовими потоками підприємства є розробка та вибір найкращих форм їхньої організації з врахуванням дії

зовнішніх і внутрішніх факторів, з метою досягнення їхньої збалансованості, синхронізації і зростання чистого грошового потоку. Тому наведемо орієнтовний перелік заходів, що має бути здійснений підприємством з метою збалансованості дефіцитного грошового потоку.

У першу чергу необхідно домогтися збалансованості обсягів додатного і від'ємного потоків коштів, оскільки і дефіцит, і надлишок грошових ресурсів негативно впливають на результати господарської діяльності.

При дефіцитному грошовому потоці знижуються ліквідність і рівень платоспроможності підприємства, що призводить до зростання простроченої заборгованості підприємства за кредитами банку, постачальникам, персоналу з оплати праці.

При надлишковому грошовому потоці втрачається реальна вартість тимчасово вільних коштів унаслідок інфляції, уповільнюється оборотність капіталу через простій коштів, втрачається частина потенційного доходу у зв'язку з втраченою вигодою від прибуткового розміщення коштів в операційному чи інвестиційному процесі.

Для досягнення збалансованості дефіцитного грошового потоку в короткостроковому періоді розробляють заходи для прискорення залучення коштів і уповільнення їх виплат (рис. 1).

Оскільки ці заходи, підвищуючи рівень абсолютної платоспроможності підприємства в короткостроковому періоді, можуть створити проблеми дефіцитності грошових потоків у майбутньому, то паралельно має бути розроблено заходи для збалансованості дефіцитного грошового потоку в довгостроковому періоді (рис. 2).

Способи оптимізації надлишкового грошового потоку пов'язані здебільшого з активізацією інвестиційної діяльності підприємства, спрямованої:

- на дострокове погашення довгострокових кредитів банку;
- на збільшення обсягу реальних інвестицій;
- на збільшення обсягу фінансових інвестицій.

Синхронізацію грошових потоків має бути спрямовано на усунення сезонних і циклічних розходжень у формуванні як позитивних, так і негативних грошових потоків, а також на оптимізацію середніх залишків готівки.

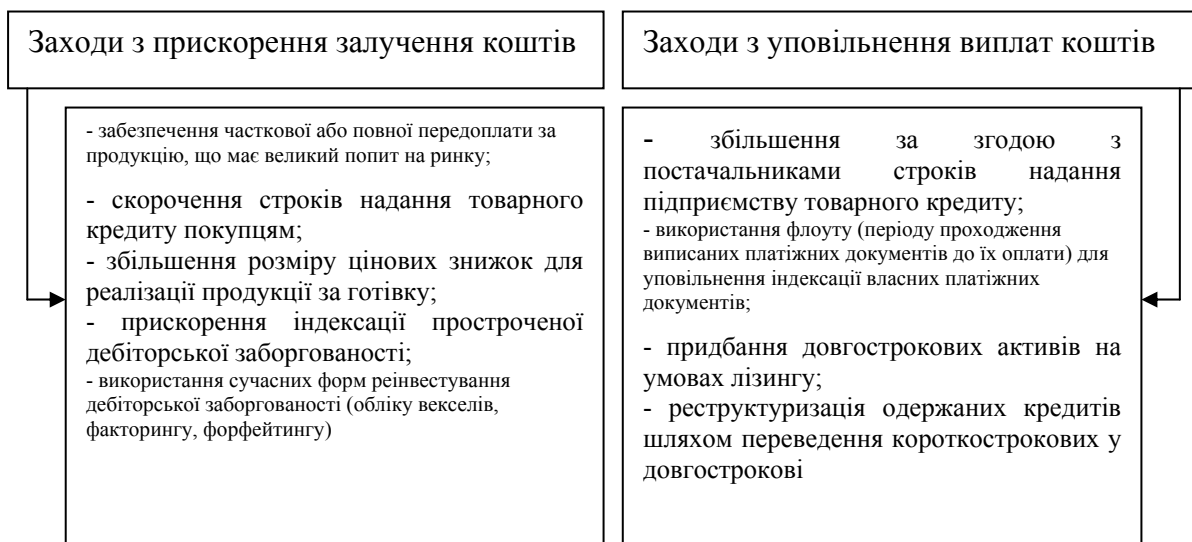

Рисунок 1 – Заходи короткострокового характеру для збалансованості дефіцитного грошового потоку

Заключним етапом оптимізації є забезпечення умов максимізації чистого грошового потоку підприємства, зростання якого забезпечує підвищення рівня

самофінансування підприємства, знижує залежність від зовнішніх джерел фінансування.

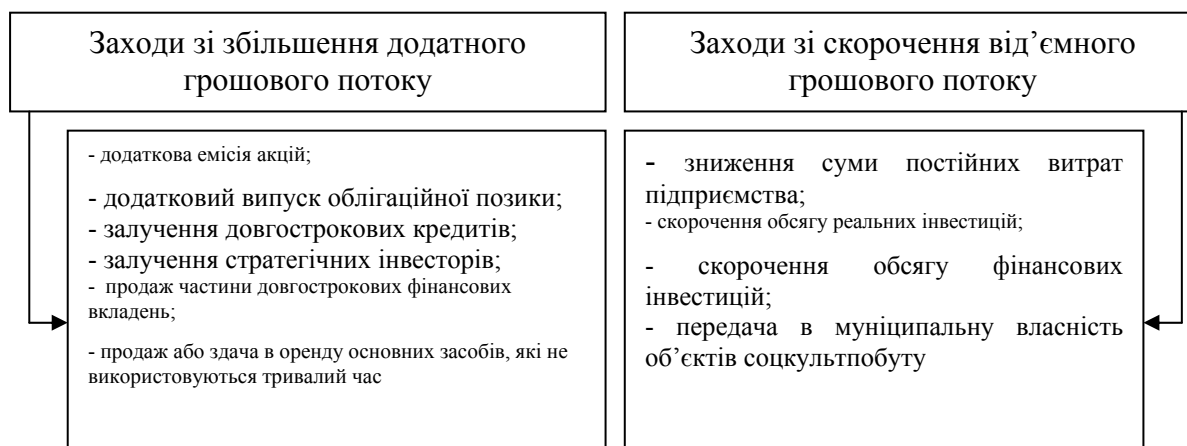

Рисунок 2 – Заходи довгострокового характеру для збалансованості дефіцитного грошового потоку

Збільшення суми чистого грошового потоку можна забезпечити за рахунок таких заходів:

- зменшення суми постійних витрат підприємства;
- зниження рівня змінних витрат;
- проведення ефективної податкової політики;
- застосування методу прискореної амортизації;
- продаж невикористовуваних видів основних засобів, нематеріальних активів і запасів;
- посилення претензійної роботи з метою повного і вчасного стягнення штрафних санкцій та дебіторської заборгованості.

Результати оптимізації грошових потоків мають відобразитися у фінансовому плані підприємства на рік з розбивкою по кварталах і місяцях.

Для оперативного управління додатними і від'ємними грошовими потоками доцільно складати платіжний календар (план платежів точної дати), в якому, з одного боку, відображають графік надходження коштів від усіх видів діяльності протягом прогнозного періоду (5, 10, 15, 30 днів), а з іншого — графік майбутніх платежів (податків, заробітної плати, формування запасів, погашення кредитів і процентів за ними і т. ін.). Платіжний календар дає можливість фінансовим службам підприємства здійснювати оперативний контроль за надходженням і витратою коштів, вчасно фіксувати зміну фінансової ситуації і вчасно вживати коригувальних заходів для синхронізації додатного і від'ємного грошових потоків і забезпечення стабільної платоспроможності підприємства.

Платіжний календар узагальнює планові надходження та витрати грошових коштів підприємства та дозволяє оцінити розмір залишку грошових коштів. Якщо розробка платіжного календаря виявляє позитивне сальдо коштів підприємства (тобто наявність коштів на поточному рахунку на кінець кожного інтервалу планованого періоду), то це свідчить про платоспроможність підприємства, генерування додаткових грошових коштів, покращення його ліквідності. Якщо ж виявляється негативне сальдо коштів (тобто їх нестача для покриття планових витрат), то керівництво підприємства повинно прийняти необхідні дії для забезпечення платоспроможності підприємства.

Інформаційною основою розробки платіжного календаря виступають різноманітні плани підприємства, пов'язані з отриманням або використанням його грошових коштів, а саме: план доходів та витрат, кошторис витрат обігу (поточних

витрат), кошториси використання коштів окремих фондів спеціального призначення, інвестиційний план, касовий план, кредитний план та інші.

Платіжний календар являє собою інструмент оперативного фінансового планування. Це обумовлює період, на який він розробляється, як правило, поточний місяць з розбивкою на декади або тижні, а при потребі - тиждень з розбивкою на окремі дні. Слід особливо підкреслити, що практична значущість цього планового документа тим вища, чим коротший плановий період та більш детально визначені джерела надходжень грошей і напрямки їх використання.

У ході квартального фінансового планування план руху грошових коштів підприємства розробляється з розбивкою по місяцях і дозволяє отримати лише орієнтовну інформацію про стан платоспроможності підприємства.

Планування грошових потоків підприємства здійснюється за напрямками його діяльності, а саме:

- операційна діяльність;
- інвестиційна діяльність;
- фінансова діяльність.

Об'єктом планування в процесі розробки платіжного календаря є розмір грошового потоку з окремих напрямків діяльності підприємства, який формується як різниця між надходженням та витрачанням грошових коштів з цього виду діяльності.

Слід підкреслити різницю між поняттями "результат здійснення певної діяльності" та "грошовий потік від здійснення певної діяльності". У першому випадку йдеться про фінансовий результат здійснення конкретної діяльності з позиції співставлення отриманих доходів та витрат, які для цього проведені (незалежно від часу та матеріальної форми їх здійснення). У другому випадку оцінюються наслідки здійснення певного виду діяльності з точки зору їх впливу на напрямок руху грошових коштів, які знаходяться в розпорядженні підприємства.

Плановий розмір грошового потоку з кожного виду діяльності підприємства може бути визначений різними методами:

- шляхом оцінки (прогнозування) обсягів операцій підприємства, які проводяться з даного виду діяльності (прямий метод);
- шляхом коригування очікуваного фінансового результату від здійснення цього виду діяльності на операції, що проводяться не в грошовій формі (побічний метод).

Вибір методу визначення розміру грошового потоку для проведення планових розрахунків залежить від тривалості планового періоду та наявного інформаційного забезпечення. При квартальному плануванні найбільш доцільно використовувати непрямий метод оцінки на підставі використання інформації плану доходів та витрат і балансового плану. При плануванні на короткий період доцільніше використовувати прямий метод оцінки шляхом розробки графіка руху грошових коштів з кожного джерела отримання та напрямку їх використання.

Проведені розрахунки узагальнюються у плані надходження та використання грошових коштів, типову форму якого наведено у табл. 1.

Таблиця 1 - План надходження та використання грошових коштів

№ з/п	Показники	На плановий період
1	Залишок коштів на поточному рахунку на початок періоду	
2	Надходження коштів:	
2.1	Виручка від реалізації товарів, що реалізовані в даному періоді	
2.2	Погашення дебіторської заборгованості за раніше реалізовані товари	
2.3	Авансові платежі за товари, послуги від покупців та інших контрагентів	

2.4	Отримання кредитних ресурсів	
2.5	Інші джерела коштів підприємства	
3.	Разом надходжень	
4.	Витрати коштів:	
4.1	Оплата товарів, що закуплені в даному періоді	
4.2	Погашення кредиторської заборгованості попередніх періодів	
4.3	Витрати обігу, що здійснюються в грошовій формі	
4.4	Податки та інші обов'язкові платежі	
4.5	Витрати на виробничий та соціальний розвиток	
4.6	Сплата відсотків та погашення кредитних зобов'язань	
4.7	Інші напрямки витрат коштів	
5	Разом витрат	
6	Залишок коштів на розрахунковому рахунку на кінець планового періоду	

Грошове сальдо на кінець планового періоду ($ГС_k$) розраховується за формулою:

$$ГС_k = ГС_{поч} + ЧГП_{ОД} + ЧГП_{ІД} + ЧГП_{ФД},$$

де $ГС_{поч}$ - грошове сальдо (залишок коштів на поточному рахунку) на початок планового періоду;

$ЧГП_{ОД}$, $ЧГП_{ІД}$, $ЧГП_{ФД}$ - відповідно, чистий грошовий потік від операційної інвестиційної та фінансової діяльності підприємства, який формується як різниця між надходженням коштів та їх витрачанням у певному часовому періоді.

Розраховане грошове сальдо на кінець планового періоду та кінець кожного часового інтервалу в продовж планового періоду слід оцінити експертно з позиції достатності коштів на поточному рахунку для фінансування мінімальних одноденних витрат підприємства та утворення страхового фонду на випадок неочікуваних відхилень у виконанні графіків надходжень та витрат коштів.

Якщо визначений розмір грошового сальдо на кінець періоду не відповідає цим вимогам або взагалі має від'ємне значення, слід переглянути політику формування грошових потоків з метою прискорення швидкості руху грошових коштів або вишукати додаткові грошові ресурси для фінансування діяльності підприємства. При незначних та епізодичних відхиленнях визначеного залишку коштів від його нормального (достатнього) розміру слід враховувати можливості збільшення грошових ресурсів за рахунок цілеспрямованого управління грошовим потоком - можливих переносів строків здійснення певних платежів або прискорення отримання коштів, а також короткострокового розміщення вільних коштів.

Список літератури

1. Бланк И.А. Управление денежными потоками. – К.: Ника – Центр: Эльга, 2002. – 348 с.
2. Бланк И.А. Стратегия и тактика управлением финансами. – К.: МП «ИТЕМ» ЛТД, СП «АДЕФ - Украина», 1996. – 534 с.
3. Брігхем С. Основи фінансового менеджменту: Пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1002 с.
4. Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навч. посібн. – К.: ЦУЛ, 2007. – 400 с.
5. Мазаракі. А.А. та ін.. Економіка торгівельного підприємства. Підручник для вузів. – К. «Хрещатик» - 1999. – 800 с.
6. Савицька Г.В, Економічний аналіз діяльності підприємства : Нав. посібн. – 2-ге вид. випр.. і доп. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
7. Хахонова Н.Н. Учет, аудит и анализ денежных потоков предприятий и организаций: Научно-практическое пособие / Н.Н. Хахонова. - М.: Инфра-М, 2003. - 320с.
8. Шермет А.Д. Сайфуллин Р.С. Финансы предприятия. - М: Инфра -М, 1997.- 530с.

Одержано 30.05.11

Н.О. Каушан, ст. гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Основні засади та принципи організації контролю якості аудиту Аудиторською палатою України

Проаналізовано форми здійснення контролю якості аудиторських послуг Аудиторською палатою України. Розглянуто повноваження Аудиторської палати України в сфері контролю якості аудиту, напрямки та заходи контролю.

аудит, аудиторська діяльність, контроль якості аудиту, Аудиторська палата України

Забезпечення якості аудиторських послуг і задоволення потреб суспільства потребує вдосконалення процесу регулювання аудиторської діяльності, важливою функцією якого є здійснення контролю, а ключовим напрямком контролю аудиторської діяльності в Україні є контроль якості аудиторських послуг.

У відповідності із Законом України «Про аудиторську діяльність» лише Аудиторська палата України (АПУ) виступає в ролі суб'єкту, в компетенцію якого входить безпосереднє здійснення контролю якості аудиту та встановлення порядку його здійснення. Питання організації та проведення зовнішнього контролю якості аудиторських послуг знаходяться в сфері повноважень саме Аудиторської палати України, що закріплено в Концептуальній основі контролю аудиторської діяльності в Україні та в Положенні про здійснення зовнішніх перевірок якості аудиторських послуг в Україні.

Якщо більш конкретно проаналізувати форми здійснення контролю якості аудиторських послуг з боку АПУ, то можна виділити наступні елементи: *попередній контроль* (затвердження стандартів контролю якості, аудиту, надання впевненості та етики; затвердження національних положень з практики аудиту; розробка та прийняття додаткових положень, які стосуються аудиторської діяльності; встановлення процедур сертифікації аудиторів; ведення реєстру аудиторських фірм), *поточний контроль* (встановлення порядку подовження чинності сертифікату; встановлення вимог щодо постійного удосконалення професійних знань аудиторів), *наступний контроль* (проведення зовнішнього контролю якості аудиторських послуг; встановлення вимог щодо контролерів, які можуть проводити зовнішній контроль якості аудиту; застосування стягнень; встановлення порядку реагування на скарги та звернення, які надходять з боку юридичних та фізичних осіб).

Для виконання своїх повноважень і дотримання інших норм Закону України «Про аудиторську діяльність» АПУ здійснює контроль аудиторської діяльності в Україні за такими напрямками (рис. 1).

Напрямки контролю дотримання аудиторами та аудиторськими фірмами вимог Закону України «Про аудиторську діяльність» деталізовані наступним чином:

- дотримання вимог щодо обмеження переліку послуг, які можуть надавати аудитори (аудиторські фірми) відповідно до стандартів аудиту;
- відповідність критеріям для надання статусу аудитора або аудиторської фірми (наявність сертифікату, розмір частки засновників, вимоги до керівника аудиторської фірми);
- отримання права на здійснення аудиторської діяльності тільки після включення до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів;

- дотримання вимог щодо реалізації прав та обов'язків аудиторів і аудиторських фірм;
- дотримання вимог щодо істотних умов договору на проведення аудиту та надання інших аудиторських послуг та спеціальних вимог, у тому числі щодо відповідності розміру винагороди за надання аудиторських послуг, необхідному для якісного виконання таких послуг часу, належних навичок, знань, професійної кваліфікації та ступеню відповідальності аудитора;
- запровадження дієвих заходів у сфері відповідальності аудиторів та аудиторських фірм;
- дотримання інших законодавчих вимог, рішень АПУ, які регулюють діяльність аудиторів та аудиторських фірм.

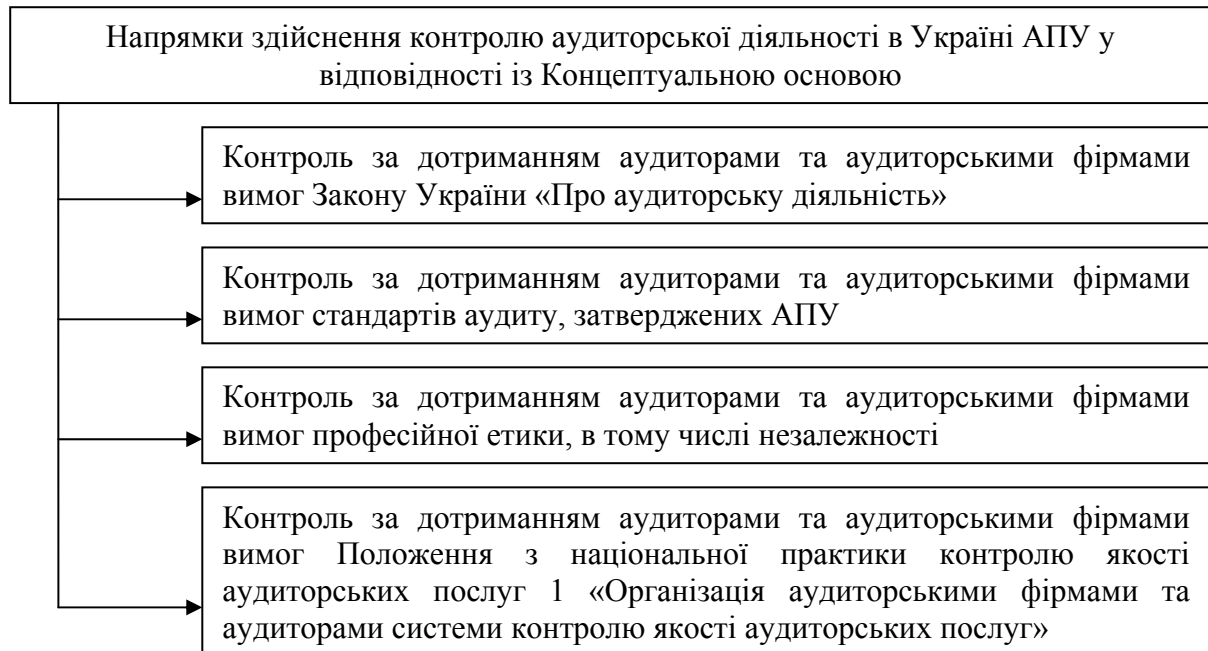

Рисунок 1 - Напрямки здійснення АПУ контролю аудиторської діяльності

Для здійснення контролю аудиторської діяльності в Україні Аудиторська палата України впроваджує такі заходи:

- затверджує і забезпечує видання стандартів аудиту, їх актуалізацію з урахуванням щорічних змін та доповнень, а також впровадження стандартів у практику;
- затверджує положення з національної практики аудиту;
- забезпечує підготовку і видання навчальної та науково-методичної літератури з питань аудиту;
- проводить науково-практичні конференції з питань аудиторської діяльності;
- організує обмін національним та міжнародним досвідом, а також дискусії з питань практики аудиту в офіційному виданні АПУ;
- організує і проводить постійне удосконалення професійних знань практикуючих аудиторів;
- здійснює постійний контроль якості аудиторських послуг, які надаються суб'єктами аудиторської діяльності;
- розробляє та затверджує форму річної звітності суб'єктів аудиторської діяльності;
- створює комісії АПУ, організовує та забезпечує їх роботу за всіма напрямками контролю за затвердженим щорічним планом роботи;

- розглядає та затверджує Положення про здійснення зовнішніх перевірок якості аудиторських послуг в Україні, Положення про моніторинг з питань якості аудиторських послуг;
- з метою проведення зовнішніх перевірок аудиторів та аудиторських фірм за напрямками контролю створює відповідний підрозділ;
- розглядає та затверджує національний план зовнішніх перевірок аудиторів та аудиторських фірм;
- розглядає та затверджує результати зовнішніх перевірок аудиторів та аудиторських фірм (за поданням уповноваженої комісії АПУ) та у разі необхідності застосовує до них стягнення;
- приймає рішення щодо забезпечення дотримання аудиторами та аудиторськими фірмами вимог Закону, стандартів аудиту та етики, незалежності аудиторів при проведенні ними аудиторських перевірок та організації контролю за якістю аудиторських послуг;
- оприлюднює інформацію про функціонування системи контролю аудиторської діяльності в Україні.

Система контролю якості аудиторських послуг формується кожним аудитором та аудиторською фірмою в Україні, які зобов'язані розробити та впровадити в свою практику систему контролю якості.

АПУ організовує:

- проведення зовнішніх перевірок систем контролю якості;
- моніторинг з питань контролю аудиторської діяльності;
- застосування додаткових процедур щодо забезпечення контролю якості та дисциплінарних заходів за наслідками контролю;
- інформування суспільства про функціонування систем контролю якості аудиторських послуг в Україні.

На підставі Концептуальної основи забезпечення якості аудиторських послуг в Україні було розроблено Положення про здійснення зовнішніх перевірок якості аудиторських послуг в Україні, затверджене рішенням АПУ від 26 травня 2005 року №149/5.2, яке діяло до квітня 2009 року.

В квітні 2009 року Аудиторською палатою України було розроблено нове Положення про зовнішні перевірки систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами відповідно до професійних стандартів, законодавчих і нормативних вимог (рішення АПУ від 23.04.2009 р. №201/4). Це Положення розроблено відповідно до Закону України "Про аудиторську діяльність", Концептуальної основи контролю аудиторської діяльності в Україні та Міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики, прийнятих Аудиторською палатою України (АПУ) в якості Національних стандартів аудиту, а також, відповідно до Міжнародного стандарту контролю якості 1 (далі - МСКЯ 1) та Кодексу етики професійних бухгалтерів МФБ (далі - Кодекс етики).

Метою цього Положення є забезпечення організації контролю якості аудиторських послуг в Україні шляхом упровадження зовнішніх перевірок систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами-підприємцями відповідно до МСКЯ 1 та Положення з національної практики контролю якості 1 "Організація аудиторськими фірмами та аудиторами системи контролю якості аудиторських послуг" (далі – ПНПКЯ 1). Відповідно до МСКЯ 1 та ПНПКЯ 1 усі аудиторські фірми та аудитори – підприємці зобов'язані розробити та впровадити в свою практику таку систему контролю якості, яка б забезпечувала обґрунтовану впевненість у тому, що ці суб'єкти аудиторської діяльності та їхній персонал діють відповідно до Міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики, Кодексу етики професійних бухгалтерів та законодавчих і нормативних вимог, що регулюють аудиторську діяльність, а висновки (звіти), що надаються суб'єктами аудиторської

діяльності, відповідають умовам завдання.

Це Положення є обов'язковим для всіх суб'єктів аудиторської діяльності в Україні та визначає основні вимоги до організації зовнішніх перевірок і заходи та процедури щодо їх проведення. Положення набуло чинності з 1 травня 2009 року і не поширюється на здійснення перевірок матеріалів скарг, що надійшли на суб'єктів аудиторської діяльності. На період з 2009 по 2013 роки зовнішні перевірки контролю якості аудиторських послуг поширюються виключно на послуги з виконання завдань з аудиту та огляду.

Положення про зовнішні перевірки систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами відповідно до професійних стандартів, законодавчих і нормативних вимог регламентує такі питання: об'єкт і суб'єкти зовнішніх перевірок систем контролю якості; план зовнішніх перевірок систем контролю якості; організація та порядок проведення зовнішніх перевірок; документування зовнішніх перевірок і забезпечення конфіденційності; розгляд результатів зовнішніх перевірок і розв'язання конфліктів; оприлюднення результатів і моніторинг виконання зовнішніх перевірок.

Отже, представлення державним органам повноважень з контролю якості аудиторської діяльності зумовлено необхідністю підтримання авторитету аудиторської професії, оскільки звичайні замовники аудиторських послуг з об'єктивних причин не мають належних знань, досвіду для оцінки діяльності аудиторів, а також відповідних важелів впливу.

Список літератури

1. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 року №3126-ХІІ (в редакції Закону України від 14.09.2006 р. №140- V) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2006. – 1152 с.
3. Положення про зовнішні перевірки систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами відповідно до професійних стандартів, законодавчих і нормативних вимог, затверджене рішення АПУ від 23.04.2009 р. №201/4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Шалімова Н.С. Зовнішній контроль якості аудиту: міжнародний досвід та вітчизняна практика // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - №2. – Т.2 (149). – Хмельницький, 2010. – С. 173-177.
5. Шалімова Н.С. Суб'єкти контролю якості аудиту в Україні // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. Вип.16. Ч.ІІ. – Кіровоград: КНТУ, 2009. – С.40-48.

Одержано 30.05.11

І. В. Рузмайкіна, доц., канд. екон. наук, Я. В. Клименко, ст. гр. ОА 08-2
Кіровоградський національний технічний університет

Облік основних засобів: перехідні положення впровадження Податкового кодексу

У статті розглядаються основні перехідні положення обліку основних засобів. Досліджуються особливості нових правил амортизації, пов'язаних із набранням чинності Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року №2755-VI. Значна увага приділяється проблемі гармонізації фінансового та податкового обліку основних засобів.

Постановка проблеми та її актуальність. Основні засоби є матеріально-технічною базою підприємства, вони визначають обсяги виробництва та його виробничу потужність, а ефективне управління основними засобами сприяє покращенню техніко-економічних показників роботи підприємства, а саме – зростанню обсягів випуску продукції та зниженню її собівартості.

Необхідність інформаційного забезпечення процесами управління основних засобів зумовлює необхідність впровадження на підприємстві науково обґрунтованої системи обліку основних засобів, яка б була адекватною складу об'єкту управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток методологічних засад обліку основних засобів внесли вчені М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, М. П. Войнаренко, С.Ф. Голов, М.Г. Чумаченко, І. М. Павлюк, В. П. Завгородній та інші вітчизняні й зарубіжні автори. Проте залишаються невирішеними проблеми оцінки та переоцінки основних засобів, порядок визначення реального перенесення вартості засобів на вартість новоствореного продукту, що негативно впливає на достовірне визначення фінансового стану підприємства та результатів його діяльності. На цій основі стає очевидним, що визначені питання потребують подальшого дослідження і вирішення.

Метою статті є вивчення методики нарахування амортизації основних засобів в системі оподаткування і системі фінансового обліку з метою їх зближення (гармонізації), спрощення та обґрунтованості обчислення сум амортизації.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку бухгалтерського обліку характеризується його розподілом на декілька підсистем, а саме, фінансового, податкового, внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, що зумовлює особливості організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Аналіз законодавчих актів, що діяли протягом 2000 – 2010 рр. щодо регулювання аспектів обліку основних засобів показує, що існували суттєві розбіжності фінансового та податкового їх обліку. До недавнього часу ці розбіжності стосувалися визначення, класифікації, оцінки, нарахування амортизації, витрат на поліпшення та утримання основних засобів.

До набуття чинності Податкового кодексу України основоположні законодавчі документи, які регулювали фінансовий та податковий облік основних засобів, а саме, П(С)БО 7 «Основні засоби» та Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» не містили методологічної єдності термінів. Так, в П(С)БО 7 використовувався термін «основні засоби», а в податковому законодавстві – «основні фонди». Сучасна редакція Податкового кодексу України нівелює розбіжності в назвах, використовуючи термін «основні засоби». При цьому критерії віднесення активів до основних засобів порівняно з Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» залишилися незмінними. Таким чином, облік основних засобів у Податковому Кодексі наближений до фінансового.

Згідно з підпунктом 14.1.138 Податкового кодексу України основні засоби – це матеріальні активи, що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності, вартість яких перевищує 2500 грн. (на відміну від рекомендованого Міністерством фінансів рівня 1000 грн. до прийняття Податкового кодексу України) і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання яких з дати введення в експлуатацію становить понад 1 рік.

Нормами Податкового кодексу розширена класифікація основних засобів у податковому обліку, яка тепер передбачає 16 груп основних засобів замість чотирьох.

У табл. 1 наведено порівняння податкових і бухгалтерських груп основних засобів та інших необоротних активів, а також зазначено мінімально припустимий строк корисного використання (МПС) об'єктів відповідних груп для цілей нарахування податкової амортизації.

Таблиця 1 – Порівняння податкових і бухгалтерських груп основних засобів та інших необоротних активів

Групи податкового обліку	Групи бухгалтерського обліку	Субрахунки бухгалтерського обліку	МПС, років
<i>Група 1</i> — земельні ділянки	Земельні ділянки	101	—
<i>Група 2</i> —капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	Капітальні витрати на поліпшення земель	102	15
<i>Група 3</i> — будівлі	Будинки і споруди	103	20
Споруди			15
передавальні пристрої			10
<i>Група 4</i> — машини та обладнання з них:	Машина та обладнання	104	5
ЕОМ, інші машини для автоматичної обробки інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються НА), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення і засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (у тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 2500 грн			2
<i>Група 5</i> —транспортні засоби	Транспортні засоби	105	5
<i>Група 6</i> — інструменти, прилади, інвентар (меблі)	Інструменти, прилади й інвентар	106	4
<i>Група 7</i> — тварини	Тварини	107	6
<i>Група 8</i> — багаторічні насадження	Багаторічні насадження	108	10
<i>Група 9</i> — інші ОЗ	Інші ОЗ, інші необоротні матеріальні активи	109, 117	12
<i>Група 10</i> —бібліотечні фонди	Бібліотечні фонди	111	—
<i>Група 11</i> —МНМА	МНМА	112	—
<i>Група 12</i> —тимчасові (нетитульні) споруди	Тимчасові (нетитульні) споруди	113	5
<i>Група 13</i> — природні ресурси	Природні	114	—

	ресурси		
<i>Група 14</i> — інвентарна тара	Інвентарна тара	115	6
<i>Група 15</i> — предмети прокату	Предмети прокату	116	5
<i>Група 16</i> — довгострокові біологічні активи	Довгострокові біологічні активи	16	7

Як бачимо з табл. 1, із впровадженням Податкового кодексу України групи податкового та бухгалтерського обліку тепер співпадають. Також за кожною групою закріплені не норми амортизації, а мінімально допустимі строки корисного використання. Строк корисного використання установлюється наказом по підприємству при зарахуванні об'єкта на баланс, він може переглядатися у випадках зміни очікуваних економічних вигод від використання об'єкта та не може бути меншим, ніж визначено в Податковому Кодексі. При цьому не дається додаткового роз'яснення щодо строків використання об'єктів, які вже знаходяться в експлуатації.

Ще одне нововведення – це пооб'єктний облік основних засобів. Згідно п. 144.1 Податкового кодексу України, амортизація об'єктів нараховується протягом строку корисного використання і призупиняється на період виводу об'єкта з експлуатації (для реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання, консервації, тощо). При визначенні строку корисного використання слід ураховувати: очікуване використання об'єкта підприємством з урахуванням його потужності; фізичний та моральний знос, що передбачається; правові або інші обмеження щодо строків використання об'єкта, та інші фактори.

Податковий Кодекс дозволяє в податковому обліку застосовувати п'ять методів амортизації: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний і виробничий. При цьому прямолінійний і виробничий методи дозволено застосовувати до всіх груп, а інші три методи амортизації можуть бути використані тільки для певних груп основних засобів.

Амортизація більше не виступає окремою компонентою прибутку, що підлягає оподаткуванню, як це було до останнього часу. За новими правилами амортизація включатиметься до собівартості виготовлених та реалізованих товарів (робіт, послуг) або до інших витрат (залежно від використання об'єкта основних засобів). Відповідно, вона включається у витрати лише після реалізації таких товарів (робіт, послуг) — за датою визнання доходу від їх реалізації.

Амортизація основних засобів провадиться до досягнення залишкової вартості об'єкту рівня його ліквідаційної вартості. При цьому визначення терміну «ліквідаційна вартість» Податковий Кодекс не надає.

Невирішеними з точки зору гармонізації залишаються питання переоцінки та віднесення витрат на ремонти основних засобів. Так, платники податку всіх форм власності мають право проводити переоцінку об'єктів основних засобів, застосовуючи щорічну індексацію вартості основних засобів, що амортизується, та суми накопиченої амортизації на коефіцієнт індексації, який визначається за формулою:

$$K_i = (I(a-1) - 10) : 100, \quad (1)$$

де $I(a-1)$ – індекс інфляції року, за результатами якого проводиться індексація. Якщо значення K_i не перевищує одиниці, індексація не проводиться.

Результати індексації збільшують первісну вартість основних засобів на початок наступного року з метою амортизації, за П(С)БО переоцінка проводиться на інших засадах.

П(С)БО 7 «Основні засоби» визначає критерії віднесення ремонтних витрат на збільшення первісної вартості об'єктів основних засобів. До них відноситься вплив проведених ремонтних робіт на майбутні економічні вигоди від використання об'єкта.

За Податковим кодексом критерій майбутніх економічних вигод також застосовується, при цьому встановлюється вартісний критерій. Так, первісна вартість основних засобів збільшується на суму витрат, пов'язаних із ремонтом та поліпшенням об'єктів основних засобів (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція), що приводить до зростання майбутніх економічних вигод, первісно очікуваних від використання об'єктів у сумі, що перевищує 10 відсотків сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів, що підлягають амортизації, на початок звітного податкового року з віднесенням суми поліпшення на об'єкт основного засобу, щодо якого здійснюється ремонт та поліпшення.

Висновки. Проведений аналіз показує, що нові правила стосовно основних засобів зближують фінансовий та податковий облік. І хоч питання обліку основних засобів дуже ретельно прописані в Податковому Кодексі, але залишилися невирішені проблеми. По-перше - це визначення строків корисного використання об'єктів, які знаходяться в експлуатації і по-друге – визначення терміну «ліквідаційна вартість» і способів обчислення його вартісного рівня. Це стосується амортизації необоротних активів, які використовуються для виготовлення та реалізації товарів (робіт, послуг).

Отже, незважаючи на кроки держави щодо гармонізації фінансового та податкового обліку основних засобів, можна зробити висновок, що їх методологічна основа в переважній більшості збігається, але арифметичні суми по групах основних засобів будуть відрізнятися.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України № 334/94-ВР від 28.12.94 р. «Про оподаткування прибутку підприємств» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 року №92. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. А. Василенко. Амортизація в Податковому кодексі: вивчаємо нові правила // Все про бухгалтерський облік. – 2011 – № 22.
5. Кузьменко О. Основні засоби в Податковому Кодексі: Складнощі переведення // Баланс. – 2010. – № 91. // Динай.
6. Нові правила податкової амортизації: умови переходу // Все про бухгалтерський облік. – 2011 – № 20.
7. Экспресс-анализ законодательных и нормативных актов // Нюансы обложения прибыли и исчисления НДС по Налоговому Кодексу. – 2010. – № 52 // Динай.

Одержано 31.05.11

Т.О. Коваленко, ст. гр. ФК–06–1, Н.А. Іщенко, доц., канд.екон.наук
Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка ефективності формування грошових потоків підприємства

Розглянуто види грошових потоків підприємства. Здійснено оцінку ефективності грошових потоків підприємства. Зазначені наслідки при виникненні надлишкового грошового потоку для діяльності підприємства.

грошові потоки, підприємство, діяльність, управління грошовими потоками, залишок грошових потоків

Вступ. В сучасних умовах господарювання, при обмеженості фінансових ресурсів та безмежності їх потреб, особливою актуальністю, відзначаються питання щодо забезпечення життєдіяльності підприємств. Процес здійснення грошових надходжень (формування вхідних грошових потоків) та виплат (формування вихідних грошових потоків) є передумовою безперервного та стабільного функціонування підприємства, а тому їх слід розглядати як важливий ресурс та результат діяльності підприємства. Існує нагальна потреба в розробці методики аналізу грошових потоків, підвищенні наукової обґрунтованості прийняття фінансових рішень в умовах нестабільності та ризику, розробці системи аналітичних і модельних засобів управління грошовими потоками. Необхідність в організації аналізу грошових потоків на підприємствах обумовлена існуванням практичних потреб фінансового управління, що стоять на рівні проблеми виживання окремих підприємств, галузей і виходу із кризового стану економічної системи в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи сутності, виникнення та рух грошових потоків достатньо широко розглянуті в економічній літературі, а саме дослідженню даної проблематики присвятили свої роботи такі українські вчені, як В.В. Баліцька, М.Д. Білик, І.А. Бланк, Г.О. Крамаренко, А.М. Поддєрьогін, Прушківський В.І., О.Є Чорна, російські фахівці – В.В. Бочаров, В.В. Ковальов, Л.Н. Павлова, та зарубіжні економісти – Р. Брейлі, Ю. Брігхем, Л. Гапенскі, Дж. К. Ван Хорн, А.М. Кінг, Б. Койлі, С. Майерс, Т. Райс, А.М. Хіл Лафуенте та ін. Проте, процес управління грошовими потоками підприємств не отримав достатньої розробки. В економічній літературі учені приділяють увагу проблемі регулювання грошових потоків переважно з позицій управління грошовими коштами, ліквідністю, фінансовою стійкістю. Як самостійний об'єкт аналізу та управління грошові потоки фахівцями практично не розглядаються. Водночас у вітчизняному доробку бракує окремих комплексних завершених досліджень з питань управління грошовими потоками, які б розширили межі традиційного аналізу, сформували конкретні підходи до розробки аналітичного забезпечення управління ними, запропонували конкретні шляхи виходу підприємств зі стану неплатоспроможності тощо. На думку зазначених авторів, дослідження грошових потоків підприємства дозволяє усвідомити увесь механізм його функціонування, так як за наявності власної, відносно самостійної логіки розвитку, грошові потоки мають зовнішні ознаки всього комплексу функціональних зв'язків, які розвиваються на підприємстві в процесі його діяльності.

Метою статі є дослідження ефективності грошових потоків підприємства.

Виклад основного матеріалу. Здійснення практично всіх видів фінансових операцій генерує певний рух грошових коштів у формі їх надходження або витрачання.

Це рух грошових коштів функціонуючого підприємства у часі являє собою безперервний процес і визначається поняттям “грошовий потік”. Поняття “грошовий потік” – cash-flow – зявилося в іноземній літературі з фінансового аналізу та фінансового менеджменту наприкінці 50-х років минулого сторіччя. Спочатку воно використовувалося виключно у процесі визначення вартості фінансових активів та оцінки ефективності реальних інвестицій. Пізніше грошові потоки набули ширшого значення та використання у фінансовій практиці [3, с.29].

Поняття “грошовий потік” – це динамічний показник, що характеризує постійний рух грошових ресурсів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства, пов'язаний з надходженням (вхідні грошові потоки) чи витрачанням (вихідні грошові потоки) грошових ресурсів підприємства, може мати готівкову й безготівкову форму вираження в національній чи іноземній валюті та пов'язаний з певним моментом часу, однак може бути приведеним до іншого тощо. В результаті ж збалансування вхідних та вихідних грошових потоків утворюється чистий грошовий потік, що характеризує приріст чи зменшення грошових ресурсів і є результативним чинником діяльності підприємства.

Вхідні грошові потоки забезпечують підприємства коштами для поточної діяльності. Виділяють такі види вхідних грошових потоків: 1) надходження виручки від реалізації – це основний грошовий потік, який характеризується регулярністю надходжень (включає в себе: надходження виручки від основної діяльності, реалізації робіт, послуг і надходження виручки від іншої діяльності, реалізація нематеріальних активів); 2) надходження позичкових коштів (банківські кредити, отримання фінансової допомоги, яка повинна бути повернена); 3) інші надходження грошових коштів (орендна плата, плата у вигляді рояті, отримані штрафи, пені за порушення господарських договорів, суми страхового відшкодування, які отримало підприємство).

Вихідний грошовий потік характеризує сукупність виплат коштів підприємством у процесі здійснення усіх видів його господарської операцій. Існують такі види вихідних грошових потоків на підприємстві: 1) оплата рахунків суб'єктів господарювання; 2) платежі державі; 3) грошові виплати працівникам; 4) перерахування коштів банкам; 5) здійснення інвестицій; 6) інші перерахування коштів.

Управління грошовими потоками являє собою систему принципів і методів розробки й реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням коштів підприємства й організацією їхнього обороту.

Важливе значення в аналізі грошових потоків має вплив вихідного грошового потоку на чистий грошовий потік підприємства, який є найважливішим результатом фінансової діяльності підприємства, багато в чому визначає фінансову рівновагу і темпи зростання його ринкової вартості. Чистий грошовий потік визначається як різниця між вхідним (надходження коштів) та вихідним (витрачання коштів) грошовими потоками. Тому визначимо чистий грошовий потік підприємства протягом 2008-2010 років, який розраховується за формулою:

$$\text{ЧГП} = \text{Надходження грошових коштів} - \text{Витрачання грошових коштів}. \quad (1)$$

Отже:

- 2008 рік: ЧГП = 401268 – 400815 = 453;
- 2009 рік: ЧГП = 159415 – 157570 = 1845;
- 2010 рік: ЧГП = 297130 – 294504 = 2626.

Як бачимо протягом 2008-2010 років сума чистого грошового потоку характеризується позитивною величиною. Так, у 2008 році чистий грошовий потік становить 453 тис.грн, а вже у 2009 році він збільшився на 1392 тис.грн і становить 1845 тис.грн. В 2010 році порівняно з 2009 роком чистий грошовий потік зріс на 781 тис.грн., з 2008 роком – на 2173 тис.грн і становить 2626 тис.грн.

Очевидно, що і залишок грошових коштів з кожним роком збільшується за суму перевищення грошових надходжень над грошовими виплатами. Отже, чим менша сума вихідного грошового потоку порівняно з вхідним грошовим потоком, тим більша сума чистого грошового потоку, і навпаки. В даному випадку, у підприємства створюється надлишковий грошовий потік, при якому надходження коштів істотно перевищують реальну потребу підприємства в цілеспрямованій їхній витраті.

А також у практиці фінансового аналізу одним з найпопулярніших напрямків є визначення та оцінка коефіцієнтів. Відповідно до стандартів класифікації виділяють дві основні групи фінансових коефіцієнтів: коефіцієнти координації та коефіцієнти розподілу. Коефіцієнти координації показують відношення між абсолютними фінансовими показниками, що мають різну економічну сутність, а також між їх комбінаціями. Коефіцієнти розподілу показують, яку частку той чи інший абсолютний фінансовий показник становить від групи абсолютних фінансових показників, до якої він входить.

Для аналізу грошових потоків з метою формування ефективної системи управління ними доцільно використовувати відносні показники (коефіцієнти) координації і розподілу. На основі запропонованої С.І. Надточієм методології проведення коефіцієнтного аналізу грошових потоків розрахуємо значення показників, які характеризують рух грошових коштів [11].

Коефіцієнт ліквідності грошового потоку розраховується за формулою:

$$K_1 = \text{Грошові надходження} / \text{Грошові видатки.} \quad (2)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_1 = 401268 / 400815 = 1,00$;
- 2009 рік: $K_1 = 159415 / 157570 = 1,01$;
- 2010 рік: $K_1 = 297130 / 294504 = 1,01$.

Коефіцієнт відношення грошових надходження до чистого грошового потоку розраховується за формулою:

$$K_2 = \text{Грошові надходження} / \text{Чистий грошовий потік.} \quad (3)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_2 = 401268 / (401268 - 400815) = 885,8$;
- 2009 рік: $K_2 = 159415 / (159415 - 157570) = 86,4$;
- 2010 рік: $K_2 = 297130 / (297130 - 294504) = 113,1$.

Коефіцієнт поповнення грошових засобів розраховується за формулою:

$$K_3 = \text{Грошові надходження} / \text{Залишок грошових коштів.} \quad (4)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_3 = 401268 / 512 = 783,7$;
- 2009 рік: $K_3 = 159415 / 2357 = 67,6$;
- 2010 рік: $K_3 = 297130 / 4983 = 59,6$.

Коефіцієнт окупності грошового потоку розраховується за формулою:

$$K_4 = \text{Грошові видатки} / \text{Грошові надходження.} \quad (5)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_4 = 400815 / 401268 = 1,0$;
- 2009 рік: $K_4 = 157570 / 159415 = 0,98$;
- 2010 рік: $K_4 = 294504 / 297130 = 0,99$.

Коефіцієнт співвідношення грошових виплат та чистого грошового потоку розраховується за формулою:

$$K_5 = \text{Грошові видатки} / \text{Чистий грошовий потік.} \quad (6)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_5 = 400815 / (401268 - 400815) = 884,8$;
- 2009 рік: $K_5 = 157570 / (159415 - 157570) = 85,4$;
- 2010 рік: $K_5 = 294504 / (297130 - 294504) = 112,1$.

Коефіцієнт вибуття грошових засобів розраховується за формулою:

$$K_6 = \text{Грошові видатки} / \text{Залишок грошових коштів.} \quad (7)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_6 = 400815 / 512 = 782,8$;
- 2009 рік: $K_6 = 157570 / 2357 = 66,9$;
- 2010 рік: $K_6 = 294504 / 4983 = 59,1$.

Коефіцієнт притоку грошових засобів розраховується за формулою:

$$K_7 = \text{Чистий грошовий потік} / \text{Грошові надходження.} \quad (8)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_7 = (401268 - 400815) / 401268 = 0,001$;
- 2009 рік: $K_7 = (159415 - 157570) / 159415 = 0,01$;
- 2010 рік: $K_7 = (297130 - 294504) / 297130 = 0,01$.

Коефіцієнт ефективності грошового потоку розраховується за формулою:

$$K_8 = \text{Чистий грошовий потік} / \text{Грошові видатки.} \quad (9)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_8 = (401268 - 400815) / 400815 = 0,001$;
- 2009 рік: $K_8 = (159415 - 157570) / 157570 = 0,01$;
- 2010 рік: $K_8 = (297130 - 294504) / 294504 = 0,01$.

Коефіцієнт чистого поповнення грошових засобів розраховується за формулою:

$$K_9 = \text{Чистий грошовий потік} / \text{Залишок грошових коштів.} \quad (10)$$

Отже:

- 2008 рік: $K_9 = (401268 - 400815) / 512 = 0,88$;
- 2009 рік: $K_9 = (159415 - 157570) / 2357 = 0,78$;
- 2010 рік: $K_9 = (297130 - 294504) / 4983 = 0,53$.

Значення розрахованих показників згрупуємо у таблицю 1.

Таблиця 1 – Показники руху грошових потоків підприємства

Показники	2008 рік	2009 рік	2010 рік	Відхилення (+, -)		
				2009 року від 2008 року	2010 року від 2008 року	2010 року від 2009 року
1. Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	1,00	1,01	1,01	0,01	0,01	–
2. Коефіцієнт відношення грошових надходжень до чистого грошового потоку	885,8	86,4	113,1	-779,4	-772,7	26,7
3. Коефіцієнт поповнення грошових засобів	783,7	67,6	59,6	-716,1	-724,1	-8,0
4. Коефіцієнт окупності грошового потоку	1,0	0,98	0,99	0,02	0,01	0,01
5. Коефіцієнт співвідношення грошових виплат та чистого грошового потоку	884,8	85,4	112,1	-799,4	-772,7	26,7
6. Коефіцієнт вибуття грошових засобів	782,8	66,9	59,1	-715,9	-723,7	-7,8
7. Коефіцієнт притоку грошових засобів	0,001	0,01	0,01	0,009	0,009	–
8. Коефіцієнт ефективності грошового потоку	0,001	0,01	0,01	0,009	0,009	–
9. Коефіцієнт чистого поповнення грошових засобів	0,88	0,78	0,53	-0,1	-0,35	-0,25

Отже, виходячи із даних таблиці 1, коефіцієнт ліквідності грошового потоку свідчить про забезпеченість витрачання грошових засобів їх надходженнями протягом 2008-2010 років. Коефіцієнт відношення грошових надходжень до чистого грошового потоку свідчить, що у 2008 році був найбільший обсяг грошових надходжень для отримання 1 грн чистого грошового потоку, а у 2009 році – найменший. Коефіцієнт окупності грошового потоку свідчить, що протягом 2008-2010 років відбувається

зменшення кількості гривень грошових виплат для отримання 1 гривні грошових надходжень. Коефіцієнт співвідношення грошових виплат та чистого грошового потоку свідчить про зниження здатності регенерування чистого грошового потоку підприємства 1 гривнею грошових надходжень протягом 2008-2010 років.

Коефіцієнт вибуття грошових засобів свідчить, що протягом 2008-2010 років відбувається зниження розміру грошових виплат, які припадають на 1 гривню залишку грошових засобів. Коефіцієнт притоку грошових засобів свідчить про незмінність кількості гривень чистого грошового потоку, що генерує 1 гривня грошових надходжень. Коефіцієнт ефективності грошового потоку свідчить про незмінність кількості гривень чистого грошового потоку, що забезпечує 1 гривня грошових надходжень. Коефіцієнт чистого поповнення грошових засобів свідчить про зниження ступеню поповнення залишку грошових коштів підприємства за рахунок чистого грошового потоку протягом 2008-2010 років.

Отже, на підприємстві протягом 2008-2010 років спостерігається накопичення надлишкового грошового потоку, а свідченням цього є висока позитивна величина чистого грошового потоку, не використовуюваного в процесі здійснення господарської діяльності підприємства, негативні наслідки якого виявляються у втраті реальної вартості тимчасово невикористовуваних коштів від інфляції, втраті потенційного доходу від невикористовуваної частини грошових активів у сфері короткострокового їхнього інвестування, що в кінцевому результаті також негативно позначається на рівні рентабельності активів і власного капіталу підприємства.

Висновки. Таким чином, виходячи з аналізу запропонованої уточненої методології проведення коефіцієнтного аналізу грошових потоків в аспекті управління ними можна зробити висновки:

- методика коефіцієнтного аналізу є достатньо гнучкою і може використовуватися на будь-якому з підприємств реального сектору економіки;
- детальний коефіцієнтний аналіз грошових потоків підприємства дозволяє визначити їх достатність та адекватність, а також дозволяє в повній мірі уточнити результати фінансового аналізу діяльності підприємства в аспекті руху грошових коштів підприємства, а як наслідок є ґрунтовним та змістовним інформаційним забезпеченням подальшого менеджменту грошових потоків підприємства;
- при використанні більш детального коефіцієнтного аналізу грошових потоків підприємства, з метою надання більш точної інформації щодо руху грошових коштів підприємства для прийняття будь-яких управлінських рішень, варто враховувати специфіку діяльності підприємства.

Список літератури

1. Баліцька В.В. Грошові потоки в контексті виробничої діяльності підприємств в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 8. – С. 81-86.
2. Білик М.Д., Павловська О.В., Причуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – 2-ге вид., без змін.–К.: КНЕУ, 2007.–592 с.
3. Бланк И.А. Управление денежными потоками. – К.: Ника-Центр, Эльга. – 2002. – 736 с.
4. Бочаров В.В. Управление денежным оборотом предприятий и корпораций. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 144 с.
5. Брейли Ричард, Майерс Стюарт. Принципы корпоративных финансов: Пер. с англ. – М.: ЗАО “Олимп – Бизнес”, 1997. – 1120 с.
6. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: В 2х ТТ. – СПб.: Экономическая школа, 1997. – 1120 с.
7. Ван Хорн Дж.К. Основы управления финансами. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 800 с.
8. Кинг А.М. Тотальное управление деньгами. Комплексная система планирования управления и оптимизации денежных потоков: Пер. с англ. – СПб: Полигон, 1999. – 448 с.
9. Ковалев В.В., Ковалев Вит.В. Финансы предприятия: Учеб. – М.: ТК Велби, 2003. – 352 с.
10. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент. 2-ге вид.: Підручник. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.

11. Надточій С.І. Коефіцієнтний аналіз грошових потоків підприємства в аспекті управління ними // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 7. – С. 8-12.
12. Павлова Л.Н. Финансы предприятия: Учебник для вузов. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998. – 639 с.
13. Прушківський В.І. Теоретичні та прикладні аспекти управління грошовими потоками на підприємстві // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 3. – С. 36-40.
14. Райс Т., Койли Б. Финансовые инвестиции и риск. – К.: Издательское бюро ВНУ, 1995. – 592 с.
15. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 7-ме вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
16. Хил Лауфанте А.Л. Финансовый анализ в условиях неопределенности: Пер с исп. / Под ред Велесько Е.И., Краснопроши В.В., Лепешинського Н.П. – Минск: Тэхнолоґія, 1998. – 150 с.

Одержано 27.05.11

УДК 336:330.131.7

К.С.Кабешева, ст. гр. ФК-06-1, В.М.Попов, доц., канд.екон.наук
Кіровоградський національний технічний університет

Особенности управления финансовыми рисками торговельного підприємства

У статті здійснено узагальнення підходів до визначення поняття фінансових ризиків торговельного підприємства та окреслено механізми управління ними.

ризик, фінансові ризики, складові фінансових ризиків, механізм управління ризиками, системний підхід

Політична та економічна ситуація, що склалася в Україні, загострює питання ефективного розвитку вітчизняних підприємств, функціонування яких відбувається в умовах невизначеності і спричинених нею ризиків.

Особливо гостро в умовах негативних економічних тенденцій, які стали наслідком загальносвітової фінансової кризи, постали проблеми управління ризиками в торговельних підприємствах, діяльність яких безпосередньо визначається економічною ситуацією в країні, регіоні, очікуваннями потенційних покупців, їх купівельною спроможністю.

Основоположниками теорій з управління ризиками були такі вчені-економісти, як Ф. Найт, Дж. М. Кейнс, О. Моргенштерн, Дж. Нейман, А. Сміт, Л. Севідж. Питання сутності ризиків, причин їх виникнення, класифікації, розробки методик оцінки та визначення шляхів зменшення їх ступеня й управління ними знайшли висвітлення у працях А.П. Альгіна, І.Т. Балабанова, П.І. Верченка, В.В. Вітлінського, Г.Л. Вербицької, В.М. Гранатурова, І.Ю. Івченка, С.М. Ілляшенка, О.Є. Кузьміна, С.І. Наконечного, Н.І. Машиної, Л.Г. Мельника, Е.А. Уткіна, О.І. Ястремського та інших.

Водночас питання управління фінансовими ризиками на торговельних підприємствах залишаються актуальними, а серед науковців постійно розглядається проблема управління ризиками на торговельних підприємствах, дослідження якої зумовлене нерозв'язаністю низки теоретичних і прикладних проблем.

Тому метою статті є узагальнення підходів до визначення поняття фінансового ризику торговельного підприємства та управління ними.

Ризик, як відомо, відноситься до можливості отримання якої-небудь несприятливої чи сприятливої події, а на ризик підприємства змушує йти невизначеність економічного середовища, у якому здійснюють свою діяльність підприємства. Отже, з ризиком пов'язані два випадки:

- 1) імовірність (загроза) втрати підприємством певної частки своїх ресурсів, недоодержання доходу або виникнення додаткових фінансових втрат;
- 2) можливість отримання високого прибутку (доходу) в результаті здійснення певної господарської діяльності.

Таким чином, даючи визначення суті ризику, необхідно мати на увазі, що ризик являє собою невизначеність, де можливий як позитивний, так і негативний результат.

Зазначимо, що всі ризикові ситуації мають певні характерні риси, такі як: випадковий характер подій, який визначає можливі варіанти реалізації на практиці; наявність альтернативних рішень; можливість визначення очікуваних результатів; імовірність виникнення втрат (збитків); імовірність отримання додаткових доходів (прибутку).

Враховуючи вищезазначене, ми вважаємо, що категорію “ризик” можна визначити як імовірність виникнення непередбачених фінансових чи майнових втрат (збитків) або отримання додаткових доходів (прибутків), які розраховані на раціональне використання в ході господарської та фінансової діяльності.

В умовах трансформації національної економіки підприємства зазнають впливу багатьох видів ризику. Автори, які займаються проблемами ризику, стоять на різних позиціях щодо класифікації ризиків.

Так, наприклад, І.Т. Балабанов в основу класифікації заклав отримання певного результату ризику: чисті й спекулятивні ризики. При цьому він поділяє комерційні ризики на майнові, виробничі, торгові, фінансові, стверджуючи, що “комерційні ризики представляють собою небезпеку втрат у процесі фінансово-господарської діяльності” [1, с. 22].

Бланк І.А. поділяє ризики за функціональним впливом на господарську діяльність; за характером обліку та за можливістю їх зменшення [2].

Будь-яке підприємство представлено у вигляді економічних, фінансових, інформаційних потоків в умовах конкретного соціально-політичного середовища. Діяльність господарюючого суб'єкта об'єктивно вимагає появи таких видів ризику, які залежно від сфери впливу або виникнення поділяють на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх відносяться ризики, безпосередньо не пов'язані з діяльністю підприємства і які пов'язані з соціально-політичною ситуацією, нормативно-правовою базою, рівнем життя населення, станом споживчого ринку, купівельною спроможністю гривні, конкурентними підприємствами. На ці види ризиків підприємець не може впливати, але повинен враховувати, так як вони прямо або непрямо впливають на стан підприємства. Важко визначити, які з цих ризиків мають пріоритет тому, що вони взаємопов'язані: зміна одного фактора може викликати зміни інших, що вплине на рівень загального зовнішнього ризику.

Необхідно зазначити, що з кожним роком збільшується число зовнішніх факторів, які впливають на рівень ризику і вимагають урахування в діяльності підприємства.

У зв'язку з цим в економічній літературі зовнішні ризики поділяють на дві групи: прямого та непрямого впливу. До ризиків прямого впливу можна віднести зміни в законодавстві, яке регулює діяльність підприємства; конкурентні підприємства; взаємовідносини з партнерами; податкову систему; корупцію. До непрямих ризиків слід віднести соціально-політичний стан; економічну кризу в країні; стихійне лихо.

Торгівельному підприємству притаманні також транспортний, постачальницький, збутовий, управлінський і ризик зберігання товарів. Виробничий, управлінський і ризик зберігання готової продукції є суто внутрішніми ризиками

підприємства, водночас транспортний, постачальницький і збутовий доцільно віднести до групи змішаних ризиків. Наприклад, транспортний ризик є зовнішнім лише у випадку, якщо підприємство користується послугами сторонніх транспортних організацій.

Взаємозв'язок факторів, що визначають зовнішній та внутрішній механізм їх дії можна уявити (з огляду на предмет дослідження) класифікувавши складові фінансових ризиків (в нашому випадку – фінансових ризиків торговельного підприємства) (рис. 1).

Отже, фінансові ризики пов'язані з ймовірністю виникнення непередбачених фінансових втрат ресурсів (зниження очікуваного прибутку, доходу, втрата частини чи всього капіталу) в ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства. Основними видами фінансових ризиків торговельного підприємства є:

Рисунок 1 - Фінансові ризики торговельного підприємства

1. Ризик зниження фінансової стійкості. Цей вид ризику генерується недосконалістю структури капіталу (надто високою часткою залучених коштів), тобто дуже високим коефіцієнтом заборгованості (низьким коефіцієнтом фінансової стабільності).

2. Ризик неплатоспроможності. Причиною виникнення даного виду ризику є низька ліквідність активів підприємства, неузгодженість строків надходження і витрачання грошових коштів.

3. Інвестиційний ризик. Він полягає в можливості виникнення непередбачених фінансових втрат в процесі інвестиційної діяльності торговельного підприємства. Залежно від видів інвестицій розрізняють і види інвестиційного ризику: ризик реального інвестування (порушення календарного плану робіт, низька якість здійснюваних робіт, тощо), і ризик фінансового інвестування (зниження курсової вартості акцій та інших фондових інструментів, що складають портфель фінансових активів торговельного підприємства, зниження ліквідності цих активів, тощо).

4. Інфляційний ризик. Цей вид ризику характеризує можливість знецінення реальної вартості капіталу торговельного підприємства (в формі грошових активів), а також очікуваних доходів і прибутку підприємства у зв'язку з підвищенням темпів інфляції.

5. Процентний ризик. Даний вид ризику виникає через непередбачуваність зміни процентної ставки на фінансовому ринку. Він проявляється в фінансових втратах від зниження надходження грошових коштів в процесі використання фінансових активів та в емісійній діяльності торговельного підприємства.

6. Валютний ризик. Цей вид ризику притаманний фінансовим операціям, що супроводжують зовнішньоекономічну діяльність торговельного підприємства. Його

прояв полягає в недоотриманні прибутку в результаті безпосередньої дії зміни обмінного курсу іноземної валюти, що використовується підприємством при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

7. Податковий ризик. В нашій країні на сучасному етапі цей вид ризику здійснює суттєвий негативний вплив на результати фінансової діяльності торговельного підприємства. Він має низку аспектів: ризик введення нових видів податкових платежів, ризик підвищення ставок діючих податків, ризик зміни умов і термінів сплати податкових платежів, ризик скасування чи зменшення податкових пільг [3, с.133].

Залежно від характеру дій та заходів, що проводяться торговельним підприємством виділяють:

- організаційні методи управління ризиком, які передбачають розробку та реалізацію систем недопущення ризику;
- економічні методи управління ризиком, суть яких полягає у визначенні джерела коштів для покриття збитків від ризиків.

Залежно від того за чий рахунок проводяться заходи щодо управління ризиком розглядають:

- внутрішні способи оптимізації ризику, які реалізуються безпосередньо торговельним підприємством та за його рахунок;
- зовнішні способи зниження ризику, які передбачають залучення до процесу управління ризиком торговельного підприємства інших сторін (контрагентів підприємства або професійних страховиків).

Підвищення результативності та ефективності заходів зі зниження величини фінансових ризиків на рівні суб'єктів господарювання можливо тільки на основі системного підходу. Основним результатом від цього підходу є отримання системного ефекту у вигляді додаткового скорочення загального рівня фінансового ризику суб'єкта господарювання, або у вигляді скорочення витрат на реалізацію превентивних та компенсаційних заходів по зниженню фінансових загроз. Це передбачає наявність в механізмі оцінки і зниження фінансових ризиків таких елементів: збір інформації про виникнення системних ефектів; ідентифікацію системних ефектів; діагностику передумов до виникнення визначених системних ефектів, їх потенціалу та кількісних параметрів; механізм реалізації необхідних системних ефектів та синтез отриманих системних ефектів. Політика управління фінансовими ризиками являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, яка полягає в розробці системи заходів по нейтралізації можливих фінансових наслідків ризиків пов'язаних із здійсненням різноманітних аспектів фінансової діяльності [4, с.10].

Отже, необхідність максимально ефективного врахування всіх складових фінансових ризиків та чинників їх нейтралізації алгоритм політики управління фінансовими ризиками на підприємстві має складатися з наступних кроків:

1. Ідентифікація окремих видів ризиків пов'язаних з фінансовою діяльністю підприємства. Процес ідентифікації окремих видів фінансових ризиків здійснюються за наступними трьома етапами: на першому етапі в розрізі кожного напрямку фінансової діяльності (окремих видів фінансових операцій) визначають властиві їм зовнішні чи систематичні види фінансових ризиків; на другому етапі визначається перелік внутрішніх або несистематичних (специфічних) фінансових ризиків, які властиві окремим видам фінансової діяльності або намічених фінансових операцій підприємства (ризик зниження фінансової стабільності, ризик неплатоспроможності, структурний ризик, кредитний ризик); на третьому етапі формується запропонований загальний портфель фінансових ризиків, що пов'язані з майбутньою фінансовою діяльністю підприємства (що включають можливі систематичні і несистематичні фінансові ризики).

2. Оцінка широти і достовірності інформації, необхідної для визначення рівня фінансових ризиків. Недостовірна чи неякісна інформаційна база, яка використовуються в процесі оцінки рівня фінансових ризиків посилює суб'єктивізм такої оцінки, а відповідно знижує ефективність всього наступного процесу ризик-менеджменту.

3. Вибір і використання відповідних методів оцінки ймовірності настання ризикової події по окремим видам фінансових ризиків.

4. Визначення розміру можливих фінансових збитків при настанні ризикової події по окремим видам фінансових ризиків.

5. Дослідження факторів, що впливають на рівень фінансових ризиків підприємства. В процесі дослідження фактори, що впливають на рівень фінансових ризиків поділяють на об'єктивні (фактори зовнішнього характеру) і суб'єктивні (фактори внутрішнього характеру).

6. Встановлення гранично допустимого рівня фінансових ризиків по окремих фінансових операціях і видах фінансової діяльності. Він встановлюється в розмірі окремих видів фінансових операцій з врахуванням відповідного менталітету керівників і фінансових менеджерів підприємства (їх прихильність до використання консервативної, помірної чи агресивної фінансової політики по окремих видах фінансової діяльності).

7. Вибір і використання внутрішніх механізмів в нейтралізації негативних наслідків окремих видів фінансових ризиків. Система таких внутрішніх механізмів включає різні методи їх профілактики, заходи по самострахуванню окремих видів фінансових ризиків.

8. Вибір форм і методів страхування окремих фінансових ризиків підприємства. В процесі такого страхування, що здійснюються спеціальними страховими компаніями, ризики, які страхуються з значними розмірами можливих фінансових втрат “передаються” частково або повністю іншим суб'єктам господарювання.

9. Оцінка результатів нейтралізації і організації моніторингу фінансових ризиків [5].

Розроблена на підприємстві політика управління фінансовими ризиками може бути оформлена у вигляді спеціального документу – “бізнес-плану ризик-менеджменту”.

Список літератури

1. Балабанов Т. И. Риск-менеджмент. — М., 1996.
2. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.
3. Семикіна М.В., Скібіцька О.В. Фінансовий менеджмент у торгово-посередницькій діяльності: практикум. – Навч. посіб. – Кіровоград: “ТРЕЛАКС ЛТД”, 2001. – 201 с.
4. Українська О.О. Фінансові ризики суб'єктів господарювання: оцінка і зниження їх негативного впливу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. :Донецьк. – 2010.
5. Некрасова А.В., Пастухов В.М. Управление финансовыми рисками в Украине в современных условиях. [Електронний ресурс] Режим доступу - http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_4/Pastuhov_409.htm

К. Кабешева

Особенности управления финансовыми рисками торгового предприятия

В статье осуществлено обобщение подходов к определению понятия финансовых рисков торгового предприятия и определено механизмы управления ими.

K.Kabesheva

Features of financial risk management trading company

The article focused on summarizing the approaches to the definition of financial risk trading companies and to identify mechanisms to manage them

Одержано 30.05.11

Т.О. Дякова, ст. гр. ФК-06-1, Г.І. Міокова, доц., канд.екоп.наук
Кіровоградський національний технічний університет

Методи оптимізації цільової структури капіталу підприємства

У статті проаналізовано інструментарій та методи оптимізації структури капіталу підприємства, на основі яких запропоновано підхід до пошуку оптимальності структуризації капіталу за методом поєданого ефекту максимізації росту рентабельності власного капіталу та рівня фінансової стійкості, Досліджено етапи процесу оптимізації цільової структури капіталу за цим методом.

капітал, структура капіталу, власний капітал, позиковий капітал, фінансова стійкість

Ефективність функціонування будь-якого підприємства залежить від правильної стратегії управління капіталом підприємства, її важливою складовою є оптимізація структури капіталу. Тому завданням кожного керівника має бути формування найбільш прийнятної структури капіталу підприємства для його подальшої ефективної діяльності. Отже, від того за рахунок яких фінансових ресурсів буде сформований капітал підприємства залежатиме стан і результати його діяльності в майбутньому.

Актуальність теми. В Україні відчувається значний дефіцит ґрунтовних досліджень і практично орієнтованих наукових розробок щодо формування оптимальної структури капіталу за її цільовим напрямом за критеріальною відповідністю потребам конкретного підприємства. Розробка та впровадження ефективних методів доведення структури капіталу підприємств до її оптимального рівня і впровадження в повсякденну практику дали б можливість підвищити їх прибутковість і фінансову стійкість.

Мета статті – проаналізувати інструментарій і методи оптимізації структури капіталу підприємства та на їх основі запропонувати підхід до пошуку оптимальної структури капіталу за методом сумішеного ефекту максимізації зростання рентабельності власного капіталу і рівня фінансової стійкості.

Серед вітчизняних вчених-економістів, що займаються науково-теоретичним обґрунтуванням управління структуризацією капіталу підприємства, слід назвати О.І. Бланка, М.Д. Білик, А.М.Поддєрьогіна, О.О.Терещенка, та інших.

Процес оптимізації структури капіталу підприємства має здійснюватись на основі формування цільової структури капіталу – співвідношення власних та запозичених фінансових коштів підприємства, яке дозволяє повною мірою забезпечити досягнення вибраного критерію її оптимізації.

Однозначного визначення поняття оптимальної структури капіталу немає, оскільки різні автори трактують оптимальність структуризації капіталу диференційовано за певними критеріальними показниками. Одні автори дають визначення оптимальної структури капіталу як певного співвідношення власного та запозиченого капіталу, яке призводить до максимізації вартості акцій підприємства. Тобто критерієм визначення оптимальності структури капіталу ці автори визначають максимальну ціну акцій підприємств. Друга група авторів як критерій оптимізації

співвідношення власного та запозиченого капіталів виділяє вартість підприємства (фірми) в цілому. За твердженням цих авторів, метою оптимізації структури капіталу підприємства є формування оптимального співвідношення різних джерел фінансування діяльності підприємства, при якому максимізується вартість самого підприємства.

У розвитку критерію визначення оптимальності структури капіталу підприємства деякі автори акцентують увагу на виділенні ще одного критеріального аспекту, який і максимізує вартість підприємства. Це співвідношення рентабельності власного капіталу та фінансової стійкості підприємства. Саме цей критерій виділено такими авторами, як Бланк І.О., Павловська О.В., Притуляк, та інші. Отже, оптимальна структура капіталу — таке співвідношення використання власних та запозичених коштів, при якому забезпечується найбільша ефективна пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності та коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість.

Поділяючи точки зору цієї групи авторів, необхідно зауважити що саме максимальність одночасного зростання рентабельності власного капіталу та фінансової стійкості підприємства є найбільш змістовним критерієм розкриття оптимальності співвідношення структурних елементів капіталу.

Так, найбільш детально проблему розглянуто І.О. Бланком, зокрема, ним виділено:

1) метод оптимізації структури капіталу за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності (рентабельності власного капіталу). Цей метод ґрунтується на багатоваріантних розрахунках рівня фінансової рентабельності (рентабельності власного капіталу) при різній структурі капіталу. Остання виражається через такий показник, як ефект фінансового важеля;

2) метод оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації його вартості. Метод ґрунтується на попередній оцінці власного та запозиченого капіталів за різних умов їх формування, обслуговування та здійснення багатоваріантних розрахунків середньозваженої вартості капіталу і, таким чином, пошуку найбільш реальної ринкової вартості підприємства;

3) метод оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Він пов'язаний із процесом диференційованого вибору джерел фінансування різних складових частин активів підприємства: необоротних активів, оборотних активів (із розбивкою їх на постійну та змінну частини).

Найбільш раціональним щодо досягнення оптимальності співвідношення структурних елементів капіталу підприємства може бути метод, який ґрунтується на одночасній максимізації зростання рентабельності власного капіталу та рівня фінансової стійкості.

Оскільки фінансова стійкість пов'язана з можливістю фінансового забезпечення погашення боргів підприємства, то при визначенні шляхів оптимізації фінансової цільової структури капіталу доцільно поряд із дослідженням особливостей фінансової структури капіталу, яка являє собою співвідношення власного та запозиченого капіталу оцінити і його майнову структуру.

Таким чином, розглядаючи можливості регулювання фінансової стійкості підприємства саме з урахуванням дієвості структурізації його капіталу, ми виділяємо декілька напрямків співвідношення його різнокласифікаційних структурних елементів:

1) у фінансовому аспекті (фінансовий важіль фінансової структури капіталу) — співвідношення власного та запозиченого капіталу;

2) у майновому аспекті (фінансовий важіль майнової структури капіталу) - співвідношення майна у грошовій (грошові кошти у національній та іноземній валюті, короткострокові (поточні) фінансові вкладення (інвестиції) та не грошовій формі (необоротні активи, виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари, дебіторська заборгованість, інші оборотні активи, витрати майбутніх періодів).

Фінансова стійкість підприємства забезпечується переважним рівнем фінансового важеля в майновій структурі капіталу порівняно з рівнем фінансового важеля його фінансової структури. Щоб зробити висновки щодо правильності формування як майнової, так і фінансової структури капіталу, необхідним є визначення значення показника платоспроможності підприємства, який розраховують за формулою:

$$\text{Кабс.пл.} = \frac{\text{ГК} + \text{КФВ}}{\text{ПЗ}} = \frac{\text{Мгр.ф.}}{\text{ПЗ}}, \quad (1)$$

де ГК – грошові кошти в національній та іноземній валюті; КФВ – короткострокові фінансові вкладення (інвестиції); ПЗ – поточні зобов'язання; Мгр.ф. – майно (активи) у грошовій формі. Рекомендоване нормативне значення коефіцієнта абсолютної платоспроможності є таким: $0,2 \leq \text{Кабс.пл.} \leq 0,5$.

Виходячи з виокремлених граничних значень коефіцієнта платоспроможності, можна виділити і границі майна підприємства в грошовій формі, яка є максимально сприятливою для ефективності ведення господарської діяльності:

$$0,2 \leq \frac{\text{Мгр.ф.}}{\text{ПЗ}} \leq 0,5, \text{ тобто } \text{ПЗ} \cdot 0,2 \leq \text{Мгр.ф.} \leq \text{ПЗ} \cdot 0,5. \quad (2)$$

Фінансова стійкість підприємства забезпечується переважним рівнем фінансового важеля в майновій структурі капіталу порівняно з фінансовим важелем його фінансової структури. На основі цього твердження можна записати:

$$\text{ФВф.стр.к.} < \text{ФВм.стр.к.} \quad (3)$$

Врахувавши вищезазначені границі величини майна підприємства в грошовій формі, що є максимально сприятливими щодо забезпечення фінансово стійкого розвитку підприємства, ми отримуємо можливість математично розгорнутого порівняння фінансових важелів майнової та фінансової структури капіталу підприємства, яке матиме такий вигляд:

$$\frac{\text{ЗК}}{\text{ВК}} < \frac{\text{Мгр.ф.}}{\text{Мнегр.ф.}}, \text{ причому } \text{ПЗ} \cdot 0,5 \leq \text{Мгр.ф.} \leq \text{ПЗ} \cdot 0,5. \quad (4)$$

На основі викладеного вище матеріалу можна скласти певний порядок формування оптимальної структури капіталу за критерієм зростання рівня фінансової стійкості підприємства. Однак деякі автори вважають, що такий порядок не буде повним без розрахунків оптимальності цільової структури капіталу підприємства за критерієм максимізації рентабельності сукупного власного капіталу. Вони пропонують оптимально сформовану цільову структуру капіталу підприємства за критерієм зростання рівня фінансової стійкості оцінити ще й за критерієм максимізації рентабельності сукупного власного капіталу. Вони вважають, що підхід поєднаного ефекту двох критеріїв дасть змогу сформуванню найбільш доцільну щодо оптимальності цільову структуру капіталу підприємства. Тобто за цим підходом: по-перше, будуть конкретизовані послідовні кроки формування оптимальної цільової структури капіталу за критерієм збереження або забезпечення фінансової стійкості підприємства; по-друге, здійснюватимуться прогностичні розрахунки рентабельності власного капіталу підприємства за різними варіантами залучення кредитних коштів при рекомендаційно сформованій фінансовій структурі капіталу.

Запропонований метод поетапних розрахунків щодо формування оптимальної цільової структури капіталу дасть можливість не тільки оперативно й оптимально структурувати капітал підприємства в його майновому і фінансовому втіленнях, а й спрогнозувати максимальне зростання рентабельності власного капіталу і фінансової стійкості підприємства в майбутньому, розробити загальні можливі напрями підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому.

Список літератури

1. Бланк І. О. Управління фінансовою безпекою підприємства / І. О. Бланк. – К.: Ельга; Ніка-Центр, 2008. – 784 с.
2. Бланк І.О. Управління формуванням капіталу / І.О. Бланк. – К. : Ніка-Центр, 2006.– 520 с.
3. Яремко І. Й. Управління капіталом підприємства: економічний і фінансовий інструментарій: Монографія / І. Й. Яремко. – Львів: Каменяр, 2009. – 176 с.
4. Квасницька Р.М. Інструментарій та методи оптимізації цільової структури капіталу підприємства. // Економіст. – 2005. - №5. – с.73-75.
5. Литовченко О. Ю. Оптимізація структури капіталу як складова стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства. // Вісник економіки транспорту і промисловості – 2010. – № 29. – с.25-30

Одержано 30.05.11

С.В. Демиденко, ст. гр. ФК-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Забезпечення фінансової стійкості підприємства в процесі ефективного управління власним капіталом підприємства

В статті розкривається вплив процесу управління власним капіталом підприємства на його фінансову стійкість та стабільність. Охарактеризовано новітні системи управління власним капіталом підприємства. **власний капітал, фінансова стійкість, ERP-системи, факторна модель, рентабельність**

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасних умовах існування різних форм власності в Україні, особливо актуальним є питання щодо функціонування, відтворення, формування структури власного капіталу. Задаючись питанням, що ж представляє собою власний капітал в діяльності сучасного підприємства необхідно відзначити, що поряд з вирішенням чисто фінансових питань необхідно паралельно розглядати і надійність "керованості" підприємством у руках власника. Одночасно з питаннями формування необхідно розглядати співвідношення між позиковими і власними засобами. Виходячи з цього можна зробити висновок, що тема дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначену проблематику розкрито в роботах Королішук Л.П., Костирко Р.О. Шевчук В.О., Ліпатова Ю. та Пацай Б.Д..

Цілі статті. Метою роботи є дослідження механізму управління власним капіталом підприємства та визначення шляхів удосконалення процесу управління власним капіталом на підприємстві з метою забезпечення його фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу. Функціонування суб'єктів господарювання в умовах жорсткої конкуренції на ринку і необхідність забезпечення належного фінансового стану потребують чіткої та налагодженої системи фінансового управління основними напрямками діяльності підприємства. Зокрема, основні напрями фінансового управління полягають у створенні резервів фінансування, що забезпечують зростання обсягів виробництва та реалізації продукції, зменшення витрат, одержання прибутку, збалансування матеріальних і фінансових ресурсів та підвищення фінансової стійкості.

У процесі конкурентної боротьби майже кожне підприємство зіткнулося з численними проблемами щодо управління фінансами, зокрема пов'язані з використанням

власних фінансових ресурсів. Одним із критеріїв оцінки їх раціонального використання є фінансова стійкість підприємств. Вона відображає стан фінансових ресурсів підприємства, при якому можливо вільно маневрувати коштами, ефективно їх використовувати, забезпечуючи безперервний процес виробництва та реалізації продукції.

Дослідження структури власного капіталу дозволяє встановити одну із можливих причин фінансової стійкості чи нестійкості суб'єкта господарювання. Так збільшення частки власного капіталу за рахунок будь-якого джерела сприяє посиленню фінансової стійкості підприємства. При цьому наявність нерозподіленого прибутку може розглядатися як джерело поповнення оборотних засобів і зниження поточної кредиторської заборгованості.

Особлива роль власного капіталу при оцінці фінансової стійкості зумовлена його функціями: статутний та додатковий капітал підприємства дають змогу організувати процес виробництва продукції, застосовувати прогресивні технології, висококваліфіковану робочу силу, посилити власні позиції підприємства на ринку. Крім того, розмір власного капіталу забезпечує довіру партнерів підприємства, що визначає можливість отримати від них фінансові вкладення у разі необхідності усунення дій несприятливих факторів. Якщо обсяг власного капіталу невеликий, то кредитори мають певний підприємницький ризик.

На даний момент більшість підприємств знаходиться в кризовому стані. Криза на підприємстві визріває тривалий період, перш ніж воно стане банкрутом. Розрізняють три типи криз: 1) криза стратегії; 2) криза результатів діяльності; та 3) криза ліквідності. Отже, небезпека кризи на підприємстві існує постійно, і тому управління ним завжди має бути певною мірою антикризовим, тобто передбачати небезпеку кризи, аналіз її симптомів, а також заходи щодо послаблення негативних наслідків кризи і використання її чинників для подальшого розвитку підприємства.

Ефективність антикризового управління підприємством залежить від якості механізмів, які використовують при розробці та реалізації відповідних функціональних стратегій. Для подолання збитковості підприємства і забезпечення його фінансової стійкості у довгостроковій перспективі необхідно впроваджувати інноваційні механізми. Антикризове управління, що ґрунтується на інноваціях є економічно, соціально та фінансово ефективним способом подолання збитковості суб'єкта господарювання.

Антикризова стратегія підприємства повинна включати різноманітні механізми підвищення ефективності формування й використання власних фінансових ресурсів, що є основною проблемою підприємств, при орієнтації на їх модернізацію. Розширити коло джерел фінансування підприємств можна за рахунок таких складових:

- реструктурування власності проблемних підприємств шляхом додаткової емісії акцій під інвестиційно привабливі проекти, що визначаються фондовим ринком як перспективні. Збільшення власного капіталу за рахунок емісії акцій здатне істотно поліпшити фінансово-економічні показники його діяльності та стати поштовхом до наступного залучення стратегічних інвесторів. Але цей механізм має і негативну рису – зменшення частки власників у статутному капіталі;
- здійснення емісії середньострокових корпоративних облігацій під інноваційні проекти, однією з умов випуску яких є можливість конвертації таких цінних паперів у прості або привілейовані акції – конвертація боргу у власність;
- передання у довірче управління або продаж на фондових ринках належних підприємству цінних паперів (акцій, облігацій, векселів, похідних цінних паперів);
- застосування вексельного кредиту, що надається банком векселедержателю, шляхом дострокової виплати йому вказаної у векселі суми за вирахуванням процентів за час від моменту обліку векселя до строку платежу по ньому, а також суми банківської емісії.

З метою зниження затрат виробництва і збільшення за рахунок цього прибутку підприємства необхідно управляти затратами, впровадивши операційний аналіз, який

допомагає керівникам підприємства і менеджерам виявляти оптимальні пропорції між постійними та змінними затратами.

У ринкових умовах необхідно щодня знати виручку від реалізації, відстежувати вплив на прибуток змін в обсягу затрат на одиницю реалізації продукції та фактори, що визначають ці зміни. А також встановлювати точку беззбитковості виробництва. В умовах інфляції, коли постійно зростають ціни на сировину, енергоносії, важливо правильно обрати спосіб списання матеріалів на виробництво

Для оперативного аналізу фінансового стану підприємства важливо впровадити на підприємствах, поряд з бухгалтерським обліком, управлінський. Який повинен виконувати функцію постійно діючої ревізії та контролю всіх господарських операцій. З точки зору управління, треба взяти під контроль точку беззбитковості, постійні та змінні витрати, дебіторську та кредиторську заборгованість.

Таким чином досягнення прибуткової діяльності не можливе без детального аналізу затрат і системного підходу до управління ефективністю. Особливу увагу потрібно звернути на співвідношення між постійними та змінними витратами. З метою скорочення постійних затрат доцільно було б провести інвентаризацію всіх основних засобів і ті з них, які є тимчасово надлишковими, законсервувати (це дозволить змінити динаміку їх спрацювання).

Забезпечення фінансової стійкості підприємства реалізується також завдяки запровадженню новітніх систем управління власним капіталом підприємства.

В першу чергу, підприємству пропонується запровадити факторну модель визначення рентабельності власного капіталу підприємства. Саме рентабельність власного капіталу формує уявлення про ефективність вкладень ресурсів у діяльність підприємства.

Детерміноване моделювання і перетворення показника рентабельності власного капіталу дозволяє проводити не тільки більш глибокий аналіз і кількісно вимірювати вплив будь-якого чинника на факторну модель, що досліджується, але і визначити нові взаємозв'язки, формулювати нові показники.

Перш ніж оцінити зміни суми і частки власного капіталу в загальній валюті балансу для ефективного управління ним, потрібно з'ясувати, за рахунок яких складових частин сталися ці зміни. Очевидно, що приріст власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку і за рахунок переоцінки основних засобів буде розглядатися по різному при оцінюванні спроможності підприємства до самофінансування і нарощування власного капіталу.

Капіталізація (реінвестування) прибутку сприяє підвищенню фінансової стабільності, зниженню собівартості капіталу, тому що за залучення альтернативних джерел фінансування потрібно платити досить високі проценти.

Темпи зростання власного капіталу в процесі господарської діяльності підприємства залежать від певних факторів, зокрема: рентабельності обороту, оборотності капіталу, мультиплікатора капіталу та від частки відрахувань чистого прибутку на розвиток виробництва.

Два перших фактора, тобто рентабельність обороту та оборотність капіталу відображають дію тактичної фінансової політики підприємства. Наступні два фактори – мультиплікатор капіталу та частка відрахувань чистого прибутку на розвиток виробництва характеризують його стратегічну фінансову політику.

Тому саме правильна цінова політика, розширення ринків збуту приводять до збільшення обсягів продажів і прибутку підприємства, до підвищення рівня рентабельності продажів і швидкості обороту капіталу. Разом з тим нераціональна інвестиційна політика може знизити позитивний результат перших двох факторів.

Також для забезпечення ефективного управління власним капіталом підприємства пропонується удосконалення механізму управління його дивідендною політикою.

Дивідендна політика відіграє значну роль у реалізації фінансової стратегії підприємства та забезпечення його фінансової стійкості, оскільки вона впливає на рівень

добробуту інвесторів, визначає розміри формування власних фінансових ресурсів, а відповідно і темпи виробничого розвитку підприємства, впливає на фінансову стійкість підприємства та на вартість акцій.

Акціонерні товариства повинні намагатися не тільки виплачувати дивіденди, а й утримувати (або нарощувати) темп їх росту. Це пов'язано з тим, що чекання майбутніх дивідендів є одним з найбільш значимих чинників, що впливають на рішення інвестора про придбання акцій.

Так як для вітчизняних підприємств характерна відсутність стратегічних планів реалізації дивідендної політики; відсутність аналізу впливу виплат дивідендів на фінансові показники діяльності підприємства; відсутність комплексного підходу до розподілу чистого прибутку. Унаслідок нерозвиненості інформаційного забезпечення ринку цінних паперів реакція на дивідендну політику підприємств важко просліджується, що не дозволяє підприємствам проаналізувати й обґрунтувати свою дивідендну політику. Тому потрібно забезпечити розвиненість інформаційного забезпечення ринку цінних паперів.

Для того щоб зберегти отриманий прибуток і в той же час нарахувати дивіденди можна використовувати процедуру реінвестування грошових дивідендів в акції. Така політика дає акціонерам перевагу у можливості придбати акції додаткової емісії за курсом нижче ринкового, у можливості заощаджувати на брокерських витратах, у можливості підвищити частку своєї участі у статутному капіталі та ін. Однак такий спосіб виплати дивідендів потребує згоди акціонерів і зв'язаний з витратами на емісію акцій.

Для стимулювання виплати дивідендів і підвищення інвестиційної привабливості акцій, підвищення прибутковості підприємства необхідно скасувати сплату авансового платежу підприємствами на дивіденди.

Важливу роль у забезпечення фінансової стійкості підприємства відіграють новітні інформаційні технології управління власним капіталом підприємства. В сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання потрібно отримувати точні дані, швидко обробляти великий обсяг інформації, використовувати складні алгоритми розрахунку. Саме ці чинники обумовлюють необхідність використання програмних продуктів: ручна обробка інформації не задовольняє вимоги сьогодення, особливо це стосується фінансових потоків підприємства.

Виконання основних функцій, зокрема роботу на оперативному рівні, можуть ефективно забезпечити ERP-системи (Enterprise Resource Planning). Зазвичай вони будуються за модульним принципом і залежно від фінансового стану підприємства та бажання замовника охоплюють усі ключові процеси діяльності компанії. До функцій ERP-системи належать: управління фінансами, бухгалтерський і податковий облік, управління етапами постачань, кадровий облік і заробітна плата, система управління складами, система оперативного управління виробництвом тощо.

До переваг ERP-системи можна віднести можливість використання однієї інтегрованої програми замість декількох розрізнених. Крім цього, корпоративна інформаційна система передбачає розмежування доступу до інформації, що в комплексі з іншими заходами інформаційної безпеки підприємства протидіє як зовнішнім загрозам, так і внутрішнім. Впровадження ERP-системи разом із системою управління взаємодією з клієнтами та системою контролю якості спрямованого на максимальне задоволення потреб підприємств у засобах управління бізнесом.

Ідея впровадження таких систем полягає в тому, що елементи програмного забезпечення, призначені для підтримки різних функцій підприємства, повинні безперервно взаємодіяти. По суті, ERP-система покликана відтворити бізнес-процеси в програмному забезпеченні та супроводжувати кожну дію того чи іншого співробітника.

Ефект від впровадження ERP-системи можна оцінити за двома показниками: економічні показники ефективності, або вигоди, впровадження та організаційні (якісні) зміни, що не піддаються кількісній оцінці.

Під економічними вигодами від впровадження ERP-системи маються на увазі отримання реальної економічної віддачі від використання всього пакету модулів або окремих функціональних блоків. При розрахунку грошового виразу всі вони природно, ґрунтується на співвідношенні витрат і доходів, отриманих в умовах впровадженого програмного забезпечення, і доходів, отриманих без його впровадження.

Отже, для подолання збитковості підприємств і запобігання її появи в майбутньому необхідно вжити комплекс заходів щодо вдосконалення управління їх фінансами на інноваційній основі. Ці заходи доцільно розробляти і здійснювати на підприємствах не тільки в разі настання кризової ситуації, але й для запобігання її виникненню в умовах нормальної діяльності. Впровадження наведених пропозицій забезпечить як підтримку на належному рівні фінансової стійкості підприємства, так і покращення його фінансового стану в майбутньому.

Список літератури

1. Горовець Н.О., Горовець М.Г. Проблеми формування ефективної дивідендної політики вітчизняними акціонерними товариствами// Економіка.Фінанси.Право.–2010.-№3.–С.3-6
2. Королішук Л.П. Фінансова стійкість акціонерного товариства як умова економічного розвитку//Економіка АПК.- 2008.- №9- С.81-87.
3. Костирко Р.О. Шевчук В.О. Внутрішній контроль фінансово-економічної стійкості підприємства: зміна існуючої парадигми в кризових умовах// Статистика України.- 2009.-№3- С.34-39.
4. Ліпатов Ю. Підвищення фінансової стійкості підприємства в умовах перехідної економіки//Проблеми науки. - 2008.- №4- С.36-41.
5. Пацай Б.Д. Роль інформаційних технологій в управлінні фінансовими ресурсами підприємств// Фінанси України. – 2008. - №8. – С.82-88.
6. Шаблиста Л. Механізм подолання збитковості підприємства і забезпечення їх фінансової стійкості// Економіка України. – 2009.- №6- С.53-64.

Одержано 30.05.11

С.В. Тимофієв, ст. гр. ФК-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Коефіцієнтний метод як інструмент аналізу якості управління грошовими коштами

Обґрунтовано необхідність і доцільність застосування аналітичних коефіцієнтів при проведенні аналізу якості управління грошовими коштами. Наведено перелік коефіцієнтів, розглянуто методику їх розрахунку та напрямки використання отриманої інформації.

грошові кошти, грошові потоки, аналітичні коефіцієнти, управління грошовими коштами

Серед основних прийомів та методів, які використовуються при аналізі руху грошових потоків можна виділити наступні: аналіз грошових потоків з використанням даних звіту про рух грошових коштів, аналіз грошових потоків з використанням бюджетів та внутрішніх фінансових документів, аналіз грошових потоків, який базується на розрахунку економічних показників ефективності та оптимальності грошових потоків підприємства.

Коефіцієнтний аналіз є невід'ємною частиною аналізу грошових потоків. За його допомогою вивчаються рівні та їх відхилення від планових та базових значень різних відносних показників, які характеризують грошові потоки, а також розраховуються

коефіцієнти ефективності використання грошових коштів підприємства. Деякі матеріали по даній проблемі можна знайти в окремих виданнях, присвячених проблемам фінансового аналізу. В цілому ж процедури даного аналізу ще не розроблені ні в теоретичному, ні в практичному плані, а отже, розрахунок цих коефіцієнтів при відсутності певних критичних показників або показників попередніх років, з якими можна здійснити порівняння, навряд чи може бути використаний менеджерами в якості обґрунтування управлінських рішень. Поряд з цим використання відносних показників має такі безумовні переваги як наочність, простота та відносна швидкість розрахунку.

Важливим моментом в коефіцієнтному методі аналізу є вивчення динаміки різних коефіцієнтів, які дозволяють встановити позитивні та негативні тенденції, які відображають якість управління грошовими потоками підприємства, а також розробити необхідні заходи для внесення відповідних коригувань по оптимізації управлінських рішень в процесі здійснення господарської діяльності.

Для фінансового аналізу можуть бути використані коефіцієнти, які розраховуються на основі звіту про рух грошових коштів:

1. *Коефіцієнти платоспроможності і ліквідності:*

- коефіцієнт руху грошових коштів в результаті операційної діяльності;
- коефіцієнт грошового покриття виплат по відсотках;
- коефіцієнт грошового покриття короткострокових боргів;
- коефіцієнт ефективності грошових потоків;
- коефіцієнт ліквідності грошового потоку.

2. *Коефіцієнти рентабельності грошових потоків:*

- коефіцієнт рентабельності позитивного грошового потоку за певний період;
- коефіцієнт рентабельності середнього залишку грошових коштів в певному періоді;
- коефіцієнт рентабельності чистого потоку грошових коштів в певному періоді;
- коефіцієнти рентабельності грошових потоків за видами діяльності (операційною, фінансовою, інвестиційною).

3. *Коефіцієнти, що показують здатність компанії продовжувати свою діяльність у майбутньому:*

- коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до капітальних витрат;
- коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до загальної суми боргу;
- коефіцієнт достатності грошового потоку.

Перераховані коефіцієнти доцільно аналізувати в динаміці, тобто розглядати їх зміни в часі як мінімум за три роки, розраховуючи абсолютні та відносні відхилення.

Розглянемо методику їх розрахунку та напрямки використання отриманої інформації. В таблиці 1 наведено вихідні дані, необхідні для розрахунку коефіцієнтів ефективності та рентабельності грошових потоків ВАТ «Альфа», та розраховані коефіцієнти.

Таблиця 1 - Розрахунок коефіцієнтів ефективності та рентабельності грошових потоків ВАТ «Альфа» в 2007 -2010 рр.

№	Показник	2007	2008	2009	2010
<i>Вихідні дані для розрахунку показників</i>					
1	Загальний позитивний грошовий потік	371244	378600	382460	473209
2	Загальний негативний грошовий потік	383402	377235	377432	469974
3	Загальний чистий грошовий потік (п.1 - п.2)	-12158	1365	5028	3235
4	Позитивний грошовий потік в результаті операційної діяльності	358452	342987	354126	405847
5	Негативний грошовий потік в результаті операційної діяльності	317644	251244	319279	342182
6	Чистий грошовий потік від операційної діяльності (п.4 - п.5)	40808	91743	34847	63665
7	Позитивний грошовий потік від фінансової діяльності	11963	9621	15467	14813
8	Негативний грошовий потік від фінансової діяльності	7706	298	3976	30120
9	Чистий грошовий потік від фінансової діяльності (п.7 - п.8)	4257	9323	11491	-15307
10	Позитивний грошовий потік від інвестиційної діяльності	829	25992	12867	52549
11	Негативний грошовий потік від інвестиційної діяльності	58052	125693	54177	97672
12	Чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності (п.10 - п.11)	-57223	-99701	-41310	-45123
13	Середня величина поточних зобов'язань за рік	76596	80867,5	79206	54210,5
14	Середня величина довгострокових зобов'язань за рік	37993,5	37457	16364,5	19636,5
15	Сплачені відсотки по довгострокових та поточних зобов'язаннях	202	191	704	11653
16	Капітальні витрати підприємства	58052	125693	54177	97672
17	Середній залишок грошових коштів	921	1499,5	4696	8827,5
18	Чистий прибуток (збиток)	-8171	-7948	2863	15806
19	Прибуток (збиток) від операційної діяльності	-6747	-8900	10904	40801
20	Прибуток (збиток) від фінансової діяльності	4126	32754	-394	-11471
21	Прибуток (збиток) від інвестиційної діяльності	-1862	830	1399	-37
<i>Коефіцієнти ефективності грошових потоків</i>					
22	Коефіцієнт руху грошових коштів в результаті операційної	0,53	1,13	0,44	1,17

№	Показник	2007	2008	2009	2010
	діяльності (п.6 / п.13)				
23	Коефіцієнт грошового покриття виплат по відсотках (п.6 / п.15)	202,02	480,33	49,50	5,46
24	Коефіцієнт ефективності грошових потоків від операційної діяльності (п.6 / п.5)	0,128	0,365	0,109	0,186
25	Коефіцієнт ефективності загального потоку грошових коштів (п.3 / п.2)	-0,032	0,004	0,013	0,007
26	Коефіцієнт реінвестування грошових потоків (п.6 / п.16)	0,703	0,730	0,643	0,652
27	Коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до загальної суми боргу (п.6 / (п.13 + п.14))	0,356	0,775	0,365	0,862
<i>Коефіцієнти рентабельності грошових потоків</i>					
28	Коефіцієнт рентабельності позитивного грошового потоку (п.18 / п.1)	-2,20%	-2,10%	0,75%	3,34%
29	Коефіцієнт рентабельності чистого грошового потоку (п.18 / п.3)	67,2%	-582,3%	56,9%	488,6%
30	Коефіцієнт рентабельності середнього залишку грошових коштів (п.18 / п.17)	-887,2%	-530,0%	61,0%	179,1%
31	Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від операційної діяльності (п.19 / п.4)	-1,9%	-2,6%	3,1%	10,1%
32	Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від фінансової діяльності (п.20 / п.7)	34,5%	340,4%	-2,5%	-77,4%
33	Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від інвестиційної діяльності (п.21 / п.10)	-224,6%	3,2%	10,9%	-0,1%

Для проведення аналізу були відібрані такі коефіцієнти ефективності грошових потоків як коефіцієнт руху грошових потоків в результаті операційної діяльності, коефіцієнт грошового покриття виплат по відсотках, коефіцієнт ефективності грошових потоків від операційної діяльності, коефіцієнт загального потоку грошових коштів, коефіцієнт реінвестування грошових потоків, коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до загальної суми боргу.

Коефіцієнт руху грошових коштів в результаті операційної діяльності поступово зростає і в 2010 році має найвище значення – 1,17. Отже, чистий грошовий потік від операційної діяльності, який має позитивне значення в кожному році, перевищує середній розмір поточних зобов'язань підприємства, що позитивно характеризує підприємство.

Коефіцієнт грошового покриття виплат по відсотках, навпаки, зменшується з кожним роком: якщо в 2007 році його величина складала 202, то в 2010 році – 5,46. Отже, на ВАТ «Альфа», незважаючи на зростання чистого грошового потоку від операційної діяльності, зростає і обсяг сплачених відсотків, причому в більших темпах.

Відповідним чином зростає і коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до загальної суми боргу, що свідчить про суттєве збільшення заборгованості по довгостроковим та поточним зобов'язанням. Якщо в 2007 році даний коефіцієнт становив 0,356, то в 2010 році цей коефіцієнт зріс майже в 1,5 рази.

Коефіцієнт ефективності грошових потоків від операційної діяльності, який розраховується шляхом ділення чистого грошового потоку від операційної діяльності та грошових видатків операційної діяльності має позитивне значення, що свідчить про перевищення надходжень грошових коштів над видатками і поступово зростає з кожним роком. Коефіцієнт ефективності загального потоку грошових коштів в 2007 році мав від'ємне значення, оскільки в цьому році витрачання грошових коштів перевищили надходження. Даний коефіцієнт має менше значення, аніж коефіцієнт ефективності грошових потоків від операційної діяльності, що пояснюється значним впливом фінансової та інвестиційної діяльності. Так, якщо в 2010 році на 1 грн. витрачених грошових коштів в результаті операційної діяльності припадало 18,6 коп. чистого грошового потоку від операційної діяльності, то на 1 грн. всіх витрачених грошових коштів – 0,7 коп. загального чистого грошового потоку.

Коефіцієнт реінвестування грошових потоків тримається на однаковому рівні протягом 2007-2010 рр. Його рівень показує, що біля 65-70% чистого грошового потоку від операційної діяльності витрачається кожного року на капітальні витрати (витрати інвестиційної діяльності).

Рентабельність грошових потоків майже по всім напрямкам зростає, що пояснюється покращенням результативності діяльності ВАТ «Альфа». Якщо в 2007 та 2008 роках підприємство мало чистий збиток, то в 2009 та 2010 роках – прибуток, який суттєво зростає. Відповідним чином зростають і коефіцієнти рентабельності грошових потоків, розраховані за чистим прибутком підприємства.

Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від фінансової діяльності в 2007-2008 рр. мав позитивне значення і зростав, але в 2009-2010 рр. даний показник має від'ємне значення, оскільки ВАТ «Альфа» отримало збиток від фінансової діяльності. Так, якщо в 2008 році рентабельність грошового потоку від фінансової діяльності становила 3404%, то в 2010 році на 1 грн. позитивного грошового потоку від фінансової діяльності припадало 77,4 коп. збитку. Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від інвестиційної діяльності мав від'ємне значення в 2007 та 2010 роках, коли ВАТ «Альфа» отримало збиток від даного виду діяльності, але якщо в 2007 році його рівень складав -224,6%, то в 2010 році позитивний грошовий потік від інвестиційної діяльності майже дорівнює збитку від цієї діяльності (коефіцієнт рентабельності становить -0,1%).

В 2008 та 2009 роках підприємство мало прибуток від інвестиційної діяльності, а коефіцієнти рентабельності грошового потоку становили, відповідно, 3,2% та 10,9%.

Крім коефіцієнтів ефективності та рентабельності грошових потоків існує так званий метод ліквідного грошового потоку, який дозволяє оперативно розрахувати потік грошових коштів на підприємстві. Даний метод може бути використаний для експрес-діагностики фінансового стану підприємства.

Ліквідний грошовий потік або зміна в чистий кредитній позиції є показником надлишкового або дефіцитного сальдо грошових коштів підприємства, який виникає у випадку повного покриття всіх його боргових зобов'язань по позиковим коштам.

В таблиці 2 наведена методика розрахунку ліквідного грошового потоку для ВАТ «Альфа» в 2007-2010 рр.

Таблиця 2 - Розрахунок ліквідного грошового потоку ВАТ «Альфа»

№	Показник, тис.грн.	2007	2008	2009	2010
	На початок періоду				
1	Довгострокові кредити	30412	51406	23508	9221
2	Короткострокові кредити	45865	52458	23856	41674
3	Грошові кошти	1025	817	2182	7210
	На кінець періоду				
4	Довгострокові кредити	51406	23508	9221	30052
5	Короткострокові кредити	52458	23856	41674	0
6	Грошові кошти	817	2182	7210	10445
	Ліквідний грошовий потік ((п.4 + п.5 – п.6) - (п.1 + п.2 – п.3))	27795	-57865	-1497	-24078

Як свідчать розраховані дані, ВАТ «Альфа» лише в 2007 році мало надлишкову грошову масу (позитивний ліквідний грошовий потік) в сумі 27795 тис.грн. В 2008-2010 рр. підприємство має дефіцитне сальдо грошових коштів (негативний ліквідний грошовий потік). Його розмір в 2008 році становив 57865 тис.грн., в 2009 році – 1497 тис.грн., в 2010 році – 24078 тис.грн.

Відмінність показника ліквідного грошового потоку від інших вимірників ліквідності (абсолютної, швидкої та поточної) полягає в тому, що останні відображають спроможність підприємства погашати свої зобов'язання перед зовнішніми кредиторами. Ліквідний грошовий потік характеризує абсолютну величину грошових коштів, які отримуються в результаті фінансово-господарської діяльності підприємства, тому він є більш «внутрішнім» показником, який виражає результативність його роботи. Поряд з цим він може використовуватися і для прийняття інвестиційних та фінансових рішень потенційними інвесторами та кредиторами даного підприємства.

В процесі проведення коефіцієнтного аналізу грошових потоків суттєва увага приділяється факторному аналізу, тобто кількісному виміру впливу різних об'єктивних та суб'єктивних факторів, які спричиняють прямий та непрямий вплив на зміну рентабельності та ефективності використання грошових коштів. Факторний аналіз (прямий та зворотній, детермінований та стохастичний) здійснюється з використанням різних прийомів моделювання факторних систем (розширення, подовження, скорочення, оптимізації тощо).

Одним з етапів проведення факторного аналізу грошових потоків є розрахунок впливу різних факторів на зміну величини коефіцієнта рентабельності позитивного грошового потоку за прибутком від продажу.

Факторні моделі дозволяють розкрити, кількісно виміряти, проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між різними показниками, які описують господарську діяльність підприємства. Крім того, за допомогою факторного моделювання формуються прогнозні (планові) показники, в тому числі які визначають оптимальні величини грошових потоків підприємства, що відповідають цілі досягнення максимальної ефективності господарської діяльності при адекватному рівні фінансового ризику.

Підводячи висновки, слід зазначити, що даний вид аналізу набуває все більшого значення та розповсюдження, враховуючи те, що після бурхливого етапу приватизації державних підприємств, створення підприємств недержавної форми власності, в тому числі з іноземними інвестиціями, все більше власників цікавлять проблеми ефективності та доцільності використання наданих ними коштів. Отже, важливості та актуальності набувають питання подальшої розробки конкретних, практичних аспектів його організації та методології.

Список літератури

1. Бочаров В.В. Управление денежным оборотом предприятий и корпораций. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 144 с.
2. Гутова А.В. Управление денежными потоками: теоретические аспекты // Финансовый менеджмент. – 2004. - №4. – С.43-47.
3. Ігоніна К.А. Теоретичні аспекти планування грошових потоків підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - №5 (35). – С.17-19.
4. Лігоненко Л.О., Ситник Г.В. Управління грошовими потоками: Навч. посібник. – К.: Київ.нац.торг.-економ.ун-т, 2005. – 345 с.
5. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 360 с.
6. Швиданенко Г.О., Олексик О.І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Монографія. - К: КНЕУ, 2002.- 192с.

Одержано 26.05.11

К.А. Уманець, ст. гр. ФК-06-1, В.М.Попов, доц., канд.екон.наук
Кіровоградський національний технічний університет

Управління вартістю підприємства в системі фінансового менеджменту

В статті висвітлено теоретичні основи оціночної роботи на підприємстві. Визначено основні методи оцінки вартості підприємства. Запропоновано механізми управління вартістю підприємства. **управління вартістю підприємства, дохідний підхід, майновий підхід, ринковий підхід**

В ринкових умовах підприємство є центром інтересів різних груп зацікавлених осіб, до яких можна віднести інвесторів, замовників, постачальників, працівників, державних органів влади, суспільство. З урахуванням інтересів усіх зацікавлених груп головною метою підприємства стає його збереження, вдосконалення та розвиток, оскільки це дозволяє реалізувати також індивідуальні цілі кожного працівника. Сталий розвиток підприємства досягається при нарощуванні вартості підприємства з виконанням матеріальних, екологічних та соціальних цілей.

Розвиткові теорії та практики оцінки вартості підприємства присвячено праці таких вітчизняних вчених, як В. Аранчій, Н. Брезіцька, І. Колос, І. Корольова, Г. Крамаренко, О. Мендрул, О. Терещенко, Г. Філіна та ін.

Мета статті полягає у дослідженні фінансових механізмів визначення вартості підприємства.

Управління вартістю підприємств розуміється як система менеджменту, що трансформує вартісні цілі власників підприємств в конкретні дії найманих менеджерів, які мають усвідомлювати своє пріоритетне завдання у збільшенні вартості підприємств і підпорядковувати йому інші цілі. В концепції управління вартістю підприємство розглядається з позиції власників у вигляді інвестиції; саме ж управління носить стратегічний інноваційний характер, підпорядковується процесу створення вартості, ґрунтується на урахуванні виділених пріоритетних типів вартості. Воно не протиставляється загальній теорії менеджменту, а доповнює систему цілей підприємств ціллю його власників, виділяє процеси управління, для яких критерій вартості є головним (реорганізація, стратегічне управління, впровадження інновацій), уточнює

для них функції. Управління відбувається в умовах значної невизначеності, за якою головною запорукою успіху стають особисті якості і талант топ-менеджерів [7, с. 45].

Отже, проблемність полягає у необхідності розробки дієвих складових визначення вартості підприємства та управління нею з метою задоволення потреб учасників.

Управління вартістю призначене передусім для відкритих акціонерних товариств і можливе за умов: колективної власності на підприємства; усвідомлення власниками підприємств необхідності управління за критерієм вартості; наявності конкурентного середовища, відмови від практики штучної монополізації ринків; існування ефективних механізмів впливу акціонерів на найманих менеджерів в межах моделі корпоративного управління підприємствами; ліквідності ринку підприємств; прискорення процесів інтеграції вітчизняних підприємств у міжнародне економічне товариство.

Так, Мендрул О.Г. розглядає внутрішньогосподарське управління вартістю як складну систему, що містить загальнокорпоративний, бізнесовий та функціональний рівні на яких проявляються специфічні функції управління, що базуються на загальних функціях управління, але мають свої особливості. На загальнокорпоративному рівні, управління спрямовується на зростання у довгостроковій перспективі вартості діючих підприємств (ринкової вартості фірм), зосереджується на діях по зміні на користь підприємств керованих факторів формування вартості, а також на проведенні продуктових, процесних й організаційних інновацій, визначає місце і роль бізнес-ліній у формуванні вартості та забезпечує інвестиційні джерела її зростання. На бізнесовому рівні управління виходить з цілей, сформульованих на загальнокорпоративному рівні, але в термінах інвестиційної вартості кожної бізнес-лінії, оскільки нововведення впроваджуються переважно на цьому рівні управління, полягає в інноваційно-інвестиційному забезпеченні конкурентних переваг, ринковому та ресурсному обґрунтуванні виробничих програм за факторами створення вартості. Менеджмент вартості на функціональному рівні реалізується за напрямками діяльності підприємств і узгоджується на рівні бізнес-ліній; його особливості проявляються у врахуванні відмінностей окремих напрямків діяльності підприємств, а загальним є націленість на зростання внеску кожного з них в інвестиційну вартість та вартість чистих активів [7, с.48].

Тобто, елементи системи управління розглядаються як керування грошовими надходженнями і витратами, прибутком, інвестиціями, нематеріальними активами, розпорядження основними засобами та оборотними коштами, контролінг структури капіталу, управління цінними паперами та дивідендна політика.

Застосування методів оцінки неможливе без прив'язки до якого-небудь загальноновизнаного визначення вартості. Визначення причини і цілі проведення робіт по оцінці служить підставою для вибору варіанту здійснення оцінних процедур.

Так, як вартість бізнесу є тотожним поняттям вартості підприємства. Крім того її можна розглядати як вартість 100 % корпоративних прав у діловому підприємстві. Розглянемо деякі методичні підходи визначення вартості підприємства. У теорії та практиці оцінки бізнесу, по аналогії за оцінкою нерухомості, традиційно існує класифікація підходів до оцінки бізнесу за використовуваними початковими даними: ринковий підхід, прибутковий підхід, підхід на основі активів.

Ринковий підхід – загальний спосіб визначення вартості підприємства і його власного капіталу, в рамках якого використовується один або більше методів, що засновані на порівнянні даного підприємства з аналогічними вже проданими капіталовкладеннями. В рамках ринкового підходу найуживанішими методами вважаються методи:

- зіставлення мультиплікаторів;
- порівняння продажів (транзакцій).

Прибутковий підхід – загальний спосіб визначення вартості підприємства і його власного капіталу, в рамках якого використовується один або більше методів, заснованих на перерахунку очікуваних доходів. У рамках цього підходу виокремлюють два основні методи:

- дисконтування грошових потоків (дисконтування Cash-flow);
- визначення капіталізованої вартості доходів.

Підхід на основі активів - загальний спосіб визначення вартості підприємства і його власного капіталу, в рамках якого використовується один або більше методів, заснованих безпосередньо на обчисленні вартості активів підприємства за вирахуванням зобов'язань. У рамках цього підходу розрізняють такі основні методи:

- оцінка за відновною вартістю активів (витратний підхід);
- метод розрахунку чистих активів;
- розрахунок ліквідаційної вартості.

Слід зазначити, що перераховані вище підходи та методи не тільки не є взаємовиключаючими, але й доповнюють один одного. Звичайно, було б дивним використовувати всі можливі методи для оцінки одного об'єкту [7, с.54].

У господарській практиці для оцінки вартості підприємства застосовують і інші методичні підходи. Досить поширена оцінка фінансового стану підприємства на основі показників платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової стійкості, рівня рентабельності активів і власного капіталу, інвестиційних ризиків, внутрішніх і зовнішніх джерел інноваційного потенціалу. При виборі методів вирішення оцінного завдання значну роль грає тип оцінюваного підприємства. Однак, слід зазначити, що всі фактори на макрорівні повинні інтерпретуватися в контексті з прогнозами макроекономічних і галузевих показників, а також політикою і планами власників. Вибір методів оцінки здебільшого залежать від характеристик оцінюваного підприємства та критеріїв вибору методичного інструментарію.

Отже, охарактеризовані методи оцінки вартості підприємства використовуються не ізольовано, вони взаємодоповнюють один одного. Для оцінки вартості підприємства використовувались декілька методик із різних підходів. Результати, отримані за допомогою різноманітних методик співставляються між собою.

Внаслідок того, що кожний показник має свої обмеження і недоліки, а також тому, що область вартісних показників є дещо новою галузю знань, деякі автори пропонують комбіноване використання декількох показників. Проте, деякі науковці вважають, що такий підхід не є оптимальним, оскільки ефективність системи управління вартістю може бути досягнута при підпорядкуванні всіх управлінських рішень єдиній меті, що припускає наявність єдиного критерію, на основі якого будується і оцінка ефективності, і система мотивації [7, с.56].

Вартість підприємства може бути підвищена за рахунок трьох груп заходів: підвищення вартості підприємства за рахунок зовнішніх перетворень; підвищення вартості підприємства за рахунок розвитку внутрішнього потенціалу; підвищення вартості підприємства за рахунок фінансового інжинірингу (зменшення вартості капіталу). Узагальнюючим показником зростання вартості підприємства можна вважати здатність генерувати грошові потоки.

В розрізі підвищення вартості підприємства за рахунок зовнішніх перетворень повинні бути проведені такі заходи виокремлення: бізнес-ліній підприємства; аналіз ефективності діяльності кожної бізнес-лінії підприємства та ухвалення рішення щодо майбутнього бізнес-лінії [3, с.103].

Підвищення вартості підприємства за рахунок розвитку внутрішнього потенціалу можна попередньо виокремити на стратегічні та операційні. Стратегічні заходи спрямовані на підвищення вартості підприємства у довгостроковому періоді, в той час, як операційні заходи спрямовані на підвищення операційної ефективності.

Перед розробкою стратегічних заходів спочатку доцільно провести загальний стратегічний аналіз діяльності підприємства. Під час даного аналізу виділяються сильні та слабкі сторони підприємства, потенційні загрози та можливості. Даний аналіз найчастіше представляється у формі SWOT-аналізу. Цей аналіз дозволяє визначити позицію підприємства на ринку, а також розробити заходи, спрямовані на підвищення його вартості.

Крім SWOT-аналізу, перед розробкою стратегічних та операційних заходів доцільним також є дослідження ланцюга створення додаткової цінності на підприємстві. Даний ланцюг включає аналіз бізнес-процесів підприємства, а також аналіз ефективності використання об'єктів на підприємстві та використання праці робітників.

Проведення стратегічного аналізу дозволяє: визначити позицію на ринку; визначити основні та додаткові продукти/послуги, які пропонуватиме підприємство; визначити цільових споживачів підприємства; розробити довгострокову стратегію розвитку підприємства.

Підвищення вартості підприємства за рахунок фінансового інжинірингу передбачає оптимізацію структури капіталу підприємства. Визначається поточна структура капіталу підприємства, вартість кожної складової джерел фінансування підприємства, визначаються оптимальні показники фінансової автономії та залежності; на базі проведеного аналізу визначається оптимальна структура капіталу. Відповідно до обраної структури ухвалюються рішення щодо необхідності залучення додаткового боргового чи власного капіталу.

Дані заходи сприяють підвищенню вартості підприємства, адже мінімізують поточні витрати підприємства на капітал, а також зменшують значення ставки дисконтування.

Отже, узагальнюючи розглянуті підходи до визначення вартості підприємства, та застосування системи важелів управління нею в системі фінансового менеджменту, слід зазначити, що перед здійсненням оцінки вартості підприємства повинні враховуватись: мета здійснення оцінки, переваги та недоліки кожного методу, можливість застосування методу для оцінки вартості даного типу підприємства та обмеження, що накладені на застосування методу реаліями української економіки. Вартість підприємства може бути підвищена за рахунок зовнішніх перетворень (оптимізація структури діяльності підприємства шляхом аналізу бізнес-ліній підприємства), за рахунок внутрішнього потенціалу (стратегічні та операційні заходи) та за рахунок фінансового інжинірингу (мінімізація вартості капіталу).

Список літератури

1. Аранчій В.І., Чумак В.Д., смолянська О.Ю., Черненко Л.В. Фінансова діяльність підприємств: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. -240 с.
2. Брезіцька Н. Сучасні методичні підходи до оцінки вартості підприємства // Економіка. Фінанси. Право. -2010. -№1. –С.3-8
3. Головач Н. Методичні засади оцінки вартості бізнесу /Н. Головач //Наукові записки НаУКМА. – 2005. – Магістеріум. – Вип. 18. – С. 103-110.
4. Економіка підприємств. Підручник /За ред. К.Ф.Полякова. –К.: Епіцентр, 2001.-301с.
5. Колос І. Обґрунтування ключових чинників вартості підприємства // Економіка та держава. -2006. -№11. –С.30-32
6. Корольова І. Щодо управління вартістю підприємства на основі збалансованої системи показників // Економіст. -2010. -№9. –С.49-51
7. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є., Фінансовий менеджмент 2-ге вид.: Підручник. –Київ: Центр учбової літератури, 2009. -520с.
8. Мендрол О.Г. Управління вартістю підприємств. Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 272 с.
9. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2000.

10. Терещенко О.О., Стецько М.В. Управління вартістю підприємства в системі фінансового менеджменту // Фінанси України. -2009. -№3. –С.91-99
11. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єкта господарювання: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. -554с.
12. Філіна Г.І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навчальний посібник.-К.: ЦУЛ, 2007. - 320с.

Одержано 30.06.11

А.О. Кушнірова, ст. гр. ФК-06–1, Т.А. Мельник, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Напрями покращення методів нарахування амортизаційних відрахувань на підприємствах машинобудівної галузі

В статті проведено дослідження становлення амортизаційної політики в Україні. Надається характеристика основних методів нарахування амортизаційних відрахувань на вітчизняних підприємствах.

амортизаційна політика, амортизаційні відрахування, амортизація, методи амортизації

Амортизаційна політика є однією із головних частин загальної політики управління виробничими витратами на промислових підприємствах машинобудівної галузі, яка полягає в інтенсивності оновлення основних фондів з поступовою експлуатацією їх у процесі виробничої діяльності. На сьогоднішній день на багатьох таких підприємствах використовується зношуваний виробничий потенціал, який функціонує тільки за допомогою величезних витрат на ремонт. Так, амортизаційна політика не є єдиною причиною такого положення, але її роль у такому становищі досить велика [1].

Проблеми амортизаційної політики, її роль у процесі відтворення основного капіталу активно досліджують провідні вітчизняні економісти: Н.Д. Баб'як, А.А.Безуглий, О.Ю. Болховітінова, М.А. Борисенко, Н.Г. Виговська, Л.В. Городянська, С.П. Орлов, В.М. Пархоменко, Ю.І.Стадницький, М.Г.Чумаченко та ін.

Метою написання статті є вивчення існуючих методів нарахування амортизації та обґрунтування напрямів удосконалення амортизаційної політики підприємства.

Найбільш вдалим і повним визначенням амортизаційної політики є наступне: амортизаційна політика – це цілеспрямована діяльність підприємства з вибору та застосування одного з можливих методів амортизації з метою максимізації обсягу власних фінансових ресурсів протягом амортизаційного періоду [2].

До введення в дію з 1.04.2011р. Податкового кодексу України порядок амортизаційних відрахувань мав певні особливості. В нашій державі паралельно існували дві системи амортизації: бухгалтерська і податкова. Вони законодавчо регулювались Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92, яке визначало методи нарахування амортизації основних засобів у бухгалтерському обліку, а також Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 № 334/94-ВР, що не був узгоджений з даним стандартом, який визначав методи нарахування амортизації у фінансовому обліку.

Для усунення цих суперечностей і вдосконалення амортизаційної політики підприємства був прийнятий Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI, за яким передбачено відмову від колишнього підходу до нарахування амортизації.

Головними нововведеннями є те, що амортизація основних засобів нараховуватиметься із застосуванням методів, які відповідають методам вказаним в П(С)БО 7 та поділ всієї сукупності основних засобів та інших необоротних активів для цілей оподаткування на 16 груп, а не на 4 групи, як це було раніше.

На сьогоднішній день бухгалтерські методи нарахування амортизації залишились діючими з певними поправками та уточненнями, а податковий метод втратив свою чинність. Тому з прийняттям Податкового кодексу України від 02.12.2010 чинними є наступні методи амортизації: прямолінійний метод, метод зменшення залишкової вартості, метод прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний метод; виробничий метод. Порівняння методів амортизації, їх переваги та недоліки після змін у законодавстві наведено в табл. 1.

Таблиця 1 - Переваги та недоліки існуючих методів амортизації згідно П(С)БО 7 та Податкового кодексу

Метод амортизації	Переваги	Недоліки
Прямолінійний	Простота розрахунку амортизації, можливість рівномірного розподілу амортизації за кожним звітним періодом, що зручно для співставлення собівартості продукції, яка випускається, з доходами від реалізації. Доцільний до застосування щодо об'єктів, знос яких не залежить від обсягу виробництва	Не враховуються моральний знос об'єкта і чинник зростання витрат на ремонт по мірі їх експлуатації
Зменшення залишкової вартості	Упродовж перших років експлуатації об'єкта за допомогою нарахування амортизації накопичується значна сума коштів, необхідних для відновлення об'єктів основних засобів.	Метод базується на порівняно складних математичних розрахунках і через це не є дуже зручним у використанні
Прискореного зменшення залишкової вартості	Упродовж перших років експлуатації об'єкта за допомогою нарахування амортизації накопичується значна сума коштів, необхідних для відновлення об'єктів основних засобів. Застосовують переважно у випадках, коли продуктивність обладнання в перші роки експлуатації вища, ніж у наступні.	Сума зносу часто не узгоджується ні з фактичним використанням об'єкта, ні з виготовленою продукцією
Кумулятивний	Упродовж перших років експлуатації об'єкта за допомогою нарахування амортизації накопичується значна сума коштів, необхідних для відновлення об'єктів основних засобів. Використовують, якщо продуктивність обладнання в перші роки експлуатації вища, ніж у наступні та у випадках швидкого морального старіння об'єкта	Сума зносу часто не узгоджується ні з фактичним використанням об'єкта, ні з виготовленою продукцією

Виробничий	Простота та раціональність розрахунку. Сума зносу узгоджується з виготовленою продукцією. Застосовують переважно у випадках, коли інтенсивність використання об'єкта впливає на його експлуатаційні властивості.	Неможливо або дуже складно визначити фактичний обсяг виробленої продукції з використанням того чи іншого активу
------------	--	---

Амортизаційна політика упродовж багатьох років залишається найслабкішою ланкою економічної політики України, оскільки сформована амортизаційна система не виконує своєї головної функції – не створює зацікавленості підприємців до оновлення основних фондів, впровадження наукових розробок та новітніх технологій у виробництво. Найбільшими проблемами у функціонуванні амортизаційної політики є: недосконалість амортизаційної політики держави; відсутній контроль за цільовим використанням амортизаційних відрахувань; відсутність чітких правил відносно вибору методу амортизації; втрачено контроль над термінами корисного використання основних засобів; амортизаційні кошти не стимулюють цільове, виключно інвестиційне використання цих коштів та ін.

Вивчення зарубіжного досвіду показало, що українська амортизаційна система суттєво відрізняється від амортизаційних систем розвинутих країн. Тому для покращення ефективності амортизаційної політики рекомендується провести наступні заходи: створення амортизаційного фонду; амортизація як необхідний інвестиційний ресурс підприємства; розробка рекомендацій щодо вибору методу амортизації; застосування комп'ютерних технологій та ін.

Сьогодні системою обліку амортизації не передбачається її нагромадження в амортизаційному фонді, а за його відсутності на підприємствах відрахування надходять до господарського обороту і використовуються для розв'язання різноманітних господарських завдань, які не завжди пов'язані з цільовим призначенням амортизаційних відрахувань.

При розміщенні амортизаційних відрахувань на депозитних рахунках підприємство може обирати бажаний варіант використання одержаного процентного доходу чи акумулювати його на депозитному рахунку, або на його величину зменшувати амортизаційні відрахування. Тому пропонується запровадити резервування коштів в амортизаційному фонді підприємства та їх подальшому розміщенні на депозитному рахунку в банку для забезпечення довгострокового фінансування оновлення основних засобів[3, с. 38].

Підтвердженням вищесказаного є проведений аналіз амортизаційної політики АТ «Червона Зірка» на основі фінансової звітності підприємства протягом 2008-2010рр. Сума накопиченої амортизації на АТ «Червона Зірка» по всім групам основних засобів за 4 квартали 2008-2010 рр. становить 22210,0 тис. грн. Середня облікова ставка НБУ за 2008-2010рр. складає 10,07% річних. Розрахунки показали, що сума нагромаджених в амортизаційному фонді коштів у разі розміщення їх на депозитних банківських рахунках становила б 63742,7 тис. грн. Тобто, це на 41532,7 тис. грн. більше, що говорить про ефективність та доцільність створення амортизаційного фонду та розміщення його коштів на депозитних рахунках банків, ніж просте поточне використання нагромаджених за допомогою амортизації коштів.

Таким чином держава встановлює методи нарахування амортизації й ставки амортизаційних відрахувань, а на самих підприємствах амортизаційний фонд не є чітко регламентованим. Підприємства повинні самі вирішувати, створювати їм амортизаційний фонд чи ні. Сьогодні підприємства значну частину амортизаційних коштів використовують не по своєму економічному призначенню. Кошти амортизації витрачають не на відтворення основного капіталу, а на споживання.

Список літератури

1. Масленніков О.Ю., Ділай – Львівська М.Й. Амортизаційна політика та оновлення основних фондів в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу до статті: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/18_10/114_Maslennikow_18_10.pdf
2. М. Сементух Особливості амортизаційної політики підприємств [Електронний ресурс] Режим доступу до статті: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4840/1/88.pdf>
3. Хотомлянський О. Амортизаційний фонд як джерело відтворення основних засобів / О. Хотомлянський, В. Колосок // Економіка України. - 2004. -№3. - С.38-42.

Одержано 31.05.11

Т. В. Шведова, ст. гр. ФК -10- МБ

Кіровоградського національного технічного університету

Новий банківський продукт: його формування та розвиток

В статті визначено новий банківський продукт, його формування і розвиток. Запропоновано розширення нових нетрадиційних банківських послуг, які повинні поєднуватися з постійним вдосконаленням традиційних напрямів обслуговування клієнтів, комерційним банкам потрібно створювати умови для прискореного розвитку своїх установ у регіонах через збільшення фінансування, підготовку кваліфікованого персоналу.

банківський продукт, банківські послуги, комерційні банки, Національний банк України, формування банківських послуг, банківські

Конкуренція на фінансовому ринку, яка є невід'ємною частиною ринкових відносин, виступає разом з науково-технічним прогресом стимулюючим механізмом, що активізує інноваційну діяльність всіх його учасників. Вона сприяє розвитку ринкового середовища, постійному впровадженню на ринок нових, більш удосконалених банківських продуктів.

Актуальність теми. При розробці шляхів і методів доставки банківського продукту до споживачів, впровадженню новітніх банківських технологій необхідно, щоб банки вводили нововведення у всі сфери своєї діяльності.

Банківська діяльність має суттєві особливості, зумовлені специфікою банків, що відрізняють їх від підприємств, які функціонують в інших галузях економіки.

Отже, новий банківський продукт є інтелектуальним продуктом, який розроблений на базі маркетингових досліджень ринку.

Метою статті є розробка рекомендацій щодо задоволення потреб клієнтів на отримання останніми прибутку через створення сприятливих умов формування і розміщення ресурсного потенціалу банку за допомогою інновації; результатом реалізації нового продукту має стати отримання банком додаткових доходів.

Проблема створення сильних емоційно заряджених брендів ще не знайшла достатнього відображення у роботах вітчизняних вчених. Серед іноземних авторів проблемою розробки брендів займаються такі автори, як А. Еллвуд, Д. Аакер, Д. Огілві, Д. Алессандро. Психологічні аспекти брендінгу розглядають у своїх роботах Б. Шміт, К. Мозер, Г. Фоксол, Р. Голдсміт та ін. Питанням надання привілейованого обслуговування, залежно від рівня лояльності, вперше зайнявся американський банк Provident Bank, впровадивши таку програму, як частину брендінгово-маркетингової кампанії «Right Size». Сучасний розвиток маркетингової думки в Україні супроводжується нерівномірною увагою до питань брендінгу з боку практичних

маркетологів та науковців.

Тому саме цим і визначається мета даної статті – впровадження нових банківських продуктів.

Банк створює свій власний специфічний продукт у вигляді платіжних засобів, традиційних і нетрадиційних послуг, без яких неможливе підтримання та прискорення виробництва й обігу. Продуктом діяльності банку є не матеріально-речові, а нематеріальні та інтелектуальні послуги (кредитні, депозитні, розрахунково-касові й т. д.). Банківські продукти у своїй основі не мають матеріальної субстанції та реалізуються завдяки договірним відносинам.

Образ банківських продуктів формується за допомогою брэнда банку. Трирівневий образ банківського продукту вказує на те, що брэнд банківської установи є важливим фактором конкурентоспроможності. На першому місці розглядається лише задум продукту (тобто основна вигода клієнта в разі звернення до цього продукту). Другий рівень банківського продукту розглядається в контексті реального втілення. Оскільки послуга не має товарно-речової форми, а отже, її не можна упакувати та досягти конкурентних переваг завдяки зовнішньому оформленню, то найважливішими факторами тут є якість, властивості послуг та їх цінова політика. Третій рівень комплексу продукту у сфері банківських послуг є винятковим. Тут йдеться не про конкретний продукт, а про характеристики банку загалом.

Не існує чіткої межі між новим банківським продуктом та звичайним подальшим розвитком або удосконаленням існуючого продукту. Новизна продукту стає ще більш умовною, коли йдеться про новий продукт для конкретного банку, банківської системи країни, або взагалі для ринку банківських послуг. Так, наприклад, для даного банку чи банківської системи продукт може бути новим, таким, що ніколи не використовувався у вітчизняній практиці, в той час як на ринку банківських послуг цей продукт може бути вже давно відомим.

Основними етапами розробки нового продукту, що передбачають певну логічну послідовність дій, будуть: вивчення потреб клієнтів, пошук ідей, відбір ідей, розробка продукту за задумом, розробка стратегії маркетингу, аналіз операційних та збутових можливостей, розробка продукту, створення дослідного зразка, дослідження та впровадження продукту на ринок. На кожному із зазначених етапів необхідно прийняти рішення, що буде вхідним для наступного етапу та визначатиме подальший хід розробки продукту.

Зазначена процедура має знайти своє конкретне втілення у спеціальному документі, такому, як – Програмі розробки та впровадження нового банківського продукту, яка має стати справжнім керівництвом у роботі по створенню нового банківського продукту, допоможе реалізувати цілі, визначені при формуванні продуктової стратегії банку в процесі здійснення інноваційної діяльності.

Отже, на цьому етапі розвитку банківської сфери України, потрібно здійснювати інноваційну діяльність щодо впровадження нових, конкурентоспроможних продуктів і послуг, але орієнтуючись на вітчизняні особливості банківської системи.

На відміну від українських банків, європейські здійснюють великі затрати на адаптацію і оптимізацію сіток розподілу і збуту банківських продуктів і послуг до нових потреб клієнтів. Результатами таких зусиль є нове автоматизоване обладнання банківських відділень, розвиток різних форм дистанційного обслуговування та ін. Більш суттєвими є зміни, що залишаються невидимими для клієнтів і пов'язані з використанням нової технології управління відносинами з клієнтами CRM (Customer Relationship Management).

CRM – це сучасна, спрямована на створення стійкого бізнесу концепція, бізнес-стратегія управління взаємовідносинами з клієнтом, ядром якої є клієнто-орієнтований підхід. Вона охоплює процеси придбання, обслуговування і утримання клієнтів, а

також надання їм послуг. CRM – той інструмент, який дозволяє банку утримуватися на ринку банківських послуг в умовах надзвичайного загострення конкуренції.

Таким чином, найбільш перспективною стратегією, пов'язаною із налагодженням довготермінових контактів з уже існуючими та потенціальними клієнтами, є стратегія CRM, яка пропонує поставити клієнта в центр уваги з метою задовольнити його потреби найкращим чином.

Висновок. Запровадження і розширення нових нетрадиційних банківських послуг повинно поєднуватися з постійним удосконаленням традиційних напрямів обслуговування клієнтів, комерційним банкам потрібно створювати умови для прискореного розвитку своїх установ у регіонах через збільшення фінансування, підготовку кваліфікованого персоналу, а також підвищення рівня комп'ютеризації та використання комунікаційних мереж, а на загальнодержавному рівні Національному банку України потрібно забезпечувати фінансову підтримку малих банків з метою оптимізації чинників конкурентної боротьби й уповільнення монополізації банківської сфери.

Список літератури

1. Маркетинг у банку: Навч. посібник / О.В. Дубовик, С.М. Бойко, М.А. Вознюк, Т.Д. Гірченко. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006.
2. Лакосник Е. Качество обслуживания – ключ к созданию прочных и эффективных отношений с клиентами (по материалам Banking Strategies) // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 1 (85).
3. Дубовик О.В., Кузнецова А.Я., Гірченко Т.Д. Формування конкурентоспроможності банку: Монографія. – Львів: ЛБІ НБУ, 2005.

Одержано 30.05.11

УДК 336:658.153

В.С. Махоріна, ст. гр. ФК-10-МБ, В.М.Попов, доц., канд. екон.наук

Кіровоградський національний технічний університет

Оборотні активи підприємства: фактори впливу та їх характеристика

У статті досліджено систему чинників впливу на оборотні активи підприємства, розкрито їх зміст та здійснено групування за ступенем впливу.

оборотні активи, фактори впливу на оборотні активи та їх характеристика, чинники зовнішнього середовища, чинники внутрішнього середовища

В умовах розвитку ринкової економіки України особливого значення для кожного суб'єкта господарювання набувають оборотні активи, управління якими спонукає науковців і практиків до вирішення багатьох теоретичних і практичних питань. Значною мірою це стосується розробки і впровадження таких підходів в управлінні оборотними активами, які б забезпечували стійкість фінансового стану, кредитоспроможність, інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств.

Дослідженню управління оборотними активами присвячені праці вітчизняних

вчених-економістів: О.Авраменко, О.Білейченко, О.Білої, М.Білик, І.Бланка, О.Бондаренко, Я.Дропи, А.Золотарьова, С.Калабухової, О.Калініної, А.Карбовника, О.Коновалової, Л.Костирко, О.Лисої, С.Лобова, В.Нусінова, В.Потій, І.Сікори, Л.Соляник, Р.Сороки, О.Терещенка, С.Чорної. Серед зарубіжних фахівців, які розглядали вказані питання необхідно назвати: М.Баканова, І.Балабанова, В.Бочарова, З.Боді, Є.Брігхема, Р.Брейлі, А.Гроппеллі, Дж.К.Ван Хорна, В.Ковальова, М.Крейніну, С.Майерса, Р.Мертонна, Е. Нікбахта, Б.Ніла, Р.Пайка, В.Палія, С.Росса, О.Стоянову, А.Шапіро, А.Шеремета. Але при цьому дослідження механізмів впливу на оборотні активи залишаються актуальними.

Метою статті є дослідження чинників впливу на оборотні активи підприємства та їх групування для потреб ефективного задіяння в процесі управління.

Під оборотними (поточними) активами Бланком І.О. розуміє сукупність майнових цінностей підприємства, які обслуговують його поточну виробничо-комерційну діяльність і повністю споживаються протягом одного операційного циклу [1, с. 62].

Процеси формування та використання оборотних активів знаходиться під впливом політичних, економічних, технічних, соціальних, маркетингових і інших факторів. В межах таких факторів вчені-економісти виділяють ті, від яких залежить потреба підприємства в оборотних активах; фактори, що обумовлюють "притік" і "відтік" оборотних активів; фактори, що впливають на організацію матеріальних потоків; фактори, під впливом яких здійснюється формування структури оборотних активів, зовнішні і внутрішні фактори впливу на оборотні активи.

Так, наприклад, Білою О.Г. проаналізовано чинники впливу на зміну величини робочого капіталу в умовах трансформації споживчої кооперації в сучасну ринкову структуру та визначено шляхи забезпечення поточної ліквідності і фінансової стійкості підприємств і організацій [2]. Суторміна В.М., визначаючи фактори впливу на працюючий капітал, підтримує точку зору зарубіжних економістів [3]. Характер їх прояву дослідниця обґрунтовує на основі врахування статей балансу корпорації. Так, на дебіторів підприємства впливають обсяг продажу, термін продажу в кредит, ефективність кредитного контролю й інкасації; на товарно-матеріальні цінності – час, необхідний для підготування до випуску продукції, мінливість у попиту на продукцію корпорації, виробничий цикл, кількість виробничих потоків, обсяг планового реального випуску і продажу; на кредиторів – обсяг і тривалість кредитів, на короткострокове фінансування – всі фактори охарактеризовані та надходження коштів, доступність кредиту, процентні ставки.

На основі підходів, визначених Бланком І.О. [4; 1], Бондаренко О.С. [5, с. 36], Бочаровим В.В. [6], Ковальовим В.В. [7], Крушельницькою О.В. [8, с.37], Суторміною В.М. [3, с. 370-371], Шереметом А.Д. [9, с.100]. Ізмайлова Н.В. групує їх в залежності від впливу на окремі складові оборотних активів. Згідно такого групування виділяється вплив на окремі складові факторів зовнішнього середовища (законодавчої бази регулювання; рівня конкуренції в галузі; макроекономічного середовища, включаючи інфляцію, рівень облікової ставки НБУ, кредитних ставок; стану життєвого циклу галузі; пропозиції сировини та матеріалів галузей економіки; попиту на продукцію галузей економіки) та внутрішнього середовища (інтереси власників; професійна здатність персоналу; стадія життєвого циклу підприємства; технологія виробництва; конкурентоспроможність підприємства; облікова політика; збутова політика; організаційна культура) [10].

Слід зазначити, що протягом всього періоду трансформації вітчизняної економіки найбільша увага економістів приділялась впливу зовнішніх чинників при деякій недооцінці необхідності модернізації внутрішньої системи управління всіма видами діяльності підприємства.

Розглянемо основні зовнішні чинники впливу на оборотні активи.

Податки (податкова політика держави) з точки зору підприємства представляє

собою інструмент регулярного вилучення тієї складової оборотних активів, яка знаходиться у найбільш ліквідній формі. Так, податкова політика щодо стягування непрямих податків супроводжується іммобілізацією оборотних активів і одночасним збільшенням кредиторської заборгованості. Найбільш болючим питанням є несвоєчасне відшкодування ПДВ, яке справляє суттєвий негативний вплив на оборотні активи.

Грошово-кредитна політика (включаючи валютне регулювання) є провідним інструментом регулювання грошового обігу в Україні, що забезпечує проходження оборотними активами всіх стадій обігу. Швидкість проходження і обсяг такої складової оборотних активів як грошові кошти, що є найбільш ліквідною їх формою, прямо залежить від обсягу грошової маси в економіці країни.

Грошово-кредитна політика впливає на доступність кредитних ресурсів, що є одним із основних джерел покриття нестачі оборотних активів підприємств, що виникає через платіжні розриви.

Характер впливу митного регулювання (рівня імпортно-експортного мита) на забезпечення промислових підприємств оборотними активами подібний з податковою політикою. Його роль заключається у вилученні частини оборотних активів у вигляді мита, наданні впливу на забезпечення промислових підприємств оборотними активами через розмір обсягів реалізації продукції і вартість придбаних імпортних матеріалів.

Облікова політика, що передбачає регулюючий вплив на облік руху складових оборотних активів, стала одним із провідних факторів, що впливають на забезпечення українських підприємств даним видом активів. Складність вимог до формування собівартості, обліку витрат на виробництво і реалізацію промислової продукції, суттєво впливає на процес управління виробничими і збутовими запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, а також поточними фінансовими інвестиціями.

Зовнішніми факторами, відносно яких держава не може здійснювати пряме державне регулювання є інфляція, рівень цін на енергоносії, рівень економічного розвитку регіону (динаміка обсягів промислового виробництва, ресурсна забезпеченість), розвиток фінансової інфраструктури.

Інфляційний ефект вимивання оборотних активів виникає через запізнення наступних витрат відносно отриманих доходів і витрат на формування оборотних активів. Якщо інфляція носить помірний характер і передбачена, то можна з достатнім ступенем точності передбачити її вплив на величину оборотних активів, у тому числі визначити вигоду від використання позикових джерел фінансування (кредитів, кредиторської заборгованості).

Інфляція збільшує обсяги інвестування в оборотні активи, особливо у дебіторську заборгованість, оскільки оплата закінчених робіт здійснюється з певним лагом по відношенню до їх виконання, то навіть при своєчасній оплаті кошти, здійснивши кругообіг, повертаються виробнику в значній мірі знеціненими, і це знецінення є тим більше, чим довший виробничий цикл. Кошти, вкладені в запаси, також підпадають під інфляційний вплив, так як не всі запаси однаково ліквідні, і при реалізації втрачають у ціні. Якщо підприємство є рентабельним, то втрати покриваються за рахунок використання прибутку або резервного капіталу, що знижує фінансову стійкість підприємства.

Значний вплив на забезпечення українських підприємств оборотними активами здійснює зростання ціни на енергоносії. Промислове виробництво України характеризується енергоємністю, що склалась за радянських часів у результаті наявності великої кількості дешевої енергії.

В значній мірі рівень забезпеченості промислових підприємств оборотними активами залежить від соціально-економічного розвитку регіону, що включає розвиток виробничого потенціалу і динаміку обсягів промислового виробництва, будівництва, рівень попиту, ступінь сировинної забезпеченості, рівень інвестиційної активності,

соціальний клімат та інші.

Основними індикаторами економічного розвитку регіону з точки зору впливу на забезпеченість промислових підприємств оборотними активами є тенденції динаміки обсягів виробництва продукції, своєчасність оплати реалізованої продукції, завантаження виробничих потужностей.

Одним із провідних чинників, що впливають на забезпеченість підприємств оборотними активами залишається зростання дебіторської заборгованості, передусім простроченої, що спричиняє уповільнення періоду її оборотності. В результаті не виправданого збільшення боргів дебіторів відбувається зниження ліквідності оборотних активів, уповільнення оборотності оборотних активів, зростання кредиторської заборгованості і скорочення власних джерел фінансування поточної діяльності.

Вплив на уповільнення обороту оборотних активів здійснює недостатнє використання фінансових інструментів, що забезпечують прискорення оборотності оборотних активів, авансованих в розрахункові зобов'язання: векселів, факторингу і інших інструментів.

Ізмайлова Н.В. групує чинники за ступенем їх впливу на складові оборотних активів наступним чином.

1. Визначальний вплив на всі складові оборотних активів справляють наступні чинники: законодавча база регулювання, стан розвитку економіки, рівень конкуренції в галузі, професійний рівень персоналу, конкурентоспроможність підприємства, облікова політика, організаційна культура. Це дозволяє зробити висновок про необхідність найбільшу увагу приділяти саме цим факторам.

2. Суттєвий вплив на всі складові оборотних активів або частково мають такі чинники: стан життєвого циклу галузі, пропозиція сировини і матеріалів (впливає на виробничі запаси), попит на продукцію (впливає на готову продукцію і дебіторську заборгованість), технологія виробництва (впливає на виробничі запаси), конкурентоспроможність підприємства (впливає на дебіторську заборгованість, грошові кошти та поточні фінансові інвестиції), збутова політика (впливає на дебіторську заборгованість і розмір грошових коштів).

3. Відчутний вплив мають такі чинники: стадія життєвого циклу підприємства, пропозиція сировини і матеріалів (на готову продукцію, дебіторську заборгованість і грошові кошти), попит на продукцію (впливає на виробничі запаси), технологія виробництва (на грошові кошти), збутова політика (впливає на виробничі запаси, готову продукцію).

4. Незначний вплив на складові оборотних активів мають такі чинники: інтереси власників, пропозиція сировини і матеріалів (впливає на поточні фінансові вкладення), попит на продукцію (впливає на грошові кошти і поточні інвестиції), технологія виробництва (впливає на дебіторську заборгованість, поточні інвестиції), збутова політика (впливає на поточні інвестиції) [10].

Підсумовуючи вищезазначене, на нашу думку, можна стверджувати, що оптимальне задіяння чинників впливу на оборотні активи з урахуванням окреслених ступенів дасть можливість на практиці суттєво підвищити ефективність господарської діяльності підприємств.

Список літератури

1. Бланк И.А. Управление активами / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 702 с.
2. Біла О.Г. Робочий капітал – передумова поточної ліквідності підприємств / О.Г. Біла // Фінанси України. – 2003. - №10. – С. 56-61.
3. Суторміна В. М. Фінанси зарубіжних корпорацій: підручник / В.М.Суторміна. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 370-371.
4. Бланк И. А. Управление использованием капитала / И.А. Бланк. – К.: "Ника-Центр", 2000. – 656 с.

5. Бондаренко О.С. Управління оборотними активами підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.04.01. / О.С. Бондаренко.– К. – 2006. – 185 с.
6. Бочаров В.В. Корпоративные финансы / В.В. Бочаров, В.Е. Леонтьев. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.
7. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 512 с.
8. Крушельницька О.В. Управління матеріальними ресурсами: навч. посібник / О.В. Крушельницька - К.: Кондор, 2007. - 162 с.
9. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С.Сайфулин. – М.:ИНФРА – М,1995. – 176 с.
10. Измайлова Н.В. Управління оборотними активами підприємств. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.: Київ. – 2009.

В. Махорина

Оборотные активы предприятия: факторы влияния и их характеристика

В статье исследовано систему факторов влияния на оборотные активы предприятия, раскрыто их сущность и осуществлено группировку за степенью влияния

V.Mahorina

Turnaround actives of the enterprise: factors of influence and their characteristic

In article it is investigated system of factors of influence on the werewolf enterprise actives, it is opened their essence and it is carried out grouping behind influence degree

Одержано 31.05.11

УДК 336

І.І. Федченко, ст. гр. ФК- 10-МБ, Г.І. Міокова, доц., канд.екон.наук

Кіровоградський національний технічний університет

Управління фінансуванням приросту оборотних активів

У статті досліджуються особливості та можливі варіанти використання власних фінансових ресурсів та позикових коштів для фінансування приросту оборотних активів підприємств.

оборотні активи, власний капітал, позикові кошти

Результати діяльності в будь-якій сфері бізнесу залежать від наявності й ефективності використання фінансових ресурсів, оскільки формування, розміщення і використання капіталу впливає на забезпечення фінансової стабільності і фінансової безпеки підприємства. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає нових підходів до управління оборотними активами. Особливого значення набувають проблеми створення таких механізмів управління фінансами підприємств, які дають можливість сформуванню достатній рівень оборотних активів, що забезпечує належний рівень платоспроможності, ліквідності, прибутковості. У сучасних умовах для більшості вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ їхнього економічного розвитку стала гостра нестача необхідного обсягу оборотних активів, що істотно позначається на ефективності господарювання. Визначення джерел формування оборотних коштів є важливою ділянкою роботи фінансиста підприємства. Керівництво суб'єкта господарювання має чітко уявляти, за рахунок яких джерел ресурсів воно буде здійснювати свою діяльність і в якій сфері діяльності буде вкладати свій капітал. Від

того, який капітал є в розпорядженні підприємства, наскільки оптимальна його структура і наскільки доцільно він трансформується в активи, залежить фінансове благополуччя підприємства і результати його діяльності. Недостатня забезпеченість підприємств оборотними активами негативно впливає на рівень їх використання. Тому одним із найактуальніших завдань у напрямі забезпечення ефективного функціонування та фінансової стійкості вітчизняних підприємств є ефективне формування джерел фінансування оборотних активів.

Таким чином, важливість і актуальність проблеми формування джерел фінансування оборотних активів на підприємстві є беззаперечною.

Дослідженню оборотних активів і, зокрема, джерел їх фінансування присвячені праці багатьох науковців: Головченко Т.М., Іваньчука О.Й., Кваші Ю.В., Крамзіної Н.О., Мисловської А.В., Нестеренко С.С., Пельтек Л.В., Писаренко С.М., Поважного О.С., Шурпенкової Р.К. та інших.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні можливих джерел фінансування приросту оборотних активів, з'ясуванні переваг та недоліків використання окремих фінансових ресурсів.

Недостатність джерел формування оборотних коштів призводить до недофінансування господарської діяльності та до фінансових ускладнень. Наявність зайвих джерел оборотних коштів на підприємстві сприяє створенню наднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, відволіканню оборотних коштів з господарського обороту, зниженню відповідальності за цільове й раціональне використання як власних, так і позичених коштів.

Процес фінансування оборотних активів вимагає формування відповідних конкретних джерел їх фінансування. За способом їх залучення вони поділяються на:

- власні;
- залучені;
- позичені.

Інформація про розміри власних джерел засобів представлена першим розділом пасиву балансу.

Формування оборотних коштів відбувається в момент створення організації, коли формується її статутний фонд. Джерелом формування в цьому випадку служать інвестиційні засоби засновників організації. Надалі мінімальна потреба підприємства в оборотних коштах покривається за рахунок власних джерел: прибутку, статутного капіталу, резервного капіталу, фонду нагромадження і цільового фінансування. Однак у силу цілого ряду об'єктивних причин (інфляція, ріст обсягів виробництва, затримки в оплаті рахунків клієнтів і ін.) в організації виникають тимчасові додаткові потреби в оборотних коштах. Як правило, мінімальна потреба підприємства в оборотних коштах покривається за рахунок таких власних джерел: статутний капітал (фонд), відрахування від прибутку у фонд спеціального призначення; цільове фінансування та цільові надходження (із бюджету, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів), приріст сталих пасивів.

Підприємства, що вводяться в дію, формують оборотні кошти за рахунок коштів бюджету, пайових внесків членів-засновників, внесків іноземних учасників (для спільних підприємств), надходження від емісії цінних паперів. Ці кошти включаються у статутний фонд новоствореного підприємства.

Власні джерела – це фінансові ресурси господарства, якими вони покривають мінімальні розміри оборотних активів, що необхідні для забезпечення нормального та безперебійного процесу виробництва і реалізації продукції.

Прибуток, що спрямовується на формування власних оборотних активів, розраховується, виходячи з його потреби для покриття незабезпеченості господарства власними оборотними активами та покриття приросту нормативу власних оборотних

активів. При цьому враховується економічні можливості господарства щодо спрямування прибутку в даному напрямку.

Розмір власних оборотних коштів не є постійною величиною. Сума власних оборотних коштів під час складання фінансового плану щорічно уточнюється у зв'язку зі зміною обсягу виробництва, асортименту продукції, умов постачання і збуту. Окрім того, на підприємстві виникають проблеми з несвоєчасним надходженням коштів за відвантаженою продукцією, нагромадження на складі нереалізованої готової продукції, несвоєчасним і неповним виконанням договірних зобов'язань постачальниками та через інші обставини, що спричиняють потребу в додаткових коштах.

Покрити цю потребу лише власними джерелами стає практично неможливо. Формувати оборотні кошти лише за рахунок власних джерел нині економічно недоцільно, оскільки це знижує можливості підприємства щодо фінансування власних витрат і збільшує ризик виникнення фінансової нестабільності підприємства.

У такому разі підприємство вимушене звертатися до залучення коштів, фінансових ресурсів у вигляді короткострокових кредитів банку, комерційного кредиту, кредиторської заборгованості та інших форм залучення позикових коштів.

Короткотермінові кредити можуть спрямовуватися як на фінансування тимчасової, так і постійної частини оборотних активів. Такі кредити незалежно від об'єктів кредитування, надаються строком до одного року. Комерційні банки надають такі позики лише кредитоспроможним клієнтам, а під цю категорію підпадає незначна кількість підприємств. Крім того, слід звернути увагу і на дуже високу вартість залучення банківського кредиту на вітчизняному ринку через значний ризик його неповернення, інфляції, невиправдано високу банківську маржу тощо.

Специфічним джерелом формування оборотних активів в сучасних умовах є товарний кредит.

Потреби організації в оборотних коштах можуть покриватися також за рахунок випуску в оборот коштовних боргових паперів, облігацій.

Для підприємств, створених у формі акціонерних товариств, є можливість формувати необхідний власний капітал для фінансування оборотних активів за рахунок додаткових емісій акцій, якщо розширення обсягу операційної діяльності буде супроводжуватися значним підвищенням рівня рентабельності, в результаті чого вони зможуть виплачувати акціонерам відповідні дивіденди.

Варто також виділити інші джерела формування оборотних коштів, до яких відносяться засоби підприємства, які тимчасово не використовуються за цільовим призначенням (фонди, резерви й ін.).

Одним із джерел фінансування приросту оборотних коштів є залучені кошти – це засоби, які не належать господарству, але у своїх мінімальних розмірах вони постійно перебувають протягом року в розпорядженні господарства в зв'язку з існуючим порядком розрахунків і тому служать джерелами формування оборотних активів.

До складу залучених джерел включають:

- сталі пасиви;
- кредиторську заборгованість.

До сталих пасивів входить мінімальна заборгованість із заробітної плати, мінімальна заборгованість з відрахувань на заробітну плату, що спрямовується у бюджет та у відповідні централізовані фонди, мінімальна заборгованість з резерву наступних платежів.

Одночасно з обчисленням мінімальної заборгованості із заробітної плати робиться розрахунок мінімальної заборгованості щодо відрахувань до бюджету та позабюджетних фондів, які створюються за рахунок відрахувань на заробітну плату. Вона також постійно в обороті господарства. Її можна визначити як добуток мінімальної перехідної заборгованості із заробітної плати та відсотків відрахувань на

заробітну плату для перерахувань до бюджету та відповідних фондів, які створюються за рахунок відрахувань на заробітну плату.

Мінімальна заборгованість з резерву наступних платежів створюється за рахунок відрахувань на оплату відпусток та виплат винагород за вислугу років. Належна винагорода за відпустку списується на витрати виробництва продукції не тоді, коли працівник іде в відпустку, а рівними частинами протягом року, виходячи з розрахованого відсотка фонду відпусток до фонду заробітної плати. Ці суми резервуються в порядку нарахувань на рахунку майбутніх платежів. Вони виплачуються працівникам в порядку нарахувань на рахунку майбутніх платежів. В результаті на рахунку майбутніх платежів завжди є відповідна сума, яка використовується у процесі виробництва. У зв'язку з цим мінімальні залишки коштів на рахунку майбутніх платежів враховуються як джерело формування оборотних засобів. Мінімальна заборгованість з резерву наступних платежів розраховується в сумі мінімального залишку, визначеного на основі даних звітного року з поправкою на зміну фонду оплати праці в плановому році.

Джерела формування оборотних коштів справляють вплив на їх обертання. Отже, характер джерел формування і принципи різного режиму використання власних і залучених оборотних коштів впливають на ефективність використання оборотних коштів і всього капіталу. Раціональне формування названих джерел оборотних коштів має значний вплив на процес виробництва, на фінансові результати і фінансовий стан підприємства, сприяє досягненню мети з мінімально необхідними за даних умов оборотними коштами.

Правильне співвідношення між власними і позиковими джерелами утворення оборотних коштів відіграє важливу роль у зміцненні фінансового стану підприємства.

У процесі аналізу джерел формування оборотних активів оцінюється потреба організації в оборотних коштах, що потім порівнюється з величиною наявних фінансових джерел. Аналіз джерел формування оборотних коштів включає не тільки оцінку їхньої динаміки, але і розгляд їхньої структури як у цілому по видах джерел, так і деталізацію внутрішньої структури окремих джерел по компонентах.

Визначення доцільності залучення того чи іншого фінансового джерела проводиться на основі порівняння показників рентабельності вкладень даного виду і вартості даного джерела. Особливо актуальна ця проблема для позикових засобів.

У процесі кругообігу оборотних коштів джерела їхнього формування, як правило, не розрізняються, але це не означає, що система формування оборотних коштів не впливає на швидкість і ефективність використання оборотних коштів. Надлишок оборотних коштів буде свідчити про те, що частина капіталу організації не діє і не приносить доходу. Недолік оборотного капіталу гальмує хід виробничого процесу. Сповільнюючи швидкість господарського обороту засобів суб'єктів господарювання.

Питання про джерела формування оборотних коштів важливе ще і тому, що кон'юнктура ринку постійно змінюється і виходить що, потреби підприємства в оборотних коштах не стабільні. Покрити їх тільки за рахунок власних джерел найчастіше практично неможливо. Ефективність роботи підприємства за рахунок власних джерел знижується в наслідок обмеженості їх обсягів. Досвід показує, що в більшості випадків ефективність використання позикових засобів виявляється більш високою, чим власних. У таких умовах основною задачею керування процесом формування оборотних коштів стає забезпечення ефективності залучення позикових засобів.

Список літератури

1. Фінанси підприємств: Підручник / За ред. проф. А. М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2004. – 460 с.
2. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: навчальний посібник. – Київ: „Цент навчальної літератури”, 2004. – 460 с.

3. Карбовник А.М. Питання забезпечення обіговими коштами підприємств в умовах сучасної української економіки // Регіональна економіка. – 2000. – № 2. – С.165-168.
4. Мельничук К.С. Управління оборотними активами підприємства як необхідна складова забезпечення їх ефективної діяльності // Наука й економіка. – 2009. – № 4(16). – Т. 2. – С.108-112.
5. Пельтек Л.В., Писаренко С. М. Методологічні аспекти формування системи управління оборотними активами підприємства // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №1(5). – С. 43-49.
6. Онисько С. М., Марич Л. М. Фінанси підприємств: Підручник. – 2-ге видання і доповнення. – Львів: "Магнолія плюс", 2006. – 367 с.
7. Головченко Т.М., Мисловська А.В. Оборотні активи підприємства: сутність, структура та динаміка (на прикладі Херсонської області) // Таврійський науковий вісник. – 2009. – Вип. 63, ч.2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavnv/2009_63_2/63_2_28.pdf.
8. Аранчій В. І. Фінанси підприємств: навчальний посібник. – К.: В Д "Професіонал", 2004. – 304 с.
9. Магукова Г.І., Костюченко Д.В. Управління оборотним капіталом підприємства в умовах кризи // Економіка Криму. – 2010. – №1(30). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2010_30/047_matukova.pdf.
10. Нестеренко С.С. Оборотні кошти в умовах формування ринкової економіки // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2009. – Вип. 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09nssome.pdf

В статье рассматриваются особенности и возможные варианты использования собственных финансовых ресурсов и заемных средств для финансирования прироста оборотных активов предприятия.

Одержано 30.05.11

УДК 657.471

Т.С. Шаповал, ст. гр. ФК-10 МБ, Г.І. Міокова, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Менеджмент витрат як один із напрямів забезпечення росту прибутку

Процес впливу на формування витрат являє собою управління витратами, яке можна подати як сукупність економічних, організаційних норм і правил, у межах яких функціонує підприємство. Оперативне прийняття рішень на основі обліку, контролю, аналізу витрат дозволяє працювати підприємствам більш ефективно, тому управління витратами суб'єктів господарювання потребує особливої уваги

витрати, менеджмент, прибуток, облік, планування, контроль, аналіз

Одним із основних факторів, які впливають на формування прибутку є витрати на виробництво продукції. Головним завданням кожного господарюючого суб'єкта є формування механізму управління ними. Пошук шляхів результативного використання наявних обмежених ресурсів лежить в основі будь-якого економічного рішення.

Фахівці підприємства повинні оперативно приймати рішення на основі обліку, аналізу витрат, які дозволяють працювати з максимальною ефективністю. На деяких підприємствах процес управління витратами або не здійснюється взагалі, або здійснюється без будь-яких обґрунтованих, регламентованих методів. Оскільки витрати на виробництво продукції є постійним і сильним дієвим фактором розвитку виробництва в ринкових умовах, важливим є забезпечення ефективного управління ними.

Актуальність проблеми управління витратами зумовлена необхідністю

прийняття ефективних рішень в сучасних умовах, для яких характерні ризик та невизначеність ринкового середовища функціонування підприємств.

Важливу роль у розв'язанні низки проблем щодо управління витратами відіграють праці таких вчених: Бланка І.О., Богатіна Ю.В., Бутинця І.О., Валуєва Б.І., Гуцайлюка З.В., Івашкевича В.Б., Пушкаря М.С., Савицька Г. В., Сопки В.В., Чумаченка Н. Г. та інших.

Проте чимало теоретичних та методологічних питань залишаються недостатньо дослідженими і висвітленими у вітчизняній економічній літературі.

Виходячи з зазначеного, метою написання статті є дослідження та пошук напрямків удосконалення механізму управління витратами.

Формування, функціонування, управління та контроль виробничих витрат є певним цілісним механізмом. Виділяють такі основні узагальнюючі системи цього механізму: початкову, традиційну, інтегровану і систему менеджменту витрат.

Загалом менеджмент - це певна система, сукупність методів, підходів визначення та відбору специфічних цілей, організація і стимулювання планової діяльності для досягнення поставлених цілей, делегування і контроль певних виробничих і управлінських функцій, оцінка діяльності, згідно з якою можуть відбуватися певні зміни в планах виробництва і реалізації продукції та їх досягненні.

Менеджмент як виробничий процес і як його функція безпосередньо впливає на формування виробничих витрат і на ефективність господарювання. Ефективність менеджменту можна визначити відношенням певного результату від прийнятих рішень до виробничих витрат, пов'язаних з їх виконанням.

Для новостворених підприємств система формування витрат характеризується слабким їх контролем, а отже, неможливістю здійснювати нормальний процес управління ними. Ця система класифікується як початкова і, як правило, є типовою для підприємств на стадії їх становлення.

На відміну від початкової, традиційна система має вищий рівень контролю й тісно пов'язана з оперативною виробничою системою. Така система використовується підприємствами, в яких зміни в технології виробництва є незначними, виробляється вузький асортимент продукції (робіт, послуг), а також з досить високим рівнем інтенсивності праці.

Характерною особливістю інтегрованої системи є високий рівень контролю, тісна інтеграція з оперативною виробничою системою. Однак її недоліком є не досить тісний зв'язок з організаційним оточенням.

Система менеджменту витрат базується на філософії менеджменту стосовно управління ресурсами підприємства - матеріальними, фінансовими, трудовими й процесами їх використання.

Менеджмент виробничих витрат можна визначити як процес планування і вдосконалення тактичних і оперативних аспектів бізнесу з метою досягнення поставлених стратегічних цілей. Основними характеристиками менеджменту витрат є:

- зосередження на попередженні непродуктивних витрат, а не на їх обліку;
- тісний зв'язок між оперативними і стратегічними цілями виробництва;
- концентрація на оцінці фінансових результатів діяльності і аналізі руху готівки та витрат;
- рівноцінне використання технологічних удосконалень і шляхів економії витрат з метою збільшення прибутку;
- залучення в систему всіх видів витрат, у тому числі витрат з реалізації, маркетингу, загальногосподарських витрат.

Загалом система менеджменту витрат базується на трьох основних принципах: глибокому аналізі діяльності підприємства; побудові всієї системи управління на оцінці витрат; постійному процесі вдосконалення діяльності. Завдяки цим принципам система є широкоохоплюючою, гнучкою і активною порівняно з іншими системами

формування, функціонування, контролю та управління витратами. При цьому слід зазначити, що менеджмент витрат не означає управління витратами безпосередньо як такими. Скоріше це управління діяльністю, в процесі якої виникають витрати. Тільки шляхом змін у виробничій діяльності, зміни тактики і оперативних цілей, що відповідно викликає попит на певні дії або знижує його, менеджер може суттєво вплинути на рівень витрат.

Наступним кроком після формування витрат є їх облік і контроль. Виділяють такі його стадії:

- визначення об'єктів обліку та контролю і встановлення стандартів;
- забезпечення зв'язку обліку і контролю витрат з іншими системами діяльності підприємства;
- встановлення процедур моніторингу фактичних витрат;
- порівняння фактичних витрат із стандартами, нормативами;
- аналіз відхилень фактичних витрат від установлених стандартів.

На основі обліку й контролю витрат будується система забезпечення їх зниження як один із основних напрямків підвищення прибутковості підприємства.

Система забезпечення зниження витрат є інструментом фінансового менеджменту. Вона базується на точно встановлених фактах, що забезпечується системою обліку і контролю, і на основі логіки, дедукції та індукції допомагає здійснювати аналіз і робити висновки. Однак, як відомо, менеджмент - це не лише наука в чистому вигляді.

Формування виробничих витрат, як і будь-який економічний процес, підпорядковано дії об'єктивних економічних законів - як загальних, фундаментальних, так і специфічних, що відповідають певному ступеню розвитку суспільства та його економіки.

На рівні підприємства важливе значення мають питання формування рівня виробничих витрат. Це стосується будь-яких підприємств, незалежно від того в яких умовах вони працюють.

Саме рівень виробничих витрат і ціна визначають оптимальні обсяги виробництва продукції і послуг, доцільність застосування певних технологій виробництва, і, з рештою, основну мету діяльності підприємства - отримання прибутку.

Розподіл операційних витрат підприємства на постійні і змінні їх види дозволяє використати механізм управління операційним прибутком, відомий як „операційний леверидж". Дія цього механізму заснована на тому, що наявність в складі операційних витрат будь-якої суми постійних їх видів приводить до того, що при зміні обсягу реалізації продукції сума операційного прибутку завжди змінюється ще більш високими темпами.

Однак міра такої чутливості операційного прибутку до зміни обсягу реалізації продукції неоднозначна на підприємствах, що мають різне співвідношення постійних і змінних операційних витрат. Чим вища питома вага постійних витрат у загальній сумі операційних витрат підприємства, тим більшою мірою змінюється сума операційного прибутку.

Чим вище значення коефіцієнта операційного левериджу на підприємстві, тим більшою мірою воно має можливість прискорювати темпи приросту операційного прибутку по відношенню до темпів приросту об'єму реалізації продукції. Іншими словами, за однакових темпів приросту об'єму реалізації продукції підприємство, що має більший коефіцієнт операційного левериджу, при інших рівних умовах завжди буде більшою мірою нарощувати суму свого операційного прибутку порівняно з підприємством з меншим значенням цього коефіцієнта.

Конкретне співвідношення приросту суми операційного прибутку і суми обсягу реалізації, що досягається при певному коефіцієнті операційного левериджу, характеризується показником „ефект операційного левериджу".

Розуміння механізму операційного левериджу дає можливість управляти співвідношенням постійних і змінних витрат з метою підвищення ефективності операційної діяльності.

Управління постійними і змінними витратами, оперативна зміна їх співвідношення при умовах господарювання, які динамічно міняються, дозволяє збільшити потенціал формування операційного прибутку підприємства.

Оперативне управління виробничими витратами передбачає їх поточне регулювання з метою мінімізації затрат праці й матеріальних витрат, а також фінансових ресурсів. З оперативним управлінням виробничих витрат тісно пов'язані нормування ресурсів і їх нормативне планування. До основних недоліків поширеної методики нормативного планування витрат слід віднести те, що розроблені нормативи не є гнучкими. Вартісну оцінку матеріалів, робіт і послуг, що можуть змінюватись і змінюються як протягом року, так і за роками.

Особливості оперативного контролю за постійними виробничими витратами полягають у тому, що ці витрати - величина відносно стабільна. Проте вона може різко змінюватись і коливатись залежно від змін асортименту продукції, що виробляється, її обсягів і періодів виробництва, але при незначних змінах обсягів виробництва у короткостроковому періоді ця величина фіксована і залишається незмінною.

Отже, приймаючи будь яке рішення, менеджер обов'язково повинен врахувати міру ризику в кожному конкретному випадку. Без цього господарювання є небезпечним.

Однак менеджер, який занадто перестраховується, також може програти, втративши потенційні можливості для збільшення прибутку, ухиляючись від відносно ризикованого рішення. Тому треба мати стратегію управління ризиком, створити умови для господарських маневрів в умовах зміни обставин з метою зниження їх негативного впливу на прибуток. Проте такі заходи можуть спричинити додаткові виробничі витрати, які потрібно оцінювати відносно вигоди від їх залучення.

Дієвим заходом для зменшення ризику є страхування, яке формує відповідну статтю виробничих витрат підприємства.

Методика управління виробничими операційними витратами передбачає виконання роботи в три етапи.

Перший етап включає аналіз фактичних показників та результатів діяльності підприємства за останні кілька періодів, тобто здійснюється ретроспективний аналіз. Ринкова економіка зумовлює необхідність розробки і впровадження на підприємствах системи прогнозування основних фінансово-економічних і виробничих показників.

Важливе місце у розробці перспективних планів відіграє прогнозний аналіз витрат та розрахунок прогнозної собівартості, що здійснюються на основі даних ретроспективного аналізу.

Другим етапом є етап оперативного планування та обліку виробничих витрат під час виконання робіт.

Третій етап процесу управління та обліку операційних витрат включає підсумковий аналіз фактичних витрат за даними відповідних документів, розподіл накладних витрат пропорційно до бази розподілу (найчастіше це заробітна плата основних працівників), групування їх за відповідними калькуляційними статтями; і, нарешті - калькулювання фактичної виробничої собівартості продукції.

Запроваджена методика дозволяє відображати в звітності готову продукцію одразу по фактичній собівартості, тим часом, як загальноприйнятим є спосіб обліку готової продукції, який передбачає корегування планової собівартості.

Таким чином, основною метою діяльності будь-якого підприємства загалом, і аналізу формування й функціонування виробничих витрат зокрема, є максимізація прибутку. Взагалі прибуток може зростати за такими основними напрямками:

- зниження виробничих витрат,

- удосконалення асортименту готової продукції,
- підвищення ціни готової продукції.

Однак, кожний з цих напрямків безпосередньо пов'язаний з формуванням та функціонуванням виробничих витрат і зводиться до методів підвищення прибутковості виробництва через призму виробничих витрат.

Список літератури

1. Бланк И. А. Управление прибылью. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2002.
2. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затверджені наказом Державного комітету промполітики України від 02.02.2001 р. №47
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р.
4. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. Посіб. – К.: Знання, 2007. - 668с.

Управление затратами можна представить как совокупность экономических, организационных норм и правил, в рамках которых функционирует предприятие. Оперативное принятие решений на основе учета, контроля анализа затрат позволяет работать предприятиям более эффективно. Поэтому управление затратами субъектов хозяйствования требует особого внимания.

Methods of expenditure management are considered in the article. Expenditure management can be presented as a set of economic, organizing norms and rules in the frames of which an enterprise functions. Operative acceptance of decisions on the basis of account, control, expenditure analysis allows an enterprise to work more effectively.

Одержано 31.05.11

А. В. Плотнікова, ст.гр. ФК-10-МБ

Кіровоградського національного технічного університету

Основні засоби та нематеріальні активи підприємства

В статті визначено сутність матеріальних та нематеріальних активів підприємств України. Запропоновано комплексне застосування оцінки майна підприємства.

матеріальні активи, нематеріальні активи, майно підприємства, основні засоби

Виготовлення продукції (виконання робіт, надання послуг) здійснюється в процесі взаємодії праці людини та певних засобів виробництва. Останні за своїм матеріально-речовим складом становлять виробничі фонди підприємства, всю сукупність яких поділяють на основні та оборотні. Ці питання цікавили, таких вчених економістів як: Білик М.Д., Гончаров В.М., Зятковський І.В., Філімоненко І.С., Воловець Я.В. та ін.

Актуальністю теми є підвищення ефективності використання основних засобів підприємства, що являється основним питанням у період переходу до ринкових відносин. Від вирішення цих питань залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність його продукції на ринку.

Метою статті є визначення теоретичної сутності майна підприємства, його структури та класифікації.

Для здійснення господарської діяльності кожне підприємство повинно мати певне майно, яке належить йому на правах власності чи володіння. Усе майно, яке належить підприємству і яке відображено в його балансі, називають активами.

Активи - це економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, які використовуються в господарській діяльності з метою отримання прибутку; це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до збільшення економічних вигід у майбутньому. [4, С.215]

Згідно з національною обліковою теорією головним критерієм відображення певних цінностей в активі балансу є право власності на них без будь-якого посилання на можливість одержувати економічні вигоди від використання активу в майбутньому. Право власності має три форми свого прояву - право володіння, право користування і право розпорядження. Визначальним є право розпорядження. На практиці при складанні балансу згідно з Інструкцією про порядок заповнення форм річного бухгалтерського звіту підприємства право власності на майно реалізується не в усіх притаманних йому формах. Так, за статтею «Основні засоби» орендні підприємства відображають як власні, так і взяті в оренду цілісні майнові комплекси державних підприємств або їх структурних підрозділів, а також взяті у фінансову оренду основні засоби. Звичайно, орендні підприємства мають право володіти та користуватися орендованим майном, але не мають права вільно розпоряджатися ним. Проте навіть це неповне право дає суб'єктам власності можливість реалізувати її економічну суть - здійснювати привласнення результатів, пов'язаних з використанням майна.

Безумовно, щоб підприємство нормально функціонувало, необхідна наявність певних засобів і джерел. Основні виробничі засоби, що складаються з будівель, споруд, машин, обладнання та інших засобів праці, які беруть участь у процесі виробництва, є найголовнішою основою діяльності підприємства. Без їх наявності навряд чи могло б що-небудь здійснитися. Природно, що для нормального функціонування кожного підприємства необхідні не тільки основні засоби, а й оборотні засоби, які являють собою передусім грошові засоби, які використовуються підприємством для придбання оборотних засобів і засобів обігу.

Оптимізація складу необоротних та оборотних активів потребує врахування галузевих особливостей операційної діяльності, середньої тривалості операційного циклу на підприємстві, а також оцінки позитивних та негативних особливостей функціонування цих видів активів.

Отже, з урахуванням усіх розглянутих вище особливостей формування активів можна виділити основні завдання, які ставить перед собою підприємство в процесі управління активами:

- як отримати найбільший прибуток при найменшому ризику;
- як забезпечити правильну структуру активів;
- як своєчасно отримати кошти;
- як розробити методику оптимального залучення фінансових ресурсів та ін.

Фінансовий стан підприємства значною мірою залежить від доцільності та правильності вкладення фінансових ресурсів у активи. В процесі функціонування підприємства величина активів і їх структура постійно змінюються. Характеристику про якісні зміни в структурі майна та його джерел можна отримати за допомогою вертикального та горизонтального аналізу звітності.

Вертикальний аналіз показує структуру майна підприємства та його джерел. Як правило, показники структури розраховують у відсотках до валюти балансу. Відносні показники певною мірою згладжують негативний вплив інфляційних процесів, які суттєво утруднюють зіставлення абсолютних показників у динаміці.

Горизонтальний аналіз звітності полягає в побудові однієї чи кількох аналітичних таблиць, у яких абсолютні показники доповнюються відносними темпами зростання (зниження).

В умовах інфляції цінність результатів горизонтального аналізу знижується.

На практиці нерідко об'єднують горизонтальний і вертикальний аналізи, тобто будують аналітичні таблиці, які характеризують як структуру майна підприємства та його джерел, так і динаміку окремих його показників.

На цій стадії аналізу формується уявлення про діяльність підприємства, виявляються зміни в складі його майна і джерелах, встановлюються взаємозв'язки різних показників. З цією метою визначають співвідношення окремих статей активу і пасиву балансу, їх частку в загальному підсумку (валюті) балансу, розраховують суми відхилень у структурі основних статей балансу порівняно з минулим періодом.

Загальну суму змін підсумку балансу розбивають на складові, що дає змогу зробити попередні висновки про характер руху в складі активів, джерелах їх формування та взаємообумовленості. Так, зміни в складі довгострокових (необоротних) і поточних (оборотних) засобів розглядають у взаємозв'язку зі змінами в зобов'язаннях підприємства.

Структура майна дає загальне уявлення про фінансовий стан підприємства. Вона показує частку кожного елемента в активах та співвідношення позикових і власних коштів підприємства в пасивах. У структурі вартості майна відображується специфіка діяльності кожного підприємства. Слід пам'ятати, що не можна порівнювати структуру підприємств різних галузей господарства. Проте аналіз її динаміки впродовж якогось періоду на конкретному підприємстві необхідний.

Нематеріальні активи характеризують активи підприємства, які не мають матеріальної форми, але беруть участь у господарській діяльності та приносять прибуток.

Справедлива вартість нематеріального активу — це сума, за якою актив може бути обміняний або отриманий в операції між незалежними, обізнаними та зацікавленими сторонами. [2, С.200]

Вартість нематеріальних активів, визначена способом нарахування зносу, переноситься на собівартість продукції.

Основні засоби - це матеріальні активи, які утримуються підприємством для використання у виробництві або постачанні товарів та надання послуг, для здавання в оренду іншим особам або для адміністративних цілей; будуть використовуватися, протягом одного періоду; функціонують у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері, а також капітальні вкладення в об'єкти, що належать до основних засобів. [5, С. 36]

До основних засобів відносять предмети праці, які багаторазово використовуються впродовж виробничого циклу, не змінюючи при цьому своєї натурально-речової форми. Основними є засоби зі строком служби більш як один рік та вартістю не менш як 500 грн. Життєвий цикл основних засобів складається із таких етапів: надходження, участь у виробничому процесі, ремонт, здавання в оренду, інвентаризація та вибуття.

Вартість основних засобів у міру їх зносу переноситься частинами на вартість продукції у вигляді амортизації основних засобів.

Основні фонди - це матеріальні цінності, експлуатаційний період яких перевищує один календарний рік, а їхня вартість перевищує 15 неоподаткованих мінімумів прибутків громадян.

Відтворення основних фондів - процес безперервного відновлення виробничих фондів. В залежності від результатів процесу відтворення розрізняють просте і розширене відтворення основних фондів .

Просте - оновлення основних фондів здійснюється в такому ж обсязі, тобто відбувається заміна окремих зношених частин основних фондів, або заміна обладнання в цілому, поновлюється попередня виробнича потужність.

Розширене - в кожному наступному циклі здійснюється кількісне та якісне збільшення діючих та створення нових основних фондів при умові більш високого рівня розвитку продуктивних сил. [3, с.185]

Просте відтворення основних фондів здійснюється в двох формах:

4. заміна застарілого обладнання;
5. капітальний ремонт діючих основних фондів.

Серед основних виробничих засобів виділяють активну та пасивну їх частини. Перші безпосередньо впливають на продукт, визначають масштаби його виробництва та рівень продуктивності праці. До цієї частини основних виробничих засобів відносять машини та устаткування, інструмент.

До пасивної частини основних виробничих засобів належать ті, які створюють необхідні умови для процесу праці. Це будівлі, споруди, передавальні пристрої тощо.

Співвідношення між активною та пасивною частинами основних виробничих засобів визначаються насамперед специфікою виробничих і технологічних процесів, які відбуваються в даному суб'єкті, та рівнем технологічного оснащення суб'єкта господарювання.

Вплив структури основних виробничих засобів на фондовіддачу обумовлений тим, що різні категорії основних виробничих засобів неоднаково активно беруть участь у виробничому процесі. Зіставлення темпів зростання фондовіддачі на 1 гривню вартості основних засобів, у тому числі машин та устаткування, дасть змогу виявити вплив змін у структурі основних засобів на ефективність їх використання.

Таким чином, забезпечення високих темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливе лише за умови інтенсифікації відтворення та ліпшого використання діючих основних фондів підприємств. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійному підтримуванню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого — дають змогу збільшувати обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість виробів за рахунок скорочення питомої амортизації й витрат на обслуговування виробництва та його управління, підвищувати фондовіддачу і прибутковість.

Список літератури

1. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз. - К.: КНЕУ, 2005. - 592с.
2. Воловець Я.В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник. - К.: Алерта, 2005.- 200с.
3. Гончаров В.М., Непочатов С.І., Пчелинська Г.В., Путінцев А.В. Фінанси підприємств: Навч.посібник. - Донецьк: ТОВ „Альматео”, 2006. - 185с.
4. Зятковський І.В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навчальний посібник/ І.В.Зятковський, Л.І.Зятковська, М.В.Романів. -Чернівці: ЗУЕПУ - КП, „Золоті литаври”, 237. - 2007. - 274с.
5. Філімоненко О.С. Фінанси підприємства. Навч. посібник - К.: Вища школа. - 2005. - С.124-136.

Одержано 31.05.11

УДК 628

О.С.Стеценко, доц., канд. техн. наук, К.І. Глондар, ст. гр. ОС-10-МБ*Кіровоградський національний технічний університет*

Автоматизовані системи контролю забруднення поверхневих вод

Розглянути загальну характеристику якості поверхневих вод і автоматизованих засобів контролю якості води:

чистота води, жорсткість, кислотно-лужний показник, рН води, живі середовища організму, окислювально-відновний потенціал, значення ЕН, автоматизовані засобів контролю

Вода входить до складу всіх організмів біосфери, в тому числі і до складу тіла людини. Від забезпеченості водою залежить життєдіяльність усіх живих організмів. Вода регулює клімат планети, забезпечує господарську та промислову діяльність людей.

Основними споживачами води є сільське, комунальне господарство та промисловість. У промисловості воду використовують як сировину, реагент та розчинник для проведення різних технологічних процесів, а також для промивання сировини й продуктів тощо.

Усі галузі господарства за відношенням до водних ресурсів поділяють на *користувачів та споживачів*.

Користувачі використовують воду як середовище або джерело енергії і не забирають її з джерел (водний транспорт, рибальство, туризм, спорт, гідроелектростанції тощо).

Споживачі забирають воду з джерел і використовують її за призначенням (пиття, приготування їжі, вирощування сільськогосподарської продукції, здійснення технологічних процесів на виробництві, обігрівання приміщень тощо).

Споживання води населенням характеризують питомим водоспоживанням, під яким розуміють добовий об'єм води в літрах, необхідний для задоволення всіх потреб одного мешканця міста чи села. Питоме водоспоживання в містах більше ніж у селах, і значною мірою залежить від ступеню благоустрою (наявності водопроводу, каналізації, центрального водяного опалення тощо).

Якість води в кожному конкретному випадку визначається вимогами споживача. *Якість води* - це сукупність фізичних, хімічних, біологічних та бактеріологічних показників, які задовольняють вимоги споживачів. Вимоги до якості води нормуються державними галузевими стандартами або технічними умовами.

З господарсько - питною метою використовують переважно води верхньої зони. Якість води залежить від ґрунтів та порід, розміщених нижче. Ґрунти торф'яно - тундрової зони збагачують воду органічними речовинами рослинного походження. Це стосується також болотних вод. Чорноземи, каштанові та солончакові ґрунти сприяють появі у воді переважно мінеральних речовин. Зі збільшенням глибини залягання вод зменшується число мікроорганізмів і на глибині 6 метрів і нижче воно дорівнює нулю. Шар ґрунту завтовшки 3,5-4 метра на полях фільтрації затримує до 90% мікроорганізмів.

Але воду особливо сильно забруднюють природні поверхневі води промислові стічні води хімічних, нафтопереробних, металургійних, шкіряних заводів, текстильно і

целюлозно - паперових фабрик, м'ясокомбінатів та інших підприємств. Підприємства целюлозно - паперової промисловості скидають у водойми значні кількості целюлозного волокна та розчинних органічних сполук (вуглеводів, смол, жирів). Питна вода має містити не більш як 1 г/л (в деяких випадках допускається 1,5 г/л) солей. Вона не повинна містити галогенсульфіт і метан, що надають їй неприємного запаху й смаку. Вміст солей кальцію і магнію зумовлює твердість води. Загальна твердість води має становити 7-10 мг помножений на екв/л.

Важливим показником є прозорість води, яка зумовлює інтенсивність фотосинтезу, глибину проникнення світла в товщу води. Прозорість залежить від каламутності води, тобто від вмісту в ній завислих речовин. Водневий показник, або концентрація йонів водню, визначає кислотність чи лужність води. При коцентрації йонів водню порівняно 7 вода нейтральна, а коли менше 7 то вона кисла, коли більше 7 вода лужна. Водневий показник питної води має становити 6,5 - 8,5.

Токсикологічні властивості води визначають за вмістом азоту (аміаку, нітратів, нітритів), фтору, СПАР (сполук поверхнево-активних речовин), фенолу, цеанідів, міді, свинцю, хлору, нікелю, цезію - 137 і стронці - 90. Санітарні показники оцінюються за вмістом розчиненого кисню, хімічним споживанням кисню та біологічним споживанням кисню.

Бактеріологічні показники визначають за вмістом бактерій, які поділяють на сапрофітних (не шкідливих для людини, інколи навіть корисних) та патогених (хвороботворних). Оскільки патогенні бактерії виділити із всієї маси мікроорганізмів складно, то для оцінки якості води користуються мікробним числом (загальне число бактерій в 1 см кубічний води) і колі - індексом (кількість кишкових паличок в 1 см кубічний води) або колі - титром (об'єм води в кубічних сантиметрах, що припадає на одну кишкову паличку).

Допустимі концентрації радіо нуклідів у поверхневих водах встановлюють виходячи з умови, щоб у разі потрапляння радіонуклідів в організм щодня в продовж усього життя створювалось всередині опромінення, безпечно для людини. Важко розчинні радіонукліди, потрапляючи в травний канал, легко надходять у кров, розносячись по всьому організму, накопичуються в печінці, кісткових тканинах, щітоподібній залозі тощо.

Різні категорії водокористувачів ставлять неоднакові вимоги до якості питної води. Так наявність пестициду гексахлорану в господарсько - питній воді не повинна перевищувати 0,02 мг/л.

Чистота води характеризує відсутність в ній домішок, бактерій, солей важких металів, хлору і так далі. Слід мати на увазі, що важкі метали - це ті ж мікроелементи, концентрація яких багато разів перевищує природний фон, в якому людина формувалася як біологічний вид. Головним джерелом забруднення води важкими металами і хлором є діяльність людини. Саме, завдяки ній, у водопровідній воді з'являються мідь, свинець, ртуть, цинк і ін. в недопустимій для організму людини концентрації (чиста питна вода).

Жорсткість води обумовлена наявністю в ній розчинних солей кальцію і магнію. Підземна вода з багатьох свердловин містить дуже велику кількість кальцію. Проте, людський організм уміє виводити надлишки кальцію. Тому надлишок солей кальцію і магнію робить вплив в основному на смакові якості води, погіршує дію мильних порошоків і умов експлуатації котельних установок і трубопроводів. Медична статистика не виявила залежності між жорсткістю води і якими-небудь захворюваннями.

Кисотно-лужний показник. Інша справа, кислотний - лужний показник води, від якого надзвичайно залежить здоров'я людини. Слід мати на увазі, що цей показник відображає міру кислотності або лужності середовища, але не кількість кислоти або

лугу. Точно так, як і, наприклад, температура характеризує міру нагріву тіла, але не кількість тепла, що міститься в ній.

Під впливом слабкої електрики молекула води розпадається (дисоціює) на вільні водневі іони (H^+) і гідроксильну групу (OH^-). Підвищений вміст вільних водневих іонів є показником кислотної реакції, а підвищений вміст групи OH^- лужній реакції води. Коли вміст тих і інших рівно, говорять, що вода має нейтральну реакцію. Міра дисоціації береться за показник кислотно - лужної рівноваги і позначається рН. В нейтральній воді рН=7, в такій воді або немає кислот і лугів, або вони присутні в рівній кількості. Рівень рН характеризує будь-яку воду і однозначно вказує на її кислотний або лужний характер. Наприклад, рН в річкових водах знаходиться в межах 6,5 - 8,5, в морських водах 7,9 - 8,3, в болотах 5,5 - 6,0, в атмосферних опадах 4,6 - 6,1.

рН води - один з найважливіших робочих показників якості води, що багато в чому визначає характер хімічних і біологічних процесів, що відбуваються у воді. При низькому рН вода володіє високою корозійною активністю, а при високих рівнях (більше 11) набуває характерної мілкої, неприємний запах, здатна викликати роздратування очей і шкіри. Саме з цієї причини для питної і господарчо-побутової води оптимальним вважається рівень рН від 6 до 9.

Живі середовища організму, за винятком шлункового соку, для якого рН=1, мають слаболужну реакцію. Наприклад- рН здорової лімфи – 7,5; слини – 7,4. а рН крові - 7,43. і навіть незначне зниження цього показника в бік закислення всього лише до 7,1 не сумісно з життям. Зрушення рівноваги у бік підвищення кислотності приводить до того, що організм для нейтралізації зайвих кислот починає використовувати кальцій. Оскільки кальцій з продуктів харчування засвоюється дуже важко, організм з часом забирає його з кісток, викликаючи остеопороз (вода в офіс).

Окислювально-відновний потенціал. Основними процесами, що забезпечують життєдіяльність організму, є окислювально-відновні процеси, які пов'язані з передачею або приєднанням електронів. Під час окислювальної або відновної реакції змінюється електричний потенціал окислюваної або відновлюваної речовини. Одна речовина віддає свої електрони і, заряджає позитивно, окислюється. Інше - набуває електронів і, заряджає негативно, відновлюється. Різниця електричних потенціалів між ними називається окислювально-відновним потенціалом (ОВП), або редокс-потенціалом. У електрохімії цю різницю вимірюють в мілівольтах і позначають ЕН. Словом, редокс-потенціал характеризує міру активності електронів в окислювально-відновних реакціях, тобто в реакціях, пов'язаних з приєднанням або передачею електронів.

Значення ЕН для кожної окислювально-відновної реакції може мати як позитивне, так і негативне значення. Наприклад, в природній воді значення ЕН вагається від -400 до +700мВ, що визначається сукупністю окислювально-відновних процесів, що відбуваються в ній. При цьому, чим вище в природній воді значення ЕН, тим більше її здібність до окислення. Переважна більшість типів питної води (яка тече з крану, продається в пластикових пляшках, виходить після очищення в установках зворотного осмосу і більшості всіляких великих і малих водоочисних систем) мають ЕН (або ОВП) від +100 до +400 мВ. Отже, володіє великою здібністю до окислення всього того, на що впливають (питеві фільтри).

Експерименти показали, що ОВП внутрішнього середовища організму людини в нормі завжди має негативне значення і зазвичай знаходиться в межах від -100 до -200мВ. Це означає, що активність електронів у внутрішньому середовищі організму набагато вища, ніж активність електронів в питній воді. Попавши в організм, питна вода почне віднімати електрони від кліток і тканин, піддаючи біологічні структури (клітинні мембрани, органоїди кліток, нуклеїнові кислоти і ін.) окислювальному руйнуванню. Словом, питна вода з позитивним значенням ОВП біологічно несумісна з внутрішнім середовищем організму.

Контроль вигом до нормуючих показників якості води у водник об'єктах здійснюється за рахунок періодичного відбору і аналізу проб води із поверхневих вод. Державний стандарт регламентує аналіз проб із поверхневих джерел водопостачання не рідше одного разу в місяць. Кількість проб і місце їх відбору визначають у залежності з гідрологічними і санітарними характеристиками водойм і узгоджують з місцевими органами санітарно-епідеміологічної служби. При цьому обов'язковим є відбір проб безпосередньо в місцях водозабору і на відстані 1 км вище за течією для рік та водоканалів, а для озер і водосховищ – на відстані 1 км від водозабору (у двох діаметрально розміщених точках). До найбільш ефективних засобів контролю якості води і способів її регуляції відносяться автоматизовані системи контролю, які можуть одночасно вимірювати 8-10 показників якості води. Вони дають можливість швидко і в повному обсязі отримувати інформацію про характер і кількість забруднюючих речовин, а також оперативно приймати рішення і необхідні міри по знешкодженню негативних впливів забруднювачів на джерело водопостачання.

Існуючі автоматизовані системи контролю якості води визначають концентрацію розчинного у воді кисню (від 0 до 0,025 кг/куб м), електропровідність (10 у мінус четвертій степені – 10 у мінус другій степені Ом/см), рН (4-10), температуру (0-40 градусів за Цельсієм), рівень води (0-12 м), концентрацію завислих речовин (0-2 кг/куб м), мідь (0-0,001 кг/куб м).

Контроль за складом вихідних і очищених стічних вод здійснюється один раз в 10 днів (промислові стічні води).

Проби стічних вод відбирають у попередньо очищений посуд виготовлений з боросилікатного скла або поліетилену. Аналіз проб проводять не пізніше чим через 12 годин після відбору проби, так як, при довгому витримуванні проби в складі стічної води можуть відбутися значні зміни.

Автоматизація контролю якості води проводиться за двома напрямками:

- пряме вимірювання концентрації забруднення з допомогою датчиків;
- створення автоматизованих систем.

За значенням прилади автоматизованого контролю якості води поділяються:

- переносні (які використовуються в польових умовах і рухомих лабораторіях);
- стаціонарні (які широко використовуються в системах автоматизованого спостереження і контролю забруднення).

За допомогою переносних приладів вимірюють органоліптичні показники води; рН середовища; вміст великодисперсних (завислих) речовин; хімічне використання кисню (ХВК); кількість розчинного у воді кисню; біохімічне використання кисню (БВК), а також концентрацію шкідливих речовин, для яких існують нормовані значення ГДК.

Отже, колір води встановлюють вимірюванням її оптичної щільності на спектофотометрі при різних довжинах хвиль світла.

Значення рН визначають електрометричним способом.

При визначенні великодисперсних домішок визначають масову концентрацію механічних домішок, при цьому використовують фільтроелементи.

Під хімічним використанням кисню (ХВК) розуміють кількість кисню, яка необхідна для окислення відновників, які є у воді. Вимірювання ХВК здійснюється арбітражними методами.

Вміст розчиненого кисню вимірюють після заключного процесу очистки безпосередньо перед скидом води у водний об'єкт. З лабораторних методів найбільше використання має йодометричний метод Вінклера для визначення розчинного кисню з концентрацією більше 0,0002 кг/куб м. Менші концентрації вимірюють колориметричними методами, які базуються на зміні інтенсивності кольору сполук, які утворилися в результаті реакції між спеціальними барвниками і стічною водою.

Під біологічним використанням кисню (БВК) розуміють кількість кисню (міліграмах), яка необхідна для окислення в аеробних умовах органічних речовин, які містяться в 1л стічної води, що відбувається у воді в результаті біологічних процесів. Визначення (БВК) проводять на основі аналізу зміни кількості розчинного кисню на протязі певного часу (п'ятидобове БВК).

Автоматизовані станції контролю поверхневих вод (АСКПВ) виступають першою ланкою системи спостереження і контролю забруднення води і, працюючи у автоматизованому режимі, видає інформацію про фізико-хімічні показники умовно чистих, тих вод які пройшли очищення, промислового та харчового призначення. Дана система постійно удосконалюється і видає дані за 17 параметрами. Ці дані перетворенні в електричні сигнали, автоматично передаються по телеграфічним чи телефонним каналам зв'язку в установлені строки (від 1 до 48 разів на добу) в центр обробки інформації (ЦОІ).

Основна частина системи – вимірна станція – складається з чотирьох частин:

1) помпово-гідравлічна частина (ПГЧ), яка забезпечує забір води і подачу (без змін температури і хімічного складу) до датчиків;

2) вимірювальна частина (ВЧ), яка перетворює фізико-хімічні параметри води в електричні сигнали;

3) прилади вимірювання і перетворення (ПВП), які призначені для аналого-числового перетворення, масштабування і видачі коду на регістратор і буфер запам'ятовування;

4) апаратура зв'язку, яка забезпечує передачу інформації в ЦОІ.

Проблема забезпечення належної кількості та якості води є однією з найбільш важливих і має глобальне значення. Необхідно раціонально використовувати чисту воду та відділяти її від тієї яка використовується для господарських потреб.

Стан водних джерел за якістю води не відповідає нормативним вимогам. Через використання неякісної води зросла захворюваність людей.

Треба вживати заходи які спрямовані на запобігання та усунення наслідків забруднення, засмічування і виснаження вод.

Використання автоматичної системи для контролю поверхневих вод забезпечує:

- вимірювання параметрів з двох рівнів розміщення водозабірних механізмів;
- дистанційність вимірювань від точки забору води до вимірювального комплексу на відстані до 50 м при висоті піднімання контролюючої води від 15 м;
- обмін даними та командами;
- функціонування на протязі 2 год за рахунок аварійного блоку живлення;
- автоматичний відбір проб води при визначенні ГДК контролюючих параметрів.

Система має наступні технічні дані: продуктивність помпово-гідравлічної частини – 2 куб м/год; періодичність вимірювання – 0,5;1;2;3;6; і 12 год; число відібраних проб за 1 зарядку – 24.

Список літератури

1. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С. Практикум із загальної екології.
2. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посіб.- К.: Т-во "Знання", КОО, 2000.-203 с.
3. Донской Н.П., Донская С.А. Основы экологии и экономика природопользования.- Мн.: УП «Технопринт», 2000.- с 308.
4. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.
5. Экология города: Учебник. Под ред. док. тех. наук Стольберга Ф.В.- К.: Либра, 2000.- 464с.
6. Мазур И.И., Молдаванов О.И., Шишов В.Н. Инженерная экология. Общий курс: В 2 т. Т. 1. Теоретические основы инженерной экологии: Учеб. Пособие для вузов / Под ред. И.И. Мазура.- М.: Высш. Шк., 1996.- 637 с.
7. Мазур И.И., Молдаванов О.И., Шишов В.Н. Инженерная экология. Общий курс: В 2 т. Т. 2. Справочное пособие / Под ред. И.И. Мазура.- М.: Высш. Шк., 1996.- 655 с.

8. Охрана окружающей среды: Учеб. для техн. спец. вузов / С.В. Белов, Ф.А. Козьяков, А.Ф. Козьяков и др. Под ред. С.В. Белова. 2-е изд., испр. и доп.- М.: Высш. шк., 1991.- 319 с.
9. Охрана окружающей природной среды / Под ред. Г.В. Дуганова.- К.: В. ш., 1988.- 305 с.

Одержано 30.05.11

УДК 632: 635.21

Г.Г.Негода, магістр гр. ОС-10 МБ, А.П. Мартиненко, доц.
Кіровоградський національний технічний університет

Санітарний стан дерево-чагарникових насаджень парку «Перемога» м. Кіровоград

Наведені відомості про шкідників і хвороби дерево-чагарникових насаджень парку «Перемога» м. Кіровоград і способи боротьби з ними
фітопатологічне обстеження, бактеріальні і грибкові захворювання

Природна і штучно створена рослинність приміських лісів і лісопарків, міських насаджень внаслідок сильних техногенного і урбанізованого впливів знижує свою життєвість і декоративність, а також санітарно-гігієнічні якості. Під впливом урбанізації змінюється не лише структура рослинних угруповань, але і сам рослинний покрив. Тому охорона зелених насаджень – це фактор оптимізації міських екосистем.

Парк «Перемоги» м. Кіровограда є природно-заповідним об'єктом області з статусом парку – пам'ятки садово – паркового мистецтва місцевого значення. Головне його призначення – організація культурного відпочинку городян і гостей міста. Ця обставина певною мірою впливає на розробку заходів з реконструкції дерево-чагарникових насаджень вказаного об'єкту.

Санітарний стан деревно-чагарникових насаджень парку визначений шляхом проведення їх фітопатологічного обстеження. Встановлено, що різні види дерев і чагарників мають не однакову ступінь ураження бактеріальними і грибовими захворюваннями. Істотно відрізняються вони за видовим складом збудників хвороб. Значну частину території парку займають насадження деревних та чагарникових порід родини бобових, серед яких помітно переважає за кількістю акація біла. Стовбури цих дерев вражені паразитичними грибами трутовиками, які викликають стовбурну гниль, що спричиняє пригнічення росту і розвитку, всихання деяких дерев. Часто зустрічається червона, бура стовбурна гниль, яку провокує сірчано-жовтий трутовик. Зовні хворі дерева майже не відрізняються від здорових, хоч гниль у них поширюється інтенсивно. Найчастіше ураження грибом характерні для нижньої частини дерев до 1-2 метри висоти.

Біла змішана стовбурна гниль, викликана грибом лускатою настобурченою, виявлена в невеликій кількості на деревах акації білої. Переважно хвороба локалізована на ослаблених екземплярах даної породи і її характерною особливістю є те, що плоді тіла гриба з'являються через 4-5 років після зараження, коли боротися з ними вже досить важко.

Досить стійкими до захворювань, як бактеріальної, так і мікозної природи в насадженнях парку є деревостани софори японської та карагани деревовидної. Практично всі дерева і кущі цих порід знаходяться у доброму санітарному стані, вони зберігають високий рівень росту і розвитку, мають гарний зовнішній вигляд.

Для родини липових поширеним захворюванням є чернь листя. Враження листя дерев цією хворобою зменшує інтенсивність фотосинтезу, знижує приріст дерев і погіршує декоративні якості деревостанів.

Методи боротьби з плямистостями носять загальний характер. Рекомендується обприскування підстилки 5% розчином залізного купоросу. В період вегетації необхідно проводити обприскування розчином бордоської рідини.

Серед стовбурних хвороб лип виявлена біла стовбурна гниль з чорними лініями, яка призводить до появи дупел, що зменшують механічні властивості стовбурів, а отже знижують їх стійкість при буревіях. В зв'язку з цим слід вчасно виявляти хворі дерева і пломбувати дупла, проводити вибіркові санітарні рубки.

Дуби мають високу стійкість до нападу комах і мокриць. Середовище з підвищеною вологістю призводить до їх ураження борошнистою росою бонсай. Для боротьби рекомендується фунгіцид. Особливо різноманітними у насадженнях дуба є хвороби стовбурів і гілок. На коріннях дуба і у нижній частині стовбурів окремих дерев виявлені плодові тіла дібровного трутовика, який викликає спочатку коричневу, а згодом жовто-білу гниль.

Листя тополі чорної уражені іржою тополі, в результаті листя чорніє, скручується і передчасно опадає. Зареєстрована на тополях деформація листків, спричинена грибовим захворюванням. Особливо поширені у чорно тополевих деревостанах парку хвороби, спричинені грибом тополевым мором, трутовиком несправжнім.

Серед виявлених хвороб верби білої найбільше поширення мають борошниста роса листків, іржа листя. Заходами боротьби з цими хворобами є регулярне згрібання і спалювання опалого листя. З хвороб ільмових в насадженнях виявлені дерева вражені нектріозом і графіозом.

З хвороб берези виявлені іржа листків, червоно-бура змішана гниль. Для боротьби з ними усі вражені дерева слід вирубувати і видаляти з насадження.

На всіх деревах п'яти видів клену виявлено борошністу росу, чорну плямистість листків, нектріоз, жовто-буру стовбурну гниль, східчастий рак, білу стовбурну гниль. Серед хвороб плодових насаджень парку найпоширеніші парша, борошниста роса, моніліоз. Шкідливість парші полягає в обмеженні асиміляційної поверхні внаслідок передчасного опадання уражених листків. Завчасний листопад спостерігається після цвітіння дерев, у період формування урожаю, у зв'язку з чим різко знижується продуктивність рослин, зменшується приріст пагонів, погіршується зимостійкість дерев. Сприятливі умови для розвитку парші створюються в ущільнених з високим загущенням дерев. Весняна форма моніліозу характеризується раптовим побурінням і в'яленням суцвіть, засиханням листків молодих пагонів і гілок. Уражені квітки і листки не опадають, вони мають вигляд обпалених вогнем. Важливою умовою захисту плодових насаджень є комплексне застосування інсектицидів і фунгіцидів. Для збереження доброго фітосанітарного стану парку важливим є застосування агротехнічних прийомів протягом вегетації.

Серед небезпечних ентомошкідників дерево-чагарникових порід в насадженнях парку виявлене масове розмноження білого американського метелика. Потенційну загрозу, у разі масового розмноження, можуть скласти непарний шовкопряд та тополева склівка.

Внаслідок дії шкідників та хвороб на території парку виявлено 67 екземплярів сухостійних та хворих дерев 11 порід, які потребують видалення шляхом вибіркових санітарних рубок. Деревні насадження та окремі ділянки території парку захаращені густими заростями малоцінних чагарникових порід, які потребують видалення шляхом розкорчовування для надання насадженням належного естетичного та декоративного вигляду.

Для збагачення видового складу насаджень парку пропонується 150 видів дерево–чагарникових порід, аборигенних європейських - 65, екзотичних - 85, добір яких потрібно здійснювати з врахуванням їх екологічних властивостей та декоративної і науково–пізнавальної цінності.

Одержано 31.05.11

УДК 631.331

В.П.Резніченко, канд. с-г. наук, І.І.Попова, ст.гр. ОМ-06

Кіровоградський національний технічний університет

Вирішення проблеми утилізації рідкого гною за допомогою сучасних біотехнологічних методів

В статті розглянуті фактори, які погіршують стан довкілля навколо тваринницьких комплексів. Основною проблемою є неправильне зберігання та відсутність переробки гною, він просто викидається на поля, забруднюючи ґрунти патогенними мікроорганізмами. Вирішення цієї актуальної для нашої країни проблеми за допомогою сучасних методів біотехнології є доцільним, як з точки зору покращення стану довкілля, так і з точки зору отримання альтернативного енергоносія – біогазу.

біотехнологія, біогаз, вермикюльтура, біогазова установка, бродильна камера, реактор, анаеробна ферментація, гноссховище, шлам

Тваринництво являється важливою галуззю народного господарства, яка забезпечує задоволення потреб населення в продуктах харчування і промисловість в сировині, але в той же час не всі тваринницькі комплекси забезпечені технікою для транспортування і внесення в ґрунт рідких добрив, що призводить до накопичення великих мас гною на господарських дворах.

В Україні щорічно збирається біля 50 млн. т рідкого гною. Свіжий гній тваринницьких ферм і рідкі складові гною разом із стічними водами є забруднювачами навколишнього середовища. Підвищена сприйнятливість сільськогосподарських культур до свіжого гною приводить до забруднення ґрунтових вод і повітряного басейну, створює сприятливе середовище для зараженості ґрунту шкідливими мікроорганізмами. На атмосферу суттєво впливає неправильне зберігання і використання безпідстилкового гною. При зберіганні його у відкритих ємкостях випаровується і потрапляє в атмосферу аміак, молекулярний азот та інші його сполуки. Утворені газоподібні продукти розпаду зумовлюють неприємний запах. У гної тварин життєдіяльність хвороботворних бактерій і яєць гельмінтів не припиняється, насіння смітних трав, що міститься в ньому, зберігає свої властивості. Патогенні бактерії зберігаються в ґрунті полів зрошення протягом 4-6 місяців. Сільськогосподарські культури, які вирощують на таких полях, заражується патогенними бактеріями. Тому при відсутності належного контролю за його збереженням і використанням створюється реальна загроза поширення інфекційних хвороб у зоні тваринницьких комплексів.

Але в той же час відходи біомаси – це цінна сировина для харчової, хімічної, переробної, легкої промисловості та в системах біоконверсії. Використовувати її як паливо необхідно не в останню чергу. Слід враховувати, що в процесі господарської діяльності велика кількість біомаси залишається не використаною. Розвиток сільськогосподарського виробництва і прогрес у нагромадженні продуктів харчування

залежать від ґрунтових, водних, енергетичних та біологічних ресурсів. Якщо перші три види ресурсів розглядаються як обмежені, то біологічні ресурси можна відновлювати, Першочергове значення при цьому набувають питання поліпшення існуючих та створення нових високопродуктивних, стійких до біотичних і абіотичних факторів сортів рослин, порід тварин, корисних штамів мікроорганізмів. Важливу роль у вирішенні цих питань займають біотехнологічні методи, які сприяють перетворенню сільського господарства у високоефективну, конкурентноздатну, екологічно безпечну галузь [3].

Гній і солома озимих хлібів — це не лише органічні добрива. При раціональному використанні з їх маси можна мати біогаз, бактеріальний протеїн і екологічно чисте добриво для екологічно чистих технологій вирощування польових культур. Тому поряд з традиційним використанням гною і решток іншої біомаси, зокрема соломи, важливо їх утилізувати з виробництвом біогазу — цінного палива та бактеріального протеїну. Такі способи використання побічної продукції рослинництва економічно більш вигідні й екологічно чисті [14].

На сучасному етапі бурхливо розвивається екологічний напрям біотехнології, який включав розроблені біотехнології оздоровлення і захисту довкілля та забезпечення екологічно чистого безвідходного виробництва. Вони забезпечують утилізацію відходів тваринництва, зокрема гнойової біомаси, промислових, побутових і рослинних залишків шляхом метанового бродіння та вермикультивування. Процес утилізації з участю метаноутворюючих мікроорганізмів проходить у спеціальних біогазових або біоенергетичних установках (БГУ або БЕУ), у яких за рахунок анаеробної біоконверсії біомаси відходів одержують енергоносії у вигляді біогазу і високоякісно знешкоджене концентроване органічне добриво.

Комплект устаткування БГУ, що включає місткість для нагромадження і зберігання гною, ферментер або реактор, камеру для бродіння, метантенк, резервуар, або газгольдер, газозбірник, і використовується для виробництва біогазу із застосуванням анаеробної ферментації біомаси гною або субстрату іншого походження. БГУ включає також обладнання для нагрівання і перемішування, систему трубопроводів, насоси і газові компресори, центрофугальні пристрої, контрольно-вимірювальну апаратуру і засоби автоматизації [5].

Субстрат до БГУ надходить безперервно або через певні проміжки часу (безперервна, або проточна, система). При цьому кожного разу об'єм нативного, що завантажується, і зброженого гною має бути однаковим. При такій технологічній схемі забезпечується найвища продуктивність БГУ. Періодична, або циклічна, система використання реакторів, яких на установці два або більше, передбачає почергове заповнення їх свіжим непереброженим субстратом. Обов'язковим є неповне звільнення реактора від зброженого субстрату, який відіграє роль затравки. Через кілька діб після заповнення бродильної камери розпочинається метаногенез, інтенсивність якого після досягнення максимуму знижується. Для безперебійного і рівномірного забезпечення споживача біогазом при такій системі роботи БГУ потрібно об'єднувати кілька реакторів у блок [5].

При системі з періодичним використанням реактора бродильні камери використовуються менш ефективно, ніж при системі з безперервним режимом його роботи.

Періодичність заповнення реактора потребує будівництва гноєсховища. Щоб запобігти потраплянню повітря під час вивантажування субстрату, реактор потрібно заповнювати біогазом з додаткових місткостей.

Система, при якій камера одночасно виконує роль реактора і місткості для тимчасового зберігання шламу, дістала назву акумулятивної, або басейнової. Прикладів використання такої системи безпосередньо в умовах виробництва мало.

Бродильні камери, або реактори, є основними складовими БГУ. Рентабельність біогазового виробництва значною мірою залежить від конструктивних особливостей бродильної камери. У діючих БГУ переважають реактори овальної і циліндричної форми. У таких реакторах з найменшими витратами можна перемішувати субстрат, вивантажувати седимент, видаляти біогаз і руйнувати кірку. У реакторах циліндричної форми умови для перемішування субстрату дещо гірші, ніж у реакторах овальної форми. Надавши реактору циліндричної форми похило-горизонтального положення, можна зручніше розмістити обладнання для перемішування і створити кращі умови для видалення шламу. При будівництві реактора використовують бетон, залізобетон, сталевий лист, склопластик. Еластичні реактори будують з використанням прогумованого матеріалу або пластмаси, надаючи їм овальної форми. Реактори заглиблюють у ґрунт, і при розміщенні на поверхні огорожують жорсткими конструкціями. В усіх випадках бродильна камера повинна мати абсолютну герметичність, теплоізоляцію і корозійну стійкість. Усередині бродильної камери має підтримуватися постійна температура, для чого обладнано нагрівальні пристрої. З цією метою використовують тепло видаленого з реактора шламу. Для поповнення втрат тепла передбачається додаткове підведення його, на що витрачається орієнтовно 30 % енергії виробленого біогазу. Відомо кілька технічних рішень нагрівальних пристроїв, що використовуються на БГУ.

Для перемішування біомаси в бродильних камерах встановлюють механічні й гідравлічні пристрої. Використовують з цією метою і вироблений біогаз, який подають у реактор компресором. Регламентованою умовою при перемішуванні є швидкість переміщення субстрату, яка не повинна перевищувати 0,5 м/с. При більших швидкостях розриваються оболонки клітин мікробів [1,5].

В результаті ми отримуємо біогаз, основним компонентом якого є метан в концентрації від 50 - 80%. Він є екологічно чистим і конкурентноздатним енергоносієм. Вихід біогазу і його склад залежать як від якості вихідної сировини (вміст та хімічний склад органічної речовини, вміст і співвідношення С:N, вміст твердих частинок та ін.) так і від параметрів процесу метаногенезу (t° , рН середовища, тривалість бродіння, наявність інгібіторів і каталізаторів) [6].

Отже, впровадження безвідходних технологій на базі біотехнології в тваринництві має багато позитивних сторін: усувається проблема знешкодження відходів тваринництва та харчової промисловості, збільшується білково-мінерально-вітамінна кормова база, підвищується доля поновлюваної енергетики в загальній енергетичній картині України, є ресурс підвищення та відновлення родючості ґрунтів.

Список літератури

1. Актуальные проблемы окружающей среды/ Под ред. Н.Г.Чумаченко. – Киев: Наукова думка, 1979. – 320 с.
2. Біотехнологія: Підручник / В.Г., Герасименко, М.О., Герасименко, М.І. Цвіліховський та ін.; За заг. ред. В.Г. Герасименка. – К: Фірма «ІНКОС», 2006. – 647 с.
3. Вербицький П.І. Пріоритетні напрямки розвитку тваринництва в Україні // Ефективне тваринництво. - 2007. - № 4. - С. 14-17.
4. Гончар М.Т. Экологические проблемы сельскохозяйственного производства. – Львов. – 1986 г.
5. Дубровский В.С., Виестур У.З. Метановое сбраживание сельскохозяйственных отходов.-Рига: Зинатне, 1988. 2004 г.
6. Єгоров Н. С., Олескін А. В., Самуїлов В. Д. Біотехнологія: Проблеми і перспективи. М., 1987.

В статье рассмотрены факторы, которые ухудшают состояние окружающей среды вокруг животноводческих комплексов. Основной проблемой является неправильное хранение и отсутствие переработки гноя, он просто выбрасывается на поля, загрязняя почву патогенными микроорганизмами. Решение этой актуальной для нашей страны проблемы с помощью современных методов биотехнологии является целесообразным, как с точки зрения улучшения состояния окружающей среды, так и с точки зрения получения альтернативного энергоносителя – биогаза.

In the article the considered factors which worsen the state of environment round stock-raising complexes. A basic problem is wrong storage and absence of processing of pus, he is simply thrown out on the fields, contaminating soils pathogenic microorganisms. A decision of this for our country issue of the day by the modern methods of biotechnology is expedient, both from point of improvement of the state of environment and from point of receipt of alternative power medium – biogas.

Одержано 31.05.11

УДК 504.06.:628.5

В.В. Ліновіченко, магістр.гр. ОМ-06, В.Г. Мартиненко, ст. викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Охорона і інтродукція дикорослих лікарських рослин Кіровоградщини

Наведені відомості про рідкісні та зникаючі рослини Кіровоградщини, в тому числі про види, занесені до Червоної книги України. Для кожного виду дано характеристику, яка включає відомості про місцезнаходження, ареал, життєву форму, еколого – ценотичну приуроченість
рідкісні види, зникаючі рослини

Сфера виробництва лікарських рослин є одним із елементів, що забезпечують національну безпеку і державні інтереси . Вона безпосередньо залежить від стану і розвитку лікарського рослинництва країни. Покращання забезпечення галузей охорони здоров'я і населення лікарськими засобами знаходиться у прямій залежності від рівня розвитку і стану вітчизняної виробничої бази лікарського рослинництва.

Промислові заготовки дикорослих лікарських рослин проводять у всіх областях України. Найбільшу кількість заготовляють в Поліссі, Карпатах, Лісостепу , Степу і Придніпров'ї і Криму, менше в Одеській, Миколаївській, Запорізькій, Луганській, Донецькій областях .

Основними заготівельниками, як по кількості так і по асортименту, є Головне аптечне управління Міністерства охорони здоров'я та лісове господарство. Щорічно заготовлюється більше 50 видів лікарських рослин, з яких 15 видів-на експорт.

Зараз зменшилися заготівля сировини рослин, які стають рідкісними (алтей лікарський, татарське зілля болотяне, барвінок малий, валеріана лікарська, девясил високий, горицвіт весняний). Із них алтей і валеріана введені в промислову культуру. Заготівлю астрагалу шерстисто квіткового, баранця звичайного, дурману звичайного припинено. Розробляється агротехніка промислового вирощування астрагалу .

Майже усі лікарські рослини зростають на ділянках з природним рослинним покривом (за виключенням сміттєвих), тому запаси сировини і пов'язані з ними можливості промислових заготовок більші там, де збереглися значні площі природних лісів, лук, боліт, степових схилів.

За розташуваннями і запасом сировини 145 видів дикоростучих лікарських рослин можна розділити на 4 групи: I-широко поширені, зустрічаються в усіх або майже в усіх зонах і регіонах, з великими або значними запасами сировини - 27 видів; II - зустрічаються лише в деяких зонах і регіонах, зі значними, а деякі невеликими запасами сировини - 50 видів; III - локальні з обмеженим поширенням, з невеликими запасами сировини або без них - 34 види; IV- занесені в «Червону книгу України».

Запаси дикорослих лікарських рослин окремих зон і регіонів України наведені у табл.1.

Таблиця 1 - Запаси дикорослих лікарських рослин окремих зон і регіонів України

Назва	Зона			Регіони	
	Полісся	Лісостеп	Степ	Карпати	Крим
Широко поширені					
Глід	в	в	в	в	в
Бузина чорна	с	в	с	с	с
Горець перечний	в	в	с	в	с
Горець попечуйний	в	в	с	в	с
Горець пташиний	в	в	с	в	с
Донник лікарський	в	в	с	в	с
Дуб звичайний	в	в	с	в	с
Жостер слабильний	с	в	в	в	в
Кропива дводомна	в	в	с	в	с
Липа серцелисна	с	в	н	в	в
Лопух великий	в	в	с	в	с
Мати й мачуха	в	в	с	в	с
Кульбаба лікарська	с	в	в	в	с
Грицики	в	в	в	с	с
Пижмо звичайне	с	в	в	с	с
Подорожник великий	с	в	с	с	с
Подорожник ланцетний	с	в	в	с	с
Полин гіркий	н	в	в	н	н
Полин звичайний	в	в	с	в	с
Собача кропива пятилопатева	в	в	с	в	с
Пирій повзучий	с	в	в	н	н
Сосна звичайна	в	в	н	н	н
Деревій звичайний	в	в	в	с	с
Цикорій звичайний	в	в	в	с	с
Черета трироздільна	в	в	с	в	с
Шипшина	в	в	в	в	в
Щавель кінський	в	в	с	с	н
Всього в	17	27	12	15	5
с	9	-	13	9	18
н	1	-	2	3	4
о	-	-	-	-	=

б-велике(більше 10т); в-середнє(від 1 до 10т); н- невелике (до 1ц); о-запасів немає, але рослини зустрічаються; - рослини не зустрічаються

Таблиця 2 - Запаси сировини дикорослих лікарських рослин по зонам і регіонам (кількість видів)

Запаси	Зона			Регіони	
	Полісся	Лісостеп	Степ	Карпати	Крим
Великі	46	46	17	32	9
Середні	31	29	26	32	31
Невеликі	12	19	24	25	28
Запасів немає , але рослини зустрічаються	5	5	8	7	2
Рослини не зустрічаються	17	12	38	15	41

Таблиця 3 - Поширення дикоростучих лікарських рослин по основним місцям зростання (кількість видів)

Місце зростання	Група			Всього
Ліса, галявини, кущі	8	31	12	51
Степові схили, галявини, піщані і кам'янисті степи	3	12	5	20
Луки суходільні, гірські	9	6	5	20
Болота заплавні, другорядні річкові тераси, водорозділи	3	14	6	23
Річки, озера і інші водойми	-	2	-	2
Сміттєві(рудеральні, сегетальні)	11	9	-	20

В зв'язку з різноманітням видового складу і великими запасами сировини багатьох видів дикорослих лікарських рослин Україна є основним центром промислових заготівель лікарської сировини. Внаслідок великих і частих заготовок окремих видів цінних лікарських рослин, будівництва водосховищ, висушування боліт, випасання худоби, зменшення площ природних лісів, лук і схилів, запаси сировини зменшуються. В різних зонах і регіонах України не тільки неоднакове багатство лікарських рослин по видовому складу і запасам сировини, але різні причини зменшення їх чисельності і повинні бути різними шляхи і способи їх охорони. Науково обґрунтована охорона дикорослих лікарських рослин на екологічних принципах може бути тільки комплексною із взаємопов'язаних систем заходів.

Необхідне перспективне і щорічне планування не тільки розмірів, але і районів заготівлі лікарської рослинної сировини, в першу чергу видів з недостатніми або зменшеними запасами. Планування повинно проводитися на підставі дослідження запасів і картування місць зростання.

Адміністративні заходи повинні передбачити організацію заповідників і заказників, в першу чергу для видів зі зменшеними запасами сировини. Законодавством частина видів дикорослих лікарських рослин взята під охорону держави, в основному види з майже зниклими запасами сировини або без них. В Червону книгу України занесені 18 видів лікарських рослин. В ряді областей взяті під індивідуальну охорону найбільш цінні і рідкісні види місцевої флори, в тому числі лікарські.

Необхідно розяснювати широким верствам населення цінність лікарських рослин для медицини, шкоду самолікування ними, необхідність охорони лікарської сировини як суспільного багатства. Для цього потрібно створювати спеціальні фільми про значення і роль лікарських рослин, правильно організовувати їх заготівлю, раціонально збирати лікарську сировину, організовувати виставки, лекторії, школи знання про природу.

Важливе місце посідають дослідницькі способи охорони. Це підрахунок видового складу, визначення запасів сировини, картування основних заростей і масивів найважливіших лікарських рослин, в першу чергу рідкісних, особливо зі зменшеними запасами сировини і необхідних у великих кількостях. Необхідно вивчити динаміку вмісту біологічно активних речовин в рослинах найголовніших видів для встановлення популяцій з найбільшим вмістом цих речовин для використання їх при інтродукції і наступного введення в промислову культуру. Такі роботи частково проводяться ботанічними садами, педагогічними і сільськогосподарськими інститутами, академією наук України, Кримською станцією науково-дослідницького інституту лікарських рослин.

Окультурювання кращих заростей і масивів з великими промисловими запасами сировини найважливіших лікарських рослин проводять шляхом видалення

конкуруючих видів, підсіву і підсадки, боротьби з хворобами і шкідниками. Практичне значення має посів і посадка видів з недостатніми запасами сировини в природі в полязахисних смугах, прибалкових і прияружних насадженнях, штучних лісах, лісопарках, парках. Із деревинних і куцистих лікарських рослин (в основному це види з великими запасами сировини) найбільш важливі посадки липи серцелистої, дуба звичайного, берези повислої, горобини звичайної, бузини чорної, барбарису звичайного, жостера слабильного, калини звичайної, крушини ламкої, малини звичайної, смородини чорної, глоду, шипшини, а із трав'янистих - душиці звичайної, звіробою продірявленого, конвалії травневої, валеріани, алтею лікарського, девясилу високого, чистотілу великого, кропиви дводомної. Цим шляхом можна не тільки зберігати, але і збільшувати запаси сировини багатьох видів цінних лікарських рослин, в тому числі не тільки української флори, але і інших (горобини чорноплідної, обліпихи , лимонника китайського, елеутерокока).

В роботах по збагаченню лікарськими рослинами різних насаджень можлива широка участь не тільки лісництв , а також учнів, студентів, пенсіонерів, любителів природи. Найбільш цінні і рідкісні види дикоростучих лікарських рослин необхідно вводити в промислову культуру(астрагал шерстисто квітковий, горець жовтий, горицвіт весняний, безсмертник піщаний, барвінок малий Вирощувати більш цінні і рідкісні лікарські рослини необхідно на учбово-дослідницьких ділянках, садибах аптек, лікарень, любителів природи - на індивідуальних присадибних ділянках.

Раціональне ведення заготовок, дотримання встановлених способів і строків збору сировини, має велике значення для збереження запасів лікарських рослин на необхідному рівні.

Список літератури

1. Шишкова, И.А. Эффективность возделывания лекарственных растений в зависимости от территориальных свойств земли [Текст] / И.А. Шишкова // Землеустройство, кадастр и мониторинг земель. – М.: Просвещение, 2007. - № 5 – С. 32-34.
2. Шишкова, И.А. Актуальные проблемы развития сельскохозяйственных предприятий по выращиванию лекарственных и ароматических растений в рыночной экономике / И.А. Шишкова // Социально-экономические проблемы развития предприятий и регионов: сб. ст. V Международной научно-практической конференции. – Пенза.: АНОО «Приволжский Дом знаний», 2007. – С. 215-217.

Одержано 31.05.11

А.А. Ткач, доц., канд.техн.наук, О.І. Луценко, ст. гр.ОС-06

Кіровоградський національний технічний університет

Методика визначення екологічної надійності водопровідних систем

Обґрунтовано методику визначення екологічної надійності водопровідних систем. Подані основні математичні методи визначення показників надійності, проаналізовано вплив показників надійності на технічний стан водопровідних систем.

експоненційний закон розподілу відмов, імовірність безвідмовної роботи, інтенсивність відмов

Відомо, що екологічна надійність водопровідних систем тісно пов'язана з рівнем технічної експлуатації. Тому питання визначення рівня екологічної надійності є надзвичайно важливим для підвищення екологічних та експлуатаційних показників функціонування водопровідних мереж.

Кількісне визначення надійності пов'язане із природою виникнення відмови, що є результатом випадкового збігу ряду несприятливих факторів. Це положення приводить до висновку, що відмова є випадковою подією. Випадковість відмови полягає у випадковості його настання, тобто у часі його виникнення й місці розташування події. При визначенні кількісного значення надійності замість випадкових подій користуються випадковими величинами, які в результаті досвіду можуть прийняти те або інше значення, причому невідомо заздалегідь, яке саме.

При вивченні випадкової величини розглядаються два основних питання:

- яке значення може приймати дана випадкова величина;
- наскільки можливі ті чи інші значення цієї випадкової величини.

Якщо дається відповідь на ці два питання, то це значить, що відомо розподіл цієї випадкової величини. Таким чином, найбільш повною характеристикою будь-якої випадкової величини є закон розподілу. Законом розподілу випадкової величини є всяке співвідношення, що встановлює зв'язок між можливими значеннями випадкової величини й відповідними їм імовірностями. Закони розподілу часу між відмовами дозволяють досить просто визначати всі основні кількісні характеристики надійності. У дійсних умовах змісту систем час між відмовами найпростіших елементів і складних систем підкоряється ряду певних законів розподілу: нормальному, експоненційному, біноміальному, Релея й ін.

У теорії надійності найбільш часто зустрічаються розподіли, що відповідають експоненційному й нормальному законам.

Експоненційний закон досить добре описує поведження як окремих елементів, так і систем у цілому при їхній нормальній експлуатації, тобто тоді, коли справедлива умова:

$$\lambda(t) = \text{const.}$$

При цьому розподілі параметр λ повністю визначає експоненціальний розподіл.

Для водопровідних мереж період, у якому $\lambda(t) = \text{const}$ становить від 2 років з початку експлуатації до 50 років. З початку експлуатації до 2 років мережі знаходяться у періоді приробки, відмови у цьому періоді пов'язані переважно з недоліками, допущеними при виготовленні труб та визначаються за нормальним законом розподілу відмов. Після двох років експлуатації починається період капіталізації, на протязі якого відмови розподіляються згідно з експоненціальним законом.

Оцінка надійності систем за допомогою математичного апарата полягає у визначенні закономірностей розподілу випадкових величин (відмов).

При цьому враховується, що імовірність безвідмовної роботи

$$P(t) = e^{-\lambda t},$$

набуває значення чисел від 0 до 1 за проміжок часу t . Якщо $\lambda t \ll 1$, то система є високонадійною. При малих значеннях λt вираз імовірності безвідмовної роботи може бути розкладений в ряд: $P(t) = 1 - \lambda t + (\lambda t/2)^2 - \dots$

При значеннях $\lambda t \ll 1$ можна обмежитися першими двома членами, тобто

$$P(t) = 1 - \lambda t.$$

Для розрахунку імовірності безвідмовної роботи системи з резервуванням використовуються формули для розрахунку характеристик надійності невідновлюваних зразків при основному з'єднанні елементів, під яким розуміється відмова технічного пристрою при відмові одного з його елементів. При розрахунку надійності таких пристроїв передбачається, що відмова елемента є подією випадковою і незалежною.

Одним з найважливіших показників для визначення імовірності безвідмовної роботи водопровідного обладнання є показник інтенсивності відмов $\lambda(t)$ – це умовна імовірність відмови обладнання у інтервалі часу $(t, t+\Delta t)$ при умові, що до моменту t обладнання працювало без відмов, тобто

$$\lambda(t) = f(t)/P(t) = a(t)/P(t),$$

де $P(t)$ – імовірність безвідмовної роботи; $a(t)$ – частота відмов.

Інтенсивність відмов характеризує ступінь надійності обладнання у кожний даний момент періоду його експлуатації. По інтенсивності відмов найпростіше визначаються інші кількісні показники надійності обладнання водопровідних споруд, тому її прийнято вважати основним показником надійності найпростіших елементів водопровідних споруд і систем.

Для визначення інтенсивності відмов водопровідної системи (λ_c), що складається з багатьох елементів, розглядається принципова схема системи, вивчається її функціонування й зв'язок між окремими елементами системи; складні системи розбиваються на підсистеми, які, у свою чергу, діляться на групи (агрегати), вузли (блоки); складалась структурна схема для розрахунку. Знайдені $\lambda_{c, \text{мін}}$ та $\lambda_{c, \text{макс}}$ підставлялися у формулу 1 для інтервалів часу $t = 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, 2000, 3000, 4000, 5000, 6000, 7000, 8000$ годин. За отриманими даними будуються графіки $P_{\text{мін}}(t) = f(\lambda_{c, \text{мін}}, t)$ та $P_{\text{макс}}(t) = f(\lambda_{c, \text{макс}}, t)$ і приймаючи завдання на відмову $P(t) = 0,7$, (зниження імовірності безвідмовної роботи менше 0,7 вважається відмовою) знаходиться час гарантованої роботи, що забезпечує межове значення імовірності безвідмовної роботи і знаходиться мінімальну та максимальну наробку на відмову, по якій здійснюється оцінка надійності елементів водопровідної системи у порівнянні з фактичними спостереженнями впродовж року експлуатації

Список літератури

1. Ткач А.А. Розробка шляхів підвищення надійності водопровідних систем.- Кіровоград: Державне Центрально-Українське видавництво, 1996. - 244 с. За замовленням РИЛ КИСМА.
2. Абрамов Н.Н. Надійність систем водопостачання. - М.: Будвидав, 1984.- 231 с.
3. Навчальний посібник із дисципліни “Надійність технічних систем” для студентів спеціальності 7.092203 – Полтава: Полтавський державний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2006. – 157 с.
4. Беляев Ю.К., Богатирьев В.А., Болотин В.В. Надійність технічних систем, - М.: Радіо й зв'язок, 1985.-608 с.

Одержано 30.05.11

А.А. Ткач, доц., канд. техн. наук, Л.О. Андурова, ст. гр. ОС-06
Кіровоградський національний технічний університет

Особливості екологічного обґрунтування вихідних даних при проектуванні систем водопостачання

В статті розглядаються основні екологічні чинники, які слід враховувати при виборі вихідних даних для проектування систем водопостачання.

водозабір, система водопостачання, насосні станції, підготовка води, мережі, надійність, проектування.

Водопостачання, як галузь, забезпечує стабільне функціонування промисловості, задовольняє соціальні, гігієнічні, культурно-естетичні та інші потреби населення. Для забезпечення водою населення та промислово-господарського комплексу необхідно мати цілу низку споруд для забору води, її підйому, очищення, накопичування, транспортування,

розподілу. Набір споруд залежить від наявності якісних показників водних джерел, вимог споживачів до води та їх кількості, складу самих споживачів, наявності обладнання, матеріалів тощо, особливе місце при підготовці до будівництва систем водопостачання мають питання екологічного підходу до підготовки вихідних даних для проектування, які повинні забезпечити:

- потреб населення у доброякісній воді;
- сприяння зменшенню кількості інфекційних захворювань;
- забезпечення випуску, поліпшення якості, зниження собівартості

промислової продукції, сприяння збільшенню її кількості.

Неякісні проекти виникають через неврахування екологічних вимог.

Дослідження полягає у необхідності більш повного визначення екологічних вимог в процесі підготовки до проектування.

Особливе місце в дослідженні займають зони санітарної охорони підземних джерел. Зони санітарної охорони підземних джерел водопостачання встановлюються від одиничних водозаборів (трубчастого, шахтного колодязя, каптажу) або від крайніх водозабірних споруд групових водозаборів на відстані 30 м при використанні захищених з поверхні підземних вод 50 м – недостатньо захищених.

У межі першого поясу зони інфільтраційних водозаборів слід включати берегову територію між водозабором і поверхневим джерелом, якщо відстань між ними менше 150 м.

Для підруслових водозаборів і ділянки поверхневого джерела, що живить інфільтраційний водозабір або використовується для штучного поповнення запасів підземних вод, межі першого поясу зони санітарної охорони слід встановлювати як і для поверхневих джерел водопостачання.

Для водозаборів, розташованих на території об'єктів, які виключають можливість забруднення ґрунтів і підземних вод, а також для водозаборів, розташованих у сприятливих санітарних, топографічних і гідравлічних умовах, розміри першого поясу зони можуть бути зменшені за погодженням із місцевими органами санітарного-епідеміологічних служб, але у всіх випадках повинні бути не менше 15 і 20 м відповідно, за інфільтраційного живлення водоносного пласта і штучного поповнення запасів підземних вод із поверхневих джерел другий і третій пояси зон санітарної охорони поверхневого джерела такі самі, як і для водозаборів з поверхневих джерел.

Для джерел та водозаборів систем промислового водопостачання, що не вимагають суворого дотримання санітарних норм, зони санітарної охорони можуть не передбачатися.

В ході досліджень було встановлено:

1. Не всі існуючі системи сільськогосподарського водопостачання відповідають сучасним технічним, санітарним і екологічним вимогам.

2. Пошуки недоліків показали, що одним із головних чинників невідповідності сучасних систем водопостачання є недоброякісна підготовка вихідних даних при проектуванні цих систем.

В результаті досліджень запропоновано:

1. Для підготовки питної води в першу чергу слід віддати перевагу водам видобутих з підземних джерел які надійніші у санітарно-екологічному відношенні.

2. Перевагу слід віддати схемам з раціональними використанням води при збереженні високого ступеня надійності.

3. Побудова окремих мереж питного і технічного водопостачання.

4. Правильне розташування свердловин для забору підземних вод забезпечує надійність подачі і якості води.

5. Основні організаційно-технічні заходи при виборі вихідних даних для проектування систем водопостачання.

Список літератури

1. Абрамов Н.Н. Водоснабжение .- М.: Стройиздат, 1982.-440 с.
2. Абрамов С.К., Алексеев В.С. Забором воды из подземного источника. – М.: Колос, 1980.-239 с.
3. Белан А.Б., Хоружий П.Д. Проектирование и расчет устройств водоснабжения. – К.: Будивельник, 1981.-188 с.
4. Бочеввер Ф. М. и др. Проектирование водозаборов подземных вод. – М.: Стройиздат, 1976.- 291 с.
5. ВБН 46/ 33 -2.5-5-96. Сільськогосподарське водопостачання. Зовнішні мережі і споруди . Норми проектування. – К., 1996.-152 с.

Одержано 01.06.11

А.А. Ткач, доц., канд. техн. наук, В.М. Тимченко, ст. гр. ОС-10-МБ
Кіровоградській національній технічній університет

Дослідження межі використання іонообмінного методу для підготовки води систем питного водопостачання

Іонообмінні методи обробки води чинять екологічний вплив на здоров'я споживачів питної води, тому в статті досліджуються межі використання для організації питного водопостачання. **питне водопостачання, іони, аніони, іонообмін, здоров'я населення**

В процесі дослідження було встановлено, що особливий тип взаємодії відбувається між водою і забруднювачами, які дисоціюють на йони. В цьому разі поєднуються чисто фізичні явища, зумовлені наявністю в стехіометричних співвідношеннях позитивно та негативно заряджених частинок, з явищами порушення структурних елементів середовища, які характеризуються загальним терміном – «гідратація йонів». Фізико-хімічні властивості таких систем і відповідних їм за складом природних вод різні й визначаються залежно від наявності в їхньому складі одно- (Na^+ і K^+) або двозарядних (Ca^{2+} і Mg^{2+}) катіонів, а також одно- (Cl^- , Br^-) чи багатоатомних (HCO_3^- , CO_3^{2-} і SO_4^{2-}) аніонів.

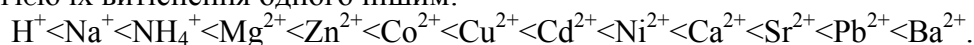
У природних водах як домішки переважно містяться завислі мінеральні речовини. Вода взаємодіє з ними по-різному. Часто вона є хімічно зв'язаною з породами, які потрапляють до неї під час розмивання берегів або в результаті змивання поверхневого покриву. Вода також здатна утворювати адсорбційні стабілізуювальні шари на поверхні часточок.

При проведенні досліджень враховувалось, що підготовка води іонообмінним методом мало використовується через складність побудови технологічного процесу, тому основні зусилля направлені в необхідності пошуку більш простих екологічних схем підготовки питної води і зменшенні негативного впливу на організм людини, що диктувало необхідність екологічно обґрунтувати межу застосування іонообмінного методу для виробництва питної води. Для видалення електролітів високоефективними є трансформація розчинних сполук на малорозчинні або леткі, фіксація йонів на твердій фазі іонітів (H- і Na-катіонування та OH-аніонування), застосування зворотного осмосу й електродіалізу.

Усі домішки, які трапляються у природних водах, згідно із запропонованою Л.А. Кульським класифікацією, поділяють на чотири групи. Користуючись цією класифікацією і враховуючи фізико-хімічні характеристики домішок, можна рекомендувати ефективні процеси або їх комплекс для підготовки води з урахуванням вимог споживача. Під час проектування водоочисних станцій, застосовуючи цю класифікацію, можна рекомендувати найефективніші процеси, які мають увійти до складу створюваної технології.

У напірній технологічній схемі рух води від одного апарата до іншого відбувається під тиском, вищим ніж атмосферний. Тому апарати різних процесів слід розмістити на одній відмітці. Напірні очисні апарати мають бути герметичними і розрахованими на тиск, який створюється насосами. В напірних технологічних схемах слід не влаштовувати резервуари чистої води і насосну станцію другого підйому. В окремих випадках очищену воду під тиском насосів першого підйому слід подавати безпосередньо в мережу споживача. Процеси іонообмінного очищення та знесолення

стічних вод можуть здійснюватись у різних апаратах: іонообмінних фільтрах з обробкою води в щільному шарі; фільтрах для роботи з псевдо зрідженим шаром іонітів; пульсаційних колонах, тощо. За наявності в водах складної суміші катіонів слід враховувати селективність їх поглинання катіонами. Для визначення найменш сорбованих катіонів при обміні на катіоніті КУ-2 слід брати до уваги ряд катіонів за енергією їх витіснення одного іншим:

Використання іонообмінного метода при підготовці води ґрунтуються на вибіркового поглинанні одного або декількох компонентів з допомогою іонітів, що мають іонообмінні властивості. Обмін між іонітами і водним розчином здійснюється проходженням хімічних реакцій між іонітами та хімічними сполуками, що знаходяться в розчиненому стані.

Характерно, що це положення стосується всіх водних розчинів, без врахування напрямку їх використання. Але у випадку підготовки питної води повинні встановлюватись межі використання, бо це пов'язано зі здоров'ям населення, яке вживає питну воду. Існуючий метод цього фактору не враховує існуючі нормативні якості також не обмежують ступінь використання методу, тому дослідження направлені у цьому напрямку.

Дослідженню підлягали світові нормативні якості питної води, які нормують вміст різних інгредієнтів в воді, тому, що збільшення цих інгредієнтів шкідливі для здоров'я людини. Здійснимо оцінку цього положення на прикладі іонів Ca^{2+} і Mg^{2+} , які майже завжди присутні в природних водах.

Аналіз тільки двох хімічних домішок води вказує на те, що іони Ca^{2+} і Mg^{2+} є не постійними домішками води, вони можуть утворювати важкорозчинні речовини, які дуже важливі для багатьох технологічних процесів. В прісних водах іонів Ca^{2+} буває від 5 до 90 мг/л, а іонів Mg^{2+} від 1 до 30 мг/л. Разом з тим в стандартах на питну воду ВООЗ – відсутні, а стандарт ЄС – кальцій – 100 мг/л, а магній – 50 мг/л.

В українському СанПіН – кальцій не передбачено, магній 10-80 мг/л. Хоча по цим домішкам повинні вказувати дві межі – верхня і нижня, бо як перевищення, так і нестача викликає захворювання населення.

Проведений аналіз вказує на недосконалість існуючих світових стандартів, які не враховують можливих наслідків навіть при дотриманні на виробництві питної води всіх нормативів. Зрозуміло, що це дуже велика і складна робота, але її слід виконати з метою збереження здоров'я населення.

Список літератури

1. Запольський А.К. Водопостачання, водовідведення та якість води. К.: Вища школа, 2005. – 671 с.
2. Кульський Л.А., Строкач П.П. Технология очистки природных вод. – К.: Вища школа, 1981. – 326 с.
3. Кульський Л.А. Теоретические основы и технология кондиционирования воды. – Киев: Наукова Думка, 1980. – 558 с.
4. Бутлак В.А. Основы экологии и охраны окружающей среды. – Л.; Изд. «Афиша», 2001.
5. Кульський Л.А. Основы химии и технологи воды. – К.: Наукова Думка, 1991. – 564 с.

Одержана 31.05.11

А.І. Заїка, ст. гр. ОС-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Визначення залишкової токсичності пестицидів

В статті описано проведення екотоксикологічної оцінки пестицидів за їх впливом на однорічні рослини на ранніх стадіях онтогенезу. Визначено вплив пестицидів на однорічні рослини. З'ясовано відмінності у рості коренів однорічних рослин із застосуванням та без застосування пестицидів. Досліджено вплив пестицидів на ріст коренів пшениці озимої м'якої сорту Одеська та кукурудзи культурної сорту Сандрина.

пестицид, корінь, рослина, ріст, розвиток, грунт, пшениця, кукурудза, концентрація

Пестициди (лат. *Pestis* – зараза; *sidus* – вбиваючий) – токсичні речовини, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, внаслідок діяльності яких вражаються рослини, тварини, люди і завдається шкода матеріальним цінностям, а також гризунів, бур'янів, деревної, чагарникової рослинності, засмічуючих видів риб.

Пестициди поділяються за об'єктами застосування, за способом проникнення в організм шкідника та за хімічним складом діючої речовини [4].

В Україні зареєстровано 500 пестицидів, що активно використовуються в світі. Імпортована продукція АПК України складає 95 % загального обсягу ринків пестицидів. В структурі імпорту гербіциди складають 64 %, інсектициди 13 %, фунгіциди 16 %. Основне надходження пестицидів в Україну здійснюється із країн ЄС (65 % товарного потоку), з Китаю – 21 %, з Росії – 6 %.

Пестициди в Україні є основою для ведення сільського господарства, без них не можливо отримати високі врожаї. Вони мають широкий спектр дії, завдяки варіаціям препаративних форм використовуються у посівах всіх сільськогосподарських культур.

Основні законодавчо-правовими документами щодо використання пестицидів в Україні є:

- закон України „Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” від 24.02.94р. № 4004-X11;

- закон України „Про пестициди і агрохімікати” від 2 березня 1995 р. № 86/95-ВР (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1628-IV (1628-15) від 18.03.2004, ВВР, 2004; № 26, ст.362, № 3078-IV (3078-15) від 15.11.2005, ВВР, 2006; № 5-6, ст.74, № 141-V (141-16) від 14.09.2006. ВВР, 2006; № 43, ст.420, № 335-V (335-16) від 14.11.2006, ВВР, 2007; № 2, ст.10);

- державні санітарні правила ДСП 8.8.1.001-98 „Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві”;

- перелік пестицидів і агрохімікатів дозволених до використання в Україні (доповнення)

[3].

Небезпека пестицидів для людини зумовлюється понад токсичною, ембріотропною, тератогенною (вади розвитку плода) діями, мутагенною (зміни в хромосомах), канцерогенною дією. Потрапляючи у питну воду і продукти харчування, пестициди викликають порушення діяльності центральної нервової, серцево-судинної та інших систем організму, аномалії новонароджених та зниження опірності імунної системи.

Надмірне застосування пестицидів (гербіцидів, інсектицидів, 23 дефоліантів)

негативно впливає на якість ґрунту. У зв'язку з цим посилено вивчається доля пестицидів в ґрунтах і можливості їх знешкодження хімічними і біологічними методами. Дуже важливо створювати і застосовувати тільки препарати з малою тривалістю життя, вимірюваною тижнями або місяцями.

Циркуляція пестицидів може відбуватися за такими схемами:

- повітря — рослини — ґрунт — рослини — трав'яні тварини — людина;
- ґрунт — вода — зоофітопланктон — риба — людина.

Рослини здатні дещо гальмувати поглинання токсичних речовин. Можна виділити три захисні механізми (перешкоди): на межі ґрунт — корінь, корінь — стебло й стебло — репродуктивні органи. Найбільше пестицидів нагромаджується в коренях рослин, менше — у стеблах і найменше — в репродуктивних органах [1,5].

Визначення впливу пестицидів проведено згідно з ДСТУ ISO 11269 – 1:2004 “Визначення дії забрудників на флору ґрунту” Частина 1. Метод визначення гальмівної дії на ріст коренів [2].

Для досліджень використовувалися однодольні рослини виду пшениця озима м'яка (*Triticum aestivum* L.) сорту Одеська 162 та кукурудза культурна (*Zea mays* L.) сорту Сандріна. Досліджуваними хімікатами виступали пестициди групи гербіцидів, які різняться за складом і вмістом діючої речовини та за об'єктами впливу. В ході досліджень використовувалися концентрації цих пестицидів від 1 до 1000 мг/кг ґрунту.

Таблиця 1 - Довжина коренів пшениці сорту Одеська 162

Концентрація пестицидів, мг/кг	Довжина коренів, см						Середня довжина, см
контроль	10,0	10,3	9,6	11,4	12,7	10,2	11,4
	13,0	9,8	11,4	9,9	13,3	14,1	
	9,7	13,5	10,8	12,8	10,5	12,3	
1	9,7	9,9	9,6	9,8	10,1	10,3	9,9
	10,2	9,7	9,5	10,5	9,9	9,8	
	9,8	9,6	10,0	10,4	10,2	10,0	
10	8,7	8,6	9,1	8,3	8,4	8,4	8,7
	8,3	8,8	8,9	9,2	9,0	8,5	
	8,7	9,1	8,5	8,9	8,6	8,7	
100	1,2	1,1	1,2	1,6	1,2	0,8	1,2
	0,9	0,9	0,8	1,4	1,0	1,3	
	1,4	1,3	1,7	1,3	1,5	1,0	
1000	0,6	1,0	0,3	0,8	0,7	0,6	0,6
	0,9	0,5	0,4	0,5	1,0	0,4	
	0,6	0,7	0,8	0,3	0,4	1,1	

Навіть при незначній концентрації пестициду відбувається пригнічення росту коренів рослин. Зі збільшенням концентрації зменшується довжина коренів рослин, у порівнянні з контролем. Значне пригнічення росту коренів рослин спостерігається при концентрації пестициду 100 мг/кг, а при концентрації 1000 мг/кг ріст коренів рослин майже припиняється. Корені рослин при такій значній концентрації дуже сухі і тонкі і ці рослини вже не придатні для подальшого використання.

Таблиця 2 - Довжина коренів кукурудзи сорту Сандріна

Концентрація пестицидів, мг/кг	Довжина коренів, см						Середня довжина, см
контроль	6,2	7,1	6,8	7,3	6,9	6,6	6,8
	7,0	6,8	6,5	7,2	6,3	6,5	
	6,6	6,4	7,0	6,9	7,0	6,7	
1	6,3	6,1	5,7	5,6	5,8	6,0	6,2
	6,1	6,5	6,3	6,6	6,5	6,0	
	6,0	5,9	6,4	6,6	6,0	6,5	
10	4,7	4,6	5,5	4,9	4,8	4,9	5,0
	5,2	5,0	5,0	5,4	5,0	4,7	
	4,7	5,2	5,1	4,5	5,3	5,2	
100	3,5	4,0	4,3	4,2	4,0	4,1	4,0
	3,9	3,9	3,9	3,7	4,3	3,5	
	4,0	4,2	4,4	3,8	3,6	3,8	
1000	1,1	0,8	1,3	1,0	0,9	1,1	0,9
	0,6	1,2	1,0	0,7	0,8	0,9	
	0,9	0,5	0,9	0,6	1,2	0,7	

Ріст коренів рослин зменшується при концентрації 1 мг/кг у порівнянні з контролем. Значне пригнічення росту і розвитку коренів рослин спостерігається при концентрації 1000 мг/кг. Корені цих рослин так само як і корені пшениці мають не естетичний вид і не придатні для їх подальшого використання.

Довжина коренів зі збільшенням концентрації пестицидів зменшується у обох досліджуваних рослин, але у пшениці ці зміни є більш помітнішими. Це можна пояснити тим, що пшениця, у порівнянні з кукурудзою, є більш чутливішою до впливу пестицидів. Отже пшеницю потрібно вирощувати на ґрунтах придатних для створення екологічно чистих сировинних зон і чітко дотримуватися встановлених норм внесення пестицидів. У кукурудзи значні зміни у довжині коренів, порівняно з контрольним зразком, відбулися при концентрації пестициду 1000 мг/кг ґрунту, отже при вирощуванні цієї культури потрібно дотримуватися правил внесення пестицидів, не перевищувати встановлені норми.

Список літератури

1. Бублик Л.І., Васильєв В.П., Гороховский Н.А. і ін. Під ред. Васильєва В.П. Охорона навколишнього середовища при використанні пестицидів. – К.: Урожай, 1993. – 128 с.
2. ДСТУ ISO 11269 – 1: 2004. Якість ґрунту. Визначення дії забруднюючих речовин на флору ґрунту. Частина 1. Метод визначення гальмівної дії на ріст коренів. – Чинний від 01. 07. 05. – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – 9 с.
3. Екологічне законодавство України. – Х.:Консум, 1999. - 189 с.
4. Лагунов А.Г. Пестициды в сельском хозяйстве. - М.: Агропромиздат, 1985. – 535 с.
5. Лоханська В.Й. Вивчення забруднення агроценозів пестицидами. – К.: Вища школа, 2002. – 398 с.

Одержано 30.05.11

А. А. Ткач, доц., канд.техн.наук. Л.В. Тараненко, ст. гр. ОС-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Дослідження раціонального шляху водовикористання на підприємствах

Розглядається спроба повторного використання відпрацьованих вод оборотного водопостачання, що підвищує ступінь раціонального водовикористання.

оборотне водопостачання, відпрацьовані води, накопичувачі стічних вод, схема водопостачання

Промислові підприємства витрачають велику кількість води, а деякі підприємства вимагають навіть безперервної її подачі. Зі збільшенням потужності підприємств, використанням складних технологічних процесів потреба в воді зростає. На підприємствах залежно від прийнятих технологій, виготовленої продукції, потужності, займаних площ може існувати декілька систем водопостачання. У цілому системи водопостачання промислових підприємств можна поділити на: господарсько – питні, протипожежні, виробничі. Господарсько – питна система подає воду для питних та інших потреб робітників і службовців протягом зміни, а також для прийняття душів протягом 45 хв. після закінчення зміни. залежно від виду виробництва (холодні або гарячі цехи) в розрахунках встановлюють графік витрачання води протягом зміни. Воду забирають питними фонтанчиками, раковинами, мийками, різними санітарними приладами. Для розрахунків слід враховувати, що воду споживають усі працівники, а душами користуються певна їх частина.

Режим витрачання води на підприємствах визначається режимом його роботи й окремого обладнання та методом використання води. Здебільшою передбачається рівномірне використання води, але може бути нерівномірне за графіком, що його встановлюють технологи.

При цьому, невеликі підприємства здебільшого підключають до водопроводу населеного пункту. У разі потреби в якійсь воді (кращій ніж питна) для якогось цеху або приладу можна зробити локальні установки поліпшення якості води. При потребі у воді з гіршої за питну воду якістю на території підприємства слід бурити невелику свердловину і живити водою виробничий чи протипожежний водопровід. При живленні водопроводу населеного пункту підземними водами і наявності поверхневого джерела окремі підприємства в межах населеного пункту слід об'єднувати технічним водопроводом неочищеної або частково очищеної поверхневої води з подачою води на господарсько – питні потреби підприємства з водопроводу населеного пункту.

В зв'язку з цим дослідженням було розглянуто екологічні шляхи раціонального використання водних ресурсів на промислових підприємствах, за яких враховуються екологічні чинники.

У зв'язку з тим, що вода все більше залучається у сферу виробництва, досліджено цілий комплекс організаційних та інженерно – технічних заходів щодо захисту природних вододжерел від забруднення і виснаження, використання нових методів очищення стічних вод і застосування заощадливих мало відходних технологій виробництва товарів і продукції. Дефіцит прісної води намічається подолати за допомогою таких заходів:

- раціонального перерозподілу поверхневих і підземних вод у часі (регулювання стоку);
- перерозподілу водних ресурсів у просторі (перекидання стоку);

- економії води в результаті удосконалення системи оборотного водопостачання;
- переходу окремих галузей промисловості на безводні технології виробництва.

Раціональне використання водних ресурсів на промисловому підприємстві характеризують такі фактори: обсяг використання безводних технологій (дає змогу зменшити споживання води і кількість стічних вод); розміщення виробництв, що забезпечують послідовне багаторазове використання води в технологічному процесі; рівень досконалості способів локального очищення стічних вод (зменшує кількість забруднень у стічних водах); розділення водогосподарської групи локальних замкнених систем технічного водопостачання, які дають змогу здійснювати очищення стічних вод відповідно до вимог оборотного водопостачання; оптимізація процесів водопостачання і водоочищення (подавання і розподіл води для технологічних операцій виробництва, регенерація відпрацьованих розчинів, створення локальних систем оборотного водопостачання, вилучення зі стічних вод та утилізація цінних компонентів, знешкодження осадів тощо); повнота використання водних ресурсів промислового вузла включно з використанням стічних вод міста і промислового підприємства на зрошуваних земельних угіддях та інших об'єктах.

Різноманіття промислових виробництв зумовлює структуру водозберігаючих заходів спрямованих на зменшення питомої витрати води і споживання свіжої води. Насамперед під час розроблення раціональних систем водозабезпечення промислових підприємств застосовувались маловодні технології виробництва. Залежно від функціонального використання води розроблені водозберігаючі заходи.

Зменшити споживання води із природних джерел можна також завдяки багаторазовому їх використанню в промисловості та утилізації стічних вод. У разі використання стічних вод вимоги до їх якості визначають потрібний ступінь очищення. Під час вирішення питання доцільності створення систем водопостачання промислових підприємств з багаторазовим використанням води в технологічних процесах виходили з закономірності формування її складу і властивостей. Можливість прогнозування складу дасть змогу визначити умови використання води та розробити комплекс керування системою багаторазового використання води в технологічних процесах.

Список літератури

1. Абрамов Н.Н. Расчет водопроводных систем. – М.: «Стройиздат»
2. Анатольевский А.А. и др. Проектирование и сооружение скважин для водоснабжения. К.: «Будівельник», 1970 г.
3. Басс Г.М. Водоснабжение. Техника – экономические расчёты. – К.: «Будівельник», 1977 г.
4. Белан Ф.И. Водоподготовка (расчёты примеры, задачи). – К.: «Будівельник», 1980 г.
5. Запольський А.К. Водопостачання, водовідведення та якість води. К.: Вища школа, 2005. – 671с.

Одержано 31.05.11

УДК 504.06:628.5

А.С. Черновол, магістр гр. ОС-06, А.П.Мартиненко, доц.
 Кіровоградський національний технічний університет

Усунення негативного впливу відпрацьованих мастил на довкілля

Розглянуті методи утилізації, рекуперації і регенерації відпрацьованих мастил, складені технологічні схеми процесів.

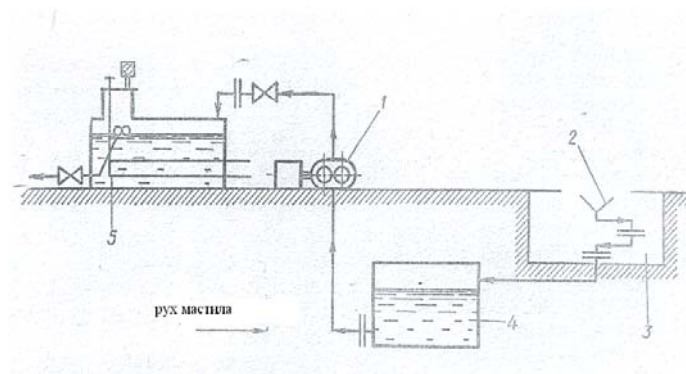
фізичні методи очистки відпрацьованих мастил

На підприємствах машинобудівного профілю різні мінеральні мастила широко застосовуються для змащування двигунів, транспортних та інших механізмів. Значна частина мінеральних мастил використовується для технологічних цілей в якості змащувально-охолоджуваної рідини (МОР). В зв'язку з великою витратою різних мастил та великою вартістю процес регенерації їх завжди актуальний.

Регенерація відпрацьованих масел є тривалим процесом, який відбувається на спеціальних станціях. На вибір технології регенерації відпрацьованих мастил впливають такі фактори як: марка мастила, вміст домішок, склад і кількість мастила.

Для централізації первинної переробки, спрощення технології збирання з мінімальними втратами і скорочення технологічного циклу усі відпрацьовані нафтопродукти в залежності від призначення поділені на 3 основні групи: 1 група-мастила моторні відпрацьовані і їх суміші з індустріальними при 50°C; 2 група-мастила індустріальні відпрацьовані і їх суміші, а також турбінні і компресорні, які призначені для регенерації; 3 група-суміш нафтопродуктів відпрацьованих в тому числі і масел, бензину, гасу, дизельного пального. Технологічний процес первинної переробки для кожної групи відпрацьованих мастил більш економний в порівнянні з індивідуальними для кожної марки, однак загальні витрати повертаються тільки на спеціалізованих регенераційних підприємствах.

Особливі вимоги до ділянок збору відпрацьованих мастил наступні. Ці ділянки повинні мати спеціальні складські приміщення з сучасними засобами сигналізації і пожежегасіння, де встановлені окремі для кожної групи відпрацьованих масел і нафтопродуктів спеціальні марковані резервуари або ємності об'ємом 4-5м³ (рис.1).

1-насос; 2-воронка; 3-оглядова яма; 4-проміжна ємність; 5-накопичувальна ємність

Рисунок1 - Збір відпрацьованого моторного мастила при наземній накопичувальній ємності

Горловини резервуарів конструктивно виконані таким чином, щоб уникнути потрапляння в них різних дрібних часток і вологи. Для цього передбачається захисна сітка з числом отворів не менше 900 в см^2 і герметична кришка. Якщо резервуари встановлені в неопалювальних приміщеннях, то в зимових умовах перекачування мастила в автоцистерну ускладнене. В таких випадках передбачаються засоби підігріву і теплоізоляції.

Методи очистки мастила можна розділити на фізичні, фізико-хімічні, хімічні і комбіновані. Найбільш доступним методом очистки мастила є фізичний, до якого відноситься відстій, сепарація на центрифугах, фільтрування і промивка водою.

Установка «Віта-Р» функціонує наступним чином. Відпрацьовані МОР накопичуються в ємності 3, насосом 4 подаються в ємність 5, в якій змішуються з деемульгатором ДОР-22, який знаходиться в ємності 7 і контролюється витратоміром 8, регулювання відбувається запірною арматурою 6. Суміш МОР нагрівається в ємності 1 до температури 110-120°C і направляється в електролізер 5. Масло з поверхні видаляється барабаном. Відстоюна вода збирається в ємність окремо і після очистки в блоці флотації повертається в оборот. Осілі у відстійнику частки механічних домішок за допомогою скребоків видаляються в тару (рис. 2).

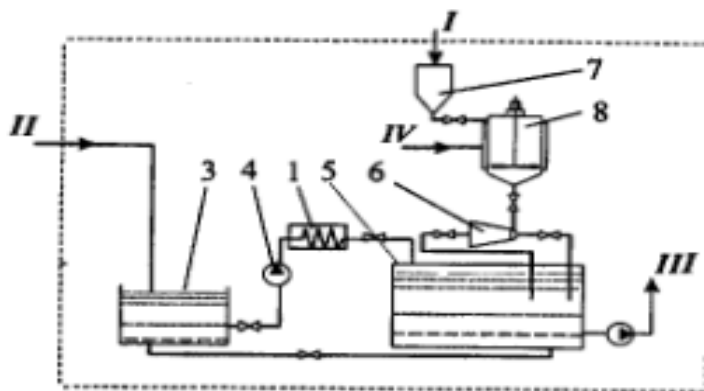

Рисунок 2 - Схема установки «Віта-Р» для утилізації МОР

Для стабілізації мастила застосовують трубчасті печі. На регенерацію безперервно відводиться 1% мастила, яке знаходиться в обороті. Розділення компонентів мастила здійснюється в ректифікаційній колоні (рис.3).

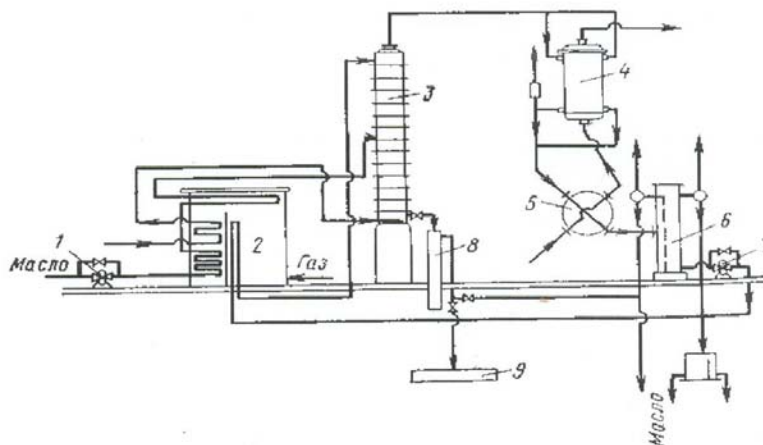
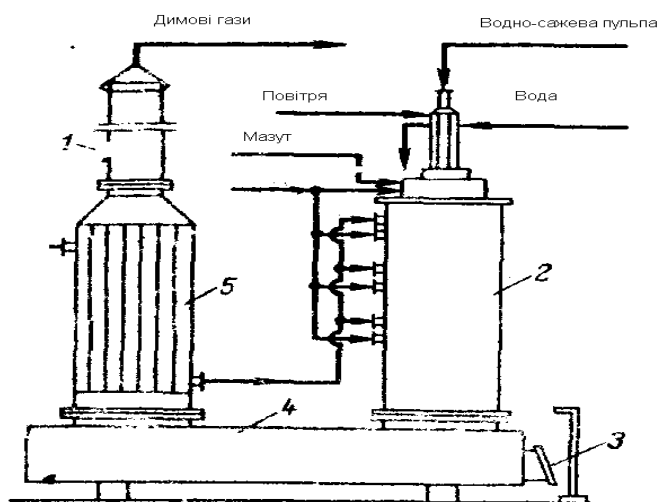

Рисунок 3 - Технологічна схема установки регенерації мастил

Масло насосом 1 перекачується через секції трубчастої печі 2 і з температурою 300°C направляється в ректифікаційну колону 3, куди вводиться перегріта водяна пара. Під дією гострої пари більша частина масла переходить в газоподібний стан. На верхній тарілці відбувається зрошення і ректифікація парів з виділенням полімерів. Останні стікають в нижню частину колони через гідрозасувку 8 і виводяться в збірник полімерів 9. Пари мастила і води із верхньої частини ректифікаційної колони відводяться в конденсатор 4 і холодильник 5, які охолоджуються технічною водою. В сепараторі 6 масло відстоюється від води і повертається в цикл. Частина масла насосом 7 прокачується через розташований в трубчастій печі нагрівальний екран і подається в якості зрошувача на верхню тарілку ректифікаційної колони. Через повітряний конденсатор 5 і сепаратор 6 безперервно виводяться із масла сполуки, які викликають корозію обладнання (H_2S , HCN). Вихід регенованого масла 80-90%.

Якщо відпрацьовані МОР не можна регенерувати їх потрібно спалити. Масло через форсунку подається в камеру згоряння печі, яка обкладена з середини вогнетривом. При температурі 900°C відбувається випаровування вологи. Тепла спалювання мастила не вистачає для випаровування усієї суспензії, тому в піч додатково подають рідке або газоподібне паливо (рис. 4).

1-димова труба; 2-піч; 3-мембрана; 4-боров; 5-повітропідігрівач

Рисунок 4 - Піч для спалювання відпрацьованих мастил

Термічний метод дозволяє одночасно знищити запахи, тверді частки і отримати додаткове джерело теплової енергії. Недоліком термічного знезаражування є утворення окислів азоту.

Зернистий фільтр можна використати для очистки газів (рис. 5). В ньому відбувається вловлювання горючих компонентів газових складових викидів за рахунок конденсації. В якості фільтруючого елемента використовуються шари зернистих природних або штучних матеріалів, які можуть працювати при високих температурах та в умовах агресивного середовища.

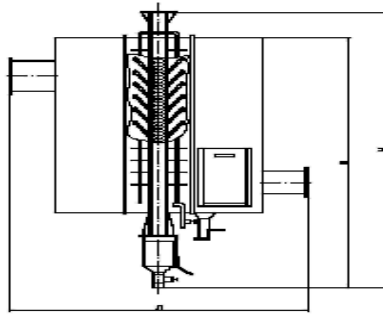

Рисунок 5 – Зернистий фільтр

Стовідсоткове очищення і повернення мастилам початкових якостей теоретично можливі, але практично не здійсненні по причині громіздкого очисного обладнання і великої його вартості. Отже, потрібно шукати альтернативні рішення, зокрема впроваджувати маловідходну і ресурсозберігаючу технологію.

Список літератури

1. Бухтер А.И. Переработка отработанных минеральных масел. – М.: ЦНИИТ Э нефтехим, 1975.- 48с.

Одержано 31.05.11

Н.В. Волинець, ст. гр. ОА-10-МБ

Кіровоградський національний технічний університет

Проблемні аспекти податкового обліку та податкового контролю: організаційні та методичні аспекти

У статті запропоновано принципи і методи формування облікової політики, які сприятимуть узгодженню складових облікової політики з нормами податкового кодексу України, надано пропозиції по вдосконаленню механізму визначення оподатковуваного прибутку підприємства з урахуванням законодавчих змін.

облікова політика, оподатковуваний прибуток, витрати, доходи, податковий кодекс України

Постановка проблеми та її зв'язок із практичними завданнями. Реформування економіки України зумовило значні зміни фінансового механізму її регулювання, зокрема податкової системи, яка стала однією з найважливіших у фінансових відносинах між державою і суб'єктами господарювання. Діюча податкова система постійно удосконалюється, що свідчить про намагання запровадити ефективно діючі відносини між державою і підприємствами, які поряд із формуванням бюджету, забезпечували б стимулювання і розвиток виробництва.

Однією з основних умов ефективної діяльності підприємства є своєчасне та вірне здійснення обліку податкових операцій та їх відображення у податковій звітності. Правильний підхід до відображення в податковому обліку операцій платника податків є основою вірного їх відображення в податковій звітності.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми обліку формування фінансового результату та його оподаткування всебічно висвітлено у працях: А І. Бланка, О.В.

Бризгаліна, М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, В.П. Вишневського, М.Я. Дем'яненка, Г.Г. Кірейцева, Л.М. Кіндрацької, М.М. Коцупатрого, В.Г. Цінника, Ю.Я. Литвина, В.Б. Моссаковського, М.Ф. Огійчука, П.Т. Саблука, П.Я. Хомина та інших. Не зменшуючи важливість здійсненої роботи та цінність одержаних результатів, необхідно звернути увагу на дослідження проблеми податкового обліку, який має інтегруватися з бухгалтерським та іншими видами обліку господарської діяльності на основі єдиної бази даних інформаційної системи управління підприємством.

Виділення проблеми котрим присвячена стаття. Актуальною проблемою на кожному підприємстві є зближення податкового і фінансового обліку, планування та контроль податкових платежів як невід'ємної частини системи управління діяльністю підприємства, що визначається необхідністю гармонізації теорії та практики обліку, вимог податкового законодавства та перспектив розвитку ринкових відносин.

Тому **метою дослідження** є обґрунтування теоретичних, методичних та практичних питань пов'язування системи податкового обліку та податкового контролю з узагальненням та інтеграцією інформації до потреб управління господарською діяльністю в умовах впровадження законодавчих фундацій функціонування ринкової економіки, вивчення теоретичних основ та методичних рекомендацій щодо ведення податкового обліку та звітності з різних податків, зборів та обов'язкових платежів платниками податків. **Завданням дослідження** стала розробка принципів і методів облікової політики, яка сприятиме узгодженню складових облікової політики з нормами податкового кодексу України, механізм визначення оподатковуваного прибутку підприємства з урахуванням законодавчих змін.

Результати дослідження. У результаті дослідження було встановлено, що деякі норми ПКУ дають підстави сприймати їх, як певні кроки до поєднання методологічних засад податкового та бухгалтерського обліку тому з прийняттям ПК України, підприємствам необхідно узгодити складові облікової політики і норми податкового кодексу. Для цього ми пропонуємо при виборі принципів і методів обліку в обліковій політиці провести узгодження норм бухгалтерського та податкового обліку.

Таблиця 1 – Узгодження норм ПСБО та ПКУ

Складові облікової політики	згідно з нормами П(С)БО	згідно з нормами ПКУ
Поріг суттєвості	П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» не визначено. Підприємство встановлює самостійно. Порядок визначення рекомендовано Мінфіном у листі від 29.07.2003 № 04230-04108 (9ив. с. 51 цієї вкладки)	Використання не передбачено
Термін корисного використання об'єкта основних засобів, нематеріальн. активів	П(С)БО 7 «Основні засоби», П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» не визначено. Самостійно встановлюється підприємством. При цьому жодних обмежень щодо строків не передбачено	Встановлюється самостійно, але не менше мінімально допустимих строків корисного використання (п. 145.1, пп. 145.1.1, п. 146.2 ПК)
Методи нарахування амортизації основних засобів, нематеріальних активів	У податковому обліку використовуються бухгалтерські методи нарахування амортизації (п. 26 П(С)БО 7, п. 27 П(С)БО 8) з урахуванням особливостей, встановлених пп. 145.1.1, пп. 145.1.5 ПК	
	Прямолінійний	
	Прискореного зменшення залишкової вартості	Прискореного зменшення залишкової вартості. Застосовується до об'єктів основних засобів групи 4 (машини та обладнання) та групи 5 (транспортні засоби)
	Кумулятивний	
	Виробничий	
Ліквідаційна вартість	Самостійно визначається підприємством згідно з нормами П(С)БО 7 «Основні засоби»	Використовується термін, визначений у бухобліку П(С)БО (п. 14.1.84 ПК)
Установлення	Самостійно встановлюється підприємством згідно	Встановлено вартісний норматив для

вартісних ознак предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів	з п. 5.3 П(С)БО 7 «Основні засоби»	основних засобів у сумі: 1000 грн. у 2011 році (п. 14 підрозділу 4 Перехідних положень ПК); 2500 грн. — після 2011 року (пп. 14.1.138 ПК)
Методи амортизації інших необоротних матеріальних активів	Прямолінійний; виробничий; нарахування 50% вартості, яка амортизується, в першому місяці використання об'єкта і решта 50% вартості, яка амортизується, у місяці їх списання з балансу;	
	нарахування 100% вартості в першому місяці використання об'єкта	
	п. 27 П(С)БО 7 «Основні засоби»	(п. 145.1.6 ПК)
Одиниця обліку запасів	Найменування; однорідна група; вид (п. 7 П(С)БО 9 «Запаси»)	Застосовуються терміни, визначені П(С)БО(п. 14.1.84 ПК)
Методи оцінки вибуття запасів	Ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів; середньозваженої собівартості; собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО); нормативних затрат; ціни продажу (п. 16П(С)БО 9)	Оцінка вибуття запасів проводиться за методами, встановленими відповідним П(С)БО (п. 140.4 ПК)
Методи визначення величини резерву сумнівних боргів	Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості; застосування коефіцієнта сумнівності (п. 8 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»)	Витрати на створення резерву сумнівної заборгованості визнаються витратами в сумі безнадійної дебіторської заборгованості (пп.«г»п. 138.10.6)
Створення (або нестворення)забезпечень для відшкодування наступних операційних витрат	Виплата відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризація; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо (п. 13 П(С)БО 11 «Зобов'язання»)	Створення забезпечень не передбачено
Методи оцінки ступеня завершеності операції з надання послуг	Вивчення виконаної роботи; визначення питомої ваги обсягу послуг, наданих на певну дату, у загальному обсязі послуг, які мають бути надані; визначення питомої ваги витрат, яких зазнає підприємство у зв'язку із наданням послуг, у загальній очікуваній сумі витрат (п. 11 П(С)БО 15 «Дохід»)	Дохід від надання послуг та виконання робіт визнається за датою складення акта або іншого документа, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства, який підтверджує виконання робіт або надання послуг (п. 137.1 ПК)
Методи відображення фінансових інвестицій на дату балансу	За справедливою вартістю; участі в капіталі (п. 8, п. 11 П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»)	За даними бухгалтерського обліку
Методи калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг); перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг); перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат та їх розподіл	Самостійно обираються підприємством (п. 11 - п. 16 П(С)БО 16 «Витрати»)	Собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг — це витрати, що прямо пов'язані з виробництвом та/або придбанням реалізованих протягом звітного податкового періоду товарів (робіт, послуг), які визначаються відповідно до П(С)БО(пп. 14.1.228 ПК)
Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом	Вимірювання та оцінка виконаної роботи; співвідношення обсягу заведеної частини робіт та їх загального обсягу за будівельним контрактом у натуральному вимірі; співвідношення фактичних витрат з початку виконання будівельного контракту до дати балансу та очікуваної (кошторисної) суми загальних витрат за контрактом (п. 4 П(С)БО 18 «Будівельні контракти»)	Не передбачено
Методи оцінки активів або зобов'язань в операціях пов'язаних сторін	Порівнюваної неконтрольованої ціни; ціни перепродажу; «витрати плюс»; балансової вартості (п. 6 П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»)	Не передбачено

Крім того, однією з основних змін є те, що з 1 квітня 2011 року правило першої події з метою оподаткування прибутку не застосовуватиметься [15]. Відповідно до базового принципу, встановленого п. 152.3 ст.152 ПКУ, «доходи і витрати

нараховуються з моменту їх виникнення згідно з правилами, встановленими цим розділом, незалежно від дати надходження або сплати коштів, якщо інше не встановлено цим розділом».

Це відображено у розділі III ПКУ. Зокрема:

- до складу доходів не включається «сума попередньої оплати та авансів, отримана в рахунок оплати товарів, виконаних робіт, наданих послуг» (пп. 136.1.1 ст.136);

- «датою отримання доходів... є звітний період, у якому такі доходи визнаються згідно з цією статтею, незалежно від фактичного надходження коштів (метод нарахувань)» (п. 137.4 ст. 137);

- до складу витрат не включаються «суми попередньої (авансової) оплати товарів, робіт, послуг»(пп. 139.1.3 ст. 139).

Спробуємо змодельюємо ситуації з продажу ТМЦ та провести розрахунок податку на прибуток.

1. відвантажено запасні частини на суму 900000 грн (без ПДВ);
2. собівартість проданих запасних частин 200000 грн (без врахування ПДВ);
3. сплачено штраф постачальнику на суму 10000 грн;
4. нарахована заробітна плата + сума єдиного соціального внеску за II кв. — 350000 грн;
5. амортизація обладнання — 125000 грн;
6. нараховано витрати на оренду приміщень — 120000 грн (без ПДВ);
7. отримано відсотки за банківським депозитом — 50000 грн;
8. у I кварталі підприємство отримало збиток у розмірі 100000 грн.

Ставка податку на прибуток — 23%. У цьому випадку, керуючись нормами ПКУ, порядок розрахунку податку на прибуток може мати такий вигляд.

Таблиця 2 - Розрахунок податку на прибуток

Розрахунок податку	Сума, грн
1. Відображені доходи від реалізації	900000
2. Віднімаємо витрати, пов'язані з реалізацією	795000
— вартість матеріалів;	200000
— зарплата + ЄСВ;	350000
— амортизація обладнання;	125000
— оренда приміщень	120000
3. Прибуток від реалізації (1 - 2)	105000
4. Відображаємо доходи, не пов'язані з реалізацією (проценти за	50000
5. Віднімаємо витрати, не пов'язані з реалізацією (штрафи)	10000
6. Прибуток від позареалізаційних операцій (4 - 5)	40000
7. Прибуток поточного періоду (3 + 6)	145000
8. Віднімаємо збитки минулого періоду	100000
9. Оподатковуваний прибуток з урахуванням збитків (7 - 8)	45000
10. Розраховуємо податок на прибуток за ставкою 23%	10350

За результатами здійсненого дослідження ми дійшли **висновків**, що у зв'язку з прийняттям ПКУ підприємствам необхідно переглянути та узгодити складові облікової політики у відповідності до норми податкового кодексу, особливу увагу слід звернути на:

- дату визначення доходу в бухгалтерському та податковому обліку;
- дату визначення витрат в бухгалтерському та податковому обліку;
- склад витрат

- витрати які не впаховуються при визначенні оподатковуваного доходу
- облік валютних операцій
- облік витрат що амортизується.

Виходячи із зазначених складових облікової політики, можемо говорити, що із введенням ПКУ повного зближення бухгалтерського та податкового обліку всеж не настало.

Оскільки правила визнання доходів та витрат за вимогами бухгалтерського та податкового обліку тепер єдині, витрати що формують собівартість реалізованих товарів слід визнавати у тому звітному періоді, в якому визнано доходи від реалізації таких товарів. Приклад розрахунку податку на прибуток, що відображений в табл. 2 демонструє новий підхід до визначення оподатковуваного прибутку, який буде використовуватися починаючи з 01.04.2011 р.

Список літератури

1. «Податковий кодекс України» зі змінами та доповненнями внесеними Законом України від 23.12.2010 р. № 2586-4.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20.10.99 р.№ 246, із змінами та доповненнями. // www.liga.kiev.ua.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Доход», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99 р. № 290. // www.liga.kiev.ua.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 ”Витрати”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 р.№ 318, із змінами та доповненнями. // www.liga.kiev.ua.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92, із змінами та доповненнями. // www.liga.kiev.ua.

Одержано 31.05.06

С.Р. Ігітян, ст. гр. ОП-06

Кіровоградський національний технічний університет

Напрямки удосконалення організація податкового планування на підприємстві

В статті розглянуто організацію процесу податкового планування, проаналізовано роль і завдання його учасників. Запропоновано порядок організації роботи з податкового планування, що позитивно вплине на ефективність виконання завдань з оптимізації оподаткування. Запропоновані методи оцінки ефективності податкового планування на підприємстві.

організація оподаткування, податкове планування, податки, податковий менеджмент, податкове навантаження, податкова оптимізація

Податкові аспекти ринкового перетворення економіки України полягають не тільки в реформуванні системи оподаткування і податкової політики держави, але і в підвищенні ефективності податкового планування на рівні суб’єктів господарювання.

Дослідженням процесу організації податкового планування займаються провідні науковці та практики, зокрема Є. Євстигнєєв, Т. Юткіна, О. Фішер, В. Жестков, Д. Тихонов, О. Вилкова, Я. Глущенко, А. Єлісеєва, Ю. Іванов, А. Кізім, Т. Рева та інші.

В даний час вчені не прийшли до єдиної думки про сутність податкового

планування. Зокрема, відсутні загально визнані визначення як податкового планування, так і його об'єкта. У роботах сучасних авторів нерідко змішуються такі поняття, як податковий платіж і податкове зобов'язання, податковий тягар і податкове навантаження, податкова оптимізація, податкова мінімізація, податкове планування та податкове адміністрування.

Словник ділових термінів визначає податкове планування як систематичний аналіз різних податкових альтернатив, спрямований на мінімізацію податкових зобов'язань. У англо-російському банківському енциклопедичному словнику під терміном "податкове планування" розуміється мінімізація податкового тягара через фінансове планування, включаючи інвестиції з відстрочкою сплати податків, купівлю неоподатковуваних цінних паперів і використання різних податкових сховищ.

Організація податкового планування на підприємстві включає комплекс підготовчих заходів, необхідних для забезпечення цього процесу. Вихідним заходом у його організації слід вважати прийняття рішення з питання доцільності формування системи податкового планування на підприємстві [1].

Організація податкового планування полягає: у попередньому аналізі фінансово-господарської діяльності організації; в дослідженні чинного законодавства, аналізі податкових проблем конкретного платника податків з метою виявлення найбільш перспективних напрямів податкового планування; у вивченні схем оптимізації оподаткування партнерів і конкурентів в конкретних видах діяльності, а також застосуванні найбільш вигідних способів оподаткування на підприємстві.

Податкове планування є найбільш ефективним на етапі організації бізнесу, так як доцільно спочатку грамотно підійти до вибору організаційно-правової форми, місця реєстрації підприємства, розробки організаційної структури підприємства.

Організація податкового планування в процесі функціонування підприємства необхідна при оформленні договірних відносин з постачальниками і замовниками, здійсненні господарських операцій і т. д. Податкове планування є невід'ємною частиною процесу створення, реорганізації, ліквідації підприємства, перетворення, злиття і т. д.

Податкові схеми діяльності підприємства в цілому, як і схеми реалізації потребують попереднього планування й розрахунків. На підприємстві потрібно формувати службу, яка цілеспрямовано буде займатися цією роботою, розробляти план, цілі та завдання податкового планування, а також розробляти й реалізовувати схеми мінімізації податкових платежів [2].

З процесуальної точки зору податкове планування на підприємстві - це формування системи параметрів, що визначають стан оподаткування господарюючого суб'єкта і заходів впливу на нього. Все це знаходить відображення в податковому плані підприємства.

Розробка податкового плану повинна починатися з формулювання цілей розвитку підприємства на перспективу і оцінки наявних ресурсів, які можуть бути задіяні для розвитку цих цілей.

Обрана податкова стратегія підприємства відображає основні напрямки його розвитку в сфері оподаткування. Відповідно до обраної стратегії розвитку формуються річні бюджети підприємства з урахуванням податків. Щодо річних бюджетів формуються тактичні податкові бюджети, наприклад на квартал, на місяць.

Тактичні податкові плани містять ті заходи щодо податкової оптимізації, які повинні бути виконані в конкретних умовах для забезпечення реалізації річного бюджету підприємства. Саме за допомогою тактичних податкових планів відбувається координація поточної діяльності таким чином, щоб у разі відхилення від поставлених завдань в одному періоді можна було досягти намічених у річному плані цілей за рахунок більш інтенсивної роботи в іншому періоді.

Податковий план підприємства повинен мати наступні розділи:

- календар платника податків по кожному податку;
- перелік заходів з оптимізації податкових потоків, тимчасові параметри реалізації оптимізаційних заходів, відповідальні виконавці, ресурси та інструментарій, необхідні для реалізації зазначених заходів;
- графік податкових виплат з урахуванням застосування заходів щодо оптимізації сукупності оподатковуваних баз і податкових пільг по конкретних податках;
- графік підвищення кваліфікації фахівців податкової сфери;
- інші питання.

Інформаційне забезпечення може бути побудовано по-різному, в залежності від фінансових, технічних та інших запитів і можливостей господарюючого суб'єкта. Тут можливі різні варіанти, наприклад, створення та постійна актуалізація власної інформаційної бази, використання однієї із спеціалізованих баз, поєднання інформаційних можливостей сторонніх організацій та власних джерел і даних.

Ключовий елемент інформаційного забезпечення - інформаційна база.

Інформаційна база складається з чотирьох великих комплексів даних, що розрізняються ступенем систематизації:

- 1) дані системи бухгалтерського обліку,
- 2) дані системи податкового обліку,
- 3) статистичні дані;
- 4) несистемні дані.

Податкове планування потребує коштів на оплату праці працівників і консультантів, формування інформаційних баз даних, придбання комп'ютерної техніки, які підприємство повинне виділяти на організацію такої діяльності, враховуючи окупність цих затрат і час. На малих підприємствах, де чисельність персоналу незначна, про спеціальну службу не йдеться, так як функції податкового планування повинні взяти на себе директор і бухгалтер. На великих підприємствах, де є структурні підрозділи, бухгалтерія і планово-фінансовий відділ, такі обов'язки доцільно покласти на одного з працівників цього відділу або у відділі сформувати групу податкового планування [3].

Для ефективного управління підприємством необхідно не лише максимізувати прибутки підприємства, а у першу чергу поліпшити аналіз податків шляхом врахування податкового навантаження підприємства. У даний час податкове навантаження в Україні визначають з податку на прибуток як відношення суми нарахованого податку на прибуток до суми скоригованого валового доходу, а з податку на додану вартість як відношення суми нарахованого ПДВ до загального обсягу поставки. Однак існуючі методи викладені не враховують податкове навантаження на живу працю та створену додану вартість.

Протягом існування податкової системи розроблено різні закордонні та вітчизняні методики, щодо визначення податкового навантаження, але немає єдиних підходів до його визначення. Більшість науковці розглядають податкове навантаження на рівні держави, а тільки деякі з них на рівні підприємства.

Ретельний аналіз платежів у бюджет та позабюджетні фонди підприємства передбачає розрахунок податкового навантаження звітного періоду для податків, зборів, плати, внесків, мита по відношенню до ($ПН_{ЧДВз}$): чистої доданої вартості

$$ПН_{ЧДВз} = \frac{\sum Пз}{\sum ЧДВз} \cdot 100\%,$$

де $\sum Пз$ - сума податків, зборів, плати, внесків, мита у звітному періоді, грн;

$\sum ЧДВз$ – сума чистої доданої вартості підприємства у звітному періоді, грн.

При визначенні податкового навантаження платежів у бюджет та позабюджетні фонди видно долю сплачених податків, зборів, плати, внесків, мита у чистої доданої

вартості підприємства звітного періоду, яка включає валовий прибуток та витрати на оплату праці.

Також цікаво розрахувати податкове навантаження звітного періоду для податків, зборів, плати, внесків, мита по відношенню до валової доданої вартості ($ПН_{ВДВз}$):

$$ПН_{ВДВз} = \frac{\Sigma П_3}{\Sigma ВДВ_3} \cdot 100\%, \quad (2)$$

де $\Sigma ВДВ_3$ – сума валової доданої вартості підприємства у звітному періоді, грн.

Податкове навантаження показує долю сплачених податків, зборів, плати, внесків, мита у валової доданої вартості, яка включає валовий прибуток, витрати на оплату праці та амортизацію. Новим підходом у аналізі платежів у бюджет та позабюджетні фонди підприємства є розрахунок податкового навантаження на живу працю звітного періоду для податків, зборів, плати, внесків, мита по відношенню до загальної чисельності персоналу ($ПН_{ЧПз}$):

$$ПН_{ЧПз} = \frac{\Sigma П_3}{\Sigma ЧП_3}, \quad (3)$$

де $\Sigma ЧП_3$ – загальна чисельність персоналу підприємства у звітному періоді, чол.

Податкове навантаження платежів у бюджет та позабюджетні фонди показує скільки податків підприємства приходить на одного робітника підприємства. При цьому необхідно також розрахувати податкове навантаження на живу працю звітного періоду для податків, зборів, плати, внесків, мита по відношенню до чисельності робочих ($ПП_{ЧРз}$):

$$ПП_{ЧРз} = \frac{\Sigma П_3}{\Sigma ЧР_3}, \quad (4)$$

де $\Sigma ЧР_3$ – чисельність робочих підприємства у звітному періоді, чол.

Розрахунок податкового навантаження платежів у бюджет та позабюджетні фонди показує скільки податків підприємства приходить на одного робочого підприємства.

При проведенні аналізу податкового навантаження необхідно враховувати дію фактору часу, тобто зміни показників з урахуванням інфляції.

Пропонуємо для визначення податкового навантаження розраховувати коефіцієнт податкового навантаження на живу працю для податків, зборів, плати, внесків, мита по відношенню до індексу загальної чисельності персоналу та коефіцієнт податкового навантаження на живу працю для податків, зборів, плати, внесків, мита по відношенню до чисельності робочих.

Коефіцієнт податкового навантаження на живу працю для податків, зборів, плати, внесків, мита по відношенню до індексу загальної чисельності персоналу ($Кпн_{чп}$):

$$Кпн_{чп} = \frac{I_n}{I_{чп}}. \quad (5)$$

Якщо

$$I_n = \frac{П_2}{П_1} \quad (6)$$

та

$$I_{\text{чп}} = \frac{\text{ЧП}_2}{\text{ЧП}_1}, \quad (7)$$

де $I_{\text{п}}$ – індекс податків, зборів, плати, внесків, мита, од.;

$I_{\text{чп}}$ – індекс загальної чисельності персоналу підприємства, од.;

$\text{П1}, \text{П2}$ – сума податків, зборів, плати, внесків, мито у базовому та нових періодах, грн.;

$\text{ЧП1}, \text{ЧП2}$ – загальна чисельність персоналу підприємства у базовому та нових періодах, чол.

Коефіцієнт податкового навантаження на живу працю для податків, зборів, плати, внесків, мита по відношенню до чисельності робочих ($K_{\text{пн}_{\text{чп}}}$):

$$K_{\text{пн}_{\text{чп}}} = \frac{I_{\text{п}}}{I_{\text{чп}}}, \quad (8)$$

якщо

$$I_{\text{чп}} = \frac{\text{ЧР}_2}{\text{ЧР}_1}, \quad (9)$$

де $I_{\text{чр}}$ – індекс чисельність робочих підприємства, од.;

$\text{ЧР1}, \text{ЧР2}$ – чисельність робочих підприємства у базовому та нових періодах, чол.

Проведений аналіз надасть можливість визначити зміну податкового навантаження до певних витрат. Якщо показник перевищує 1, це означає, що податкове навантаження у новому періоді у порівнянні з базисним збільшилося. Зменшення податкового навантаження спостерігається тоді, коли індекс податків відстає від індексу витрат, тобто $K_{\text{пн}} < 1$.

Отже, в організації податкового планування на підприємстві важливою є системність, яка б дала можливість збільшити обігові кошти підприємства, підвищити його конкурентоспроможність шляхом самостійного законного регулювання рівня податкового навантаження. Підприємством має бути сформована власна політика податкового планування – з власними принципами, методами, розрахованими показниками. А також наявність фінансових, матеріально-технічних та інтелектуальних ресурсів. Вдосконалення організації та показників методики оцінювання ефективності податкового планування дасть змогу суб'єкту господарювання покращити аналіз сплачуваних податків, що в результаті призведе до збільшення прибутків.

Список літератури

1. Азаров Л. Систематизація податкового планування на підприємстві // Юридичний журнал. – 2004. – № 12. – С.51-53.
2. Василькова Т.В. Удосконалення планування податкових платежів // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С.36-39.
3. Дадашев А.З. Налоговое планирование в организации / А.З. Дадашев, Л.С. Кирина. – М.: Книжный мир, 2004. – 168 с.

Одержано 30.05.11

О.М. Махно, ст. гр. ОП-06

Кіровоградський національний технічний університет

Особливості податкового контролю неприбуткових установ

В статті розглянуто значимість податкового контролю для неприбуткових установ. Визначено статус, основна мета неприбуткових установ та організацій, питання щодо оподаткування таких заходів. Розглянуто організацію контролю податкових органів за сплатою податків неприбуткових установ.
податковий контроль, оподаткування, неприбуткові установи, податкові органи

Формування податкової політики на засадах економічної ефективності, стабільності, прозорості й наближення її до міжнародних та європейських стандартів не можливе без ефективного податкового контролю. Перед податковим контролем, як складовою господарського контролю, стоять завдання подолання нерівномірного розподілу податкового навантаження в економіці, вдосконалення неефективної на сьогодні системи податкових пільг, зменшення заборгованості зі сплати податків і зборів до бюджету, сприяння розробці та запровадженню стабільного, прозорого законодавства, з метою детінізації української економіки та легалізації доходів юридичних і фізичних осіб.

Податковий контроль є невід'ємною частиною фінансового контролю, однією з найважливіших функцій управління, що складається з трьох взаємозалежних елементів: організація, планування та контроль. Дієвість податкового контролю залежить від ефективного планування податкових перевірок суб'єктів фінансово-господарської діяльності. У сфері податкового контролю об'єктом впливу є відносини, які виникають між державою та платниками податків з приводу сплати ними податків та платежів до бюджету, тобто реалізується зворотній зв'язок, за яким до органів управління надходить інформація про реальний стан керованої системи, спрямованої на наближення фактичного виконання до запланованого результату. Результатом такого впливу має бути: формування загальнодержавного грошового фонду, створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності та регулювання соціально-економічного життя суспільства.

Значимість податкового контролю в умовах трансформаційної економіки особливо зростає через суттєву залежність від податкової складової бюджетів усіх рівнів, все ще низьку податкову культуру населення в цілому і платників податків, зокрема.

Досліджуючи проблеми методології податкового контролю, зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема А.В.Бризгалін,, М.М.Весельський, Л.К.Воронова, А.Г.Загородній, А.Я.Кізіма, А.Н. Козирін, А.І.Крисоватий, М.П.Кучерявенко, І.І.Кучерявий, В.М.Мельник, О.А.Ногін, В.А.Онищенко, А.М.Поддєрьогін, Д.В.Рева, В.М.Родіонов, Л.А.Савченко, зробили значний внесок у розробку теорію та практику податкового контролю на сучасному етапі розвитку держави.

Проте, незважаючи на велику увагу, що приділяється, стан теоретичного і методичного рівнів розробок контролю податкового середовища вказує на наявність багатьох невіршених питань, що підтверджує відсутність єдиного, загальноприйнятого підходу до визначення організаційних процедур у сфері податкового контролю. Невідкладних перетворень потребує й чинне податкове

законодавство, норми якого нині містять безліч суперечностей і невідповідностей, що дає змогу платникам податків як уникати оподаткування, так і взагалі ухилитися від сплати податків, незважаючи на те, що з 1 січня 2011 року вступив в дію Податковий Кодекс України [4].

Детальне визначення статусу неприбуткової установи наведено в п.14.1.121 Податкового Кодексу України [4]: неприбуткові підприємства, установи та організації - підприємства, установи та організації, основною метою діяльності яких є не одержання прибутку, а провадження благодійної діяльності та меценатства і іншої діяльності, передбаченої законодавством.

Разом з тим в п.175.1. Податкового Кодексу України [4] конкретно вказані організації, установи що підпадають під визначення "неприбуткова".

Статусу юридичних осіб неприбуткові установи набувають відповідно до законодавства, що регулює існування і діяльність таких неприбуткових організацій, установ.

Головна мета функціонування неприбуткових підприємств, організацій та установ — забезпечення певних потреб суспільства, а не отримання прибутку. Неприбуткова установа може вести як неприбуткову, так і прибуткову діяльність, якщо остання не заборонена законодавством і статутними документами.

Всі установи, що не мають на меті отримання прибутку, після набуття статусу юридичної особи повинні бути внесені до "Реєстру неприбуткових організацій і установ", який ведеться Державною податковою адміністрацією України. У протилежному разі їх діяльність податкові органи вважатимуть прибутковою і вимагатимуть подання звітності відповідної форми. Підтвердженням "неприбутковості" установи є відповідним чином оформлені статутні документи, які, крім іншого, обов'язково мають містити положення про те, що діяльність створеної організації не спрямовано на отримання прибутку. При здійсненні такої реєстрації, установі буде присвоєється код неприбутковості відповідно до "Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій", затвердженого наказом ДПА України від 24.01.2011 N37 [3], та вносять останню до Реєстру неприбуткових організацій.

Для кожної групи неприбуткових установ Податковим кодексом України [4], встановлено перелік доходів, звільнених від оподаткування. У разі, якщо неприбуткова установа отримує дохід із джерела іншого, ніж встановлено для її неприбуткової групи, такі доходи підлягають оподаткуванню на загальних підставах.

Однією з головних змін в питаннях оподаткування неприбуткових організацій та установ є введення оподаткування коштів та майна, що використані на цілі, не передбачені статутом, зокрема, для здійснення господарської діяльності. У той же час через неоднозначне викладення відповідної норми в Податковому кодексу України [4], можна припустити, що податковий орган буде вважати доходом також використання коштів та майна не на цілі, на які вони були пожертвовані.

З огляду на це, неприбутковим організаціям краще уникати використання коштів і майна як не на статутні цілі, так і не за цільовим призначенням, а також звертатися до податкового органу за податковими консультаціями у випадках, коли у них будуть виникати сумніви щодо правомірності їх використання.

Податковий контроль неприбуткових організацій та установ - система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи

Організація контролю податкових органів за сплатою податків неприбуткових установ включає в себе: визначення порядку здійснення податкового контролю, поетапне виконання операцій контролюючого процесу, об'єкти організації контролю.

Зокрема, у ст. 62 Податкового Кодексу України [4] визначений загальний порядок здійснення податкового контролю в тому числі і неприбуткових організацій, котрий включає в себе: ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної податкової служби, перевірки та звірки відповідно до Податкового Кодексу України [4], а також перевірки щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин.

Кожна процедура податкового контролю повинна відповідати податковому законодавству, зокрема у визначенні статусу "неприбутковості", що є головною особливістю податкового контролю неприбуткових організацій та установ..

Наказом Державної податкової адміністрації України від 22.12.2010 року N 984 "Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства" [2] встановлені правила і порядок проведення податкової перевірки неприбуткових організацій і установ. Результати документальних перевірок оформлюються у формі акта або довідки. У разі встановлення під час перевірки порушень складається акт, а у разі відсутності порушень - довідка.

Основним контролюючим органом, дії якого регламентуються в Податковому Кодексі України [4], є органи Державної податкової служби — лише вони здійснюють усі види податкового контролю неприбуткових установ, за винятком тих, які покладено на митні органи. Інші держоргани не мають права проводити перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування і сплати податків, у тому числі на запит правоохоронних органів. І на посилення цих норм у п. 61.3 Податкового Кодексу України [4] передбачається, що органи СБУ, внутрішніх справ, податкової міліції, прокуратури та їх службові (посадові) особи не можуть брати безпосередньої участі у проведенні перевірок та проводити перевірки неприбуткових установ з питань оподаткування.

Органи ДПС можуть проводити камеральні, документальні (планові та позапланові, виїзні та невиїзні) і фактичні перевірки (п.75.1 Податкового Кодексу України [4]). Крім того, органи ДПС можуть проводити зустрічні звірки. Треба звернути увагу на те, що звірки не є перевітками, вони (звірки) повинні провадитися виключно в порядку, затвердженому Кабміном (постанова Кабінету міністрів України від 27.12.2010 р. № 1232 [5]).

Статтею 75 Податкового Кодексу України [4] передбачається право податкових органів на проведення камеральних, документальних (планових або позапланових; виїзних або невиїзних) перевірок неприбуткових установ з питань своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, здійснення контролю за яким покладено на контролюючі органи, та фактичних перевірок (тобто перевірок дотримання порядку здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності ліцензій, патентів, свідоцтв, у тому числі свідоцтв про державну реєстрацію, виробництва та обігу підакцизних товарів, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами).

Факти виявлених порушень податкового та валютного законодавства викладаються в акті документальної перевірки чітко, об'єктивно та в повній мірі, із посиланням на первинні або інші документи, які зафіксовані в бухгалтерському та податковому обліку, що підтверджують наявність зазначених фактів.

Діюча система податкового контролю знаходиться на стадії розвитку, що пов'язано з побудовою ринкової моделі економіки. Це вимагає раціональної і ефективної організації контрольно-перевірочної роботи з боку працівників ДПА та його

адаптації до інтеграційних процесів у світі.

Реформування законодавства у сфері оподаткування повинно відбуватися таким чином, щоб забезпечити не тільки повне і своєчасне надходження коштів до бюджетів та державних цільових фондів, а й дотримання прав усіх суб'єктів податкових відносин та можливість ефективного використання ними юридичних засобів захисту своїх прав, як це має відбуватися у правовій демократичній країні.

Отже, в організації та проведенні податкового контролю неприбуткових установ головним є системність, суворе дотримання чинного законодавства, зокрема при визначенні статусу "неприбутковості", а перевірка використання коштів і майна установ як не на статутні цілі, так і не за цільовим призначенням.

Шляхи удосконалення податкового контролю, зокрема щодо неприбуткових установ, можуть бути наступні :

1) Здійснення податкового контролю необхідно проводити відповідно до чітко визначених підстав, цілей, завдань, форм та термінів контролю.

2) Необхідно зменшити кількість перевірок та підвищити їх якості шляхом більш ефективного відбору персоналу, що залучається до проведення перевірок.

3) Контроль за дисциплінованими платниками податків треба проводити не постійно, а періодично.

4) Необхідно законодавчо запровадити адекватну відповідальність виявленим порушенням.

5) Обов'язкове використання спеціального програмного забезпечення для аналізу податкової звітності.

Список літератури

4. Крисоватий А.І., "Податкова політика у реформуванні соціально-економічної системи України" //Економіка України, 2010 р. № 9.
5. Наказ ДПА України від 22.12.2010 року N 984 "Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства" від 22.12.2010 року N 984, // Офіційний вісник України від 31.01.2011 - 2011 р., № 5, стор. 72, стаття 259, код акту 54553/2011.
6. Наказ ДПА України "Про затвердження Положення про реєстр неприбуткових установ та організацій" від 24.01.2011 N 37, // Офіційний вісник України від 25.02.2011 - 2011 р., № 12, стор. 157, стаття 541, код акту 54872/2011.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. // Офіційний вісник України від 10.12.2010 - 2010 р., № 92, том 1, стор. 9, стаття 3248, код акту 53775/2010.
8. Постанова Кабінету міністрів України від 27.12.2010 р. № 1232 // 1232 // Урядовий кур'єр від 06.01.2011 - № 2.

Одержано 30.05.11

УДК 336.2

А.В. Самброс, ст.гр. ОП-06

Кіровоградський національний технічний університет

Напрямки підвищення ефективності податкового контролю нарахування та сплати податку на прибуток

В статті описано дослідження можливих напрямків підвищення ефективності податкового контролю нарахування та сплати податку на прибуток. Визначено важливість його здійснення, сутність та основна мета. Проведено аналіз діючої системи податкового контролю. Реформування податкового контролю нарахування та сплати податку на прибуток має спрямовуватись на введенні аналізу діяльності підприємств за галузями економіки та визначенні ефективності проведення перевірок за допомогою розрахунку коефіцієнтів. Дані заходи дозволять вдосконалити здійснення податкового контролю в Україні.

податки, податковий контроль, податок на прибуток, система оподаткування України, якість податкового контролю, податкові перевірки, ефективність податкового контролю

Право стягувати податки завжди було одним із суверенних прав держави, також як і випуск грошей, державних цінних паперів та здійснення правосуддя. З цього випливає, що перелік податків, методика їх обчислення, порядок сплати та методи контролю за дотриманням податкового законодавства встановлюються в односторонньому порядку. Однак, при цьому слід зазначити, що таке становище не суперечить демократичним принципам, встановленим Конституцією. Згоду на встановлення податків дає парламент — тобто таке важливе питання вирішують народні обранці.

Особливо слід зауважити, що такий підхід формує насамперед основний принцип податкового контролю як складової державного регулювання. Саме об'єктивні потреби держави та органів місцевого самоврядування у грошових коштах вимагають забезпечення повного і своєчасного їх надходження у вигляді податків і зборів (інших обов'язкових платежів) до бюджетів та державних цільових фондів [1].

Податковий контроль як елемент керування процесом оподаткування є необхідною умовою існування ефективної податкової системи. Це також завершальна стадія керування оподаткуванням, і одночасно — один з елементів планування податкових доходів бюджету. Він також є необхідною умовою функціонування ефективної податкової системи, адже забезпечує зв'язок платників податків з органами державного управління, що наділені особливими податковими правами і повноваженнями. Податковий контроль є також завершальною стадією управління оподаткуванням та одним з елементів планування податкових доходів бюджетів.

Податковий контроль внутрішньо властивий будь-якій державі. Саме він створює умови для виконання податками повною мірою своєї фіскальної функції — формування грошових ресурсів держави. Контроль також виступає гарантією задоволення публічних майнових інтересів та важливим чинником соціально-економічної стабільності держави, її фінансової безпеки. При цьому об'єктом податкового контролю нарахування та сплати податку на прибуток є відносини, що прямо або побічно пов'язані зі своєчасністю і повнотою сплати податку до бюджету. Результатом реалізації завдання такого контролю є зміцнення податкової дисципліни, під якою розуміється чітке виконання розпоряджень законодавчих актів і

встановленого ними порядку нарахування і сплати податку на прибуток до бюджету всіма платниками податків у державі.

Одним з головних завдань, що стоять при цьому перед органами Державної податкової служби, є необхідність ретельного аналізу фінансового стану підприємств, що не забезпечують повноту та своєчасність надходження податку до бюджету, тобто спроможність цих підприємств виконувати свої зобов'язання перед бюджетом, кредиторами та іншими органами.

Метою податкового контролю нарахування та сплати податку на прибуток підприємств виступає встановлення достовірності даних про повноту, своєчасність, реальність виконуваних господарських операцій з визначення, нарахування та сплати податку на прибуток, а також законність дій, виконуваних посадовими особами юридичних осіб, виявлення порушень норм діючого податкового законодавства та вжиття заходів по усуненню допущених помилок і недоліків, включаючи притягнення до відповідальності посадових осіб за порушення законності віднесення тієї чи іншої операції до об'єкту оподаткування [2].

При визначенні важливості контролю податку на прибуток варто зазначити що податок на прибуток є одним із видів прямого оподаткування – прибуткового, і оподатковує доходи юридичних осіб. З економічного погляду він відображає чистий дохід, створений у сфері матеріального виробництва. На рівні підприємства прибуток виступає частиною чистого доходу, що залишається після вирахування із суми доходів підприємства суми пов'язаних з ними витрат. Його також розглядають як частину чистого доходу підприємства, отриманого на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик підприємницької діяльності.

Принципи оподаткування прибутку підприємств визначені Податковим Кодексом України, що розпочав діяти з 01.04.2011 року. При цьому об'єктом оподаткування є прибуток, який визначається, як і в бухгалтерському обліку, шляхом зменшення суми доходу звітного періоду на собівартість реалізованих товарів (виконаних робіт, наданих послуг) та суму інших витрат звітного періоду. У свою чергу доходи (що складаються з доходів від операційної діяльності та інших доходів) і витрати («операційні» та «інші») також відображаються за правилами бухгалтерського обліку – у момент їх виникнення, незалежно від дати надходження чи сплати коштів. При цьому доходи збільшуються за датою переходу права власності на товар, а при поставці робіт (послуг) – за датою складання акта чи іншого документа, що підтверджує виконання робіт чи надання послуг.

Такі положення є новими для підприємств, адже у Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств», що діяв до зазначеної дати, прибуток визначався як сума скоригованих валових доходів, зменшена на суму скоригованих валових витрат та амортизаційних відрахувань, а доходи та витрати визначались за однією з двох дат – надходження/списання коштів на рахунок або ж фактичне відвантаження/отримання товару [3].

Дане розмежування нормативно-правих актів є важливим для здійснення податкового контролю, адже існуючій в Україні системі податкового контролю нарахування та сплати податку на прибуток, яку можна визнати відповідною наявним вимогам, бракує сучасного методичного й технологічного інструментарію виконання контрольних дій, що пов'язано з прийняттям Податкового Кодексу України. Причиною цього є недостатня дослідженість методологічних аспектів визначення об'єкту оподаткування, а, відповідно, - відсутність новітнього арсеналу прийомів і способів здійснення контролювання. Це суттєво збіднює контрольну практику і значною мірою зумовлює низьку ефективність функціонування системи податкового контролю.

Розв'язання проблеми підвищення ефективності контролю має ґрунтуватись на визначенні цільових орієнтирів і норм, встановленні ефективної взаємодії між його суб'єктами з метою попередження дублювання контрольних функцій, окресленні

підконтрольних об'єктів та забезпеченні цілісності суцільного чи вибіркового їх охоплення контрольними діями, регламентації контрольних процедур та визначенні параметрів критеріїв оцінки виявлених внаслідок контролю відхилень, що підлягають врегулюванню [3].

Для оцінки організації контрольної роботи податкового органу на практиці звичайно використовуються такі показники як кількість документальних перевірок організацій чи фізичних осіб (усього і на одного середньооблікового працівника), сума донарахованих податків і штрафних санкцій (усього і до обсягу податків, що надійшли у цілому по інспекції), відсоток стягнених платежів до загальної суми донарахувань тощо.

Порівняння податкових служб за цими показниками дозволяє акцентувати увагу на недоліках у контрольній роботі і розробляти заходи щодо їх усунення. Однак, існуючу систему показників оцінки ефективності контрольної роботи ще не можна визнати цілком сформованою й оптимальною. Якість податкового контролю повинна визначатися також такими характеристиками як вірогідність результатів перевірок, повнота охоплення, обсяг і періодичність контрольних дій тощо.

В перспективі зменшення донарахувань за актами перевірок є визначальним для оцінювання ступеня ефективності податкового контролю. На сьогодні, враховуючи головну мету даного контролювання – наповнення бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів, яка відповідає завданням економічної й соціальної політики держави, для оцінки його ефективності доцільно використовувати такі показники як коефіцієнт виконання запланованих податкових надходжень, своєчасності надходжень платежів у бюджет, загальний коефіцієнт ефективності податкового контролю тощо [4].

Очевидно, що забезпечити абсолютну повноту охоплення при здійсненні виїзних перевірок не в змозі жодна податкова служба у світі, яким би численним не був її штат. Та це і не доцільно з причини надзвичайно великої собівартості заходів такого масштабу. Отже, постає завдання організації роботи з добору платників податків для перевірок. При цьому доцільно застосовувати сучасні методи, включаючи економіко-математичні з використанням новітньої обчислювальної техніки, що може істотно підвищити результативність такої роботи. Як приклад можна навести методику оптимізації податкового контролю, що базується на ідеї нейромережевої класифікації і сучасних інформаційних технологіях. Вона дозволяє виявити потенційних порушників податкового законодавства (приховування об'єктів оподаткування, заниження фінансових результатів тощо) і, таким чином, охопити виїзними перевірками найбільшу кількість порушників, досягаючи при цьому високої якості контролю.

Головна вимога здійснення ефективного податкового контролю впливає з відомого ще з давнини принципу оподаткування – контроль повинен приносити значно більше коштів, ніж витрачається на його проведення (принцип дешевизни та ефективності податкової системи). На жаль, сучасна практика здійснення податкового контролю ще не повною мірою підтверджує цю вимогу. Заходи суто адміністративного впливу на якісні і кількісні параметри податкових відносин здатні дати лише короткочасний результат відносно збільшення податкових зборів

Іншим напрямком покращення ефективності податкового контролю виступає його здійснення за галузями господарства на рівні області та податкових інспекцій. Податковий контроль галузей економіки повинен включати такі елементи: проведення кількісного та якісного складу платників податків, здійснення аналізу сплати податку, контроль за величиною податкового боргу та переплат, аналіз величини податкового навантаження та пільг, отриманих підприємствами, а також контроль за величиною донарахованих та сплачених сум підрозділами контрольної-перевірочної роботи.

Одним із елементів контролю галузей економіки є постійний моніторинг кількості зареєстрованих і закритих підприємств. Увага з боку податкових органів до новостворених підприємств в розрізі галузей економіки зумовлена значною кількістю

господарських одиниць, які після реєстрації не сплачують загальнообов'язкові платежі, в тому числі й тих, які є представниками таких прибуткових галузей, як торгівля, надання послуг тощо. Їх постійний аналіз необхідний для попередження дисбалансу у кількісному складі зареєстрованих і закритих підприємств, що може призвести до екстенсивного характеру розвитку певної галузі.

При виявленні таких ознак необхідним є втручання місцевих органів влади за допомогою зменшення величини податкового тиску за місцевими податковими платежами шляхом збільшення кількості пільг і зменшення ставок податків і зборів, які закріплені за ними, а також надання субсидій і субвенцій для підтримки роботи галузі, у якій відбувається стагнація.

Аналіз динаміки кількості підприємств, які зареєструвалися та закрилися в певній податковій інспекції в розрізі галузей економіки, необхідно здійснювати щомісяця. Це сприятиме більш ефективному прогнозу з урахуванням тенденцій реєстрації та закриття минулих років, навантаження на підрозділи обліку платників податків [5].

Для ефективного контролювання поточного стану справ у галузі необхідно проводити аналіз і розподіл підприємств залежно від станів, які присвоюються підприємству підрозділами податкових інспекцій. Показниками, які можуть свідчити про екстенсивний чи інтенсивний характер розвитку кожної окремої галузі, можуть бути такі коефіцієнти: коефіцієнт основного стану галузі, дієвості галузі, ефективної кількості платників, сплачуваності підприємствами галузі тощо. Значення кожного з коефіцієнтів даної групи повинне наближатися до одиниці. Важливо також враховувати кумулятивний ефект перших двох оціночних показників, оскільки в базах даних податкових органів знаходяться підприємства, які вже закриті, а їх відображення зумовлене особливостями ведення обліку платників податків.

Проведення аналізу кількості підприємств, які надають послуги, та підприємств, які відносяться до сфери виробництва, є важливим елементом галузевого податкового контролю. Поділ підприємств на дві категорії закладено в структурі п'ятизначного коду КВЕД, тому проведення податкового контролю за основними пунктами не є складним.

Важливою умовою якісного проведення податкового контролю в галузях економіки є достовірне присвоєння та зміна коду КВЕД органами статистики з урахуванням діяльності підприємства. При реєстрації підприємства необхідно ввести обмеження на кількість видів економічної діяльності, якими одночасно може займатися господарюючий суб'єкт. Виходячи з реальних можливостей, новостворене підприємство може ефективно займатися лише 3-4 видами економічної діяльності [6].

Необхідно також слідкувати за переходом підприємств у інші галузі, в тому числі й логічно несумісні з попередньою. Досить часто підприємства-мінімізатори чи збиткові підприємства змінюють свій КВЕД для того, щоб уникнути контролю податкових органів. Так, підприємства гуртової чи роздрібної торгівлі з точки зору податкових органів не можуть значний період часу знаходитись у стані збитковості, тому упродовж місяця КВЕД змінюється на такий, що відповідає виробничій специфіці. Це призводить до зниження інтенсивності податкового контролю. Почастішали також випадки, коли основний вид діяльності за КВЕД змінюється на такий, що найбільше задовольняє порівняння показників із середньогалузевими значеннями для того, щоб приховати невідповідність власних показників і таким чином уникнути запитань з боку податкових органів.

Окремим напрямком податкового контролю в галузях економіки є контроль за обсягами сплати основних податків і зборів та величиною податкового боргу й переплат.

Сучасний стан взаємодії податкових органів з іншими органами державної влади з питань податкового контролю перебуває на етапі становлення та вдосконалення. Більш тісна їх взаємодія допоможе значно покращити якість контролю за процесом

оподаткування податком на прибуток. Якщо підприємство використовує тіньові схеми у своїй діяльності, похибка в отриманих даних буде значною. При проведенні такого порівняння в розрізі галузей можна виявити найбільші розбіжності й лише після цього виявляти їх причини, здійснювати контрольні-перевірочні дії та донараховувати податок [6].

Дані заходи дозволять вдосконалити здійснення податкового контролю нарахування та сплати податку на прибуток органами податкової служби та мінімізувати витрати на безпосереднє проведення перевірок, що є першим показником ефективної діяльності кожного контролюючого органу.

Список літератури

1. Кисіль О.М. Взаємини між підприємцями і контролюючими органами // Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. – 2008. – № 2. – С.21.
2. Кондукова Е.Л. Теоретичні аспекти організації податкового контролю в галузях економіки // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України (економіка, право).- 2009.- №4. - С. 151-161.
3. Крегул Ю.І. Удосконалення управління державним сектором економіки як напрямом адміністративної реформи // Матеріали науково-практичної конференції «Державно-правова реформа в Україні». – К.: АТ «Книга», 2008. – С. 230.
4. Чередніченко А.П. Актуальні проблеми та головні завдання реформування ДПС України // Фінанси України. - 2010. - №2. – С.113-121.
5. Лашак В.В. Удосконалення системи прямого оподаткування в Україні// Фінанси України. – 2004. - №11. – С. 26-33.
6. Мельник В.М. оподаткування та податкове регулювання виробництва. – О.: Астропринт, 2006. – 224с.

Одержано 31.05.11

А.В. Переверзев, ст. гр. ОП-06-1м

Кіровоградський національний технічний університет

Попередній етап аудиту податків, зборів і обов'язкових платежів

У статті узагальнено основні моменти, які необхідно враховувати при проведенні аудиту податків, зборів та обов'язкових платежів. Встановлено питання на які слід звернути особливу увагу на початковому етапі аудиту оподаткування.

аудит, податки, напрямки перевірки, аудиторські процедури

Аудит розрахунків з бюджетом за податками, зборами, обов'язковими платежами може бути виділений у самостійний етап аудиторської перевірки підприємства або здійснений частково в ході перевірки інших аспектів діяльності підприємства.

При проведенні даного напрямку аудиту необхідно вирішити два основних завдання.

По-перше, підтвердити правильність розрахунків з бюджетом за податками, зборами і обов'язковими платежами, що передбачає перевірку:

- своєчасності реєстрації платником окремих видів податків та постановки на облік в органах Державної податкової служби;

- правильності визначення бази оподаткування, ставок та розрахунку сум податків;
- правильності застосування пільг в розрізі різних видів податків (при наявності пільг) або можливості застосування пільг (за умови їх відсутності на підприємстві);
- правильності та своєчасності сплати податків, зборів і обов'язкових платежів.

По-друге, надати рекомендації щодо оптимізації податкового планування та сплати податків на підприємстві.

Податковим кодексом України, який вступив у дію з 1 січня 2011 року передбачено 20 розділів, кожний з яких регламентує питання, які пов'язані з окремими напрямками оподаткування, зокрема це:

- Розділ I. Загальні положення
- Розділ II. Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)
- Розділ III. Податок на прибуток підприємств
- Розділ IV. Податок на доходи фізичних осіб
- Розділ V. Податок на додану вартість
- Розділ VI. Акцизний податок
- Розділ VII. Збір за першу реєстрацію транспортного засобу
- Розділ VIII. Екологічний податок
- Розділ IX. Рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України
- Розділ X. Рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні
- Розділ XI. Плата за користування надрами
- Розділ XII. Місцеві податки і збори
- Розділ XIII. Плата за землю
- Розділ XIV. Спеціальні податкові режими
- Розділ XV. Збір за користування радіочастотним ресурсом України
- Розділ XVI. Збір за використання води
- Розділ XVII. Збір за спеціальне використання лісових ресурсів
- Розділ XVIII. Особливості оподаткування платників податків в умовах дії угоди про розподіл продукції
- Розділ XIX. Прикінцеві положення
- Розділ XX. Перехідні положення [1].

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

У частині загальних положень оподаткування, Податковий кодекс визначає терміни, контролюючі органи, листування з платниками податків та інші. Також Податковий кодекс містить глави про податкову звітність, про роз'яснення та тлумачення податкового законодавства, визначення суми грошових зобов'язань платника податків, порядок їх сплати та оскарження рішень контролюючих органів, про податковий контроль, про облік платників податків, про інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної податкової служби, про перевірки, про

погашення податкового боргу, про застосування міжнародних договорів, про відповідальність та пеню.

Перш ніж розпочинати аудит розрахунків з бюджетом за податками, зборами і обов'язковими платежами необхідно виконати наступні аудиторські процедури:

- ознайомлення з усіма податками, платниками яких є підприємство;
- ознайомлення з результатами попередніх перевірок контролюючих органів;
- ознайомлення з існуючою системою обліку розрахунків з бюджетом за податками, зборами та обов'язковими платежами;
- оцінка порядку ведення бухгалтерського та податкового обліку податків, зборів і обов'язкових платежів;
- перевірка повноти та правильності визначення бази оподаткування;
- оцінка правильності застосування ставок податків, зборів і обов'язкових платежів;
- перевірка обґрунтованості застосування пільг;
- перевірка своєчасності надання податкової звітності і сплати податків, зборів і обов'язкових платежів в повному обсязі;
- перевірка правильності самостійного виправлення помилок, допущених при обчисленні та сплаті податків у минулих звітних періодах [3].

Встановивши конкретні цілі аудиту, аудитор прагне отримати докази на користь кожного конкретного напрямку перевірки або всупереч їй. Отже, аудитор визначає процедури, які дають змогу підтвердити конкретні цілі перевірки та підготувати позитивний висновок або виявити недоліки та порушення в існуючому механізмі оподаткування на підприємстві-замовнику аудиту. У загальному вигляді аудиторські процедури можуть бути класифіковані так:

- розуміння бізнесу, його організації, галузі, у якій здійснюється діяльність підприємства;
- вивчення й аналіз інформації про діяльність підприємства в цілому;
- вивчення форм і методів обліку, оцінка впливу законодавчих змін на стан обліково-аналітичного процесу;
- визначення стану об'єкта в натуральному і вартісному вираженні;
- розгляд питань минулих років;
- огляд звітів керівництва підприємства і проміжних звітів;
- контроль процесу відображення деяких операцій в обліку (первинні, аналітичні, синтетичні та звітні документи);
- аналіз важливих змін в облікових процедурах;
- оцінка праці внутрішніх аудиторів.

Виконання процедур аудиту дає аудитору впевненість у тому, що робота буде виконана в повному обсязі незалежно від розмірів підприємства і виду його діяльності.

Незалежно від виду податків, що перевіряються, та обсягу аудиторської перевірки аудитор для забезпечення найбільш якісного проведення аудиту податків, зборів та обов'язкових платежів повинен ретельно ознайомитись із суб'єктом перевірки та основними аспектами його діяльності. Для цього аудитор повинен здійснити наступні аудиторські процедури:

- з'ясувати юридичну та фактичну адресу підприємства, дату державної реєстрації, постановки на податковий облік в органах Державної податкової служби та державних цільових фондах, форму власності, організаційно-правову форму, наявність представництв, філіалів, дочірніх підприємств, розмір статутного фонду, дані про засновників та основних контрагентів;
- встановити якими видами діяльності підприємство може займатись у відповідності із статутними документами, наявність виданих патентів, ліцензій;

- проаналізувати дані про пільгові види діяльності;
- встановити наявність відкритих поточних та валютних рахунків в установах банків;
- проаналізувати зовнішньоекономічну діяльність підприємства, види експортно-імпортних операцій;
- встановити наявність зареєстрованих в органах ДПС реєстраторів розрахункових операцій та результати перевірок підприємства з питань дотримання встановленого порядку застосування готівки;
- вивчити дані про результати попередніх документальних перевірок та прийняті за ними рішення;
- встановити наявність та проаналізувати якість фінансової, статистичної та податкової звітності;
- вивчити та проаналізувати номенклатуру продукції та види послуг і робіт, що надаються (виготовляються) підприємством, технологічний процес та організаційну структуру. При цьому, слід звернути увагу на рух сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, готової продукції, оскільки підприємство може мати значну інфраструктуру, яка включає основне і допоміжне виробництво, управління капітального будівництва, об'єкти соціальної сфери, підсобні господарства, підприємства громадського харчування, автотранспортне господарство тощо;
- вивчити та оцінити систему бухгалтерського обліку, що передбачає аналіз наступних відомостей про господарську діяльність підприємства: облікова політика та основні принципи ведення бухгалтерського обліку; організаційна структура підрозділу, який відповідає за ведення бухгалтерського обліку та підготовку звітності; розподіл обов'язків та повноважень між працівниками бухгалтерії; організація підготовки, обороту та зберігання документів, які відображають господарські операції; порядок відображення господарських операцій в реєстрах бухгалтерського обліку, форми та методи узагальнення даних таких реєстрів; роль та місце засобів обчислювальної техніки у веденні обліку та підготовки звітності; засоби контролю, передбачені в окремих аспектах системи обліку.

Процедури перевірки на суттєвість – це перевірки, які виконуються з метою отримання аудиторських свідчень про виявлення суттєвих викривлень фінансової звітності. Вони бувають двох типів: документальні перевірки операцій (перевірки, спостереження, опитування, підрахунки, підтвердження) та аналітичні процедури.

Перевірки полягають у вивченні первинних документів бухгалтерських реєстрів, документів матеріальних звітів і доцільності проведення операцій з метою встановлення дійсного фінансового стану підприємства. Спостереження – це спосіб контролю за виконанням іншими особами процедур за безпосередньої участі аудитора з метою об'єктивного сприйняття інформації. Опитування осіб на підприємстві або поза його межами (формально, неформально, письмово, усно) з метою одержання достовірної інформації. Воно ґрунтується на компетентності, досвіді, незалежності і чесності опитуваних. Підрахунки – арифметична перевірка точності бухгалтерських записів і проведення самостійних підрахунків. Підтвердження – прийом контролю, коли відповіді на запити можуть підтверджувати інформацію бухгалтерських документів.

Аналітичні процедури полягають в аналізі співвідношень та тенденцій. За результатами аналітичних процедур оцінюються зміни в діяльності підприємства, помилки фінансової звітності. Аналітичні процедури проводяться в основному у разі надходження додаткової інформації, яка не узгоджується з очікуваною.

Ці процедури також є джерелами отримання аудиторських свідчень.

При проведенні аудиту розрахунків з бюджетом за податками, зборами та обов'язковими платежами загальними джерелами інформації можуть бути документи наведені у табл. 1.

Таблиця 1 – Джерела інформації для загального ознайомлення з організацією та методикою розрахунків з бюджетом за податками, зборами і обов'язковими платежами

Вид	Джерела інформації
Для всіх об'єктів аудиту розрахунків з бюджетом	Статут підприємства, Свідоцтво про державну реєстрацію, Довідка про включення до єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ), звітність, Положення про організаційну структуру підприємства, Наказ про облікову політику, посадові інструкції, графік документообrotу, договори про матеріальну відповідальність, ліцензії та дозволи на провадження певних видів діяльності, розпорядничькі документи по підприємству тощо.

Крім того, при проведенні аудиту податків, зборів і обов'язкових платежів, визначаючи його проблемні напрямки, аудитор повинен оцінити наступні умови та події, які можуть збільшити ризик викривлення даних податкової звітності:

- рівень цілісності або компетентності управлінського персоналу (значний та тривалий за часом стан недоукомплектованості облікового персоналу, часті зміни в бухгалтерії, юридичному відділі, службі внутрішнього аудиту);
- впливи на персонал в межах підприємства (на бухгалтерський персонал здійснюється тиск з метою складання фінансової та податкової звітності за дуже короткий проміжок часу);
- незвичайні операції (договори з пов'язаними особами, безкоштовна передача, договори по значно завищеним цінам, договори, які в цілому не відповідають діяльності підприємства);
- проблеми в отриманні деяких аудиторських доказів (неадекватні записи, невідображені в обліку виправлення, необґрунтовані відповіді керівництва або персоналу на питання аудитора, різниці між обліковими записами та підтвердженнями третіх осіб) [2, с. 260-261].

Ретельне вивчення вище перелічених питань дозволить аудитору виробити загальний підхід до проведення аудиту податків, зборів і обов'язкових платежів, визначити його проблемні напрямки, оцінити ступінь ризику та рівень суттєвості.

За результатами аудиторської перевірки нарахування та сплати податків, зборів і обов'язкових платежів аудитор повинен запропонувати механізм виправлення виявлених помилок. Це здійснюється з метою уникнення фінансових санкцій при подальших перевірках контролюючих органів.

Отже, дії аудитора при виявленні помилки в порядку обчислення та сплати податків, зборів, обов'язкових платежів повинні передбачати розробку рекомендацій щодо виправлення записів, пов'язаних із даним податком, в обліку та у відповідних документах, які фіксують господарські операції, і звітності, а також пропозиції з погашення недоплати (у разі її існування).

Поряд з цим, аудитор повинен перевірити порядок виправлення помилок, допущених при обчисленні та сплаті податків, зборів, обов'язкових платежів у минулих звітних періодах та правильність здійснених корегувань підприємством самостійно до проведення аудиторської перевірки. При цьому, аудитор виконує наступні аудиторські процедури:

- перевіряє правильність та обґрунтованість трактування помилки при нарахуванні та сплаті певного податку, збору, обов'язкового платежу;

- встановлює правильність здійснення виправних записів в бухгалтерському обліку та податковій документації;
- перевіряє правильність розрахунку суми помилки та фінансової санкції;
- визначає правильність заповнення уточнюючих розрахунків та складання відповідних довідок;
- встановлює своєчасність сплати суми донарахованого податку та фінансових санкцій.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Аудит: підручник / Г.М. Давидов, І.Г. Давидов, Ю.Г. Давидов та ін.; за ред. Г.М. Давидова, М.В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
3. Пугаченко О.Б. Загальні підходи до аудиту податків, зборів та обов'язкових платежів / Пугаченко О.Б. Стан і проблеми оподаткування в умовах світової фінансової кризи: Матеріали ІХ-ї Міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк: ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського, 2009. – С. 296-298.

Одержано 30.05.11

Л.А. Казакова, магістрант гр. ФК-06-1

Кіровоградський національний технічний університет

Бюджетування в системі фінансового планування на підприємстві

У статті розкрита сутність бюджетування, узагальнено різні підходи до його визначення. Виокремлено основні цілі складання бюджету, етапи його формування та виконання. Окреслено напрями підвищення ефективності бюджетування.

фінансове управління, бюджетування, фінансове планування, фінансові ресурси

Прийняття управлінських рішень у ринкових умовах господарювання вимагає врахування особливостей всіх напрямів господарської діяльності: фінансового, технічного, виробничого, комерційного. Це стає можливим завдяки системі бюджетування, яка, за умови навчання персоналу, підвищує оперативність взаємодії працівників сфери маркетингу та продажу, планування та економічного аналізу, бухгалтерського обліку, виробництва тощо. Потреба у вирішенні проблем незбалансованості фінансового та операційного циклів, тимчасової нестачі грошових коштів, криз неплатежів та інших фінансових і операційних проблем зумовлює необхідність планування фінансової та операційної діяльності, тобто, в першу чергу, формування бюджету.

Дослідження з питань бюджетування у фінансовій діяльності знайшли відображення у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як І. Алексєєва, Є. Бельтюкова, І.Бланка, С. Голова, Т. Головка, О. Лихачова, Д. Нортон, С. Онищенко, Л. Рудюка, В. Савчука, О. Терещенка, В. Руцького, З. Шершньова та інших. Безумовно, найбільшу увагу бюджетуванню приділяють зарубіжні вчені, що свідчить про значно більший накопичений управлінський досвід під час впровадження та функціонування бюджетування на іноземних підприємствах. Серед таких вчених можна назвати

Ю. Брігхема, К. Друрі, І. Мейтленда, Дж. Шима та інших. На жаль, існуючі публікації недостатньо висвітлюють сутність і необхідність бюджетування. Брак узагальнення теоретичних підходів спотворює зміст цієї категорії і дає можливість по-різному трактувати це поняття, що створює певні проблеми у розумінні терміна «бюджетування» та суміжних категорій. Відсутній також єдиний підхід щодо виокремлення функцій і принципів бюджетування. Тому вкрай необхідним постає питання узагальнення існуючих підходів до визначення поняття „бюджетування” як економічної категорії.

Метою даної статті є розкриття економічного змісту бюджетування та його ролі в управлінні діяльністю підприємства.

Ринкові умови господарювання потребують ефективніших підходів до управління підприємством. Ефективність знаходить відображення в фінансових результатах роботи підприємства, їх досягнення є одним з важливих завдань діючої системи управління.

Підприємствам доводиться діяти в умовах стрімкого розвитку нових технологій, жорсткої конкуренції і нестабільності. Тому потрібно досліджувати методи та інструменти фінансово-економічного планування, як основи планово-аналітичної роботи всіх галузей економіки. Бюджетне планування залишається слабким місцем управління українських підприємств, особливо в сфері планування запасів. На сьогодні наукова база планування і бюджетування як основного його інструменту є недостатньо вивченою. Тому важливим завданням сучасних економічних досліджень стає розроблення основ створення моделей бюджетування на підприємствах.

Визначень термінів «бюджет» і «бюджетування» у вітчизняній та зарубіжній літературі багато, однак усі вони відрізняються один від одного неістотно, і відмінності в поняттях не носять принципового характеру.

Так, Е.С. Стоянова визначає бюджет, як «кількісне втілення плану, що характеризує доходи і витрати на певний період, і капітал, який необхідно привернути для досягнення заданої планом мети» [6, с. 211].

Бюджет також розглядається як «фінансовий, кількісно визначений вираз маркетингових і виробничих планів, необхідних для досягнення поставленої мети».

Таким чином, більшість авторів розуміють під терміном «бюджет» приблизно одне й те ж: кількісне (фінансове) вираження планів організації. Рідше під бюджетом розуміють не сам план, а метод планування.

Бюджет - метод розподілу ресурсів, охарактеризованих в кількісній формі, для досягнення мети, також представленої кількісно.

Терміни «бюджет» і «бюджетування» не є синонімами. К.В. Щиборщ цілком обгрунтовано стверджує, що «бюджет - це насичений кількісними показниками документ, відповідно до якого підприємство здійснює свою господарську діяльність. Бюджетування - це процес складання і реалізації даного документа в практичній діяльності компанії» [3, с. 278].

Сутність бюджетування полягає у плануванні діяльності підприємства відповідно до встановлених цілей, яке втілюється в конкретних показниках бюджетів, спрямованих на виконання конкретних завдань [5].

Бюджети - це плани майбутніх операцій, виражені у кількісних (здебільшого грошовому) вимірниках. Це засіб здійснення контролю, для чого фактичні дані порівнюють із запланованими.

Складання бюджетів передбачає такі цілі:

- розроблення концепції ведення бізнесу;
- планування фінансово-господарської діяльності підприємства на певний період;
- оптимізація витрат і прибутку підприємства;
- координація - узгодження діяльності різних підрозділів підприємства;

- комунікація - доведення планів до відомих керівників різних рівнів;
- мотивація керівників на місцях, спрямована на досягнення цілей організації;
- контроль і оцінка ефективності роботи керівників на місцях шляхом порівняння фактичних витрат з нормативом;
- виявлення потреб у грошових ресурсах і оптимізація фінансових потоків.

Бюджетування є інструментом комплексного вдосконалення діяльності підприємства, що забезпечує узгодження його стратегічних і оперативних планів і бюджетів з планами і бюджетами підрозділів, приведення витрат у відповідність до якості продукції, виявлення і вилучення необґрунтованих витрат всіх видів ресурсів, вдосконалення організаційної і побудова фінансової структури управління і їх узгодження. Розроблення стратегій бюджетування ініціюється власником, вимушеним шукати способи створення конкурентних переваг на основі нижчих витрат, які часто для нього є єдиними на локалізованих ринках. Без цього найперспективніші проекти не втілюються в життя.

Основне завдання бюджетування полягає в підвищенні ефективності роботи підприємства на виявленні ризиків і зниженні їх рівня, а також у підвищенні гнучкості функціонування економічного суб'єкта. Треба зазначити, що формування бюджету підприємства є основним інструментом короткотермінового фінансового планування, що визначає джерела і напрями використання грошових коштів. При цьому бюджет (фінансовий план дій) як метод регулювання економіки підприємства дає змогу не тільки управляти фінансами, але й гармонізувати відносини як усередині господарюючого суб'єкта, так і із зовнішнім середовищем.

Процес бюджетування базується на загальній концепції розвитку підприємства, більш детально розробляє економічний і фінансовий аспект стратегії і являє собою єдину систему взаємопов'язаних технічних, організаційних і економічних змін на визначений період часу [4, с. 115]. На жаль, для керівників вітчизняних підприємств процес бюджетування на рівні підприємства залишається не зовсім зрозумілим. Спостерігається повна відсутність взаємозв'язку цілей довгострокового і середньо - короткострокового періодів або часткове їх відображення у деяких бізнес-планах.

За відсутності налагоджених процедур і визначеної послідовності операцій планування планово-економічні служби часто займаються лише збором інформації про величину витрат або доходів по продукції або підрозділах підприємства, після чого обробляють її і консолідують у загальний бюджет доходів і витрат (результат фінансової діяльності).

При цьому складається ситуація, за якої внаслідок розрізнених, нескоординованих дій підрозділів підприємства при плануванні своєї діяльності не забезпечується достовірність та оперативність подачі інформації керівництву, своєчасне складання зведеного бюджету по підрозділах та видах діяльності, центрах відповідальності. Виходячи з цього, набуває значущості проблема бюджетного планування підприємств. Бюджетування - це процес колективний, який дає змогу погодити діяльність підрозділів усередині підприємства і підпорядкувати її загальній стратегічній меті. Завдання бюджетного планування полягає в обґрунтуванні та розширенні річного плану господарської діяльності підприємства з метою усунення непередбачуваних змін, які виникають в процесі його діяльності, визначенні координації дій між окремими його ланками для уникнення прийняття неузгоджених рішень, підвищенні ефективності управлінського контролю щодо виключення неефективних чинників, а також, оцінки вкладеної праці, дій та прийнятих рішень керівництвом підприємства [5].

Бюджетування - це частина управлінського обліку й загальної технології управління, що забезпечує підприємствам можливість отримати переваги перед конкурентами через створення ефективної системи управління ресурсами.

Найцінніше, що дає підприємству бюджетування, - це координація всіх сторін

діяльності, зусиль всіх підрозділів для досягнення кінцевого результату і, як наслідок, підвищення ефективності діяльності і фінансової стійкості. Бюджетування сприяє встановленню лімітів затрат ресурсів і нормативів рентабельності або ж ефективності по окремих видах продукції, видах бізнесу чи структурних підрозділах підприємства. Бюджетування, по суті, деталізує фінансову частину бізнес-плану, що призначена забезпечити такий потік ресурсів, який створить оптимальний рівень витрат для отримання достатнього прибутку [7, с. 204].

Бюджетування це послідовна реалізація логічно побудованої сукупності етапів. У сучасній економічній літературі немає єдиного підходу щодо складу зазначеної сукупності етапів і послідовності їх реалізації, вважаємо за доцільне запропонувати підхід до побудови структурно-логічної схеми бюджетування підприємств.

На першому етапі функціонування системи бюджетування підприємства слід конкретизувати стратегію розвитку на бюджетний період, який на початку впровадження дорівнює одному року.

На цьому етапі розробляються й доводяться вищими рівнями менеджменту до нижчих рівнів загальні короткострокові цілі підприємства, розроблені на основі стратегічних цілей, а також встановлюються межі економічних та інших показників щодо продукції, персоналу, засобів виробництва тощо.

Другий етап пов'язаний із виявленням «вузьких місць» та розробкою шляхів їх усунення, діагностика стану існуючої проблеми системи планування та контролю.

Оскільки найчастіше «вузьким місцем» діяльності підприємства є обсяг реалізації продукції то насамперед складається бюджет продажу (реалізації). Готуючи бюджет реалізації, слід проаналізувати ціну і обсяг продажу кожного виду продукції та їхню динаміку за попередні звітні періоди, обсяги прибутку на кожен вид продукції, ціни конкурентів, частку ринків збуту та її можливу зміну, прогноз ринкової кон'юнктури, сильні і слабкі місця підприємства.

Третій етап полягає у проектуванні й затвердженні змін організаційної структури, визначені центрів відповідальності, в розрізі яких здійснюватиметься бюджетування діяльності та формування фактичної облікової, аналітичної інформації та контрольованих величин.

На цьому етапі маючи бюджетні ліміти, керівники відповідних центрів фінансової відповідальності аналізують їх на предмет реальності досягнутих показників, виходячи з попереднього досвіду роботи. У такий спосіб забезпечується участь усіх керівників в управлінні підприємством. Отже, зростає відповідальність менеджерів низової ланки.

Четвертий етап пов'язаний із безпосереднім упровадженням в дію бюджетування й потребує певних змін у системі обліку і контролю, та навчання спеціалістів, які відповідають за складання бюджетів, керівників центрів відповідальності й вищого рівня управління основам планування, організації, контролю та аналізу.

На основі аналізу виконання бюджетів і причин, що викликали відхилення, бюджетний відділ підприємства на даному етапі розробляє варіанти управлінських рішень, які б поліпшили роботу центрів відповідальності.

Після завершення останнього етапу починається повторний цикл бюджетування підприємства на місяць наступний після закінчення бюджетного року на дату початку роботи з бюджетування. Таким чином забезпечується постійний горизонт бюджетування протягом року.

З метою підвищення ефективності бюджетування необхідно забезпечити скоординовану та обґрунтовану діяльність по його впровадженню. Розробники бюджету мають вчасно інформувати менеджерів вищої ланки про можливість досягнення ними показників. У бюджетах, представлених на розгляд керівництва,

учасники процесу бюджетування мусять не лише відобразити кількісні показники, а й доповнювати їх необхідними до них поясненнями - як до окремих показників, так і до зведених підсумків, що дозволить керівництву проводити більш детальний аналіз з метою оцінки доцільності цього процесу.

Сучасний етап трансформування національної економіки у напрямку розвитку ринкових відносин супроводжується активізацією процесів реформування власності, зміною організаційних форм управління підприємствами, пошуком дієвих механізмів та важелів ефективного використання ресурсів, розробленням шляхів зміцнення фінансової стабільності організацій тощо. Формування сучасних систем менеджменту на підприємствах України вимагає не лише узагальнення та удосконалення власних здобутків у цій сфері, а й залучення прогресивних управлінських технологій, що зарекомендували себе у практиці функціонування успішних іноземних організацій. У таких умовах особливого значення набувають ідеї бюджетування, які у країнах Західної Європи, США, Японії набули значного поширення ще у 60-х рр. ХХ століття.

Таким чином, бюджетування сьогодні стає найважливішою конкурентною перевагою українського підприємства. Тільки правильно організований процес фінансового планування і управління бюджетом дозволяє підприємству рухатись вперед. Необхідно розуміти, що внутрішньо-фірмове бюджетування - це не стільки інструмент, скільки управлінська технологія, що бюджетування - це показник якості управління на підприємстві, відповідності рівня його менеджерів та управлінських рішень сучасним вимогам.

Доцільність впровадження та підтримки бюджетування на вітчизняних підприємствах усіх галузей, розмірів та напрямів діяльності обумовлюється тим, що побудова та аналіз бюджетних форм надає менеджменту компанії інформацію для обґрунтування та прогнозування наслідків того чи іншого управлінського рішення (виробничого, інвестиційного, маркетингового тощо), оцінки результатів, досягнутих компанією, порівняно з цілями, встановленими фінансовими планами минулих періодів. Сформований понятійний апарат та побудова логічних взаємозв'язків між основними видами бюджетів формують розуміння, що бюджетування є не просто інструментом балансування доходів і витрат, а механізмом узгодження перебігу усіх економічних процесів на підприємстві та засобом досягнення його стратегічних цілей.

Застосування на вітчизняних підприємствах ефективних бюджетних систем вимагає формування певних передумов (організаційних, економічних, соціальних, технічних тощо), врахування специфіки функціонування організацій у період реформування національної економіки та сприяє вирішенню низки існуючих проблем з метою забезпечення раціонального управління ресурсами підприємства та їх цільового використання, удосконалення управління грошовими потоками для підтримання необхідного рівня платоспроможності, прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень.

Список літератури

1. Білик М.Д. Бюджетування у системі фінансового планування / М.Д. Білик // Фінанси України. - 2003. - №3. - С. 97-109.
2. Дзьоба В.Б. Система бюджетів як спосіб підвищення ефективності управління підприємством / В.Б. Дзьоба // Науковий вісник НЛТУ України. - 2008. - вип. 18.9. - с. 192-199.
3. Сюркало Б.І. Основні критерії ефективності фінансового планування на діючому підприємстві / Б.І. Сюркало // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т.17. - Суми., 2006. - С. 270-280.
4. Ковтун С. Бюджетирование на современном предприятии или как эффективно управлять финансами. - Х.: Фактор, 2007. - 336 с.
5. Результати ексклюзивного дослідження журналу «Фінансист» о практике применения автоматизированных систем бюджетирования в украинских компаниях // Фінансист. - № 9 - декабрь, 2007.

6. Финансовый менеджмент: теория и практика / Под ред. Стояновой Е.С. - Москва: Перспектива, 2003. - 656 с.
7. Хоуп Д., Фрейзер Р. Бюджетирование, каким мы его не знаем. Управление за рамками бюджетов. - М.: Вершина, 2005. - 364 с.
8. Ч. Хорнеген, Дж. Фостер. Управленческий учет. - Санкт-Петербург, 2005.
9. Щиборщ К.В. Бюджетирование деятельности промышленных предприятий России. - М.: Дело и Сервис, 2001.

В статье раскрыта сущность бюджетирования, обобщены различные подходы к его определению. Выделены основные цели составления бюджета, этапы его формирования и выполнения. Очерчены направления повышения эффективности бюджетирования.

Одержано 31.05.11

УДК 504.06:628.5

А.С. Черновол, магістр гр. ОС-06, А.П.Мартиненко, доц.
Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка небезпеки складових відпрацьованих мастильно охолоджувальних рідин на довкілля

Оцінено шкідливість компонентів відпрацьованих мастильно охолоджувальних рідин для навколишнього середовища.

токсичність, канцерогенна речовина, побічна дія

Проблема нафтовмісних відходів зараз є надзвичайно актуальною у всьому світі, в тому числі і в Україні, тому що їх кількість безперервно зростає. Сьогодні у пресі з прикрістю констатується, що після прийняття Закону України «Про відходи», покликаною істотно оздоровити екологічну ситуацію, в нашій країні практично нічого не зроблено для його реалізації. Як і раніше відходи, у кращому разі, спалюють на сміттєспалювальному заводі, у гіршому – протягом багатьох років складують на міських звалищах, кожне з яких отрує довкілля, як мінімум, в радіусі десятка кілометрів. В Україні накопичилося вже понад 25 млрд. тон відходів, які поглинули понад 1,6 млрд.м² території. Придатної для господарського використання. У переліку видів діяльності та об'єктів, які становлять екологічну небезпеку для України, проблема знищення, оброблення, збереження. Захоронення та утилізації всіх видів промислових і побутових відходів займає третє місце після проблеми атомної енергетики і вимагає сьогодні створення різноманітних програм як державного, так і локального моніторингу.

Відпрацьовані мастила і МОР різноманітні за складом, Але їх основна маса складається із ароматичних нітроген-, сульфур-, хлорвмісних вуглеводів. Атмосферні опади, сонячне тепло сприяють протіканню у місцях складування таких відходів не передбачуваних фізико-хімічних і біохімічних процесів, продуктами яких є численні токсичні хімічні сполуки в різних агрегатних станах. В процесі зберігання відходів нових екологічно небезпечних речовин, що може загрожувати біосфері і зокрема здоров'ю людини. Найбільш небезпечними є рідкий МОР з високими концентраціями найрізноманітніших токсичних речовин, які можуть проникати в гідрографічну мережу і підземні води, наносити відчутну шкоду ґрунтово-рослинному покриву.

Навкруги сміттєзвалищ формуються зони динамічних ореолів полі компонентного забруднення поверхневих і підземних вод. Інших природних середовищ з високими температурами токсичного фільтрату, який витікає з під звалища. Висока температура фільтрату визначається протіканням екзотермічної хімічної реакції у відходах. Найбільші за протяжністю хвосту забруднення підземної гідросфери спостерігаються впродовж поверхневих водостоків з глибоким ерозійним зрізом.

При будівництві житлових районів на місцях старих звалищ населення стикається з проблемою забруднення приміщень і підвалів метаном і іншими вуглеводнями, які утворюються при розкладанні засипаних ґрунтом відходів. Це призводить до появи в підвищених концентраціях чадного і вуглекислого газу, результатом чого є отруєння і навіть жертви.

Все сказане свідчить про те, що нафтовмісні відходи чинять комплексну дію на усі компоненти багатоповислої структури ландшафту, створюючи небезпеку проникнення забруднень в організм людини.

В якості присадки до МОР використовують триетаноламін, який окрім локальної дії на шкіру та слизові оболонки, має здатність проникати через неушкоджену шкіру, спричиняючи ураження внутрішніх органів. Нітрит натрію, який слугує електролітом МОР, є канцерогенною речовиною. Олеїнова кислота, яка є основою МОР, викликає екзему шкіри.

Розв'язання проблеми утилізації відходів має важливе народно-господарське значення. Не менше і екологічне значення заходів, пов'язаних з використанням вторинних продуктів, виготовлених із відходів. Якщо донедавна основними показниками, які характеризували ефективність виробництва, вважалися оптимальні фізико-хімічні параметри, ККД, інтенсивність процесів, продуктивність праці, економічна ефективність, то в сучасних умовах головна проблема полягає у забезпеченні гранично можливої безпеки технологічних процесів і максимального використання відходів.

Не можна казати, що до сьогодні відсутній досвід утилізації нафтовмісних відходів. Але пошуки безвідходних технологій, як правило, торкалися області видобувних, переробних і хімічних галузей народного господарства. Переробка відходів мастильно-охолоджувальних рідин і мастил залишається в не поля зору спеціалістів. Це викликає значне зростання додаткових витрат на зведення полігонів і транспортування відходів.

Складність розв'язання проблеми утилізації відходів пояснюється численними об'єктивними причинами, перш за все відсутністю чіткої класифікації відходів. До сьогодні не створені служби утилізації в масштабах галузі і територіально-промислових районів, має місце неорганізованість структури взаємопов'язаних виробництв. Роздрібненість матеріалів в публікаціях утруднює їх використання, не дозволяє дати порівняльну оцінку різним методам переробки, обґрунтувати їх ефективність в умовах окремих територій.

Широко розповсюдженим способом знищення відходів мастил є вивіз на полігони і звалища, де їх спалюють або захоронюють. Місця ліквідації нафтовідходів повинні відповідати таким вимогам: наявність потужних глинистих водонепроникних ґрунтів; достатня відстань від населених пунктів; виключення можливості потрапляння поверхневих вод з території полігону в близько розташовані водойми. На полігон здаються виробничі відходи наступних груп: осад із очисних споруд; нафтопродукти, які не підлягають регенерації; нафтовмісні стоки; відходи гальванічного, хімічного і шкряного виробництва; особливо шкідливі відходи в контейнерній упаковці.

Не підлягаючі регенерації нафтопродукти і нафтовмісні стоки привозять в ємностях, які обладнані шланговими пристроями і зливають в карти. Потім відбувається їх природне відстоювання, відкачування або випаровування води, а нафтопродукти направляються для спалювання в спеціальні зіркоподібні ями.

Неорганізоване спалювання нафтопродуктів (без достатньої кількості окисника) призводить до неповного згоряння і підвищеного димоутворення.

Відпрацьовані мастильно-охолоджувальні рідини представляють собою емульсовані, з різною ступінню стабільності, розчини, в яких частка води може складати до 70% від загальної маси. Видалити воду із таких розчинів простим відстоюванням важко. Процесу очистки заважають тверді домішки, в основному, неорганічного походження.

При досягненні температури кипіння води в барботажній ванні шар нафтопродуктів насичується великою кількістю дрібних парових бульбашок.

Молекулярні сили сприяють з'єднанню емульсованих нафтопродуктів з пухирцями диспергованого в шарі пари повітря. Спливаючи на поверхню паро газові пухирці утворюють піну, яка насичена парами води і продуктами випаровування вуглеводнів. Так як вуглеводні можуть нагріватися вище температури кипіння води, то можливий перегрів її і сильне зпінювання. А отже виникає пожежо- і вибухонебезпека.

Для одержання МОР з заданими властивостями до їх мінеральної основи вводять різні легуючі добавки. Переважно це органічні з'єднання полівалентних металів, які є біологічно активними і негативно впливають на фізіологічні функції організму. Із довгого ряду важких металів особливо небезпечний кадмій, нікель, хром, які можуть викликати важкі захворювання. Сполуки важких металів не підлягають біологічному розкладанню. Вони добре розчиняються у воді і мають здатність до утворення летких з'єднань. Цим пояснюється проникнення важких металів через органи дихання і травлення людини. Період виведення важких металів із екосистеми до безпечного рівня тривалий (період напіввиведення кадмію із організму людини складає 30 років). Важкі метали активно поглинаються біотою, а саме планктоном. При високих концентраціях іони металів стають токсичними. Встановлений синергізм накопичення важких металів в організмі із-за їх комплексної дії. При синергізмі ефект дії багатократно підсилюється (токсичність іону свинцю підсилюється при нестачі кальцію). Із-за антагонізму цинку і кадмію введення надлишкової кількості цинку призводить до зниження вмісту кадмію, який відрізняється підвищеною токсичністю. Токсичність важких металів залежить від хімічної форми знаходження їх в довкіллі. Особливо небезпечні металоорганічні з'єднання.

Тому при розробці МОР особливу увагу потрібно приділяти їх санітарно-гігієнічній безпечності.

Список літератури

1. Грини А.С., Новиков В.Н. Промышленные и бытовые отходы.- М.: Гранд, 2002.- 332с.
2. Щербаков А.В. Технология переработки та використання вторинних матеріальних ресурсів.- Тернопіль: Астон, 1999.- 292с.
3. Никулин Ф.Е. Утилизация и очистка промышленных отходов.- л.: Судостроение, 1980.- 230с.

Одержано 31.05.11

Зміст

<i>А.С. Макаренко</i> Щодо податкової амортизації основних засобів.....	3
<i>Т.Ю. Третяк</i> Шляхи удосконалення методології обліку витрат на підприємстві	7
<i>Н.Ю. Коростієнко, М.В. Турик</i> Оптимізація обліку і аудиту розрахунків з дебіторами та управління дебіторською заборгованістю.....	11
<i>А.П.Ковеня</i> Сутність, види організаційно-кадрового аудиту та його об'єкти	16
<i>І.С. Яновська</i> Облік у системі управління оборотними активами бюджетних установ	21
<i>О.О. Ростоцька</i> Особливості організації обліку сільськогосподарських підприємств в умовах автоматизації.....	25
<i>Н.В. Полякова</i> Напрями удосконалення методики аудиту витрат підприємства	28
<i>О.В. Кондратенко</i> Взаємозв'язок принципів управління, обліку та облікової політики підприємства.....	34
<i>О.Г. Марчинський</i> Встановлення вартості юридичних послуг.....	38
<i>І.П. Калашнікова</i> Виплати працівникам як елемент соціальних витрат.....	41
<i>К.В. Коноваленко</i> Планування фінансово-господарського аудиту діяльності бюджетних установ: задачі та процедури.....	45
<i>В.О. Матвійчук</i> Облік кредитних операцій у комерційних банках.....	49
<i>Н.О. Бевз</i> Методика і організація аудиту фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва.....	53
<i>Т.О. Скібіцька</i> Економічна сутність запасів як економічної та обліково-аналітичної категорії, їх класифікація.....	59
<i>Н.І. Тарасенко</i> Оцінка виробничих запасів для цілей обліку	65

<i>М.Ю. Драгоморецька, О.М. Платонов</i> Інноваційна складова при формуванні облікової політики сільськогосподарських підприємств за фінансовими результатами.....	71
<i>Н.П. Комайгородська</i> Історичні аспекти формування облікової категорії «основні засоби».....	73
<i>В. О. Хмель</i> Економічний зміст і методика обліку витрат на поліпшення основних засобів.....	78
<i>В. Ю. Чеботарь</i> Сучасний стан та проблеми готівково - безготівкового обороту в Україні.....	82
<i>В.В. Герасіменко, В.В. Сікорська</i> Організаційні та методичні аспекти впровадження управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах	87
<i>В.С.Фомін</i> Процесно-ресурсний підхід до класифікації об'єктів контролю на олійножирових підприємствах.....	90
<i>А.Л. Небога, А.І. Гречка</i> Синтез математичної моделі умов функціонування пінольних механізмів з двома циліндричними напрямними різних діаметрів.....	95
<i>Г.С. Попов, А.І. Гречка</i> Теоретичне дослідження впливу форми поперечного перерізу напрямних пінольних механізмів на їх вихідні характеристики.....	99
<i>С.М. Халявка, А.І. Гречка</i> Встановлення адекватності математичної моделі умов функціонування пінольних механізмів з циліндричною напрямною.....	103
<i>М. М. Василенко</i> Особливості організації менеджменту основного виробництва машинобудування....	107
<i>О.С. Балановський</i> Менеджмент структурних підрозділів підприємства	110
<i>А.С. Афанасьєва</i> Менеджмент використання матеріальних ресурсів.....	113
<i>П.М.Попов</i> Підвищення ефективності функціонування системи охорони здоров'я.....	116
<i>І.М. Семенюк</i> Оцінка аудиторського ризику та систем внутрішнього контролю в процесі проведення аудиту фінансової звітності.....	123
<i>Л.В. Бондаренко</i> Проблеми обліку поточних зобов'язань та напрямки його удосконалення.....	127

<i>І.Г. Бубнова</i> Вплив організації складського господарства на інформаційне забезпечення управління підприємств сфери торгівлі автомобільними запчастинами	131
<i>Є.І.Бабієнко</i> Організація та методика формування облікової політики суб'єктів малого підприємництва.....	137
<i>Л.М. Пашина</i> Фінансова звітність як важливе джерело інформації для прогнозування фінансового стану підприємства.....	143
<i>А.О. Волчкова</i> Методика внутрішнього аудиту операцій з основними засобами.....	148
<i>А.В. Солдаткіна</i> Напрямки оптимізації грошових потоків підприємства	152
<i>Н.О. Каушан</i> Основні засади та принципи організації контролю якості аудиту Аудиторською палатою України.....	157
<i>І. В. Рузмайкіна, Я. В. Клименко</i> Облік основних засобів: перехідні положення впровадження Податкового кодексу.....	161
<i>Т.О. Коваленко, Н.А. Іщенко</i> Оцінка ефективності формування грошових потоків підприємства.....	165
<i>К.С.Кабешева, В.М.Попов</i> Особливості управління фінансовими ризиками торговельного підприємства.....	170
<i>Т.О. Дякова, Г.І. Міокова</i> Методи оптимізації цільової структури капіталу підприємства.....	175
<i>С.В. Демиденко</i> Забезпечення фінансової стійкості підприємства в процесі ефективного управління власним капіталом підприємства.....	178
<i>С.В. Тимофієв</i> Коефіцієнтний метод як інструмент аналізу якості управління грошовими коштами	182
<i>К.А. Уманець, В.М.Попов</i> Управління вартістю підприємства в системі фінансового менеджменту	188
<i>А.О. Кушнірова, Т. А. Мельник</i> Напрями покращення методів нарахування амортизаційних відрахувань на підприємствах машинобудівної галузі.....	192

<i>Т. В. Шведова</i> Новий банківський продукт: його формування та розвиток.....	195
<i>В.С. Махоріна, В.М.Попов</i> Оборотні активи підприємства: фактори впливу та їх характеристика.....	197
<i>І.І. Федченко, Г.І. Міокова</i> Управління фінансуванням приросту оборотних активів.....	201
<i>Т.С. Шаповал, Г.І. Міокова</i> Менеджмент витрат як один із напрямів забезпечення росту прибутку.....	205
<i>А. В. Плотнікова</i> Основні засоби та нематеріальні активи підприємства.....	209
<i>О.С. Стеценко, К.І. Глондар</i> Автоматизовані системи контролю забруднення поверхневих вод.....	213
<i>Г.Г.Негода, А.П. Мартиненко</i> Санітарний стан дерево - чагарникових насаджень парку «Перемога» м. Кіровоград	218
<i>В.П.Резніченко, І.І.Попова</i> Вирішення проблеми утилізації рідкого гною за допомогою сучасних біотехнологічних методів.....	220
<i>В.В. Ліновіченко, В.Г. Мартиненко</i> Охорона і інтродукція дикорослих лікарських рослин Кіровоградщини	223
<i>А.А. Ткач, О.І. Луценко</i> Методика визначення екологічної надійності водопровідних систем.....	227
<i>А.А. Ткач, Л.О. Андурова</i> Особливості екологічного обґрунтування вихідних даних при проектуванні систем водопостачання.....	229
<i>А.А. Ткач, В.М. Тимченко</i> Дослідження межі використання іонообмінного методу для підготовки води систем питного водопостачання.....	231
<i>А.І. Заїка</i> Визначення залишкової токсичності пестицидів.....	233
<i>А. А. Ткач, Л.В. Тараненко</i> Дослідження раціонального шляху водовикористання на підприємствах.....	236
<i>А.С. Черновол, А.П.Мартиненко</i> Усунення негативного впливу відпрацьованих мастил на довкілля.....	238
<i>Н.В. Волинець</i> Проблемні аспекти податкового обліку та податкового контролю: організаційні та методичні аспекти	241

<i>С.Р. Ігітян</i> Напрямки удосконалення організація податкового планування на підприємстві.....	245
<i>О.М. Махно</i> Особливості податкового контролю неприбуткових установ.....	250
<i>А.В. Самброс</i> Напрямки підвищення ефективності податкового контролю нарахування та сплати податку на прибуток	254
<i>А.В. Переверзев</i> Попередній етап аудиту податків, зборів і обов'язкових платежів.....	258
<i>Л.А. Казакова</i> Бюджетування в системі фінансового планування на підприємстві	263
<i>А.С. Черновол, А.П.Мартиненко</i> Оцінка небезпеки складових відпрацьованих мастильно охолоджувальних рідин на довілля.....	268

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 11

Частина 2

Відповідальний за випуск Будулатій В.В.

Комп'ютерна верстка І.М. Каліч

Тиражування О. Г. Каліч

*Приватне підприємство «Ексклюзив-Систем»
Свідоцтво про реєстрацію № 05720-ПП-1 від 10.12.1996.
25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 25
тел./факс 24-35-53*

Підписано до друку 24.06.2011р. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 34,5
Тираж 300 прим. Зам. №00039